

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

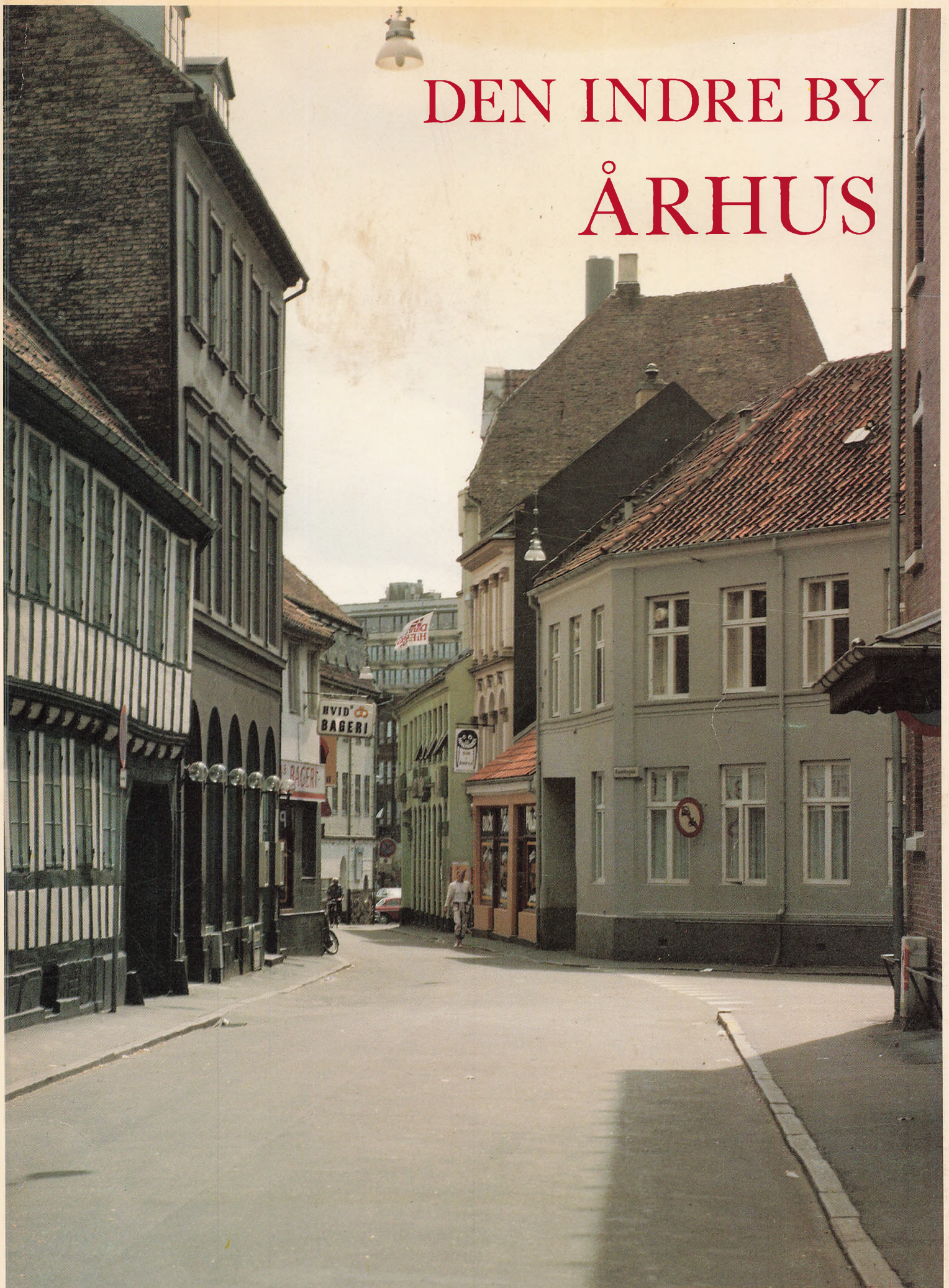
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DEN INDRE BY ÅRHUS

REGISTRERING AF BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER OG MILJØER 1984
MAGISTRATENS 2.AFDELING OG UDVALGET FOR BYGNINGS- OG MILJØBEVARING

Registrering af bevaringsværdige bygninger og miljøer i den indre by, 1984.

Udarbejdet af Århus kommune, magistratens 2. afdeling, stadsarkitektens kontor, afd. A i samarbejde med udvalget for bygnings- og miljøbevaring.

Konsulentbistand vedrørende registrering, historiske undersøgelser og tekst: Bygningskonstruktør N. J. Israelsen.

Redigering og tilrettelæggelse:

Afdelingsarkitekt Ole Østergaard og arkitekt Claus Navntoft.

Medarbejdere:

Arkitekt Lars Dithmer og arkitekt Lene S. Pedersen.

Fotografier 1982–83: Fotograferne Thomas og Poul Pedersen.

Tryk og reproduktion: K. T. Damgaard-Jensen.

Skrift: Baskerville.

Papir: Thai-cote 115.

Oplag: 1500 ekspl.

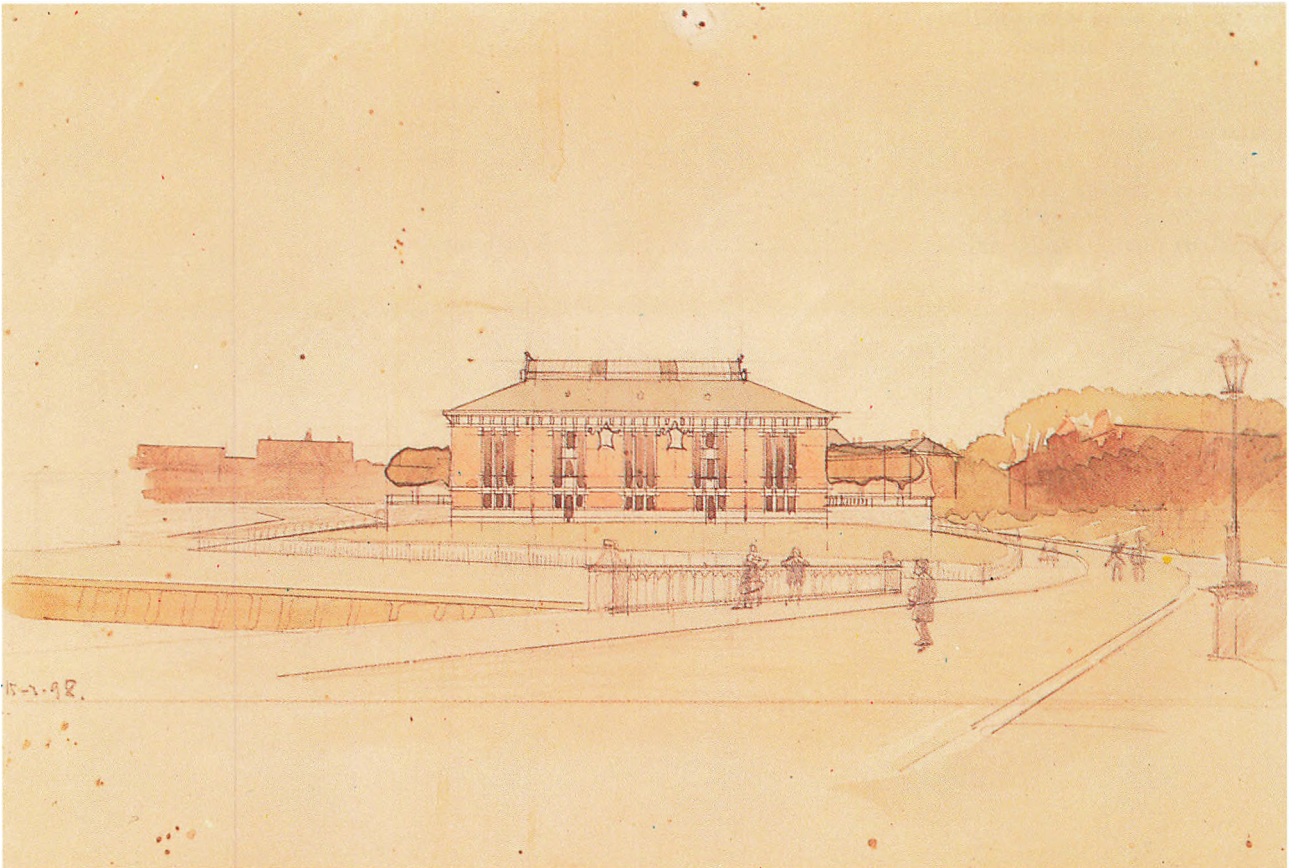
ISBN: 87-87926-04-0.

Forside: Skolegade set mod syd.

Titelblad: Vester Allé nr. 12, opført 1898–1902. Nedfotograferet akvarel udført af arkitekten Hack Kampmann 1898.

Vignetter: Uddrag af støbejernskataloger fra Købstadmuseet »Den gamle By«s samlinger.

DEN INDRE BY ÅRHUS

REGISTRERING AF BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER OG MILJØER 1984
MAGISTRATENS 2.AFDELING OG UDVALGET FOR BYGNINGS- OG MILJØBEVARING

INDHOLD

Forord	5
Indledning	6
Midtbyens udvikling 900–1600	11
Arkitekturhistorisk analyse	24
Registrant med gedefortegnelse	35
Ordforklaring	189
Litteraturfortegnelse	192
Arkivalier	193
Oversigt over opmålte gadestrækninger	194
Oversigt over opmålte ejendomme	195
Oversigtskort med klassificering	Kortlomme

Efterkrigstiden har været præget af omfattende industrialiseret byggeri og trafikale ekspansion, som har sat sit stærke præg på mange danske købstadsmiljøer. Denne dynamik har – sin fortræffelighed ufortalt – ofte ændret bycentrene totalt på bekostning af interessante historiske miljøer, men i takt med stagnation i byudviklingen og dermed nybyggeriet er offentlighedens interesse i voksende omfang vendt mod de eksisterende byområders fornyelse.

Århus byråd tiltrådte i december 1965 en dispositionsplan for den indre by. Denne plan er indrettes næppe af mange i dag, men var dog bemærkelsesværdig derved, at den betød starten på de bestræbelser, som fra byens side i stigende grad er udfoldet for at kortlægge og beskrive bygnings- og miljøkvaliteter i Århus.

Udviklingen fra 1950'ernes aldrig gennemførte Nye hovedgade-projekt, der dramatisk skar sig vej gennem det historiske Århus, til dispositionsplanen fra 1965 markerer en holdningsændring. Byrådet havde i forbindelse med dispositionsplanarbejdet knyttet et uvildigt ad-hoc udvalg til sig. Dette sagkyndige udvalg bidrog med en betænkning, der påpegede en række problemstillinger vedrørende byens miljø og historiske arkitektur. Erfaringerne herfra fik byrådet til i 1968 at nedsætte et permanent udvalg for bygnings- og miljøbevaring, og denne udvalgsfunktion har bestået siden.

Udvalget består af fire personer, der

skal være sagkyndige i arkitektur og byhistorie. De vælges af byrådet for fire år ad gangen efter indstilling fra henholdsvis Arkitektskolen i Aarhus, Danske Arkitekters Landsforbund, Århus Byhistoriske Udvalg og Foreningen for Bykultur i Århus. Medlemmerne er i indeværende byrådsperiode: Professor, arkitekt m.a.a. Johannes Exner (formand), arkitekt m.a.a. Olaf Lind, museumsoverinspektør Gunner Rasmussen og bygningskonstruktør N. J. Israelsen. Udvalgets sekretariatsarbejde varetages af stadsarkitektens kontor.

Kommissoriet pålægger udvalget at fremkomme med forslag vedrørende bevaring af bygninger og miljøer i Århus, at afgive udtalelser til magistratens 2. afd. i forbindelse med såvel byggesager som byplanlægning i områder, der omfattes af udvalgets bevaringsplaner, samt i sager vedrørende bygninger og planlægning i andre områder med en karakter, der kræver særlig hensyntagen. Disse opgaver varetages gennem regelmæssig mødeaktivitet, registrering »i marken« samt udgivelse af ajourførte bevaringsplaner, for midtbyen, hvoraf den foreliggende er nr. tre i rækken.

Denne tredje bevaringsplan er udvidet betydeligt i forhold til de foregående. Dette gælder såvel beskrivelsen af den byhistoriske udvikling som de enkelte gader, torve og huse. Systematik og udstyr er tilpasset magistratens 2. afdelings serie af registranter for karrekvartererne, idet man hermed på nogenlunde ensartet grundlag vil have til-

vejb bragt et meget gennemarbejdet basismateriale for den kommende planlægning og byfornyelse inden for ringgaderne. Udvalget har i øvrigt deltaget i udviklingen af det klassifikationssystem, som kvarterregistranterne er baseret på. Bevaringsplanen for midtbyen adskiller sig væsentligst fra disse ved udelukkende at fokusere på decideret bevaringsværdige bygninger og miljøer. Af kortbilaget fremgår, hvorledes klassificeringen er foretaget.

Det skal understreges, at planen alene er vejledende. Den pålægger således ingen grundejere særlige forpligtelser udover, hvad der allerede måtte være af lokalplanbestemmelser, tinglyste deklARATIONER, fredninger efter bygningsfredningsloven eller lignende.

Materialet skal udelukkende betragtes som et redskab for såvel offentlige myndigheder som private, der har interesse eller behov for et nøjere kendskab til byens arkitekturhistoriske og miljømæssige kvaliteter.

Lovgivning og privat initiativ medfører i disse år et vældigt opsving inden for byfornyelse og bygningsrenovering. Det er væsentligt for byen at sikre sin hovedstruktur, sine miljøer og sine arkitekturhistoriske betydningsfulde detaljer. Intentionen med dette materiale er at påpege hvor disse kvaliteter kommer klarest til udtryk og herigennem skabe vejledning for alle – offentlige som private – der træffer beslutninger vedrørende byens fornyelse på alle planer.

Magistratens 2. afdeling

INDLEDNING

Af formanden for »Udvalget for bygnings- og miljøbevaring«, professor, arkitekt m.a.a. Johannes Exner

At arbejde med bygnings- og miljøværdier i Århus har naturligvis noget at gøre med både byens fortid og dens fremtid.

Vi, der lever i dag, er placeret som et punkt på en lang historisk linie, hvor vi modtager fra den ene side og afleverer til den anden. Det vi leverer videre til vore efterkommere, f. eks. byens hus, er i kvalitetsmæssig henseende afhængigt af, hvordan vi modtog det, og hvorledes vi passede det.

Mennesker lever sædvanligvis kortere end bygninger. Mens vi lever, påvirkes vi af skiftende moder og strømninger, kulturelt og politisk. På baggrund heraf behandler vi vore bygninger og bymiljøer. Ofte ubetænksomt kortsigtet og perspektivløst. Vi er dermed hensynsløse overfor bygninger, som skal bære videre på vore fejltagelser, og som vore efterkommere belastes med at leve i.

Man må forlange, at alle, som har direkte eller indirekte ansvar og indflydelse på byens bygnings- og miljøforhold, vil udvise tilstrækkeligt udsyn og fantasi, således at byens miljøværdier øges og stimuleres.

Tilvejebringelse af historiske værdier kræver tid. Vore værdifulde bygninger og miljøer appellerer derfor til med fantasi og udsyn at levere miljøerne videre til de næste generationer.

Havnen

Udover de i denne bog nævnte bygninger og miljøer kan det være på sin plads at pege på nogle andre konkrete forhold, som har stor betydning for Århus by, og som bør behandles på rette måde og med ansvar for fremtiden.

Danmark har to bugtbyer, Århus og Køge. Sammenlignet med fjordbyerne ligger de direkte ved havet – hvilket sommetider kan være svært at opfatte.

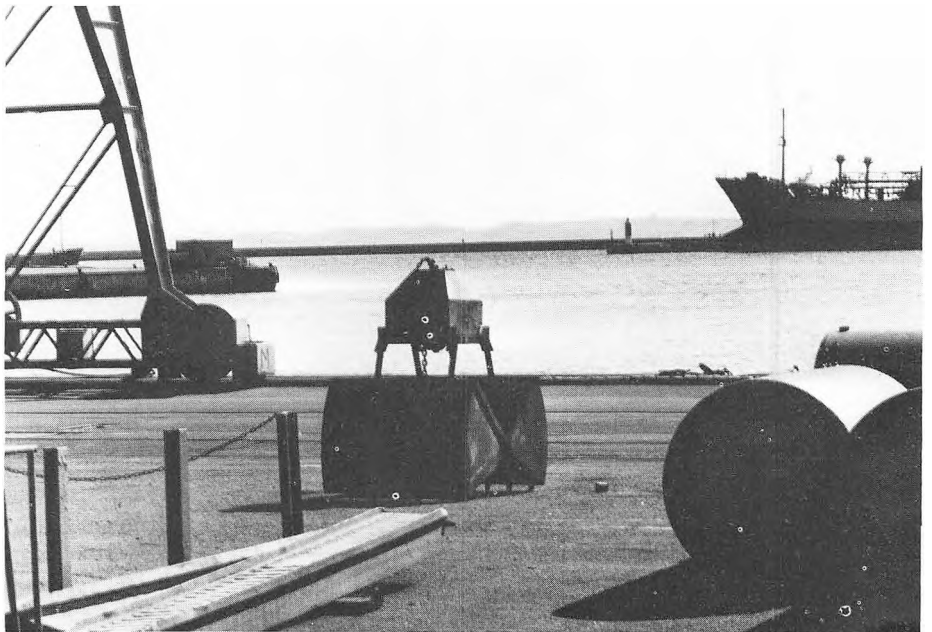
Hvem tænker f. eks. på, når man går på Bispetorvet i Århus, at der kun er ca. 200 m fra Domkirken til vandet. Det kunne have været smukt og spændende herfra at se bugten og udsigten mod Skødshoved, Mols og Helgenæs. Det er synd for borgerne og byen, at man gen-

Fra strøgets udmundning i Storetorv ville man kunne få et glimt af havn og bugt, gennem Skolegade, hvis Motorkompagniets bygning blev revet ned.

Her fra Skolegade ser man, hvor uheldigt Motorkompagniets bygning spærrer for udsigten. Et kik ud over havnen og bugten ville, her som flere andre steder, være muligt.

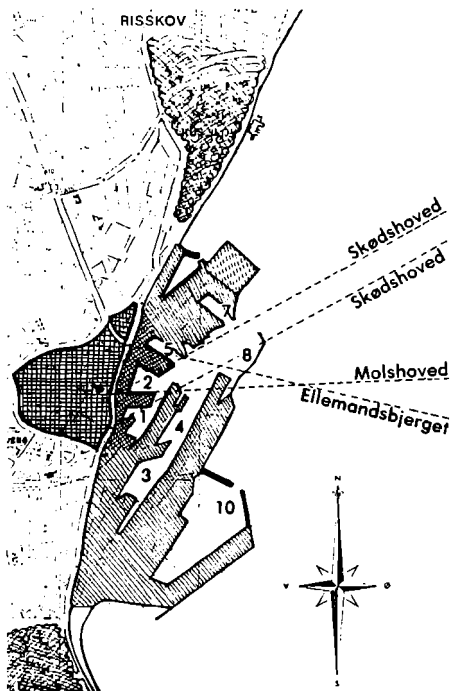

Dette fine billede med Mols i horisonten skjules af Motorkompagniets bygning.

nem mange år ubetænksomt har ladet havneområdet udvikle sig uden hensyn hertil.

Byen skal naturligvis have sin havn, det er en vigtig og væsentlig del af byens funktion og eksistens, og et havnemiljø med skibe og kraner kan være spændende og værdifuldt. Havnens hidtidige

udvikling synes dog ikke på nogen måde at tage hensyn til byens miljøer. Den har mere og mere adskilt byen fra bugten. Man må derfor slå til lyd for, at havnen udformes mere borgervenligt, evt. gennem langsigtet planlægning, så den integreres som det betydningsfulde led mellem byen og bugten, den er. Der

Man ser hvorledes havnen er ved at lukke byen inde fra bugten. Havnen spænder næsten ud fra Riis Skov og til Marselissskoven. Man ser hvor vigtigt det er, at de indre, efterhånden umoderne havneområder åbnes for byen, så man aller får kontakt til havn og bugt. De punkterede linjer viser mulige udsigtslinjer, som kan skabes mod Skødshoved og Mols. Det fremgår også af kortet, hvor lidt åbent land der er tilbage ved Tangkrogen, og hvor vigtigt det er, at dette ikke lukkes.

kunne f. eks. skabes udsigtsmuligheder og kontakt med vandet ved, efterhånden som lejemål og afskrivning tillader det, at fjerne ligegyldige bygninger og samtidigt sørge for, at nye bygningsanlæg placeres og udformes rigtigt, så man får udsigt og kontakt til bugt og landskaber. Det kunne realiseres flere steder, f. eks. ud for Domkirken og Nørreport.

Endvidere bør man sikre den sidste rest af det karakteristiske Århusbillede

Motorcompagniets lange bygning spærrer for kontakten til havnen og bugten. En nedrivning af denne, og andre bygninger langs Kystvejen, ville genskabe kontakten mellem den gamle bydel og havnen.

Herfra ser man hvor tæt Domkirken og Toldboden ligger på havnen. Det er i dag vanskeligt at opfatte, men ville kunne bedres ved hensynsfuld planlægning.

Selv lave huse kan skjule udsigten over bugten fra Kystvejen. Kun steder ind imellem kan man endnu få et lille glimt.

En sidste rest af det meget fine og karakteristiske Århus miljø. Strandvejen med træerne, der følger bugtens krumme kystlinie. Opfyldninger eller bebyggelse må ikke ødelægge denne sidste rest.

Flere smukke udsigter over bugten fra udfartsvejen til byen ødelægges af havnens store udvidelser. Oddervej.

Eksempel på en betænksom belægning af fliser og chaussesten omkring et smukt støbejernsdæksel. Bispetorv.

Eksempel på en grim belægning på et fortovshjørne. Nørregade – Borggade.

Karnapperne er en karakteristisk århusiansk gadedetalje i flere af byens kvarterer. Schleppegrellsgade.

Vinduesudskiftninger til sprosseløse store termoruder berøver ofte husfacaderne væsentlige arkitektonisk betydningsfulde detaljer. Det nye spejlende, moderne glas understreger facadernes upersonlighed og fattigdom. Brammersgade 20–22.

– Strandvejen ved Filtenborgs Plads og Marselisborg – mod ødelæggelse ved forkert planlægning af dette åbne stykke. Tangkrogen bør friholdes. Selv en marina kan vise sig at være en misforståelse. Det er allerede gået alt for hårdt ud over dette vigtige og smukke Århusmiljø.

Byens gadedetaljer

Særlig tre detaljer – vinduer, gadebelægning og belysning – betyder meget for byens billede.

Mange husejere skifter i disse år gamle vinduer ud med nye store termoruder, som er stilistisk forkerte og ødelæggende for husenes arkitektur. Det sker af energi- og vedligeholdelsesmæssige grunde, hvilket er forståeligt; men det er uforståeligt, at man ikke kan se, hvor meget husets ydre taber samtidig.

Efterhånden er det heldigvis ved at gå op for nogle mennesker, at store ter-

moruder kan være stilfremmede, grimme og skæmmende for huset. Derfor ønsker de de nye vinduer udført i stil med de gamle, med samme opdelinger, sprosning og farve. Hvad angår vinduesglasset, er det uheldigt, at det nye glas er stærkt spejlende – ligesom visse typer solbriller. Det giver husfacaderne en upersonlig karakter – som døde øjne.

Flere vinduesfabrikanter og snedkere arbejder på at efterkomme ønsker om stilrigtige vinduer og er også nået langt, men ikke langt nok. Sprosser og rammer er endnu for kluntede, og profilerne forkerte og grove. Det er derfor vigtigt, at brugerne og husejerne ikke endnu stiller sig tilfredse, men stadig stiller krav, så producenterne fortsætter udviklingsarbejdet, indtil et tilfredsstillende resultat er nået. Så vil man måske også kunne acceptere vinduer udført af plastmateriale.

Gadebelæggningerne danner gaderummets tredie facade. Ikke alle steder er det nødvendigt med asfalt eller beton. I vådt vejr danner disse materialer ubehageligt spejlende og upræcise billedflader, som »forstyrrer« gaderummets eller gårdrummets form. Fliser og brosten tillader vandet at synke ned og spejler derfor ikke med samme uheldige virkning.

Fortovets fliser og brosten burde iøvrigt lægges smukkere. På gadehjørner, hvor fortøve støder sammen, og hvor kantstenene runder, ser man tit eksempler på, hvor grimt – sjældent hvor rigtigt – det kan gøres. De to rækker fliser med brosten imellem bør løbe rundt om hjørnet og ikke støde tilfældigt

sammen. Det er et spørgsmål, om teknikerne og brolæggerne er opmærksomme og interesserede i at tilpasse formen. Det samme gælder detaljerne omkring kloakdæksler, riste o.l.

Iøvrigt er der forskel på betonfliser. Nogle er grå og kedelige, andre har i overfladen sten med farve, som giver dem en farvenuance. Fabrikanten har også et ansvar her.

Disse belægningsdetaljer, der til daglig befinder sig lige for fod og øje, kræver ikke udenlandsk valuta for at blive gjort smukkere.

En vigtig gadedetalje er også gadebelysningen, som i den sidste menneskealder har udviklet sig voldsomt, ofte ødelæggende for bymiljøets kvalitet. Der findes utallige typer og principper for lys, nogle bedre end andre. De senere år har dog vist eksempler på, at gadelys kan gøres acceptabelt blot med lidt vilje og forståelse og uden at blive kostbart.

At udføre armaturerne med tilstrækkelig afskærmning, så man på afstand ikke ser dem som skærende lysende pletter på den nattesorte baggrund, ville være af stor værdi. Armaturerne kunne også anbringes bedre i forhold til huse og beplantning, som standerlygter eller på husfacaderne. Det giver en smuk virkning, når en gadelygte er anbragt i forbindelse med et træ, eller ligefrem er »stukket« ind i kronen. Lyset falder smukt både på sommerens grønne blade og vinterens regnvåde kviste. Mange armaturer er i øvrigt utroligt grimme at se på, også om dagen, og kunne let gives et bedre design.

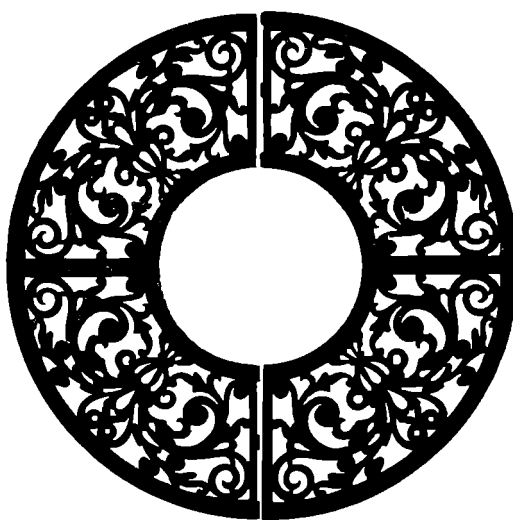
Herudover er det vigtigt at være opmærksom på de bymæssige værdier, der er specielt karakteristiske for Århus, f. eks. karnapperne. Århus er nok den by i Danmark, der har relativt flest karnap-huse. Karnapperne præger f. eks. de store kvarterer Frederiksbjerg Øst og Vest, som opførtes i slutningen af 1800-tallet og et stykke ind i 1900-tallet.

Karnapperne er bygningsdele, der giver gadehusenes facader et livfuldt relief. Karnappen giver desuden et interessant og værdifuldt tilskud til lejlighedens udkigsmuligheder. Det er derfor vigtigt at bevare og vedligeholde dem rigtigt. Deres ofte smukke rudeopdeling bør ikke ødelægges ved misforstået vinduesudskiftning.

Jeg har her trukket nogle forhold frem, som ikke direkte indgår i bevaringsplanen, men som er af stor betydning for det samlede bymiljø. Alle byens borgere bør for det fælles miljøes skyld være interesserede i sikring af disse bydetaljers rette behandling.

I tiden efter udgivelsen af sidste reviderede bevaringsplan i 1974 har det for udvalgets medlemmer været glædeligt og opmuntrende, at konstatere en stadig voksende forståelse for betydningen af udvalgets arbejde, som er mødt hos såvel politikere som embedsmænd og borgere. Det synes da også klart, at der i årenes løb er sket en tydelig forbedring af flere af byens miljøer. Noget kunne nok være bedre løst, men en byforbedring er trods alt igang og vil fortsætte.

Johannes Exner

Træpartier. DFJ 1910

Domkirken set fra Lille Torv

Foto: A. Fritz o. 1870

MIDTBYENS UDVIKLING 900–1600

Af lektor Ole Schiørring

Århus er et af de ældste bysamfund i Danmark, og siden vikingetiden har byen ligget ved å-mundingen med en bebyggelse, der hele tiden har udviklet sig, præget af perioder med voldsom ekspansion skiftende med perioder med stagnation. Udefrakommende faktorer har indvirket på byens plan og struktur såvel som lokale behov og krav. Byens ansigt har gennem tiderne skiftet, betinget af op- eller nedgang, hvor elementer er udskiftet eller fjernet, men hele tiden har byplanen skullet opfylde en række helt bestemte krav til bebyggelsen. Her skulle være plads til handel og håndværk, til kirke og skole, retsvæsen og administration – funktioner der adskiller byen fra landsbyen.

Udviklingen i Århus midtbyens plan falder i to markante hovedperioder, hvor den ældste fase skal behandles her. Den første periode, hvor vikingetidens landprægede bybebyggelse omdannes til den middelalderlige by med en ekspansion, der toppes o. 1600. Her dannes den by, der ikke skulle ændre sig væsentligt før i midten af 1800-tallet. Fra dette tidspunkt og frem til i dag falder byens anden store periode. Udvidelsen af havnen og jernbanens anlæggelse skaber en voksende industri, der ganske sprænger de gamle byrammer og lægger kimen til det Stor-Århus, vi i dag kender.

Midtbyen har i sin nuværende plan bevaret mange træk, der går tilbage til den tidligste udviklingsperiode. Endnu er to af byens middelalderlige kirkebygninger dominerende monumenter i bybilledet. Store Torv er stadig et knudepunkt, de krogede gader og de udlagte matrikler vidner om tidligere byplanlægninger og -forandringer. Gadenavne fortæller om svundne erhverv og bygninger med bestemte funktioner, der minder om middelalderens byliv. Forlader man gaderne med 1980'ernes travle handelsliv og bevæger sig ind i de mange gårde, møder man her rester af smukke kølmandsgårde fra 1600- og 1700-årene opført i veludført bindingsværk, der i en lang periode var kende-

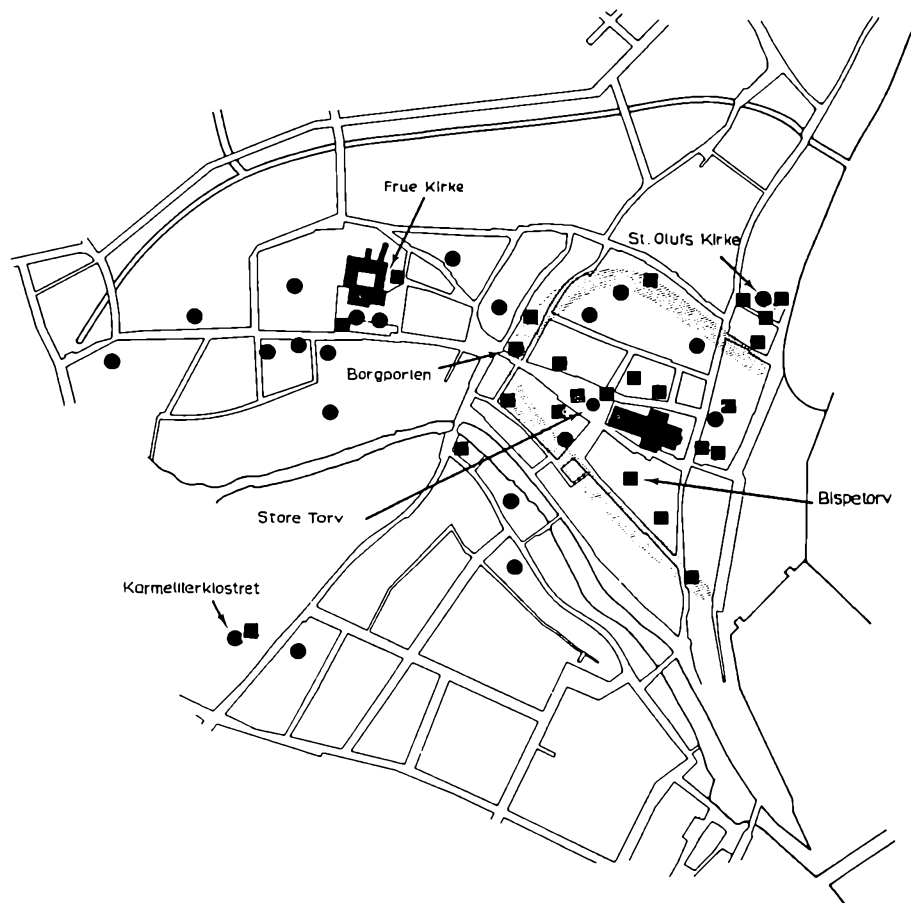
tegnende for Århus.

Under gårdenes forhuse ligger forholdsvis mange stenbyggede kældre, der dels kan dateres til sen-middelalderen, men for de flestes vedkommende til renæssancen og de følgende århundreder. De vidner om, at det driftige handelsliv sammen med håndværket var kernen i byens eksistens gennem lange tider.

Skal man imidlertid vide mere om byens udvikling, er det nødvendigt at søge i andet historisk kildemateriale, thi de sidste hundrede års hastige udvikling har også betydet, at mangt og me-

get er forsvundet.

Et godt supplement til vor viden fås fra de mange byarkæologiske undersøgelser, der gennem årene har været foretaget i bymidten. Siden den første arkæologiske udgravning i 1908, hvor Badstuen blev undersøgt, er der i Århus foretaget ca. 45 større og mindre grundundersøgelser, der gør Århus til en af de bedst undersøgte købstæder i Danmark. De mange udgravninger danner et – måske fragmentarisk – billede af den udvikling, byen har gennemløbet i sine første 700 år, og ved hjælp af det bevarede skriftlige kildemateriale

Kort over de mange arkæologiske udgravninger i Århus.

■ Angiver de ældre gravninger før 1963.

● Angiver de udgravninger. Forhistorisk Museum har udført efter 1963.

kan denne udvikling sættes yderligere i relief. De skriftlige kilder, fortrinsvis fra den yngre middelalder, består af skøder, testamenter, breve og privilegier, som regel i tilknytning til kirkelige institutioner. I kilderne kan fanges mange topografiske oplysninger, der medvirker til at forklare og forstå forandringerne i bybilledet.

I det følgende skal det forsøges at give en oversigt over de ændringer, midt-byen gennem tiderne har undergået, og de levn, vi endnu kan spore i dagens bybillede.

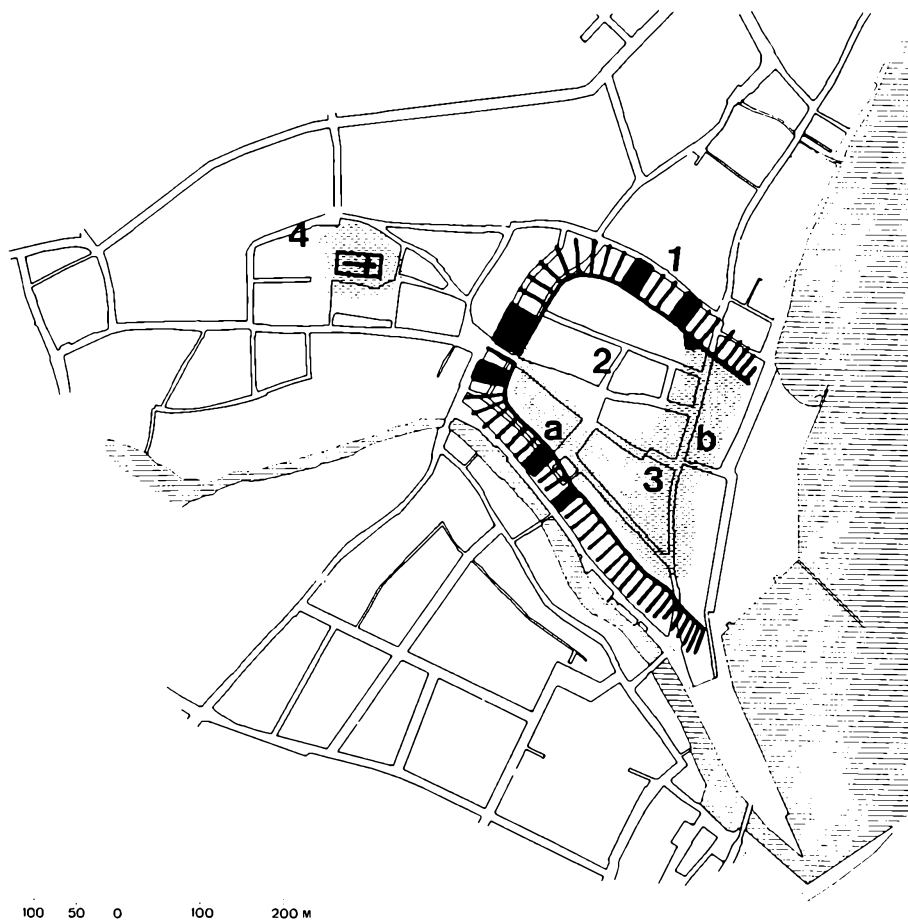
Vikingetiden 900–1000-årene

Vikingetiden var en periode med store omvæltninger på mange felter i det danske samfund. Blandt disse forandringer var fremkomsten af en ny bebyggelsesform – nemlig byen – der til forskel fra de samtidige landsbyer havde tilknyttet en række centralfunktioner samt bestod af en tættere bebyggelse end i landsbyerne. Disse centrale funktioner kunne f.eks. bestå i tilstedeværelsen af et marked, møntslagning, kirkeligt center, en kongelig administration eller et element af et højt specialiseret håndværk.

Netop i vikingetiden opstår flere byer i Danmark, hvilket hænger nøje sammen med forholdene på landet. Udgravninger de senere år har vist, at landsbyerne, der i jernalderen flyttede rundt, nu lægger sig fast, hvortil kommer, at produktionen udvides, og nyt landbrugsland brydes. Den deraf følgende merproduktion, måske skabt af et stigende jordrente- og afgiftstryk, giver jordejerne et behov for at kunne omsætte de indvundne afgifter. Hertil er byerne et egnet sted. Byherren, som regel kongen, kunne sikre markedsfreden mod retten til at opkræve afgifter af toldlignende karakter. Ydermere havde kongen ret til at slå mønt, hvilket i 1000-årene netop sker i de fleste af de daværende byer. Byerne bliver på den tid små økonomiske centre, og dermed også magtcentre i riget – en rolle der med tiden blev mere udtalt.

Århus tilhører sammen med Hedeby, Ribe og Birka ved Mälaren det ældste kuld af danske byer. Anlagt helt ude ved havet på en sandholm nord for åen, nær vadestedet Immervad, der sammen med hovedfærdselslinierne mod vest og nord gav forbindelse ind i det rige landbrugsland, Århustrakten udgør.

Byen går tilbage til første halvdel af 900-årene, og fra første færd var byen befæstet med en stor halvkredsvold, som ligeledes fandtes i både Hedeby og Birka på samme tid. Volden afgrænsede et såre lille byområde på kun fire til fem ha., der på havsiden vel har været forsynet med en skjærmende pælespærring. Voldens forløb er kendt fra en række udgravninger og kan også erkendes ved

Århus i vikingetid (900- og 1000-årene). 1. Udstrækning af byens befæstning fra 900-årene. Med sort er angivet de steder, hvor befæstningen er påtruffet arkæologisk. 2. Den åbne plads, hvor der ikke er påtruffet bebyggelse. Grænsen for pladsen er ikke påvist. 3. Den befæstede bebyggelses formodede udbredelse i vikingetiden. a. Udgravningen på Søndervold. b. Udgravningen på Katedralskolens grund. Både ved a og b er påtruffet grubehuse. 4. Domkirken i frådsten opført o. 1070 med en påvist bebyggelse fra 1000-årene. Langs med voldens indre forløb er mod syd påvist en gade.

at betragte det ældste matrikelkort fra 1864–65. Gadenavnene Volden og Graven bærer mindelser om befæstningen, og de små matrikler på Gravens sydside og på begge sider af Volden er opstået på det senere sløjfede befæstningsområde. Det samme er tilfældet med de små matrikler, der også blev udlagt langs Åboulevarden, da befæstningen blev opgivet. Grundundersøgelser har vist karakteren af denne vold, bygget i jord og måske med palisader af træ på toppen. På nord- og vestsiden lå foran volden en ca. ti m bred vandfyldt grav, der fik vand fra bakkerne nord for byen. Mod syd modsvarede åbrinken gravens funktion. Graven er påvist østsiden af Immervad og under Badstuegade. Den nordre gravs udløb i havet kan endnu spores i matriklerne på Mejlgedes østside, hvor en smøge mellem matr. 863 og 864 markerer forløbet. På kort og billeder fra forrige århundrede ses, at smøgen var delvis vandfyldt.

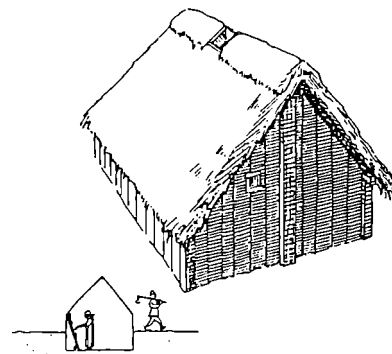
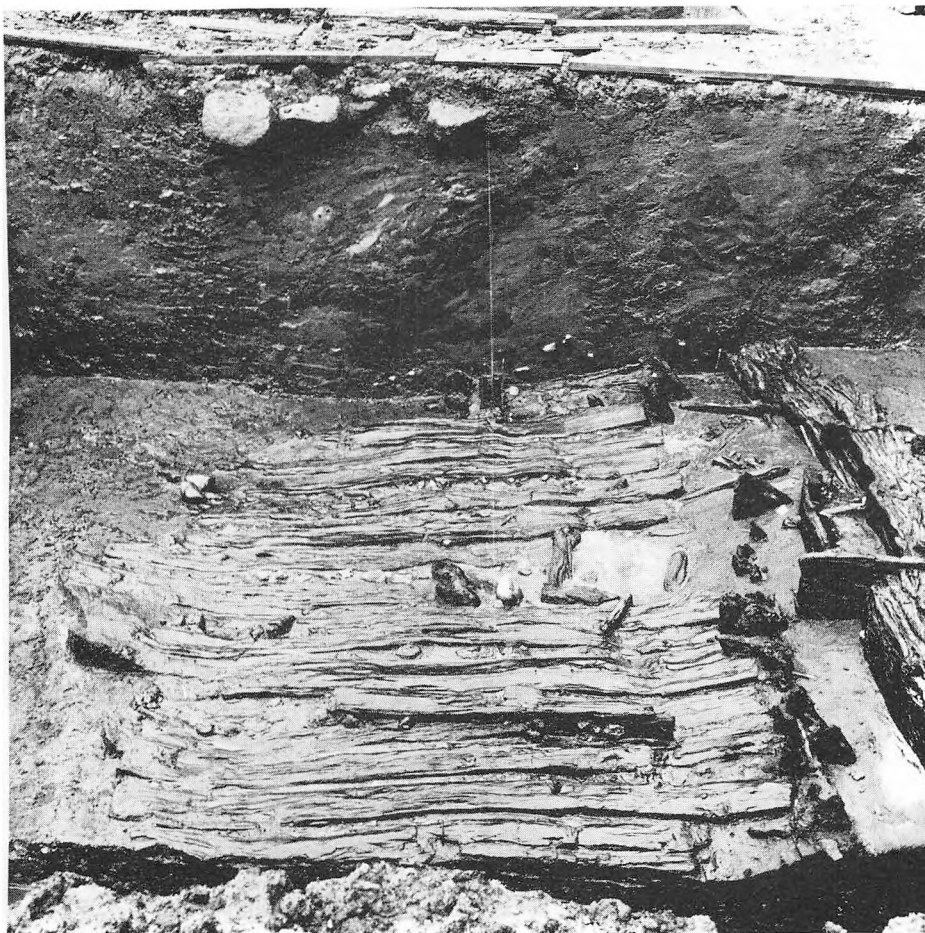
I befæstningen har været en række porte. Mod vest lå porten, hvor den senere middelalderlige Borgporten var placeret mellem Store Torv og Lille

Torv. Nørreport var placeret, hvor volden krydsede Mejlgade og endelig Sønderport ved åen, hvor Skolegade løber ud i Åboulevarden. Om der fra tidligste tid har været flere porte, kan ikke siges.

I modsætning til befæstningen er bebyggelsen inden for volden knap så godt belyst. Af gader er kun påvist et enkelt stykke, beliggende lige inden for volden under den nuværende Andelsbank. Denne gade var opbygget af træsveller, og i den kunne ses aftryk af de tunge vognhjul, der har slidt sig ned i træet. Gaden fungerede gennem vikingetiden og har forbundet den vestre port med området ved Sønderport. Langs denne gade blev også erkendt en række huse, der alle var små nedgravede grubehuse forsynet med bænke og i nogle tilfælde med ildsteder eller ovne. Husene var opført i træplanker og havde tag af rør eller strå. Mellem husene, hvoraf fandtes syv i alt, var der ingen gader eller hegn. Samme hustype er desuden blevet fundet på Katedralskolens grund nær stranden, men ingen steder er man stødt på vikingetidens langhus, der kendes fra både landsbyerne og Hedeby.

Sammentegning af ældste matrikelkort over Århus. Opmålt 1864-65.

Grubehuse af denne type er fundet flere steder i Århus. Det nedgravede hus var almindeligt i vikingetidsbebyggelser. Tegning: Fl. Bau.

Den ældste påviste gade lavet af træsveller. Gaden forløb langs volden og blev senere dækket i forbindelse med voldens udvidelse.

De større huse har naturligvis også været benyttede i Århus, og enkeltfund og iagttagelser af kulturlag tyder på, at disse skal søges i området ned mod Skolegade, således at de fundne grubehuse alene udgør en bagbebyggelse til en mere intens bebyggelse nær havnen, hvor også byens ældste handelsplads lå.

At den centrale vikingebebyggelse lå i dette område, underbygges af et fænomen, som er iagttaget inden for volden. I området fra Store Torv og nordpå til volden, samt området nord for kirken, synes ikke at have ligget huse i byens ældste tid. Udgravningerne har vist, at der oven på den oprindelige muldoverflade kun er få og spredte spor fra vikingetid. Der synes således at være tale om et stort åbent område, der gennem hele vikingetiden har været friholdt med bebyggelsen placeret langs åen og stranden.

Den åbne plads må være udtryk for en regulær planlægning, og sammen med den stærke befæstning tyder det på, at Århus fra begyndelsen er anlagt som et kongeligt militært anlæg – en borg – hvis placering ved havet kan have haft militær betydning udover lokalområdet. Blev Århus anlagt som led i samlingen af det danske rige i første halvdel af 900-årene? Vi ved det ikke, men noget kunne tyde på det. Den åbne plads kunne være forbeholdt militære funktioner, hvor man fra tid til anden kunne samle hærstyrker, men den

kunne også huse beboere fra oplandet i urotider, og dermed virke som tilflugtsborg. De skriftlige kilder fortæller om en række slag i omegnen af Århus, hvor byen netop benyttes som udgangspunkt. Således opholder Svend Estridsen og hæren sig i Århus før et af de mange slag mod Magnus.

Militæret alene udgjorde ikke byen, men den fremragende beskyttelse, der lå i befæstningen, trak naturligt nok mange handelsfolk og håndværkere til fra fremmede egne, hvilket de mange fund af udenlandske genstande bevidner. Beskyttelsen trak endvidere kirken til byen. Så tidligt som 948 nævnes en biskop i Århus, og en kirke har vel hørt med. Dens placering kendes ikke, men den har måske været placeret uden for voldbyen på det sted, hvor den senere 1000-tals domkirke kom til at ligge under den nuværende Vor Frue.

900-årenes borgby skabte grundlaget for en driftig handelsby i 1000-årene, men stadig havde byen militær betydning. Der slås mønter under kongerne Hardeknud og Magnus den Gode, og for første gang læser man her byens ældste navn AROS. Ikke mindre end seks runesten fundet i byen fortæller om betydelige Århusboere, og bremerklerken Adam skriver om byen, at den er udskibningshavn, når man skal til Fyn, Sjælland, Skåne eller helt op til Norge.

Bybilledet ændrer sig i 1000-årene med to forandringer, begge i området

vest for den befæstede by. Efter stiftsreorganiseringen i 1060 får Århus igen den bispestol, der blev nedlagt i 988, og nogle årtier senere påbegyndes opførelsen af en stor domkirke i kildekalk. Af domkirken er endnu bevaret den smukke og imponerende krypt, samt dele af murværk indkapslet i den nuværende klosterkirkes teglmure.

Rundt om domkirken kommer i 1000-årene en regulær bebyggelse, der er påvist i Nygadekvarteret. En bebyggelse, der synes at slutte sig til kirkens opførelse i tid.

Vikingebyen Århus havde i løbet af 900- og 1000-årene fundet en form, der blev basis for den senere udvikling – en udvikling, der på mange måder skulle ændre bybilledet radikalt frem mod den regulære middelalderby.

Forandring i 1100-årene

For Århus blev 1100-årene en periode, hvor en række forandringer i bybilledet lagde op til byens transformation fra en meget landpræget vikingetids by til en betydeligt mere differentieret middelalderby.

Byens betydning som militærvigtigt sted synes opretholdt; således nævnes det hos Saxo, at byen i 1132 fungerede som krigshavn, og at byen i 1158 døjede overmåde meget ondt af vikingeovertagelse.

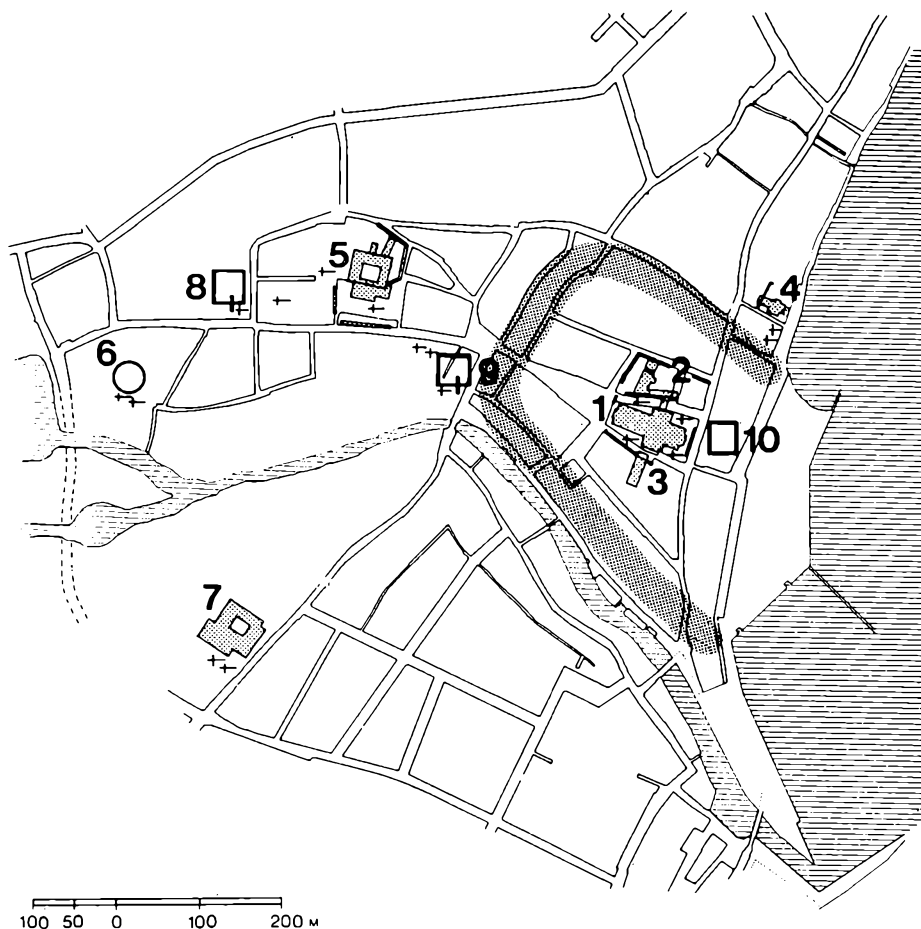
Det er også i dette århundrede – antagelig i slutningen – at volden udbedres og gøres højere. I århundrederne derefter vedligeholdtes man ikke forsvarsanlægget, der således ganske langsomt forfaldt og blev udjævnet.

I 1100-årene har byen antagelig fået sine sognekirker som supplement til den frådstensbyggede domkirke. Der kendes foruden domkirken to sognekirker, der begge er nævnt i et gavebrev fra 1203, hvor biskop Peder Vognsen skænker de to kirkers indtægter til brug for domkirkens præsters beklædning. Det drejer sig om Sct. Oluf og den middelalderlige Vor Frue, begge beliggende uden for den gamle voldkransede by.

Skt. Olufs beliggenhed er kendt gennem en arkæologisk undersøgelse i 1947–48 og i 1980. Kirken lå umiddelbart uden for voldene på Mejlgades østside og blev opgivet som sognekirke i 1548, da kirken styrtede sammen. Af størrelse var kirken oprindelig som de omkringliggende landsbykirker, f.eks. Lisbjerg, men i løbet af middelalderen blev den forsynet med flere tilbygninger. Udgravningerne viste ikke mange detaljer, men forekomsten af tegl i fundamentene viser, at stenkirken ikke kan være opført før tidligst o. 1200. Begravelser under fundamentene antyder dog, at der på stedet kan ligge rester af en ældre kirkebygning, der endnu ikke er påvist.

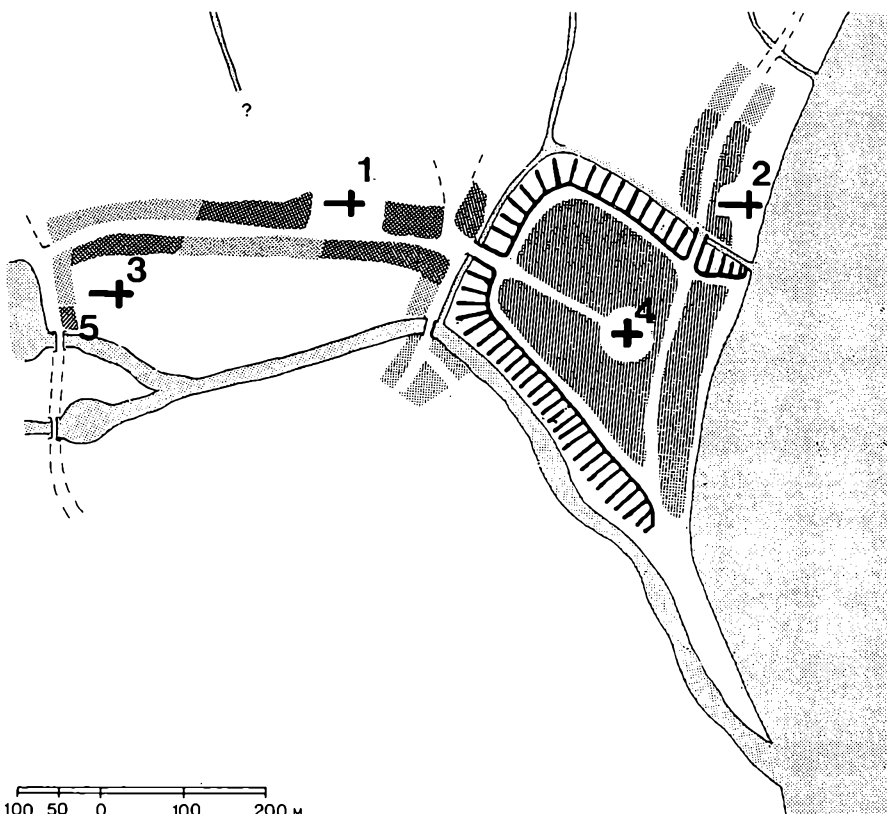
Vor Frue kirke er nævnt i samme gavebrev fra Peder Vognsen, men modsat Sct. Oluf kendes dens beliggenhed ikke. Tidligere ville man placere denne sognekirke på Brobjerg, men meget tyder på, at den skal søges i området omkring Mølleparkens bibliotek, hvor man gennem tiden har fundet begravelser. En ret sen oplysning fra 1661 fortæller, at Vor Frué kirke lå på Møllekirkegården, og det tyder på, at vi her kan finde byens anden middelalderlige sognekirke.

Kirkernes placering udenfor den befæstede by tyder på, at man endnu på dette tidspunkt ønskede at friholde plads inden for voldene. Imidlertid synes en enkelt kirkelig bygning at være blevet placeret inde i byen, nemlig et trækapel. Kapellet nævnes i forbindelse med den folkelige helgen Niels, der ved sin død ønskede at blive begravet i

100 50 0 100 200 m

Århus med angivelse af de middelalderlige kirkelige institutioner. Med grå tone angivet det gamle voldforløb. 1. Domkirken, 2. Bispegården, 3. Kapitelhus, 4. Sognekirken Sct. Oluf, 5. Dominikanerklosteret (sortebrødrene), 6. Den formodede placering af sognekirken Vor Frue, 7. Karmeliterklosteret, 8. Skt. Karens Gård, 9. Helligåndshuset, 10. Katedralskolen.

100 50 0 100 200 m

Rekonstruktion af Århus ved slutningen af 1100-årene. 1. Domkirken Sct. Nicolai, 2. Sognekirken Sct. Oluf, 3. Sognekirken Vor Frue, 4. Trækapellet, hvor Hellig Niels begravedes. Dets placering er helt ukendt. 5. Møllen, der kan være anlagt i 1100-årene.

»trækapellet ved havet«. Niels blev således ved sin død i 1180 begravet i kapellet trods stor modstand fra den daværende biskop Svend (1165–91), der ønskede Niels gravlagt i domkirken Skt. Nicolai. Kapellets nøjagtige placering kendes ikke, men noget tyder på, at det kan have ligget under den nuværende domkirke, og at de mange jærtegn og helbredelser, der skete ved kongesønnens grav – han var søn af Knud Magnussøn – og som medførte mange offergaver, har betydet en del, da Peder Vognsen valgte at lægge sin kirke inde midt i den gamle bydel.

Kirkernes placering giver imidlertid også et fingerpeg om gadenettet, der ellers arkæologisk og kildemæssigt er dårligt belyst for denne periode. Man må formode at Mejlgade på dette tidspunkt har spillet en vis rolle med en tilhørende bebyggelse nordenud. Det samme gælder Vestergade, der ikke blot passerede domkirken, men også Vor Frue kirke, og således var den vigtigste indfaldsvej fra vest. Om gaderne var træbrolagte som i vikingetiden, kan ikke siges, men den tidligere trælagte gade langs voldens søndre inderside bliver i disse år omlagt i forbindelse med udbygningen af volden. Den trælagte gade bliver nu udbygget med en stenbrolagt vej, der har kunnet bære tunge vogne, og antagelig har de øvrige gader haft samme karakter.

Den almindelige bebyggelse og det

mønster, denne dannede, kommer kun frem i glimt. Den gamle plan fra vikingetiden med den åbne plads synes stort set at være opgivet i løbet af dette århundrede. På Store Torv og nord for Nationalbanken er der påvist en bebyggelse fra 1100-årene. Dette tyder på, at byen til en vis grad har ændret struktur og måske funktion. Bebyggelsen består af lette træbygninger, men i affaldshullerne finder man rester af husholdningen, spor efter håndværk og handel, der peger på forbindelse med både Norge og Rhinegnene. Byens tidligere faste plan, præget af militær betydning, synes at opløse sig i løbet af dette århundrede. Endnu slås mønt i byen, nemlig af Sven Grathe under tronstriden; efter at Valdemar er blevet enekonge, flyttes imidlertid store dele af Danmarks militære indsats til bæltene og de sydlige kyster, hvor kongen bygger en række stærke anlæg. Er Århus' betydning som strategisk havn og borg hermed udspillet, og er dette årsagen til, at grundene inden for volden kan bebygges med almindelige huse? Det kan indtil videre kun blive gætværk, men i hvert fald skulle det følgende århundrede ændre byens ansigt helt radikalt – en ændring, der ikke havde kongen som planlægger, men derimod kirkens øverste på stedet – biskoppen.

Byplanen omlægges i 1200- og 1300-årene

Omkring 1200 påbegyndtes en forandringsproces, der ganske skulle ændre byen og i store træk skabe den struktur, der stadig kan ses i den indre by, og som kan aflæses i de matrikelskel, der ses på de ældste matrikelkort, før man begyndte at opmåle de store grunde.

Sådanne forandringer kan påvises i mange danske middelalderbyer, og man kan næsten tale om en reurbanisering, der overalt synes at finde sted i perioden 1200–1300.

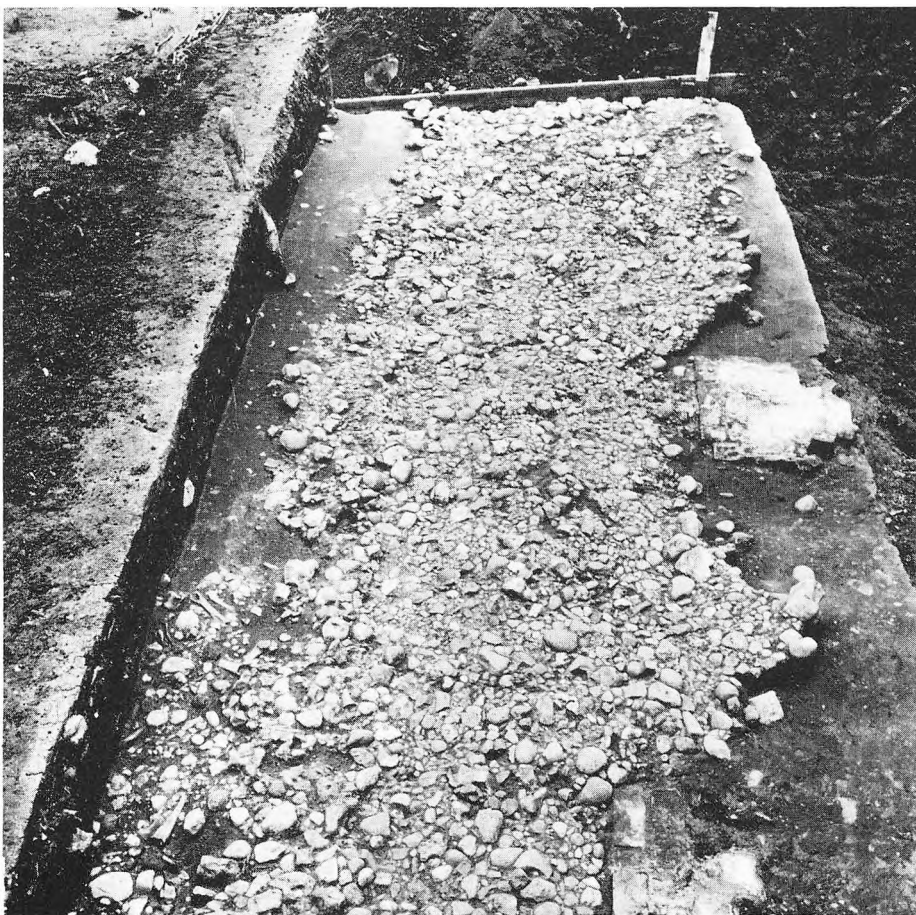
Iværksætterten i Århus var biskop Peder Vognsen (1191–1204), men omformningen kom til at løbe over hele århundredet. Peder Vognsen, der selv var en meget velhavende mand af den sjællandske Hvide-æt, gav ved en række gaver grundlaget for at flytte byens domkirke ind midt i voldbyen. Næsten i centrum påbegyndte han byggeriet af den store romanske teglstenkirke, der i størrelse, plan og detaljer kan sammenlignes med de sjællandske teglkirker Ringsted og Sorø, som han kendte. Kirkens størrelse betød, at store dele af voldbyen blev bebygget, og yderligere blev nord for domkirken det biskoppelege palads bygget på hele området mellem kirken og Rosensgade, afgrænset af Bispegade og Mejlgade. Udgravninger har påvist resten af dette paladskompleks, men det meste er forsvundet, da man i 1400-årene ombyggede bispegården og bl.a. lagde en meget stor stenbygning nord-syd langs Bispegade. En bygning forsynet med en smuk hvælvet kælder. Langs med kirken lå endnu en fløj, og på resten af området stod mindre huse af lettere karakter. Dette kompleks blev først nedrevet i anden halvdel af 1700-årene.

Syd for domkirken byggedes et kapitelhus af store dimensioner, og her lå også kannikerresidenserne, der husede præsterne ved domkirken. Bygningerne dækkede store dele af det nuværende Bispetorv.

Øst for domkirken må Katedralskolen være anlagt i 1200-årene og antagelig med samme placering som den nuværende skolebygning.

Det var således et meget anseligt areal, der nu blev udlagt til gejstlig bebyggelse, og man må formode, at mange tidligere beboere har været nødsaget til at flytte andre steder hen. En del af grundene er antagelig erhvervet af kirken ved køb, og eksempler på gaver i form af stenhuse til kirken kendes. Om det for biskoppen som byherre har været muligt at foretage egentlige ekspropriationer vides ikke, men begrebet var ikke ukendt i samtiden, og det kan således ikke afvises.

Forandringerne inden for de gamle volde ophørte ikke hermed. Det synes, som om kirken i de følgende årtier førte en planlagt politik for at erhverve

Stenbrolagte gader afløste vikingetidens trægader. Udgravet gadeafsnit ved Søndervold.

grunde og huse; erhvervlsen blev forstærket gennem mange gaver.

I 1305 får man således lov til at nedlægge en af byens gader – Torngade – der løber fra »torvet« og langs kirkegården og vest om domkirken. Denne gade må komme fra et ældre torv, placeret i Skolegade-kvarteret og derfra løbe langs med domkirkens sydside for at dreje mod nord ved kirkens vestgavl og derfra fortsætte i den nuværende Bispegade. Oplysningen er interessant, da man her får oplysninger om et torv, der ikke er identisk med nogen af de senere middelalderlige torve. Hvor gammelt dette torv kan være, er vanskeligt at afgøre, men en handels- eller torveplads kunne tænkes i dette område helt tilbage i vikingetid. At Torngade skulle nedlægges, var en nødvendighed, hvis man skulle anlægge Store Torv, og som udgravninger på torvepladsen har vist, skete dette netop på dette tidspunkt. Tilsyneladende har kirken været med i torvets anlæggelse, og dette er sket som et led i den byplan, der blev udstukket ved domkirkens opførelse.

Store Torv anlægges som en stor tresidet plads, ryddet for tidligere bebyggelse og med en randbebyggelse, der vel har skullet huse købmænd og håndværkere.

Samtidig med torvets anlæggelse synes der at være sket en matrikelopdeling inden for volden. På begge sider af torvet anlægges en række lige store grunde (jfr. matrikelkortet) alle vinkelrette på torvet. Grundstørrelserne går igen i grundene nord for Rosensgade, hvor der blot i sen-middelalderen er tillagt et mindre stykke af den da nedlagte vold. Områderne lige nord og syd for domkirken har ikke denne ens størrelse på grundene, men begge steder er der tale om områder med en specifik gejstlig funktion, som tidligere nævnt. Dog genfindes grundstørrelsen langs østsiden af Skolegade og Mejlgade.

I området, der afgrænses af Rosensgade og Mejlgade, synes matriklerne også at have en mere tilfældig størrelse. Årsagen hertil kan være, at den før omtalte Torngade kan have haft et forløb fra Bispegade skråt over mod Mejlgades port; dette vil kunne forklare matriklerne her.

De ens udlagt grunde, der nøje hænger sammen med Store Torvs plan, er et ganske markant udtryk for en streng byplanlægning, som er realiseret i løbet af århundredet.

For den almindelige borger i byen må de store forandringer i bystrukturen have betydet en hel del besvær. Den bebyggelse, der på Store Torv er påvist fra 1100- og 1200-årene, tyder på, at området var temmelig intensivt bebygget, og dette kan også være tilfældet med den øvrige del, der blev berørt af nyanlægningen. De mange mennesker, der således blev nødsaget til at flytte,

blev grundlaget for forstæderne, der bredte sig ud over den gamle vold.

Vestergade blev udbygget, og foruden almindelig bebyggelse blev den hjemsted for en række institutioner. Umiddelbart uden for volden blev Lille Torv anlagt, antagelig engang i 1300-årene, og med nær kontakt til vadestedet Immervad, der blev erstattet af en bro.

Ved Lille Torv lå byens Helligåndshospital langs Immervad mellem åen og Vestergade, nærmere bestemt under det nuværende Magasin. Hospitalet er nævnt i begyndelsen af 1300-årene, hvor dets kapel betænkes i et testamente, og i 1354 gives en temmelig stor gave til restaurering af bygningen, der åbenbart på dette tidspunkt er forfalden af ælde. Hospitalet kan således godt være blevet en del af byens liv fra slutningen af 1200-årene. De ældste arkæologiske oplysninger i Århus stammer netop fra dette område og vedrører Helligåndshospitalet. I en skoletale i 1748 omtaler rektor Jens Worm, at »Borgmestergården« står på stedet for det gamle Helligåndshus, hvor der er fundet rester »af selve den tidligere Bygnings Ruins Struktur og forskellige Spor af Grave og menneskelige Knogler, som gjorde Modstand, når de stødte mod den flittige Gravers Spade«. Borgmestergårdens grund er matr. 391, og gården blev senere flyttet til Den gamle By.

Længere ude i Vestergade fik byen et tiggermunkekloster af dominikanerordenen. Klosteret er oprettet omkring 1239, og munkene fik overladt byens gamle domkirke. Her opførtes i den følgende tid et stort firlænget kompleks, hvor kirken dannede sydfløjen. Til klosteret hørte en ganske stor grund, der rakte fra Grønnegade i vest til åen mod syd, og fra Tangen og Klostergade i nord og et godt stykke over mod Lille Torv i øst. Foruden de stenbyggede klosterfløje har området været optaget af haver og mindre, lette bygninger til værksteder og lign.

For enden af Vestergade lå det store mølleområde. Møllen – der var kongeligt ejet – er først nævnt i 1289, men kan være noget ældre. Den lå i området omkring den nuværende Mølleparken, hvor dens forgrenede system af vandløb har domineret topografien. Over mølledæmningen løb en vej, der forbandt området fra Vestergades vestre del med området oppe på Brobjerg.

Bebyggelsen i 1200- og 1300-årene har for størstedelen af husenes vedkommende været lette træ- eller bindingsværksbygninger. Kun i enkelte tilfælde omtales stenhuse, ofte i forbindelse med gaver og køb til og af gejstlige. I hvor stort omfang byen har udfyldt det areal, der gennem planen blev udstukket, kan ikke siges med sikkerhed, men i store træk må det formodes, at byen i 1200- og 1300-årene fik den plan

og udstrækning, som senere med få udvidelser og ændringer blev byens naturlige ramme.

Man kan ikke undgå at blive imponeret over den planmæssighed, der prægede byplanens forandring, og der må have været en meget fast styring i forbindelse med udførelsen af planen. Det er kirkens magt og formåen, der fornemmes bag planlægningen. Med domkirken som det naturlige midtpunkt blev etableret en »middelalderby«, og den kirkelige interesse går ved de mange ejendomserhvervelser inden for den gamle vold over i direkte økonomiske interesser. Økonomien og indflydelsen på denne spillede en ikke uvæsentlig rolle for kirken, og derfor ses ofte en modsætning til byens borgere, men samtidig må man formode, at de to parter havde sammenfaldende interesser.

Til forskel fra byens ældre tid bliver 1300-årene en periode, hvor borgerne synes at få en større grad af indflydelse på de beslutninger, der træffes. Man får en stadsret, der var en direkte afskrift af retten i Slesvig, og man må formode, at byen har etableret sig med et byråd.

I begyndelsen har byen ikke haft et decideret rådhus, men har antagelig benyttet den gamle Borgport til at arkivere sagsakter og lign., samt heri indsat de folk, der blev dømt og fængslet for at bryde byens ret. Borgporten lå mellem Lille Torv og Store Torv, og den havde på dette tidspunkt mistet sin oprindelige portfunktion. Byen var allerede flyttet længere mod vest, og afgifterne blev nu opkrævet ved nyopførte porte. Den eneste grund til at vedligeholde og bevare bygningen må have været, at nye funktioner blev tillagt den, som f.eks. en rådhuslignende funktion. Selve bygningen stod helt til 1683; den var da så meget i vejen for færdslen, at den blev nedbrudt. Udgravninger i 1916 har fremdraget fundamenterne af portens kælderrum, der på et senere tidspunkt omtales som fangehus for de, der sad på livstid. De store fundamenter samt afbildninger fra 1600-årene viser, at Borgporten var en anelig stenbygget bygning, forsynet med et spir.

Gadenettet inden for den gamle voldbefæstning må med enkelte undtagelser være dannet i forbindelse med den nye plan. Skolegade, Mejlgade og Kannikegade er etableret i denne periode, og Bispegade må være en rest af den nedlagte Torngade. Den regelmæssige matrikulering omkring Store Torv forudsætter, at Rosensgade eksisterer. Uden for volden har Vestergade og Mejlgade, samt evt. Klostergade været hovedfærdselsårene til byen. Desværre siger de skriftlige kilder meget lidt om gader, før vi når op i senmiddelalderen, og arkæologisk er vor viden begrænset, hovedsagelig fordi gaderne har ligget under de nuværende og derfor er vanskeligt at undersøge.

1400-1600. Udbygning og stabilisering

Vor viden om byen i perioden 1400-1600 er betydeligt udvidet i forhold til de foregående perioder. Dette skyldes, at de skriftlige vidnesbyrd nu er overleveret i et meget større antal. Kendskabet til byens topografi i denne periode er så detaljeret, at der her kun skal fremdrages nogle hovedlinier om byens udseende.

Det var generelt en periode med økonomisk opgang for de danske byer, og Århus var ingen undtagelse. Skønt Århus i sammenligning med store senmiddelalderlige byer som København og Malmø nok må henføres til de små, så viser der sig et billede af stor foretagssomhed i byen.

Perioden er præget af meget nyt bygearbejde flere steder i byen. I 1400-årene påbegyndtes en ombygning af den sen-romanske domkirke, der ændrede kirken væsentligt med vesttårn, kapeller og et ganske nyt udformet stort kor i gotisk stil. Nord for kirken byggedes igen på bispegården, hvor bl.a. en lang fløj med kælder blev opført. At kirken samtidig også var byherre til en række stenhuse, som senere vil blive omtalt, er ikke utænkeligt. Også købmænd og adelige må formodes at have bygget i byen på denne tid.

Det økonomiske opsving skabte behov for nye byggegrunde, og derfor begyndte man at inddrive ny jord. Som tilfældet var i en lang række byer, blev byens gamle befæstningsområde opgivet og udlagt til byggegrunde eller kålhaver. I 1477 giver Christian I sin tilladelse til, at den søndre voldstrækning må bebygges. Antagelig har voldområdet længe inden denne tilladelse været udnyttet af borgerne, bl.a. til haver. Det er området fra broen ved Immervad – Frederiksbroen – og til Sønderport ved Skolegade, der nu udstykkes i flere grunde og bebygges, hvilket giver sig til kende på det ældste matrikelkort med en række meget ens grundstykker langs åen. Dog kræves det, at man giver plads for en gade langs med åen – Ågade – samt at man etablerer en kørevej mellem de nye grunde og de grunde, der lå ud til Store Torv. I dette krav har vi oprindelsen til Skt. Clemensstræde (tidligere Barbeergyde). Tidligere har gaden løbet parallelt med åen helt hen til Skolegade, og på det ældste matrikelkort ses gadens forlængelse, dels i en daværende gadestump og dels i matrikelskellene, hvor bl.a. matrikel 777 har en lille tarm, der nok er tillagt grunden, da gaden er nedlagt. Antagelig samtidig med dette nye byggeri anlægges Stentrappen, der i middelalderen forbandt Kannikegade med åen nogenlunde, hvor nu Clemensbro står. Også den øvrige befæstning inddrages gennem de følgende år til bebyggelse eller have dyrkning, og gaderne Volden og Graven opstår. Også her ses de karakteristi-

ske små grunde, der blev resultatet af denne »byggemodning«.

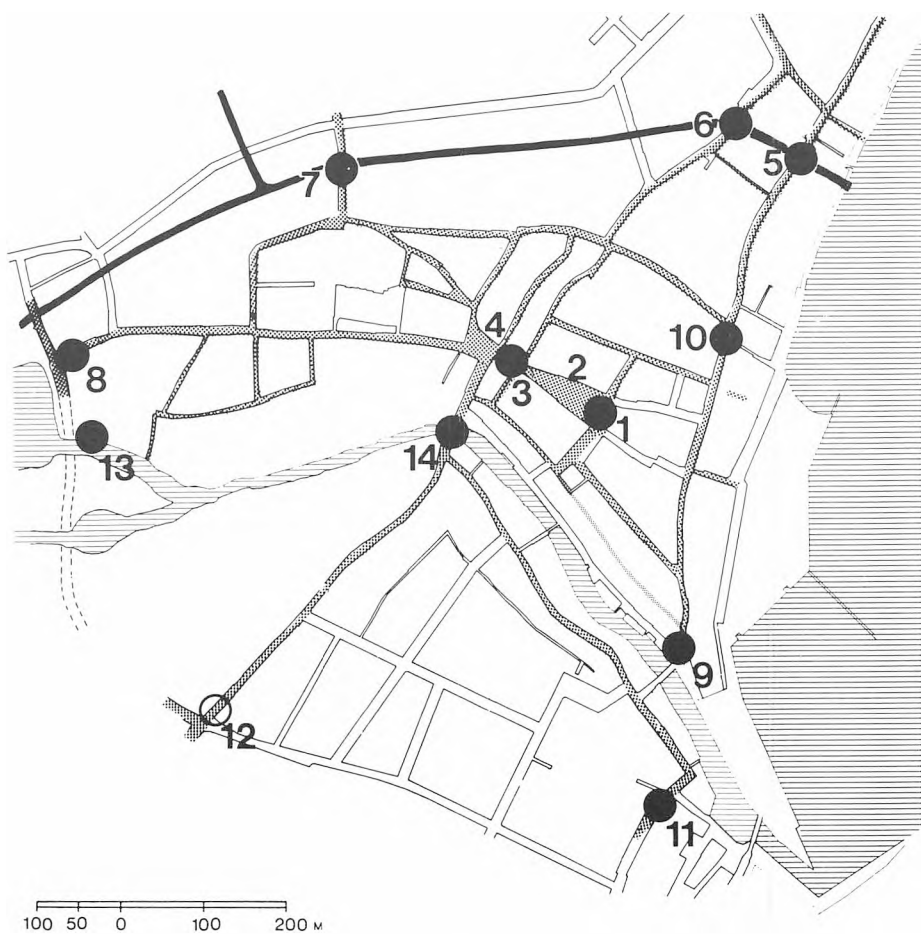
Jordforøgelsen var imidlertid ikke nok. Byen havde vokseværk og ekspanderede over åen, hvor Fiskergade opstår i løbet af 1400-årene, og også på Brobjerg kommer en spredt bebyggelse langs nuværende Frederiksgade.

Gadenettet på denne tid svarer i store træk til de gader, vi i dag har bevaret i den indre by, skønt flere gader er »opløst« p.g.a. de mange pladsdannelser i nyere tid. En kilde af stor værdi, når man skal se på gaderne, er byens jordskyldsbog fra 1562. Heri nævnes gaderne ved navn, og de svarer til det billede, vi stadig kender. Inden for den gamle voldgrænse var gaderne Skolegade og Mejlgade sammen med Kannikegade betydelige. Ligeledes Store Torv, der benævnes Torvegade. Forlængelsen af Mejlgade nordpå udbygges, og antagelig etableres Studsgade som en forlængelse af Badstuegade, efter at befæstningen i dette område er nedlagt. Mellem Mejlgade og Studsgade findes den smalle Snævringen. Det bebyggede område bag ved Sortebrødrenes kloster kaldes oftest »Bag Klosteret« og siden hen Tangen og Frue Kirkesti. Klostergade må anses for opstået i forlængelse af Graven, og mellem disse

og ned til byens torve har Guldsmedegade ligget – en gade, der synes at have været meget aktiv, hvad angår håndværk i senmiddelalderen. Badstuegade, der har navn efter byens Badstue, må anses at være opstået på samme tid.

Vestergade forblev den vigtigste vej ud til møllen og videre vestpå, og Grønnegade og Møllestien synes også at være etableret som vejforløb. Gadernes forløb markerer en by, der har udvidet sig, og som grænse for bebyggelsen lå de mange nye porte. Mod nord var Mejlgedes Port placeret ved nuværende Nørreport, Studsgades Port ved enden af Studsgade, ved Klostergade lå Munkeport, for enden af Vestergade fandtes Vesterport og yderst i nuværende Frederiksgade har vel den middelalderlige Brobjergs Port ligget. Invertfald kendes porten fra senere tid. Den gamle Sønderport, for enden af Skolegade, udlejes i 1485 og må have mistet sin portfunktion på dette tidspunkt. Den erstattes af den nye Mindeport, der var placeret syd for åen på grænsen til den nye bebyggelse i Fiskergade.

Portene, der angav byens fiskale grænse, dækker det område, hvor den senmiddelalderlige by lå – et område, der ikke skulle sprænges, før industrialismen vendte op og ned på byen.

Århus i slutningen af 1400-årene. Gadenet, torve og porte samt offentlige institutioner. 1. Rådhuset, 2. Store Torv (Torvegaden), 3. Borgporten, 4. Badstuen ved Lille Torv, 5. Porten ved Mejlgade, 6. Sturisport, 7. Munkeport, 8. Vesterport, 9. Den gamle Sønderport, 10. Den gamle Nørreport, 11. Mindeporten, 12. Den mulige port ved Brobjerg, 13. Møllen, 14. Broen ved Immervad (senere Frederiksbroen). Med sort er mod nord angivet forløbet af Borrebækken.

Nordgrænsen blev markeret ved Borrebækken, og noget tyder på, at dette vandløb kunne følges helt over forbi Vesterport og ud i Mølleåen, således at bækken har kranset størstedelen af byens areal.

Bebyggelsen lå langs gaderne, og de fleste huse var opført i bindingsværk eller endog med lerklinede vægge. En markant gruppe har været de stenbyggede huse, hvoraf desværre ingen er bevaret til i dag. De skriftlige kilder viser, at kirken ejede en lang række gårde i byen, dels kannikegårde og dels vicariegårde. En del af disse gårde kan ifølge beskrivelserne ses at have været stenbyggede. Især området syd for domkirken langs Kannikegade havde kirkeligt ejede huse. Det samme gælder Skolegades og Mejlgedes østsider, hvor kirken stort set besad alle grunde og gårde. Katedralskolen bestod af stenhuse, og foruden kirken må man regne med, at også købmænd og adelige byggede stenhuse i byen. Arkæologisk er flere af disse stenhuse og stenkældre påvist. Så tidligt som i 1914 udgravede Th. Rasmussen et stort stenhus, beliggende syd for Olufs kirken.

Huset var bygget i teglsten, og kun den høje kælder var bevaret. Endnu et stenhus fandtes i Mejlgade på matr. 860, hvor murrester blev afdækket. I 1908 blev en kælder med hvælvinger i tegl nedbrudt på grunden lige vest for Skt. Olufs kirkegård (matr. 868). Kælderen må have indgået i et sen-middelalderligt hus. Langs Store Torv lå også en række stenhuse, hvoraf kælderen, der nu huser Thorups Bodega, stadig er bevaret. Kælderen må stilmæssigt dateres til slutningen af middelalderen eller begyndelsen af renæssancen. Ved siden af denne bevarede kælder nedbrød man i slutningen af 1950'erne endnu en kælder fra samme tid. Under Store Torv 12 (matr. 734) fandt man i forbindelse med nedbrydning rester af enstensat kælder, hvor bl.a. en smuk dør var bevaret. Også denne kælder kan henføres til sen-middelalderen. I Rosensgade erkendtes to kældre i 1909 (matr. 697), på Klostertorv kendes to eksempler på stenhuserester; murværk på matr. 621 og to rester af en nu fjernet hvælvet kælder på matr. 623.

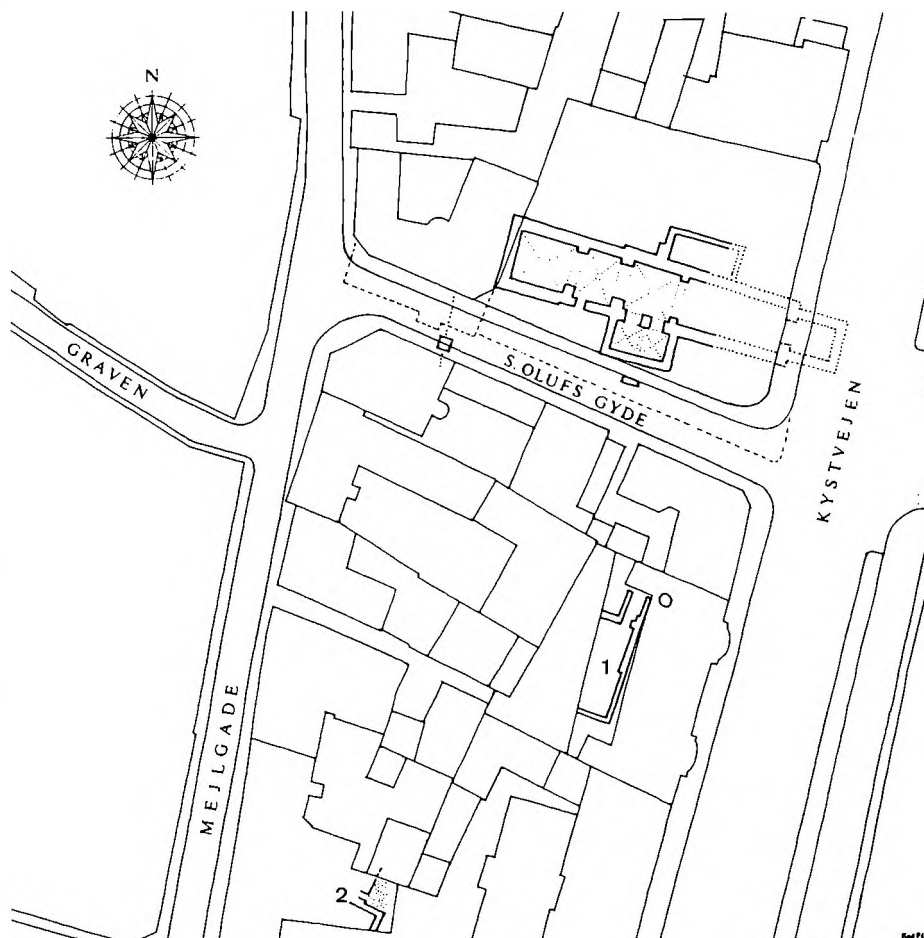
Der synes således at være ganske mange stenhuse, når man tager hensyn til, at de fleste antagelig ligger under nuværende bebyggelse og derfor ikke endnu har kunnet påvises.

Stenhuse blev benyttet både til erhverv og til beboelse, og man må formode, at de ofte blev udlejet til handelsfolk og håndværkere, der fra disse boder forsynede byens befolkning, samt de tilrejsende markedsgæster fra oplandet.

Enkelte huse havde specielle funktioner eller tilknytningsforhold. Man må formode, at byens gilder og lav også har ejet huse. Måske er det omtalte Kræm-

merhus et sådant gildeejt hus. Dets placering var på en af de grunde, der i 1477 blev udstykket langs åen. Endvidere vides smedenes lav at have ejet et hus på hjørnet af Rosensgade og Volden. Af mere offentlig karakter var byens Badstue. Fra midten af 1200-årene havde næsten hver købstad en offentlig badstue, hvor man foruden et hedt dampbad kunne blive friseret, åreladt, få foretaget ligtorneoperationer, samt

forlyste sig med snak, musik og mad, samtidig med at man skyllede godt efter med øl. Badstuen var et vigtigt element i byens sociale liv, og dette kom også de fattige til gode, idet rige mennesker ofte skænkede penge, så de fattige kunne få et bad og et måltid mad. Badstuen i Århus lå placeret for enden af Badstuegade på hjørnet af Lille Torv lige uden for Borgporten, men ganske nær byens grav. Udgravninger i 1908 har vist, at

Fund af stenhuse syd for Skt. Oluf kirken. 1. Udgravet af Th. Rasmussen i 1914. 2. Udgravet af Th. Rasmussen 1922 (matr. 860). Efter Danm. Kirk.

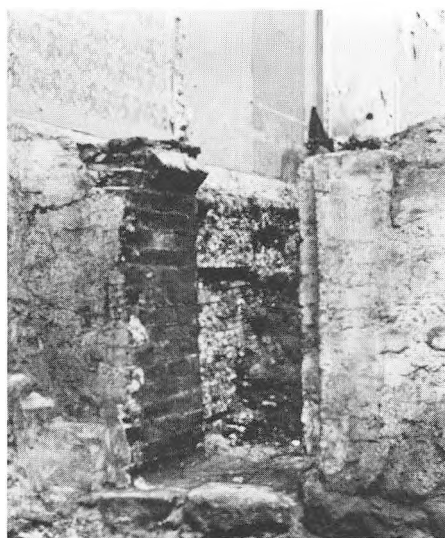

Foto af stenhuse fundet under Store Torv 12. Billedet viser rester af en dør. Foto i Den gamle By, Th. Rasmussen 1933.

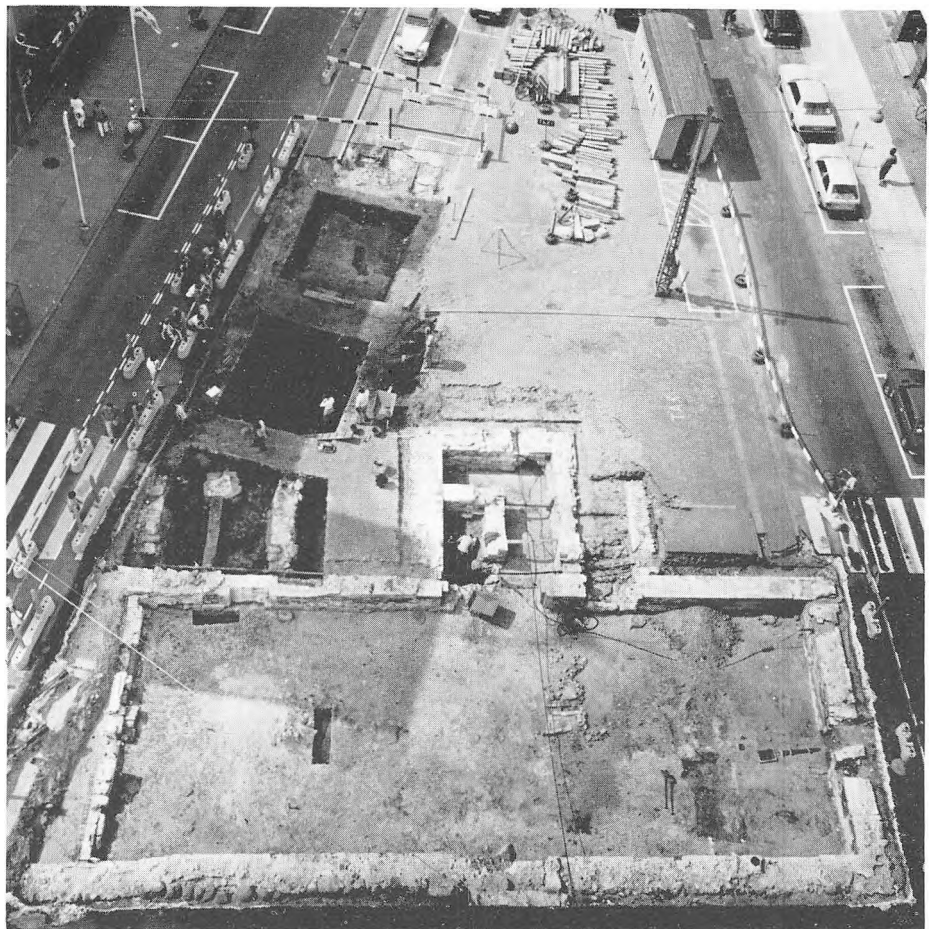
Foto af Mejlgade 8 (matr. 860). Rester af middelalderligt stenhus. Foto i Den gamle By, Th. Rasmussen 1922.

det var et stenbygget hus, nødvendigt p.g.a. brandfaren, samt at der i huset var en kampestenssat brønd, hvorfra vandet antagelig blev hentet. Afløb er så ført ud i graven umiddelbart øst herfor. At badstuen i Århus var en af de finere, antydes af, at kong Hans under sine besøg i Århus gæstede den. At også kongen læskede sig med øl, bevidner efterladte regninger, men her var der ikke tale om den tynde danske øl, derimod om den stærke tyske. Badstuen nedlægges, som det var tilfældet i de øvrige byer, engang lige efter middelalderen.

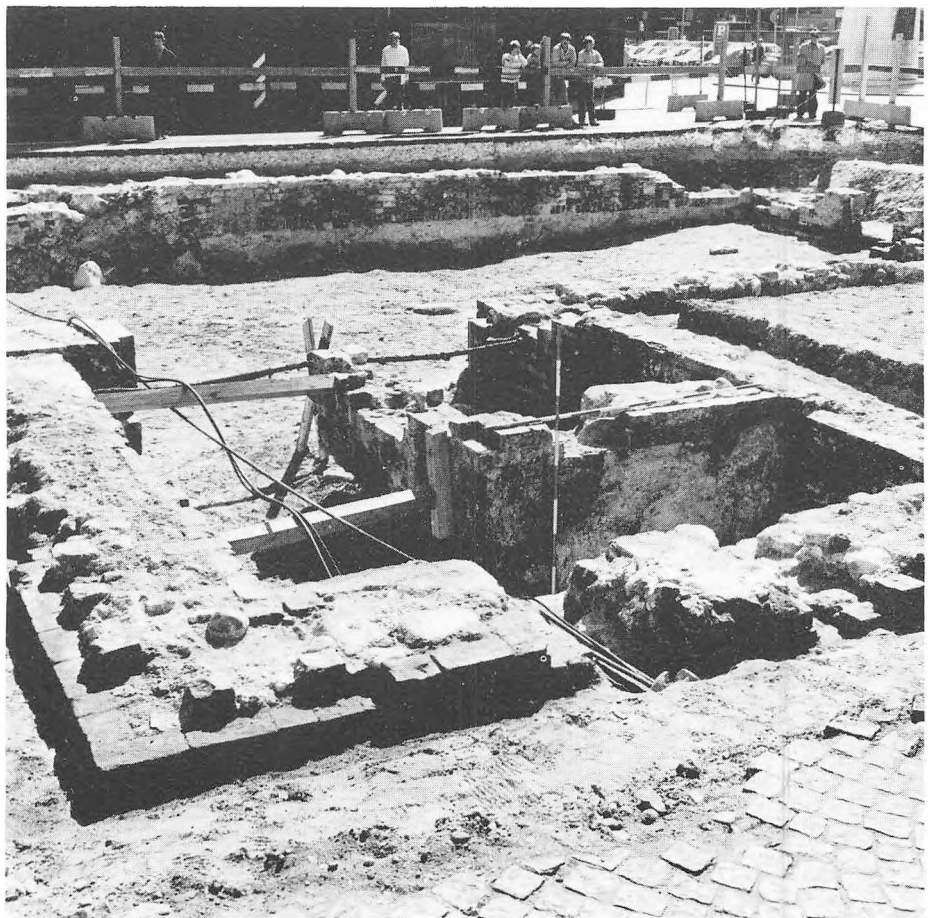
Det vigtigste hus var imidlertid byens eget hus – rådhuset – der blev opført i slutningen af 1400-årene og placeret på en dominerende plads på Store Torv, umiddelbart foran domkirkens vestfacade. Det middelalderlige rådhus var et aflangt teglbygget hus, ca. 26x10 m, som var forsynet med en kælder, hvortil førte tre trapper. Trapperne, hvoraf den sødre var en dobbelttrappe, førte ned til tre separate rum, der kan have fungeret som handelsboder, og som vin- og ølstue. Disse funktioner kendes i hvert fald fra en række nordeuropæiske paralleler. På et tidspunkt, antagelig o. 1550, er tilføjet et stort firkantet trappetårn ud mod torvet. Udgravningen af rådhuset viste, at det meget nøje ligner den afbildning, som ses på Resens kobberstik af byen fra 1675.

Bygningen af rådhuset viste mere end noget andet den aktivitet, der prægede byens borgere i sen-middelalderen, og som medførte et bedret økonomisk fundament. Dette ses også af, at endnu en række kirkelige institutioner kunne grundlægges i 1400-årene. Yderst på Brobjerg blev et kloster af Karmeliterordenen oprettet i slutningen af århundredet. Det var biskop Jens Iversen Lange, der skænkede et kapel til ordenen og dermed lagde grunden. Der har været en del diskussion om, hvorvidt det kapel, der var indviet til bl.a. Skt. Jørgen, skulle være rester af et ældre Skt. Jørgenshospital – altså et hospital for de spedalske. Muligheden er til stede, men sikkerhed for det har man ikke og vil næppe få det, hvis der ikke findes skeletter, der bærer tegn på spedalskhed. Udgravninger gennem mange år har vist, at klosteret på forholdsvis kort tid får rejst et firfløjet klosteranlæg med en stor kirke. Et tegn på den velstand, der herskede i samfundet på dette tidspunkt.

Endnu et hospital oprettes i byen, nemlig Skt. Karens Gård, der omtales første gang 1499. Måske er det oprettet for at udfylde de hospitalsfunktioner, der gik tabt, da en evt. Skt. Jørgensgård blev overgivet til karmeliterne. Placeringen var umiddelbart vest for Sortebrødrenes grund, på hjørnet mellem Grønnegade og Vestergade, hvor der på matriklerne 511–513 er fundet grave,

Det middelalderlige rådhus under udgravning i 1982. Endnu to af de oprindelige trapper ses bevaret. Til venstre den store dobbelttrappe.

Det store trappetårn på rådhuset. Kælderens mure var bevaret i mange skifter teglsten.

Udsnit af Resens prospekt fra 1675, der viser byens rådhus placeret foran Domkirken. Se i øvrigt hele kortet på næste side.

der må stamme fra hospitalet. Nord for byen opførte Borgmester og råd et Helligkorskapel for de vejfarende, og det nævnes første gang i 1503.

Omkring 1500 havde byen nået sit maksimum, hvad angår gejstlige og verdslige institutioner, og de ændringer, som reformationstiden fra 1536 til ca. 1540 medførte, berørte kun de kirkelige institutioner. Det store Sortebrødre-kloster blev i 1541 omdannet til Al-

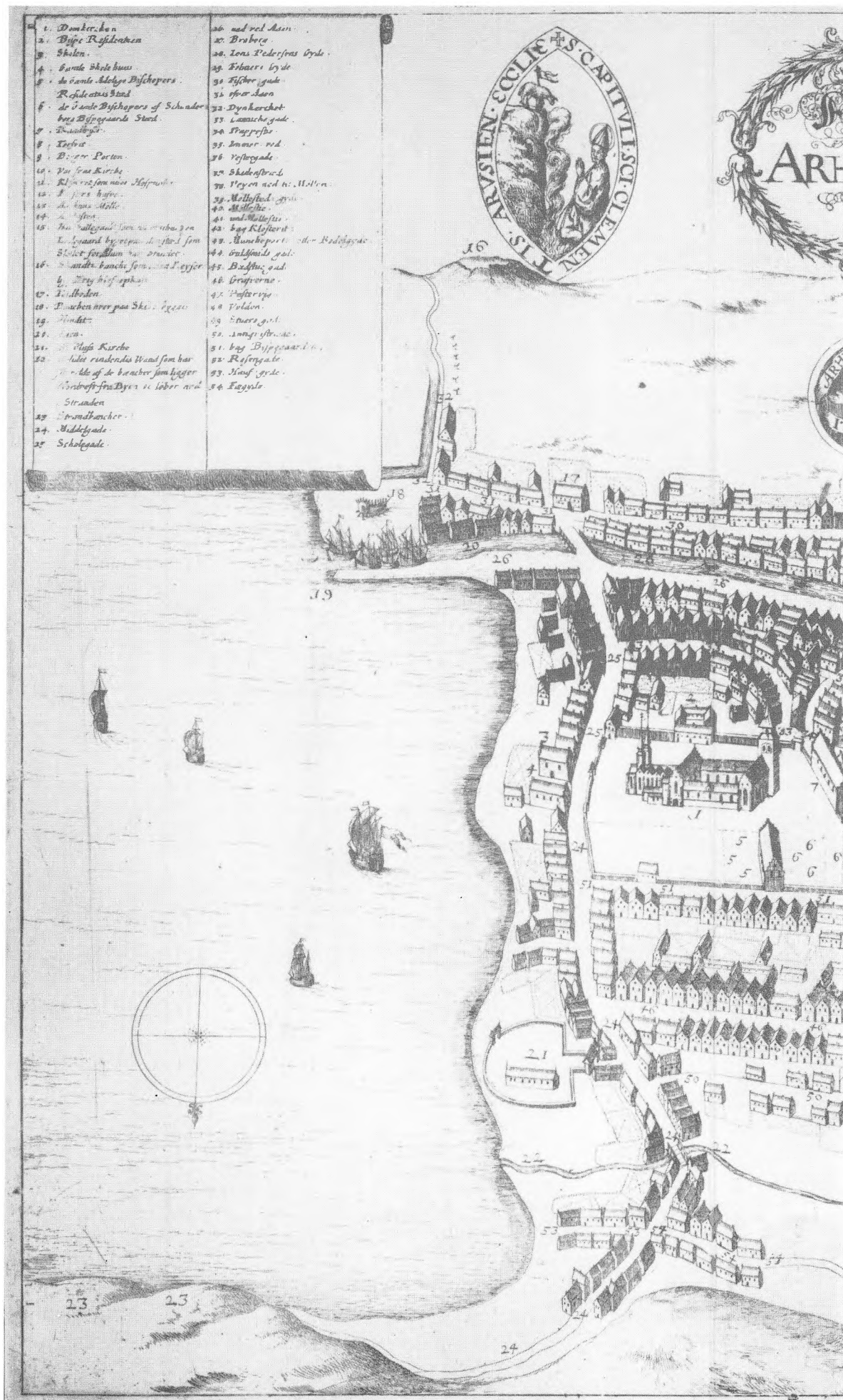
mindeligt Hospital, og kirken blev sognekirke under navnet Vor Frue. Den middelalderlige Vor Frue sognekirke nedlægges i 1542. Skt. Olufs kirke styrtes sammen i 1548, og menigheden henvises til domkirken. Bispegården omdannes til lensmandssæde, og her indrettes tillige kongeligt kornmagasin, ligesom domprovsten får bolig i dele af komplekset. Kapitelhuset og de øvrige huse syd for domkirken bliver residens for

den lutherske biskop. Helligåndshuset nedlægges i 1540, og endelig overlades karmeliternes bygninger i 1541 til byens brandlidte borgere som stenbrud. Reformationstiden medførte, at byilledet blev lidt »fattigere« uden de markante stenbygninger, men den fik ikke indflydelse på byens udformning i større grad. Byen fortsatte inden for de allerede afstukne rammer og oplevede en velstand, der først skulle toppe ind i 1600-årene.

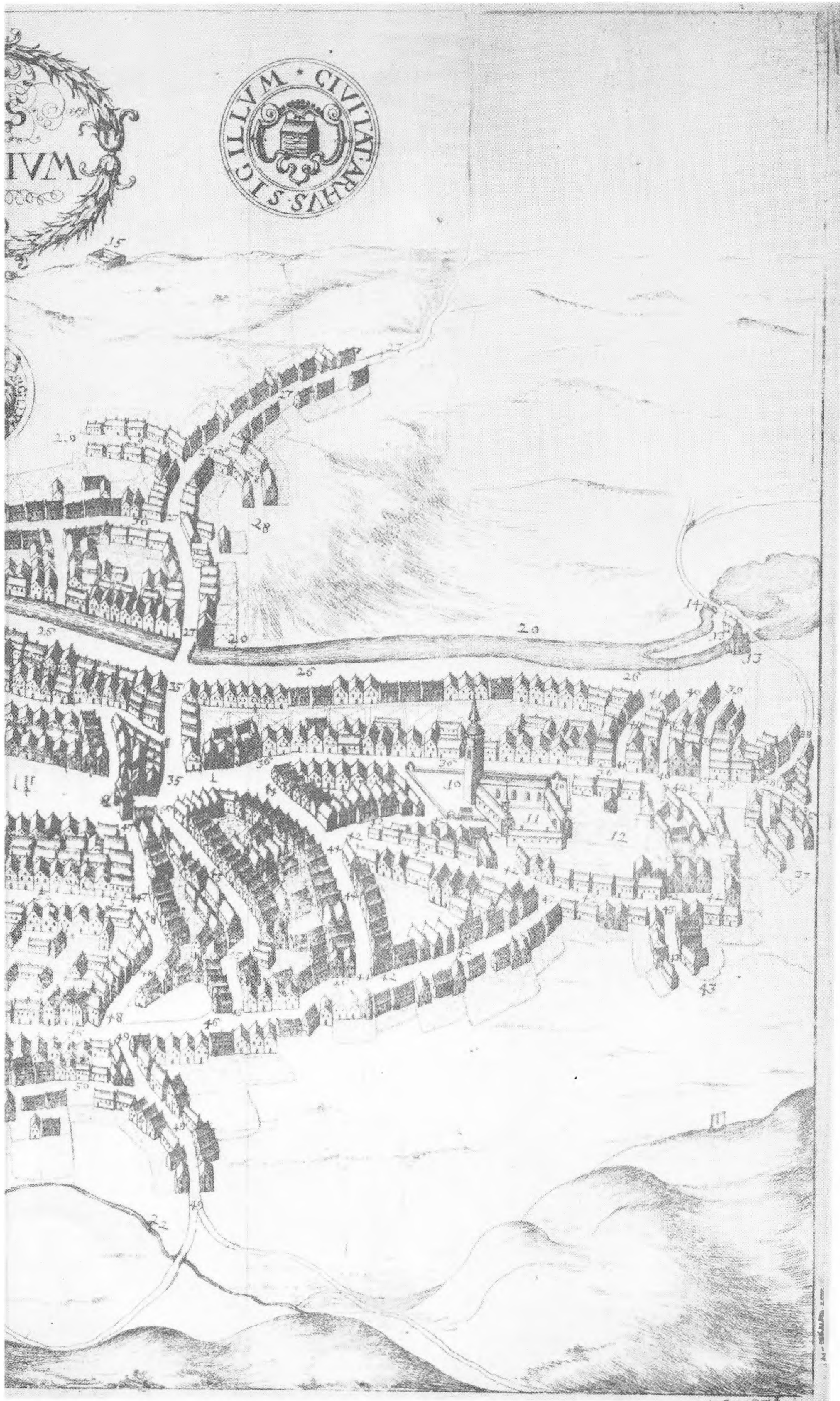
Byen har i sine ældste århundreder oplevet en udvikling, der langt fra kan betegnes som statisk, snarere tværtimod. Byplanen har udviklet sig efter rammer, der nøje har fulgt de funktioner og de ønsker, man måtte have i de forskellige perioder. Kongens vikingeby var meget forskellig fra den bispedominerede by, der i 1200-årene lagde grunden til den udviklede middelalderby, og endelig var der store forskelle mellem denne og sen-middelalderens fuldt udbyggede by. Det er umuligt at sige, hvornår byen var mest betydningsfuld og »udviklet«, thi præmisserne var forskellige, ligesom man ikke kan sammenligne den med vort eget bysamfund. Med hensyn til selve den fysiske byplan, så kan man imidlertid slå fast, at den plan, vi i dag kender i den indre by, blev skabt og udtænkt i middelalderen. I denne periode var udviklingen så stærk, at den kun kan sammenlignes med de ændringer, der fra midten af forrige århundrede satte ind. Resens prospekt fra 1675 viser i store træk, hvordan byen må have set ud ved middelalderens slutning, selvom svenskekrigene har fjernet en del.

Vigtigt er det imidlertid, at man stadig på en vandretur gennem den indre bys gader, forsynet med lidt fantasi som ballast, kan forestille sig byens historie, som den ligger under vore fødder.

Ole Schjørring

Resens kobberstukne prospekt af Århus fra 1675.

ARKITEKTURHISTORISK ANALYSE

Af bygningskonstruktør, arkitekturhistoriker N. J. Israelsen

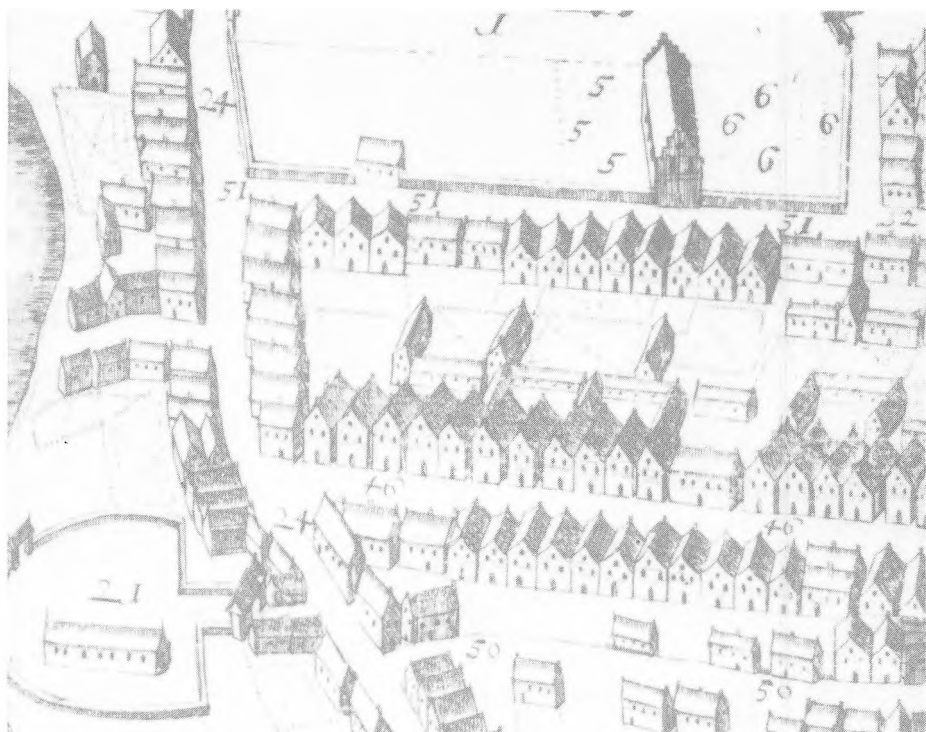
Bykortet til Peder Hansen Resens atlas fra omkring 1675 frembyder et stærkt idealiseret billede af en velbygget købstad med et middelalderligt gadenet omkring de to kirker. Næsten samtlige ejendomme er fremstillet med huse, der vender en høj opbygget gavlfront ud mod gaden. Vel, et par gavlhuse har overlevet, og en del er skjult i langt senere ombygninger, men kendes fra arkivmateriale.

Men Resens kort er tegnet få år efter svenskekrigene midt i 1600-tallet. En beskrivelse af byen fra 1661 frembyder et trøstesløst billede af en voldsom ødelæggelse. Side op og side ned kan man læse om gårde og boder, der som følge af svenskernes angreb på den forsvarsløse by lå øde og afbrændte hen. Brandskat og kontributioner medførte desuden, at den forarmede befolkning ofte ikke anede, hvorledes de skulle få deres hjem og boliger op at stå igen. Endnu 20 år senere ved beregningen af grundtaksten i 1682 lå henved 65 af byens 464 ejendomme øde hen.

Men Resens billede af en by præget af en ret ensartet bebyggelse med gavlhuse som dominerende faktor svarer heller ikke til virkeligheden. Et matrikelkort fra 1864 viser ganske vist tilstedeværelsen af adskillige gavlhuse på de smalle og dybe grunde i Mejlgade. Men af de 65 ejendomme, som fandtes i Mejlgade i 1661, var de tolv udfyldt med 42 udlejningsboder.

Ved brandtaksationen i 1801 var der i Mejlgade otte anselige gårde, hvor en beskeden forbygning på fire til fem fag incl. en port var domineret af en sidelænge på 16–24 fag, som vendte en gavlfront ud mod gaden. At der har været tale om bygninger fra 1500–1600-tallet ses f. eks. ved Mejlgade nr. 52, hvor det to etager høje forhus havde et øvre stovværk, der havde et fremspring på en halv meter i forhold til stuen.

Gårde med således gavlvendte sidelænger kendes også fra Vestergade, Studsgade, Skolegade og Store Torv. Eksempelvis kan nævnes domkirkens præstebolig, der lå på tværs af det nu-

Udsnit af Resens prospekt fra 1675.

Mejlgade 55.

værende Bispetorv umiddelbart ved den ligeledes forsvundne lutherske bispegård. Præstegården var et gavlhus på to etager, der med sine 34 fag nåede fra den smalle gyde syd for domkirken og helt over til Kannikegade. Disse højtrejste gavle har været vanskelige at vedligeholde og har i konstruktionsmæssig henseende ofte været galt udført. 1800-tallets brandmyndigheder anså dem desuden for at være farlige, da de ofte var beklædt med brædder, hvilket blev forbudt ved den nye brandlovgivning i 1832.

Vi har kun viden om få grundmurede huse fra middelalderen. Fremhæves må den vældige vestfløj til den katolske bispegård, der indtil 1780-erne lå, hvor nu Nationalbankens filial ligger. Ca. 100 år senere forsvandt som nævnt den lutherske bispegård, hvor der omkring 1920 opdagedes betydelige dele af en middelalderbygning. Derimod vides der intet om karakteren af denne gårds to hovedlængder. Af fru Christence Bryskes vældige hus »Trods Katholm« fra 1606 eksisterer i dag kun lidt af stueetagen. Et par steder i Vestergade nr. 3 og nr. 4 har vi arkivalske vidnesbyrd om gavlvendte bygninger af bindingsværk, hvor gavlene mod Vestergade var opført i grundmur. Kælderen under Store Torv nr. 3 kan tidligst være opført omkring 1600. Den har i øvrigt været betydeligt større og som den tidligere forbygnings grundmurede forside omfattet tretten fag (ca. atten m).

Bindingsværket

Et par steder i bykernen, nemlig i gårdene Mejlgade nr. 25 og nr. 43, træffes endnu bygninger med egebindingsværk fra midten af 1500-tallet. I samme fornemme gade brændte i 1882 gården nr. 55, hvori der fandtes bygninger dateret til 1552. På en tegning af marinemaleren Chr. Blache ses i billedets venstre side en sidelænge med umådeligt lange knægte under tagudhænget, konstruktionsenkeltheder, som på ingen måde modsiger en sådan tidlig datering. Den knægtbyggede hovedfløj må nok være opført omkring 1600-tallet.

Adskillige af byens gamle bindingsværkshuse er dog blevet nedrevet eller ombygget så tidligt, at intet illustrationsmateriale kan være forskningen til nogen hjælp. Dette gælder f. eks. for Studsgade nr. 29, Mejlgade nr. 42-44 og nr. 50-52.

Oprettelsen af Købstadsmuseet »Den gamle By« i 1912-14 var også på landsplan et uvurderligt initiativ, der tjener Århus by og museets skaber Peter Holm til uvisnelig ære. Thi mange bygninger af stor værdi, som ellers ville være forsvundet, har her kunnet overleve ved en genrejsning og tillige kunnet tjene som forskningsobjekter.

Kernen i museet, Den gamle Borgmestergård fra hjørnet af Lille Torv og Immervad, var opført 1597. Den bestod af tre fløje, hvoraf de to til gaderne indtil 1783 var på tre etager. Enkle profil-

skårne knægte bærer etagebjælkerne, og udfyldningstømmeret herimellem er hølvet i et hulstavsprofil. Gården synes i øvrigt at være mellem de ældste i landet med svalegang.

Adskillige prægtige gamle bygninger fra højrenæssancen opført i bindingsværk er nedbrudt, og kun ganske få enkeltheder er bevaret i »Den gamle By«.

Bygningen Store Torv nr. 18 havde en enestående prægtig længe mod Badstuegade, i alt 22 fag lang, der bortset fra sætninger i grunden stod næsten uspolet, indtil den i 1915 måtte vige for det store kompleks »Borgporten«. De ti fag, der 30 år senere blev rejst i »Den gamle By«, giver et lille begreb om det hus, som rådmand Poul Pirsén Skriver havde opført i 1593. Det prægtige tømmer er smukt tildannet med volutknægte og profilerede tømmerstykker i overgangen mellem stue og første sal. Gentagelsen heraf oppe under taget viser, at dette hus har været tænkt som et trestokværkshus, som det også var tilfældet med den lidt yngre Borgmestergård skråt overfor på Lille Torv. Længen må have været et af de allerstørste bindingsværkshuse.

På billedet af gården til Store Torv nr. 18 ses de stokværksdelte stolper i forbygningernes bagside, der her, såvel som i »Borgmestergården«, muligvis er opbygningen af en svalegang ved indlægning af lange etagebjælker.

Højdepunktet i ornamentalt udskåret bindingsværk fra disse år nåedes her

Store Torv 18. Længe langs Badstuegade.

i byen i det prægtige gavlhus, der indtil 1868 lå ved hjørnet af Store Torv nr. 11 og Maren Smeds Gyde. Traditionen fortsattes langt ind i 1600-tallet. Eksempler kendes fra den stærkt ombyggede gård Skolegade nr. 15 fra 1642, hvor knægtenes forflader er smykkede med kassetteværk, medens fyldtømmeret mellem bjælkerne er prydet med rosetter og kannelurer. Den fredede, men alligevel nedrevne Åboulevard nr. 22, havde en overgangsfod prydet med udskårne dragehoveder og blev som følge heraf ofte benævnt ved navnet »Dragegården«. Dele heraf opbevares i »Den gamle By«, men lignende ornamenter er desuden truffet andre steder ved udgravninger og istandsættelser, f. eks. Frederiksgade nr. 2 og Graven nr. 28.

De to førnævnte gavlhuse på Mejlgade nr. 25 og nr. 43 er tillige højstolpehuse, hvilket vil sige, at stolperne går igennem to stokværk fra fodtømmer til tagremmen. Normalt var købstadsbindingsværket udført med etagedelte stolper og således, at den øvre havde et fremspring i forhold til stuestokværket. Dette fremspring hvilede på udskårne knægte, som det flere steder ses i »Den gamle By« og i Mejlgade nr. 19.

Men enkelte steder, som i Studsgade nr. 31 og Vestergade nr. 47, er gadesiden i 1800-tallet blevet omdannet til en glat facade uden stokværksfremspring, hvorimod bagsiden er opbygget med gennemløbende højstolper. I Studsgadehuset fremdroges under istandsættelsen af husene i 1977 adskillige enkeltheder fra begyndelsen af 1600-tallet.

Bedst bevaret er nok den »halve gård« på hjørnet af Mejlgade og Graven, som Hans van Meulengracht i 1667 solgte til Søren Michelsen Malling – Mejlgade nr. 19. Her ses efterblomstringen af det dekorativt behandlede bindingsværk, hvor akantusværket trods mange lag maling endnu anes. Både ved sin beliggenhed, gårdinteriør og fine enkeltheder vidner dette smukt istandsatte gårdanlæg om Århus' ellers tabte billede af renæssancebyen.

Men bindingsværkstraditionen fortsattes helt op i begyndelsen af 1800-tallet. Det fra 1500-tallet nedarvede stokværksfremspring levede videre omend i reduceret form, således som det ses i sidelængen til Vestergade nr. 29 fra omkring 1689. Hovedmonumentet er nok Hans Jensen Buchtrups store gård fra 1723, der lå på Frederiksgade og i 1939–40 overførtes til »Den gamle By«.

Ved de her sidstnævnte tre gårde er det »V«-stillede udfyldningstømmer under vinduerne afløst af lodret stille dokketømmer med to stk. i hvert fag.

Efter at det knægtbyggede bindingsværk andetsteds var opgivet, blev i Århus længe fastholdt en i København opstået byggeskik med udkragede stok-

Store Torv 18. Gårdinteriør.

Hjørnet af Store Torv og Maren Smeds Gyde.

Skolegade 15.

Mejlgade 25.

Mejlgade 19.

værksfremspring, som var opbygget med profilerede bjælkeender og overgangstømmer. Men stokværksfremspring blev forbudt i København i 1683, hvorimod det her levede videre til omkring 1808. De fem sydlige fag i Studsgade nr. 20–22 er udført fuldstændigt som i et forlængst nedrevet hus, der lå på hjørnet af Store Regnegade og St. Kongensgade. Men bedst bevaret er nok facaden i den gård på Skolegade nr. 19, som købmand Jens Rasmussen Moss lod ombygge i 1802.

I Århus Møllens gamle stuehus fra ca. 1700, som nu er kontor for »Den gamle By«, ses nok den mest prægtige form for udkræning i den mægtige gesims, hvorimod man i rene nyttebygninger, som f. eks. i den gamle Toldbod fra 1750 i købstadsmuseet, en oprindelig købmandsbod, lod sig nøje med en udkræning udført med rektantet tømmer.

Retsprotokollerne fra 1600- og 1700-tallet er yderst karrige med oplysninger om de enkelte gårdes boligkulturelle forhold og om, hvorledes man boede i de enkelte bygninger. Under istandsættelser af gamle bygninger træffes dog af og til på enkeltheder af stor betydning for opfattelsen af bygningernes indre. Under nedtagelsen af »Borgmestergården« blev således fundet vægdekorationer fra forskellige perioder, som kunne rekonstrueres under den endelige genopførelse.

I museets samlinger opbevares yderligere bygningsenkeltheder af høj kvalitet. Et smukt udskåret vindue fra omkring 1640 fandtes endnu indtil for få år siden bevaret i sidehuset til Mejlgade nr. 43.

I Mindegade nr. 12, der meget passende blev istandsat i »Bygningsfredningsåret« 1975, erkendtes i bygningsbagside af smukt egebindingværk enkeltheder som typiske for 1600-tallets

tradition. Vi ved, at faktisk alle husene i Mindegade blev afbrændt ved svenskernes angreb i 1659. De meget vågne arkitekter opdagede under istandsættelsen en sjælden festlig og veludført vægdekoration i stueetagens sydgavl. Den kunne aftrækkes og overføres til »Den gamle By«. Placeringen på gavlvæggen godtgjorde tilstedeværelsen af et senere fjernet brystningspanel under dekorationen. Et skifte i ejendommen fra 1690 fortæller os, at der i denne stue fandtes flere faste bænke med polstrede hynder.

Huse af grundmur

Relativt sent kom der i 1700-tallet atter gang i opførelsen af grundmurede bygninger i Århus. Årsagerne hertil kan have været flere. Let adgang til brugbart egetømmer fra de store østjyske skove samt havnebyen Århus' handel med Norge og Nordtyskland kan have medvirket til, at bindingsværkstraditionen opretholdtes. En egentlig teglproduktion synes heller ikke at have fundet sted tæt ved byen. Da man i 1749 lod det nu forsvundne rådhus foran domkirken ombygge, hentede man mur- og tagsten fra Sønderjylland.

Til Løveapoteket på Store Torv opførte apoteker Jacob Helms i 1745 et helt nyt rokokohus, ligesom nabohuset nr. 7 fik en ny grundmuret forside. Sammen med rådhuset kom disse bygninger til at indvarsle en ny epoke i arkitekturbilledet i Århus.

Den egentlige begyndelse til opførelse af grundmurede huse i større stil blev gjort kort før 1800 med Nørreport nr. 20, Arkitekteskolen fra 1798 og det samtidige, men forlængst nedrevne Store Torv nr. 4, Hotel Royal. Den smukke og velbevarede Arkitektskole opførtes for

Vestergade 47.

Studsgade 20–22.

Århus Møllens gamle stuehus.

Løveapoteket på Store Torv.

Nørreport 20.

Mejlgade 6.

Klostergade 56.

købmand H. F. Raee, mens den dermed stærkt beslægtede bygning på torvet opførtes af den dygtige murermester J. F. Colwitz. På et noget usikkert grundlag er den kendte Horsensbygmester Anders Kruse bragt i forslag som Raees bygmester.

Men Raee og Colwitz opførte i fællesskab i 1807 den smukke, men desværre i 1880-erne nedbrudte, såkaldte General Juuls Gård i Kannekegade.

Købmand Harboe Meulengrachts smukke pakhuis i Badstuegade nr. 1B og forhuset til Vestergade nr. 11 repræsenterer ligeledes Louis Seizestilen, der i Århus som andetsteds markeredes ved en straming af den forudgående barok.

Den københavnske »Harsdorff Klassicisme« kom til byen omkring 1808, og af nogenlunde bevarede monumenter kan nævnes: Mejlgade nr. 6 og Klostergade nr. 56, medens Lille Torv nr. 2 og

Fredriksgade nr. 79 er en del ombyggede. Skemaet er således opbygget: over en kraftigt markeret kælder blev pilastrene strammet ind omkring facadens hovedakse i et blændingsafsnit eller en fremtrædende midtrisalit. Subsidiært kunne en af kvaderpilastre indfattet facaderytme udtrykkes ved placering af smukt indrammede vinduer (Klostergade nr. 56). Vinduerne kunne desuden etagevis være forskelligt dimensionerede og her være af afgørende betydning for facadens udformning (Frederiksgade nr. 79).

En forenkling af empirestilen sker i løbet af 1820-erne. Her kan nævnes huse som Vestergade nr. 29 fra 1821, hvor vi for første gang ser det senere ret udbredte afrundede hjørne.

En smuk efterklang af empiren i dens overgang til senklassicisme findes i den smukt istandsatte gård Studsgade nr.

29. Det gamle forhus af bindingsværk fra 1600-tallet blev i 1841-44 helt forandret. Forskydninger i den oprindelige byggelinie blev her udjævnet med et afrundet hjørne, ligesom facadens yderlag markeredes med risalitfremspring og klassicerende indramninger om vinduerne. Gårdfacaden er ret så enestående udformet, som en loggia med arkadefag, som er særdeles nyttige i dårligt vejr.

I 1840-erne forøgede byen sit indbyggertal med over ti procent, hvorved den overhalede Ålborg. Ligeledes var det også i dette årti, at arkitekter og bygningshåndværkere fra København fik øje på den stærkt voksende by. De bosatte sig i Århus og kom til at spille en betydelig rolle.

Fra at være Århus Mølleå's forlængede udløb blev havnen udvidet med et ydre havnebassin. Arbejder, der stedse

fortsatte med voldsom kraft, sammen med den i 1862 påbegyndte jernbanebygning, den østjyske længdebane. Banen fik sit hovedsæde i Århus og betingede sammen med havneanlæggene byens senere fantastiske udvikling.

Med huse som Mejlgade nr. 7, Studsgade nr. 33 og Mindegade nr. 8 fra 1840-erne markeres atter nye toner i facadernes udtryk. Trods de endnu beskeden dimensioner, som oftest to etager, får facaderne ved gennemløbende gesimsbånd under vinduerne, en stærk sokkelprofil og en smuk refendfugning mere styrke. Man fornemmer bygningernes tilblivelse på tegnebrættet. Eksempelvis er facadernes opdeling nøjagtige dele af den samlede helhed.

Den tyske arkitekt K. F. Schinkel (1781–1841) var det store ideal i disse år, og den fra Tyskland indvandrede arkitekt G. F. Hetsch (1788–1864) blev efter C. F. Hansens død 1845 den toneangivende leder af Kunstakademiets arkitektskole. Arkitekt H. W. Schrøder bosatte sig i 1844 i byen. Gottlieb Bindebøll blev i 1850 kgl. bygningsinspektør for Jylland og Fyn med bopæl i Århus, men blev allerede året efter afløst af C. G. F. Thielemann, der tidligere havde løst offentlige bygningsopgaver i Jylland.

Fri historicisme

I 1850 tog den arkitektoniske udvikling en ny drejning, idet man påvirket udefra arbejdede sig væk fra den klassiske tradition og i stedet optog motiver fra middelalderen og renæssancen. Facaderne, som i en lang tid havde været pudsede, fremtrådte nu i blank mur, først i håndstrøgne sten, men senere blev med industrialismens udvikling den maskinstrøgne mursten den dominerende, den fremkom i gule og røde farver. Den tidligere nævnte G. Bindebøll havde med Statshospitalet i Risikov foregrebet denne udvikling i 1849–52. Materialet var her gule mursten med bånd af røde sten, og bygningerne udtrykker mindelser om den gotiske renæssance, en stilefterligning, som ligeledes C. G. F. Thielemann trods sin klassiske skoling under C. F. Hansen optog adskillige steder, bedst bevaret vel i rådhuset bag domkirken fra 1858.

Det store ridehus ved Vester Allé repræsenterer endnu en retning, nemlig den af norditaliensk arkitektur prægede stil, der af arkitekten I. D. Herholdt var brugt ved den ældre hovedbanegård i København. Men samtidig modtog byen sydfrakommende impulser, idet tyskerne fattede interesse for den arkitektur, der i senmiddelalderen var opstået omkring Østersøen, baltisk teglstensgotik. Flere herregårde fik nye bygninger præget af denne stil. Hoved-

Vestergade 29.

Studsgade 29.

Mejlgade 7.

Studsgade 33.

Mindegade 8.

Statshospitalet Risskov.

Domkirkeplads 5, opført 1858 i nordisk renæssancestil med den smukke loggiaarkade som klassicerende element.

Ridehuset med de svære hjørnetinder ikke ulig Norditaliensk arkitektur fra 1400-tallet.

Fredensgade 36, Willemoes' hus i et kraftigt formsprog med fine teglenkeltheder.

eksemplet i nærheden af Århus er den i 1857 opførte store og moderne avlsgård på Wilhelmsborg. Der er vel ikke noget mærkeligt i, at herredsfogeden for Hads og Ning herred, Fr. Willemoes, straks lod baron Gyldencrones arkitekt, Gustav Ludolf Martens fra Kiel opføre sin flotte og højmoderne bolig ved hjørnet af Fredensgade nr. 36 og »Vejen bag om byen« (Sønder Allé).

Vekselvirkningen imellem nordisk middelalder og den vågnende interesse for norditaliensk renæssance, som opstod midt i 1800-tallet, ses ved de to huse foran domkirken, Havnegade nr. 2A og nr. 2B. På billedet er det dog endnu den vældige domkirke, der er den

absolut dominerende faktor i byens »skyline«.

En vekselvirkning mellem disse huse i blank mur og pudsede bygninger med stærkt dekorerede facader opstod i slutningen af 1850-erne og fortsatte til et stykke ind i vort århundrede. Her kan nævnes Lille Torv nr. 2, hvor etatsråd H. Meulengrachts gamle forhus fra 1816 i 1907 blev forsynet med rundbuede butiksvinduer, medens etagevinduerne fik pudsede indramninger og fordakninger. Thielemanns eget hus Nørreport nr. 24 fra 1858 har en velbevaret facade i kraftig rustikastil og smukt udførte vinduesindramninger. Stilen kaldes ofte italiensk nyrenæssance, men

det er mere korrekt at benævne den som »Hamburger Neubau« efter det album, som en gruppe arkitekter i Hamburg udgav for at vise, hvad der var opført af nybygninger efter storbranden i 1849. I øvrigt ved vi, at arkitekt H. W. Schrøder havde rejst i Tyskland.

Det er også i 1850-erne, at Århus begynder at brede sig ud over de ældgamle grænser. Nye gadeanlæg opstår, som Søndergade, Fredensgade, ligesom det nye kvarter ved Nørreport, med gader som Nørregade, Paradisgade og Knudriisgade.

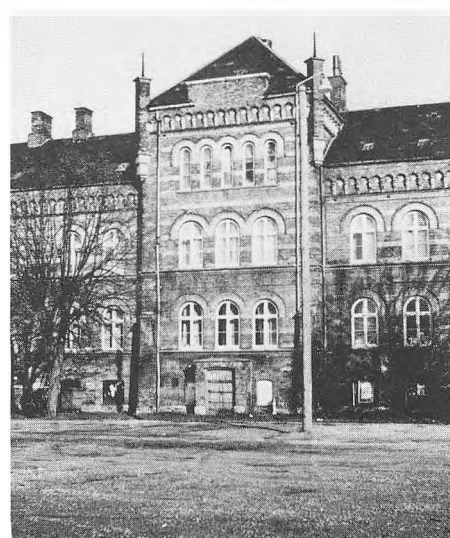
Havnens udbygning og jernbaneanlæggene satte yderligere skub i byens vækst, således at indbyggerantallet, der

Århus Domkirke, bemærk de to huse langs Havnegade.

Lille Torv 2 efter arkitekt Thorkel Møllers ombygning i 1907.

Officersbygningen i Vester Alle.

i 1850 var på 7.886, i 1900 var steget til 51.814.

Efter at arkitekt V. Th. Walther i 1863 havde afløst C. G. F. Thielemann, kom han i 1870-erne til at løse en så væsentlig opgave som den store istandsættelse af domkirken. Man kan nok roligt sige, at sporene efter den ødelagte domkirke i Viborg ikke har fristet til nogen gentagelse. Situationen her i Århus, hvor domkirken ikke havde lidt de mange skader ved ildebrande, var da også en anden.

Til gengæld måtte den gamle bispegård vige i 1883, hvorved et urstatte- ligt bymiljø blev spoleret. Man havde

nemlig den fejlagtige opfattelse, at man ved en frilæggelse af kirken kunne give denne bygning en større monumental virkning. Den samme fejl er f. eks. gjort ved Kölnerdomen. Ejendommeligt nok opnår man præcis det stik modsatte, idet ethvert sammenligningsgrundlag ved nedrivning af sådan betydelig randbebyggelse forsvinder. At man senere til skade for kirkebygningen kom til at lede tung trafik forbi, kunne vel ikke forudses i 1880-erne, og man har da også nu forbudt trafik med lastbiler. Det må dog håbes, at man senere kan nå så vidt, at der kan skaffes gågader på torvene, således at freden omkring dette

byens fornemste arkitekturminde, Skt. Clemens, kan genfindes.

Byens stærke udvikling fra 1870-erne medførte opførelsen af meget store og ofte ret så monumentale bygninger i både tre og fire etager med en rigdom af ornamentale enkeltheder.

Men det var også nye mennesker, der i de følgende år kom til at præge udviklingen. Her kan nævnes arkitekt Carl Lange (1828–1900). Han havde i 1860-erne bistået Meldahl ved opførelsen af hovedværket i dansk herregårdsarkitektur, Frijsenborg ved Hammel. Her i byen kan nævnes officersbygningen ved kasernen i Vester Allé, samt

Wormhus ved Skt. Clemens Bro.

Her må nævnes C. W. Puck (1844-1926), der flittigt sammen med arkitekt Fr. Uldall fra Randers havde bistået kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther med ombygningen af et betydeligt antal middelalderlige kirker i Århus Stift. I Århus skal blandt hans arbejder fremhæves Østergades Hotel fra 1876. Denne monumentale bygning er et klart eksempel på, hvorledes flere arkitekter i byen abonnerede på arkitekturtidsskrifter fra Tyskland og Østrig, således at man kunne betragte hovedparten af de nye store forretningsbygninger fra disse år, som opført med wiensk nyrenæssance som inspirationskilde. Men flere arkitekter havde desuden ved rejser til Italien og andre steder tilegnet sig arkitektoniske enkeltheder, som de ved hjælp af deres skitsebøger kunne føre med sig hjem for senere anvendelse.

Det var en del af programmet i de arkitektstuderendes rejser, dette at kunne hjemtage skitsebøger fulde af indtryk fra de sydligere landes rige arkitekturskatte.

Arkitekt S. F. Kühnel (1851-1930), der i begyndelsen af 1880-erne bosatte sig i Århus, har ved flere bygninger manifesteret sin interesse for Italien, men først med Handelsbankens gamle hovedsæde ved Lille Torv fra ca. 1900 kom interessen til fuld blomstring, som en prægtig gendigtning af Palazzo Rucellai i Firenze. Med opførelsen af Mejlborg greb Kühnel tilbage til sine ungdomsarbejder, hvor han havde arbejdet ved genopbygningen af Frederiksborg og udført opmålingsarbejder på Kronborg.

Her må nævnes Statsbanernes arkitekt Th. Arboe (1836-1917), som udover sit arbejde ved byens anden hovedbanegård og talrige stationsbygninger, desuden kom til at projektere en del bygninger af offentlig, såvel som privat art.

Men da den katolske menighed i 1870-erne skulle opføre den store kirke ved Ryesgade, blev der indforskrevet tegninger fra Kölnerdomens arkitekt Frantz Schmidt.

Tidens facader var oftest pudsede med kraftige detaljer omkring vinduer og vandrette delinger, men efter 1890 bliver blank mur mere almindelig; nu udføres facaderne i røde eller gule forblændersten og med rigelig anvendelse af formsten og mønstermur. Enkelte steder ses dog bygninger med enkeltheder og profiler udført i natursten. Det var mest på offentlige bygninger, at granit og sandsten fandt anvendelse, medens man andre steder i det private byggeri lod profilerne fremstille af kunststen, der udmærket kunne passes ind i den nyere tids byggeri af mursten.

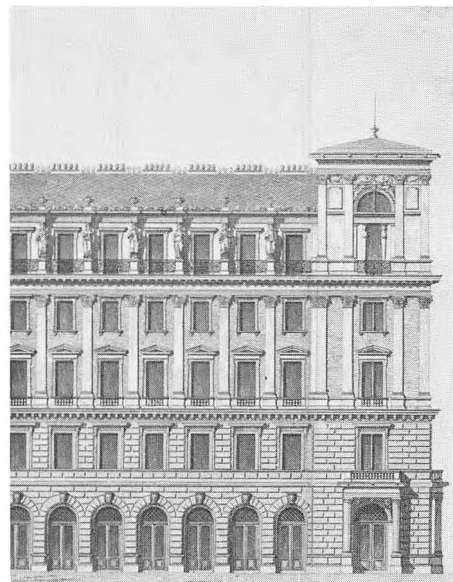
Arkitekt Hack Kampmann, der i

Bygningerne som her vist omkring Skt. Clemens Bro var fuldt på højde med det bedste i tiden.

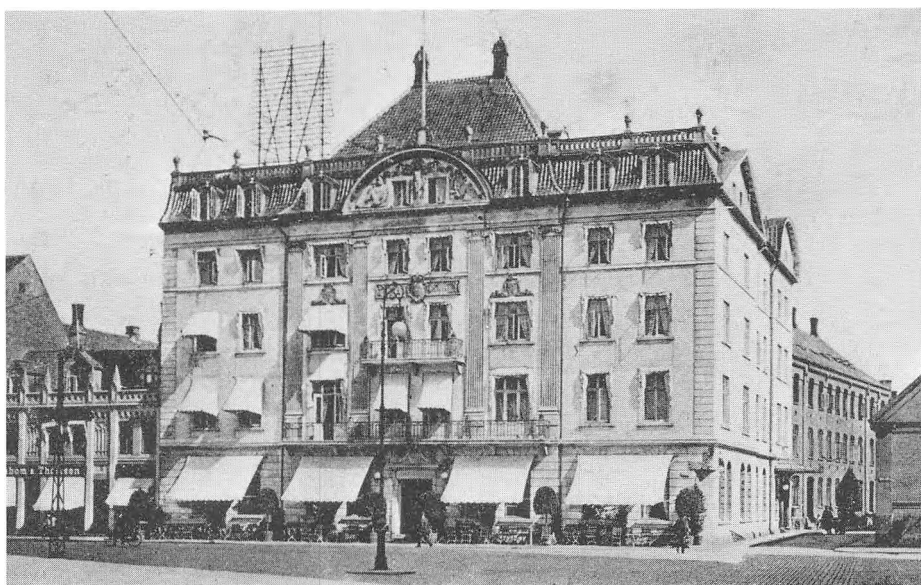
Østergade nr. 12 bygget af C. W. Puck i 1876.

Ritter von Ephrussi's hus i Wien. Allgem. Bauzeitung 1874.

Store Torv med Løveapoteket til venstre efter ombygningen i 1876.

Arkitekt Eggert Achens første nybygning til Hotel Royal fra 1902.

Museumsgade 10, en karakteristisk beboelsejendom fra 1899.

Handelsbankens hus på Lille Torv med enkeltheder af natursten, granit og sandsten i det ydre som det indre.

Arkitekt S. F. Kühn's Mejlborg i sin oprindelige form fra 1898.

1892 blev kgl. bygningsinspektør for Jylland, blev ved sin meget omfattende virksomhed ved betydningsfuldt offentligt byggeri i Århus en umådelig inspirationskilde for de andre unge arkitekter, der i årene efter århundredskiftet kom til at virke i byen. Flere af dem havde arbejdet for Kampmann ved forskellige af de store arbejder, bl.a. Århus Teater og Toldkammerbygningen, og kunne føre hans frodige stil videre.

Men desuden må her nævnes arkitekt R. Frimodt Clausen (1861–1950), der samtidig nedsatte sig i byen og blev af stor betydning som arkitekt ved talrige bygninger. Hans formsprog øser af mange kilder, som nybarok; men tillige ses af og til elementer af den med århundredskiftet kommende nye stil Jugend eller l'art nouveau, der herhjemme af og til er betegnet som »skønvirke«. Talrige anelige bygninger i bykernen og yderkvartererne blev opført efter hans tegninger.

Landsudstillingen i 1909 bragte en ny strøm af impulser til byen. Flere unge arkitekter blev boende i byen. Herimellem må navnlig fremhæves A. Høeg-Hansen (1877–1947), der udover forskellige offentlige bygninger kom til at præge hele kvarteret omkring arkitekt K. T. Seests nye hovedbanegård. Også den i 1919 ansatte stadsarkitekt Fr. Draiby kom i høj grad til at præge udviklingen fremover.

Udviklingstendenser og bevaringsbestræbelser

Havnens voldsomme udvikling, som i øvrigt ikke er afsluttet, medførte stigende krav om forbindelsesveje til oplandet og det øvrige Jylland.

I begyndelsen klarede man sig med tilpasning af det eksisterende vejnet, hvor f. eks. Vestergade fortsatte over

Hack Kampmanns teaterbygning fra 1898–1900 med den oprindelige fine kontrast mellem de lyse sandsten og det røde murværk.

Den stolte Toldkammerbygning fra 1895–97 af Hack Kampmann.

torvene. Med biltrafikens udvikling efter den første verdenskrig var dette dog langt fra tilstrækkeligt. Først med åens overdækning og en udbygning af Vester Allé og Nørreport opnåedes en foreløbig løsning, som i de seneste år er suppleret med en tunnel under Strandvejen i forlængelse af Marselis Boulevard.

Den i 1954 projekterede »nye hovedgade« ville i lighed med, hvad der er sket i Odense, have betydet en total ødelæggelse af den middelalderlige bykerne. Desuden var adskillige nu fredede bygninger forudsat nedrevet. Man må sige, at det var en lykkelig udgang, at planen ikke blev gennemført.

Men de forskellige udviklingsprocedurer i byen har selvfølgelig ikke kunnet sættes i værk uden ødelæggelse af betydelige bygningsmæssige værdier. Be-

grebet om bevaring af denne form for kulturelt arvegods var kun værdsat af ganske få. Købstadsmuseet fungerede som en udmærket oplagsplads for byens overskud af værdifulde gamle bygninger. Men da »Den gamle By« desuden skulle aftage købstadshuse fra andre dele af landet, begyndte det snart at knibe med plads.

Samtidig blev interessen for ældre bygninger og gademiljøer udbredt til en større kreds. Mange kunne nu se, at betonslum ikke var lykken. En enkelt, tidligere ret så berygtet gade, Møllestien, er på helt privat basis kommet til ære og værdighed, og de gamle håndværkshuse, der var i en miserabel stand, er nu næsten alle smukt istandsatte. Lignende initiativer ses også at have bredt sig til andre dele af byen.

Som tidligere antydet er en mængde overordentligt værdifulde gamle bygninger nedbrudt på et så tidligt tidspunkt, at de i dag kun kendes fra fotografier eller notater i bygningsinspektoratets arkiv.

Her er de lokalhistoriske samlinger og bygningsprotokollerne af stor værdi.

Endnu vigtigere er det, at Stadsarkitektens kontor i de senere år har ladet en lang række af de gamle bygninger opmåle for med dette arbejde at bevare betydningsfulde enkeltheder. Desuden har visse gadestrækninger været genstand for skitseopmålinger.

I den sidste halve snes år er der på offentligt og privat initiativ foretaget meget betydningsfulde istandsættelser af gamle gårde og huse i bykernen.

Flere steder, som i husene Studsgade nr. 27–35, handlede sagen egentlig om huse, der var indkøbt til nedrivning, et enkelt var dog fredet.

Her må også nævnes den fredede gård Vestergade nr. 58, som efter mange års misligholdelse, samt en påsat brand, endelig i bygningsfredningsåret 1975 blev overtaget af en initiativrig håndværksmester, der siden har påtaget sig den krævende opgave at istandsætte den firelængede bindingsværksgårds huse.

Men alt for ofte har interessemodsatninger eller mangel på planlægning været den sørgelige årsag til, at værdifulde gårdanlæg har måttet vige. Nogle få stykker smukt udskåret egetømmer er, hvad vi i dag har bevaret af to meget værdifulde og i øvrigt bygningsfredede gamle købmandsgårde. Den ene lå på Dynkarken nr. 43 og havde tilhørt den gamle købmandsslægt Malling. Gården indeholdt en del prægtige længer af egebindingværk, foruden et smukt empirehus fra 1816, men måtte i 1959 trods alt vige for en lidt trist hegnsmur i røde mursten. Den anden gård, Åboulevarden nr. 22, blev samme år erstattet af et særdeles groft kontorhus i jernbeton.

Oprettelsen af Arkitektskolen i Århus i 1965 fulgtes i 1968 af etablering af et udvalg for bygnings- og miljøbevarelse, som har til opgave at følge med i, når der foretages betydelige bygningsændringer i byen. Interessen for disse problemer, der vedrører os alle, er i stærk stigning.

Hvor man før begrænsede bevaringsbestræbelserne til enkelte meget gamle bygninger, har man i de senere år inddraget større enkeltheder, og desuden skabt interesse for kvalificerede bygninger, selv om de er opført i dette århundrede. Det er jo således, at strukturrendringer i det bestående forretningsliv i vore byer kan virke i både positiv og negativ retning.

N. J. Israelsen

GADEFORTEGNELSE

Badstuegade	36
Banegårdsplads (Park Allé m.m.)	40
Bispegade	43
Bispetorvet	44
Christiansgade	45
Skt. Clemens Torv	47
Europaplads	49
Fiskergade	50
Fredensgade (Fredens Torv)	51
Fredens Torv	58
Frederiksgade	60
Graven	69
Guldsmedgade	75
Havnegade (Skolebakken, Kystvejen)	76
Havnen	79
Immervad	80
Kannikegade	81
Klostergade	82
Lille Torv (Store Torv)	87
Mejlgade	89
Mindegade	108
Museumsgade	111
Møllestien	113
J. M. Mørks Gade	118
Nørre Allé	119
Nørreport	120
Paradisgade	123
Rosenkrantzgade	124
Rosengade	125
Ryesgade	129
H. H. Seedorffs Stræde	136
Skolebakken	137
Skolegade	137
Store Torv	143
Studsgade	146
Sønder Allé	155
Søndergade	157
Vester Allé	160
Vestergade	164
Vesterport	179
Volden	180
Østergade	185
Aboulevarde	186

Badstuegade ved Pustervig

Badstuegade nr. 3

Badstuegade

Middelalderens badstuer har været så magtfulde kulturfaktorer, at benævnelsen stadig bruges flere steder i landet, skønt badstuerne forsvandt i begyndelsen af 1500-tallet.

Badstuegade er mellem de første byggede gader udenfor befæstningen. Dens linieføring følger befæstningsanlægget, idet den ligger parallelt med volden ovenpå graven, der forinden er blevet fyldt op med gødning, affald og afgravet jord fra volden.

Gadens linieføring er formentlig ændret efter en af de store brande, idet den oprindelig synes at være fortsat ad Studsgade.

Gadens sydlige del var tidligere meget smal, men efter nedrivning af Marcus Bechs gård i 1916 blev gaden udvidet i forbindelse med opførelsen af kompleks Borgporten. Samtidig blev der dannet et torv mellem Badstuegade og Volden kaldet Pustervig. Bygningsmæssigt er dette torvs nordlige del endnu uafsluttet. I forbindelse med et busgadeprojekt i 1960'erne blev der foretaget nedrivninger i gadens nordlige ende; denne tomt er indrettet med bænke og planter. Et enkelt hus (nr. 5-7) blev senere opført i overensstemmelse med busgadeplanerne og markerer sig i dag med en »skæv« facadelinie.

Efter en periode med forfald i gadens nordlige del er vedligeholdelsen af de enkelte huse nu genoptaget, men arrene efter den hurtigt skiftende planlægning skammer helhedsvirkningen.

☆

Badstuegade nr. 1 A og 1 B

Se Lille Torv nr. 2.

Badstuegade nr. 3

Matr. nr. 636.

Det grundmurede hus er på to etager med en profiltrukken hovedgesims og bæltegesims under vinduerne på første sal. De store butiksvinduer omgives af en grim bræddebeklædning. Husets vinkeltag er teglhængt.

Bygningshistorie: Agent Harboe Meulengracht lod i 1827 det oprindelige hus opføre. Senere ejedes det af major Fr. Rosenkrants, som i 1857 lod et baghus bygge. Han har formentlig samtidig tilført forhuset nogle af de endnu sporlige senklassicistiske enkeltheder. I 1899 blev butiksfacaden indbygget for slagtermester P. M. Jensen. I 1936 blev den nuværende portudhugning udført for restauratør R. Rasmussen ved arkitekt O. Sahl. De senere års ombygninger i husets indre og facadebeklædningen har i høj grad skadet bygningens udseende.

Badstuegade nr. 9

Matr. nr. 632 a.

Det grundmurede hus er to etager højt, og facaden omfatter i alt tretten vinduesfag. Stuefacaden er, bortset fra det pæne kurvehanksbuede portafsnit, helt udnyttet til butiksvinduer, som dog i deres inddeling er indordnet det oprindelige mønster. Midt i facaden er anbragt et stort dørparti af aluminium. På første sal er vinduerne bevaret. Husets gamle opskalkede vinkeltag er teglhængt. Vinduerne på første sal er på to fag og med sprosser. I bagsiden ses endnu ni fag gammelt egebindingsværk. Gårdspladsen er fyldt op af, til forskellig tid opførte, bygninger.

Bygningshistorie: I stedet for et ni fag langt forhus på én etage og et gavlvendt

sidehus, otte fag langt og to stokværk højt, lod enken efter tobaksfabrikant H. Fr. Wilhelm i 1816 det nuværende forhus opføre med grundmuret forside og bindingsværk til gårdsiden. En fire fag lang udbygning inde i gården blev samtidig opført.

Badstuegade nr. 11

Matr. nr. 647.

Det grundmurede hus er to etager højt foruden en høj kælder og omfatter fem brede vinduesfag. Facaden har tidligere stået i blank mur med enkeltheder som sålbænke og den konsolbårne hovedgesims i formsten. Vinkeltaget er tækket med nye tagsten og har et par nydelige kviste og skorstene. Vinduerne er af flagtype med sprosser, og huset har en gammel hovedindgangsdør med en tre trin høj stentrappet foran. Huset er i de seneste år smukt istandsat.

Bygningshistorie: Huset blev opført for og af tømrer J. Rasmussen i 1869.

Badstuegade nr. 15

Matr. nr. 648.

Husets refendfugede underetage omfatter to vinduesfag og et indgangsparti. I overetagens blanke mur ses de to brede vinduesfag med profiltrukne indramninger og fordakninger. I hovedgesimsen indgår en rundet tandsnitsfrise. I det gamle tegltag ses en svært formet tagkvist og en skorsten.

Bygningshistorie: Huset blev opført for skomagermester S. Christensen Wistrup i 1899, muligvis med R. Frimodt Clausen som arkitekt.

Badstuegade nr. 9

Badstuegade nr. 11

Badstuegade nr. 15

Badstuegade nr. 17

Matr. nr. 649.

Det to etager høje hus fremviser en stænkpudset facade med et profiltrukket bånd under lørstesalsvinduerne. Ligeledes er hovedgesimsen profileret. Husets vinkeltag er teglhængt. Stueetagens vinduer når helt ned til gulvet. I husets bagside ses endnu det oprindelige gamle bindingsværk. De seks vindueslag i facaden på første sal er tofags sprossevinduer.

Bygningshistorie: Til et ældre én etage højt bindingsværkshus lod skræddermester A. Herskind i 1835 påbygge en ny grundmuret forside. I 1876 lod skræddermester S. Lund huset forhøje til to etager. I 1898 blev der i facaden indsat to butiksvinduer og en dør. Byggherre var her Chr. Andersen.

Badstuegade nr. 17

Badstuegade nr. 19

Matr. nr. 650.

Det lave hus har en skråt afskåret nordgavl ud mod den i 1971 fremkomne åbne plads til Klostergade. I facaden ses under den stærkt nedsunkne gesims et butiksvindue og en glat dør; forsiden er i ørigt pudset og malet. Som følge af, at taget i bagsiden er løftet, er huset her to etager højt. Tagfladen mod gadesiden er tegltækket.

Bygningshistorie: Huset blev ombygget i 1853 for nålemager N. Elkjær, der i 1868 lod bagsiden hæve til to stokværk; samtidig hermed blev husets nordgavl omsat til grundmur.

○

Badstuegade nr. 19

Badstuegade nr. 2-4

Se Store Torv nr. 18.

Badstuegade nr. 8

Matr. nr. 672.

Den retablerede facade i det grundmurede og to etager høje hus omfatter i stuen tre arkadefag med rundbuede vinduesåbninger og på første sal fem vindueslag, hvis profiltrukne indramninger hviler på den svære bæltegesims. Her ses ligeledes tilbagetrukne brystningsfyldinger. Huset har desuden en svær, profileret hovedgesims og et smukt nyt tegltag. Facaden er i stuen refendfløget og på første sal herappet, vandskuret og malet. Vinduerne i stuen er med store ruder, medens der på første sal ses pæne tofags vinduer af flagttype.

Badstuegade nr. 8

Badstuegade

Badstuegade nr. 10

Ligeledes i de to kviste på taget ses gode vinduer. I gavlen mod Pustervig er indsat to nye moderne vinduer.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1877 for hattemager L. C. Sengebusch. Huset blev i 1977 i alt væsentligt ført tilbage til sin oprindelige skikkelse for stud. mag. Bjarne Nielsen. Arkitektfirmaet Friis & Moltke stod for arbejdets planlægning.

Badstuegade nr. 10

Matr. nr. 671.

Det grundmurede hus er to etager højt med en facade på fem vindueslag med segmentbuede overligger, hvor butiksvinduerne overholder den oprindelige rytme. Under vinduerne på første sal en profiltrukken bæltegesims, ligesom vinduerne har profilerede indramninger. Over den fine hovedgesims ses et nyt smukt tegltag med et par pæne tagkviste af ny udlørelse. Også vinduerne på første sal er nye og af slagtype. Midtergangen i stuen er tilbagetrukket i en niche.

Bygningshistorie: Efter et noget kompliceret handlingsforløb, der indledtes i 1869, fik skomager N. Baes endelig i 1874 sit pæne grundmurede hus opført. Huset er nyistandsat i de seneste år og er sammen med nr. 8 af stor vigtighed i gaden.

Badstuegade nr. 12-14

Matr. nr. 670.

Det grundmurede hus er to etager højt foruden en glasdækket mansardetage. Butiksfacaden er lidt uregelmæssigt inddelt i en stor og en mindre butik. Men vinduerne og husets hoveddør samt de seks vinduer på første sal har

Badstuegade nr. 12-14

profilerede indramninger af formsten, hvilket markerer, at den nu overmalede facade oprindeligt har stået i blank mur. Hovedgesimsen er profiltrukken. Mansardens overtag er tækket med skifer. De oprindelige slagvinduer er erstattet med store ruder, hvor bagved, som en reklame for forretningens art som glarmesterhåndværk, er indsat blyindfattede ruder.

Bygningshistorie: Huset blev oprindeligt opført af murermeister A. Nielsen i 1877-78. I 1901 lod glarmester P. M. Sørensen de oprindelige seks buede vinduer erstatte af de nuværende butiksruder, hvorefter han i 1906 fik mansarden opført.

Badstuegade nr. 18

Matr. nr. 668.

Se også Volden nr. 19-21.

Det grundmurede hus er over den høje kælder to etager højt foruden det meget høje og særprægede, skiferdækkede mansardtag. Den pudsede og hvidkalkede facade omfatter fem vindueslag. I stuefacaden ses foruden de to pæne fyldingsdøre ved gavlene to vinduer af slagtype. Over sålbænkgesimsen på første sal ses fem tilsvarende vinduer. I de fire tagkviste i mansarden ses nydelige sprossevinduer under de klassicerende gavltrekanter. Det interessante hus er med sin hvide facade og sit diagonalstiftede mansardtag af betydelig værdi for Badstuegade.

Bygningshistorie: Huset blev med mansardtag opført for glarmester C. C. Urban i 1856.

Badstuegade nr. 20

Matr. nr. 667.

Det syv vindueslag lange grundmurede

Badstuegade nr. 18

forhus er to etager højt. Den pudsede og gråmalede facade har hvide enkeltheder som sålbænkgesims og hovedgesims. Omkring den fine senklassicistiske hoveddør med bossagelydinger ses et par nydelige butikker med fine fyldingsdøre, som også er hvide. Under det nytækkede røde tegltag ses en smuk række nye sprossevinduer. I et karakteristisk indhak i gadelinien ses gavlen og nordsiden af ejendommens tilbagetrukne nordlænge, en ganske lav udhusbygning, som vender sin frie gavl ud til Badstuegade. Det forfaldne hus har et gammelt mansardtag tækket dels med tegl og dels med gammelt bølgeeternit. I gavlen mod gaden ses et par gamle vinduer og en port.

Bygningshistorie: De to bygninger blev opført i 1845 for sadelmager og senere høker P. Baes. Efter adskillige års forsimpling købtes huset af arkitekt E. Weitling, der i 1980-81 har foretaget en yderst vellykket istandsættelse af bygningen til gaden. Her skal fremhæves den fornemme hoveddør, som var dækket af plader, og de to flankerende butikker.

Badstuegade nr. 24-26

Matr. nr. 664.

De to huse, som nu er under fælles matr. nr., er ret forskellige i deres formsprog.

Nr. 24 er to etager højt og opført i grundmur. Facaden spænder over tre vindueslag. Det store butiksvindue i stuen er omgivet med bræddbeklædning og har en ny butiksdør. Overetagens oprindelige mur er nu gulkalket. Over en skrå bræddegesims, der antyder et tidligere hus af bindingsværk, ses det pænt opskalkede vinkeltag, som er tækket med nye tagsten. Her ses en

Badstuegade nr. 20

spinkel skorsten og en trelags kvist med sprossevindue. Vinduerne på første sal er af flagtype

Bygningshistorie: Det gamle hus er ombygget flere gange helt op mod vor egen tid. Gårdsiden blev omsat til grundmur i 1871. Et par kviste blev opsat på de to tagflader i 1878. Endelig lod murer S. Christensen i 1885 facaden ombygge til grundmur.

Nr. 26. Dette hus er omtrent af samme højde, men hjørnehuset virker med sit svagt afrundede hjørne til Klostergade noget ældre. Bygningen omfatter fire lag foruden det afrundede hjørnelag ved den højttopmurede gavl til Klostergade. Den enkle hovedgesims ender ved gavlhjørnet uden gesimshoved. Det stærkt opskalkede vinkeltag er nytækket med

Badstuetorv

røde tagsten. De fire uensartede butiksvinduer følger vinduestakten på første sal og fortsætter rundt om hjørnet. Vinduerne på første sal er af flagtype. Længs Klostergade fortsættes byggelinien hen til et lille gavlhus, hvortil der er bygget et halvtag.

Bygningshistorie: Hjørnehuset, som oprindeligt kun var én etage højt og opført af bindingsværk, fik i 1845 en ny grundmuret gavl mod Klostergade samt en tilsvarende bagside. Bygherren var den senere så kendte Anton Herskind (Mejlgade nr. 7). I 1852 lod vagtmester J. Hansen huset ombygge til to etager med en grundmuret forside og gavl. Endelig i 1866 lod gørtler R. Dalhoff Larsen det lille gavlhus ombygge til grundmur med nyt tag, samt det lille halvtag.

□

Banegårdsgade nr. 41

Se Banegårdsplads.

Badstuegade nr. 24-26

Støbejerns lygtepæl. DFJ 1910

Banegårdsplads

Banegårdsplads nr. 1. Århus Hovedbanegård.

Sønder Allé nr. 3-7.

Banegårdsplads nr. 2-4.

Banegårdsplads. Beskrivelse og bygningshistoriske oplysninger vedr. det i 1920-erne og 30-erne forandrede kvarter ved Århus Hovedbanegård.

Bebyggelsen er i det væsentlige opbygget i nøje sammenhæng og harmoni med den i årene 1926-29 opførte nyklassicistiske Hovedbanegård. Den store plads foran denne er ved enderne afgrænset med fremtrædende bygningsblokke og hjørner, ligesom pladsen fortsætter et stykke op mod den ligeledes nyskabte gade Park Allé, således at der også her fremkommer et afgrænset rum, der senere kom til at udgøre en smuk accent som indramning om det i 1938-42 opførte store rådhus.

Bygningshøjderne er i harmoni med Banegården, og særdeles væsentlig er byggematerialernes sammensætning, nemlig de gule håndstrøgne mursten med enkeltheder i sandsten samt for de omgivende bygningers vedkommende de høje mansardtage med halvrunde kviste. De store bygningsenheder har hver for sig velformede enkeltheder, hvor det høje håndværksmæssige niveau klart fornemmes. Det må også siges, at de enkelte bygninger trods den stærkt erhvervsmæssige anvendelse har væsentlige dele af de oprindelige enkeltheder i behold.

De første bygninger ved Sønder Allés nordside kom til at angive tonen i det senere så store byggeri. Man mærker her især de kvaderinddelte vinduespiller og de mønstermurede brystningsfyldinger. Centerfornemmelsen er markeret ved det indhulede hushjørne, og en smuk detalje er den fine kurvehanksbuede port mod H. H. Seedorffs Stræde.

I Park Allé fornemmes en kraftigt betonert vertikal opdeling i de kraftige udbygninger, hvis oprindelige loggiaagtige karakter er afsvækket ved vindueslukning. Opdelingen er af stor betydning som modvægt til bygningsrækkens længde. Underetagens vægt er betonert ved horisontale murskifter, som kan kaldes en negativ refendfugning. Vinduernes fordakninger over den kraftige bæltegesims er prydet med ornamenter som muslinger og rosetter.

På Banegårdspladsen ændrer den kraftige vertikale betoning karakter. Hovedindgangspartierne er omgivet af pylonagtige murpiller, som det ligeledes er kendt fra det noget ældre Regina-kompleks. De lodret markerede vinduesrækker er indrammet af slanke gennemløbende lisener, medens brystningerne er udfyldt med en riflet udsmykning, der såvel som de kraftige konsolbårne hovedgesimser er af kunstsandsten.

Bygningshistorie: Efter næsten uende-

Banegårdsplads nr. 6-10.

Banegårdsplads nr. 10-12 og 14-18.

lige overvejelser påbegyndtes i 1926 opførelsen af den tredje nye Hovedbanegård i Århus. Et stærkt indskrænket projekt fra 1924 var af Århus Byråd blevet kasseret som værende uforeneligt med de bygninger, som var tænkt opført til erstatning for de ingenlunde dårlige ældre bygninger på pladsen. Overarkitekt K. T. Seest's opførte banegårdsbygning har nok stærke rødder i den af forgængeren, prof. H. Wenck i 1920 projekterede banegårdsbygning.

Periodens interesse for C. F. Hansens arkitektur kan erkendes klart i den stående bygning såvel i det ydre som indvendigt. Århus Byråds materialevalg, de gule mursten kan uanset inspirationens kilde nok erkendes som værende i god sammenhæng med nyklassicismens tanker, ligeså de fornemme bremer-

sandsten der blev anvendt til enkeltheder, her tænkes især på den smukke søjlefront. Også banegårdens forhal har styrke.

Efter en i 1920 afholdt offentlig arkitektkonkurrence vedtog byrådet samme år at lade stadsingeniør O. Jørgensen og arkitekt A. Høeg-Hansen udarbejde en bebyggelsesplan for Banegårdens omgivelser samt et udkast til en gade. Den over banelegemet løftede banegårdsbygning og de vældige jordarbejder i forbindelse hermed gav muligheder for en meget fri disposition over hele området. Heri indgik også den projekterede nye gade Park Allé. Det nye projekt forclå i november 1920 og blev yderst vel modtaget af et enigt byråd. Høeg-Hansens udkast til de enkelte gaders facadeudformning er som antydnet i klar

sammenhæng med Banegårdens arkitektur.

I 1923 opførte tømrermester Thomas Petersen den store husrække langs nordsiden af Sønder Allé mellem Søndergade og Hans Hartvig Scedorffs Stræde, medens hjørnet til den kommende nye gade fra Banegårdspladsen blev opført af tømrermester P. Chr. Petersen. Husene i gule mursten med teglhængte mansardtage blev tegnet af A. Høeg-Hansen, der herved anslog tonen for det kommende storbyggeri.

Ved banegravens udvidelse mod Frederiksbjergs vestlige del tilvejebragtes store mængder jordfyld til den meget store hævnning af Banegårdspladsens niveau (5 m). En ny bro over banegraven »Bruunsbro« blev udført i 1921-23 og kunne sættes i forbindelse med den nye gade langs med den gamle kirkegård, som i 1925 fik navnet Park Allé. Sporvognslinien kunne således, medens reguleringsarbejderne på Banegårdspladsen stod på, føres herigennem og over Sønder Allé til Søndergade.

I 1929 blev Banegården endelig færdig, og murermester Alfred Knudsen og tømrermester E. Petersen færdiggjorde samtidig de tre store ejendomme imellem Rycsgade og Banegårdspladsens vestlige afsnit numrene 6-10. Nr. 12, som optoges af det nye hotel »Ritz«, blev opført af tømrermester Thomas Petersen i 1931. Han opførte samtidig husene Park Allé nr. 9-15, medens nr. 3 opførtes for malermester A. Boysen, nr. 5 af tømrermester L. P. Sørensen og nr. 7 af blikkenslagermester H. P. Salling og murermester Klostergaard.

Allerede i 1921 havde byrådet vedtaget, at den ansete arkitekt A. Høeg-Hansen skulle tildeles en væsentlig indflydelse på opførelsen af de enkelte bygninger i området. Han har da også leveret de allerfleste af tegningerne til disse huse. Først i 1935 gik det virkelig galt. Den store byggeplads ved hjørnet af Banegårdsgade og M. P. Bruunsbro var i de oprindelige projekter til Banegården tænkt benyttet til en ny posthusbygning, og efter at hovedposthuset indgik i det endelige projekt til Banegården, overtog kommunen denne plads. Den blev solgt til dagbladet Demokraten, som ved arkitekt V. Puck junior fik opført den, mildt sagt, ret provokerende bygning, som helt er uden relation til den øvrige arkitektur på stedet.

Ejendommene Banegårdspladsen nr. 14-18 blev opført i løbet af årene 1934-37. I den store hotelbygning »Ansgar« i nr. 14 havde Høeg-Hansen optaget arkitekt H. Salling Mortensen i firmaet. Bygherre var murermester Anker Jacobsen, der i 1935 desuden opførte nr. 16. I nr. 18, som opførtes for overinspektør V. Jensen, blev tegningerne udført af arkitekt V. Nielsen. Ved Pladsens modsatte ende blev nr. 4 opført i

Banegårdsplads

Park Allé nr. 1-15.

Ryesgade nr. 28-30. Skt. Knuds Stiftelse.

Ryesgade nr. 29-31.

1928 af murermester A. P. Andersen og S. Rasmussen, medens A. P. Andersen i 1928-33 opførte hjørnehuset til Ny Banegårdsplads.

Udmundingen fra den nye korte Skt. Knuds Gade blev måske af hensyn til den smukke katolske kirkebygning flankeret af bygninger i røde mursten. Men den vertikale opdeling er stadig mærkbar. Mansardetagen er borte og husene i fem fulde etager, det røde tegltag er smukt sammenskåret ved fine udmidtlinger. Nr. 31 opførtes af murermester E. M. Nøhr, i 1928, medens tømrerformand Niels Olsen året efter lod nr. 29 opføre. Også her var Høeg-Hansen arkitekt.

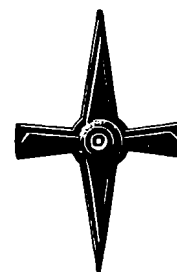
Den katolske Skt. Knuds Stiftelse Ryesgade nr. 28-30 kunne efter opfyldningen af denne gadestrækning opføres i 1928-29. Høeg Hansen søgte med

dette hus at imødekomme visse forestillinger om en middelalderbygning, som faldt i tråd med kirkebygningens arkitektur. Selv om bygningen måske kan synge noget massiv, er der i de røde murflader gode enkeltheder som kamtakke gavlkviste, en arkadeagtigt virkende hovedgesims samt stræbepiller. Dette virker sammen med de særprægede vinduesformer udmærket i den svære bygningsmasse, og adskillige af bygningens enkeltheder er med en fin formsans overløst fra kirkebygningen. I husets gavle kan desuden spores en indflydelse fra arkitekt P. V. Jensen-Klint.

Ved omlægningen af Banegårdsplads i 1975-76 blev der plantet sytten lindetræer, *Tilia cordata*. Træerne blev plantet dels i grupper til markering af pladens dimension og dels som indgangsportal til Hovedbanegården. I området

omkring rådhuset er der i tidens løb blevet opstillet en del skulpturer. I Park Allé fontænen »Agnete og Havmanden« af Johs. C. Bjerg fra 1941. I 1965 blev der opsat et minderelief for Ole Rømer af Olaf Stæhr Nielsen ved tårnindgangen til rådhuset. På Rådhuspladsen står »Ceres-brønden« udført af billedhuggeren Mogens Bøggild i 1941-50. I Rådhusparken står fire kvinde-skulpturer. »Atalante« af Ejner Utzon Frank, udført 1919. »Århuspigen« af Kaj Nielsen fra 1920 blev opstillet her i 1948. »Pigen af 1940« af Svend Rathsack fra 1941. »Den svangre« af Johs. C. Bjerg udført 1914-18 blev opstillet i 1955. I parken ved det nye musikhus placeredes i 1981 Anker Hoffmanns pigeskulptur »Ettude« fra 1975.

□

Muranker. RJ 1926

Bispegade

Før reformationen lå den katolske bispegård der, hvor Nationalbanken og den gamle Politigård ligger i dag. Heraf benævnelser Bispegyde, som eksisterede, indtil gaden blev navngivet i 1872. I forbindelse med opførelse af den nye filial af Danmarks Nationalbank i 1926 blev gaden udvidet. Den nye bankbygningens placering og haveanlægget mod Domkirkeplads gør gaderummet meget diffust.

☆

Bispegade nr. 1

Se Store Torv nr. 4.

○

Bispegade

Bispegade nr. 2

Matr. nr. 726 b, 727 a, 728 b

Danmarks Nationalbank, Århus filial

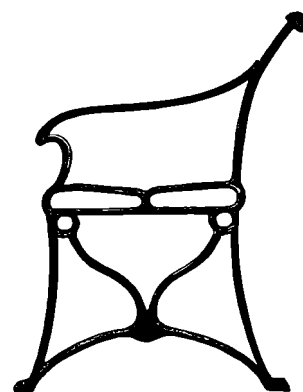
Den trefløjede bankbygning vender sin hovedfacade mod syd til domkirken og de to korte sidefløje mod øst og vest. Kældersoklen består af granit og sandsten. Facaderne er pudset med en nu meget mørknet naturstenspuds, (porfyrit). Gavlhjørnerne og de tre midterfag i kortsiderne er refendfugede, en tilsvarende pille grænser op til de syv store vinduesfag i hovedfacaden. De store vinduer har rustikke indramninger med kvaderstik og er afdækket af en svær segmentbuet fordakning, alt udført i Neksø sandsten. En tilsvarende indramning er udført omkring den smukke teaktræsdør i husets vestside. Den svære attikagesims, hvilende på kraftige konsoller, er ligeledes i sandsten. Nord-siden er begrænset af et smedejernsgitter med sandstenspiller, hovedfløjens fem vinduer har en enklere udført sandstensindramning. Øst- og vestsiden er inddelt i to vinduesrækker med enkelt udførte tolagsvinduer. De store hovedvinduer er beskyttet af svære smedejernsgitre. Husets lave valmteak er tækket med kobber.

Bygningshistorie: Bygningen afløste i 1926 en af arkitekt C. G. F. Thielemann i 1836 opført bankfilial. Arkitekten Axel Berg har med denne nybygning ytret en interesse for den engelske arkitekt Inigo Jones' (1573–1652) fortolkning af den store italiener Andrea Palladios kunst.

□

Bispegade nr. 2. Danmarks Nationalbank

Bænkeben. R.J. 1926

Bispetorvet

Bispetorvet

Bispetorvet. Århus Teater

Bispetorvet

Området syd for den i 1200-årene opførte Domkirke var i middelalderen bebygget med et kapitelhus og kannikeresidenser. Efter reformationen omdannedes bygningerne til residensgård for den lutherske biskop. Bispegården blev nedrevet i 1882, dog bevarede nogle træer og dele af den store have ud til Kannikegade og Skolegade. Resten måtte dog vige for det i 1898–1900 opførte Århus Teater.

Selve Bispetorvet blev anlagt 1880 og navngivet omkring 1885. I tiden op til den endelige frilægning af torvet i 1916–21 var Bispetorvet adskilt fra Skt. Clemens Torv ved en lille karré, der i en smuk lav bygning husede den berømte

Rozzi's kafé. I 1915 købte Jydsk Andels Foderstof den Rozziske bygning for at opføre et kontorhus. Dette kontroversielle og spændende projekt blev tegnet af arkitekterne Anton Rosen og Frimodt Clausen. Projektet blev opgivet i 1917 efter protester fra byens borgerskab, der nødtigt så andelsbevægelsen sætte sig på byens nye torv.

Først i 1921 fik torvet den udformning, vi kender idag, efter et konkurrenceprojekt af Th. Havning og H. Mundt. Torvet har til idag delvis bevaret sin smukke brolægning i rød og blågrå granit og med kørebanen markeret i bordursten, dog er den omkransende mur af sandsten temmelig forvitret.

I forbindelse med torvets omlægning blev det i 1921–22 omkranset af træer på de tre sider, således at torvet åbnede sig mod Domkirken. Der blev plantet 33 elm, *Ulmus carpinifolia* »Hoersholmii«. I dag står kun fem af disse gamle elm tilbage. Det første initiativ til genplantningen er nu taget, idet den første række træer bestående af syv lind, *Tilia cordata*, er plantet på vestsiden af Skt. Clemens Torv i 1979. På sydsiden af Domkirken står én *Ulmus carpinifolia* »Hoersholmii«. I forlængelse af beplantningen ved Bispetorv står der på Domkirkepladsen én elm *Ulmus Glabra*. På siden af Domkirken står Kong Christian den Tiendes rytterstatue af Helen Schou. Sokkel af arkitekt Kaj Fisker 1955.

Bispetorvet

Matr. nr. 755 a.

Århus Teater.

Fredet.

Teaterbygningen udfylder nu hele trekanten mellem Bispetorv, Kannikegade og Skolegade. Bygningskomplekset er udført af røde forblændersten med talrige enkeltheder, såsom vindueskarme med tympanonfelter i sandsten. Øverst under hovedgesimsen ses en ørnefrise i keramik. Alle tage er tækket med skifer. Mod Bispetorv indledes hovedfacaden fra begge sider med fem sammenkoblede vinduesfag adskilt ved lodposter af sandsten og runde, murede spejlbuer. I to kvartcirkelslag svinger facaden derefter ind mod hovedaksen. Teatersalens tagprofil bryder ud og samles i en klassicerende hovedfacade i sandsten kronet af en trekantfronton med tandsnitgesims.

Gavlfeltet prydes med en keramisk gengivelse af en scene fra Holbergs komedier. Teaterfoyerens syv vinduer er sammenkoblede ved sandstenspiller. De har store ruder og i cirkelbuen øverst glasmosaik. Brystningerne foran disse vinduer er udført som dobbeltkors og er på midten foran døren samlet i en balkon. De to hovedindgange til teateret omgives af tøndehvælvede buer med kassetteloft. Dørene er en for arkitekten særlig type af teaktræ med skønne naturalistisk formede håndgreb. De halvrunde vinduer herover er beskyttet af et smedejernsgitter, hvori teaterbygningens opførelsesår ANNO 1900 er incrusteret. I svikkelbuen mellem portalerne er Århus' bølgeridende våben indhugget. I sidepartierne omkring vinduerne ses en rigdom af billedrelieffer. Herimellem skal nævnes komediens og tragediens laurbærkransede masker. Gavl trekantens vindskede er prydet med teatermasker, og øverst på gavlens akroterier vogter en kobberdrage på teaterkunstens skatte.

Teaterbygningens frontparti udgjorde med sin lyse sandstensbeklædning en fin kontrast til de tilbageliggende røde murflader helt således som det er vist i arkitektens oprindelige udkast. Men de mange års forurening har her som andet steds medført en afgjort forringelse af den oprindelige pragt. Man burde drage omsorg for, at sandstenenes lyse farve fremdrages og bevares. Til det ydre svarer det indre. Her skal blot nævnes teatersalens loft med flyvende svaner og den intime foyer.

Bygningshistorie: Teaterbygningen blev i sin oprindelige form opført for Århus Teaterkomité i årene 1898–1900. Byen havde skænket grunden. Kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann har med dette storværk udfoldet en for ham karakteristisk skaberglæde, som gør bygningen til en af de skønneste i byen. Arkitekten blev støttet af maleren og billedhuggeren K. Hansen Rejstrup, tegneren H. Tegner og keramikeren H. Kähler fra Næstved. Billedhuggeren Elias Ølsgaard deltog i udførelsen af stukarbejderne og medvirkede desuden ved istandsættelsen af de under anden verdenskrig beskadigede lofter.

Forbygningen med foyeren blev under en schalburgtageaktion i februar 1945 beskadiget, men lofterne blev sikret ved civilingeniør P. Harding. En betydelig udvidelse af teaterbygningen blev foretaget i 1956 under ledelse af arkitekt C. F. Møller.

Herved blev den tilbageværende trekant Skolegade-Kannikgade lukket på en fremragende måde uden at skade det oprindelige bygningsværk. Der indrettedes bl.a. en moderne biograf/koncertsal, hvor der i en ny stor foyer indsattes en mosaik af billedhuggeren Mogens Bøggild. Det samme arkitektfirma forestod i 1982 en ny ombygning, hvor bl.a. biografen indrettedes til to teaterlokaler med scener.

□

Blegdammen

Se Åboulevarden.

Blegdammen nr. 1–9 og 6–8

Se Åboulevarden nr. 96–100.

Blegdammen nr. 2

Se Åboulevarden nr. 90–94.

Christiansgade

Christiansgade

Den første bebyggelse på Bispetoften, den nordlige side af Vester Allé, blev Christiansgades Skole, den nuværende Århus Købmandsskole, opført 1899–1900. Christiansgade var netop blevet anlagt året før og opkaldt efter den regerende Kong Christian IX. I de følgende år blev der opført en del markante bygninger på toften. I 1902 indviedes Statsbiblioteket, nu Erhvervsarkivet, og 1903–06 byggedes Ting- og Arresthuset. Kreditforeningens bygning kom i 1910–11, og da arkitekt Høeg-Hansens Kunstbygning var færdig i 1917, var det meste af Bispetoften bebygget, og den sidste rest af landlig idyl forsvundet.

På Christiansgades østlige side var der i 1907–08 opført en anseelig bygning for frimurerlogen »Skt. Clemens«.

Gadens nordlige del mellem J. M. Mørks Gade og Åboulevarden, dengang Louisegade, var udbygget allerede omkring århundredskiftet med beboelsesejendomme.

Såvel gadens enkeltstående bygningsværker som den sluttede boligbebyggelse giver i dag et forholdsvis uforandret gadebillede.

I 1977 blev der på strækningen ud for Kunstbygningen plantet ni kirsebær, *Prunus avium* »Plena«, og på strækningen fra J. M. Mørks Gade til Åboulevarden blev der i 1979 plantet otte lind, *Tilia cordata*, til adskillelse af en nyanlagt cykelsti fra den eksisterende kørebane. Samtidig plantedes ved det østlige hjørne af Åboulevarden to tjørn, *Crataegus aucuparia*, samt ved det vestlige tre lind, *Tilia cordata*, i tilknytning til et ældre eksisterende og fuldt udviklet træ af samme art.

Christiansgade nr. 6. »Frimurerlogen«

Christiansgade nr. 6. Gården med sidefløjen.

Christiansgade nr. 2

Se Vester Allé nr. 8.

Christiansgade nr. 6

Matr. nr. 1291 g m.fl.

»Frimurerlogen«

Det tre etager høje hus står på en pudset sokkel, der ved gadens fald stedse øges. Soklens øvre del er inddelt i retkantede pølsekvadre. Stuestokværket omfatter i højde to vinduesrækker, som i det tre fag store midterparti adskiller sig fra yderpartierne, idet den kraftige hoveddør omgives af pilastre af toskansk orden under et svært bjælkeparti. Over hver af de to slanke vinduer ved siden af døren ses et rundt oeil de boeuf-vindue. Over den kraftige bæltegesims ændrer facaden karakter, idet husets gavl er markeret ved dobbeltpilastre i stor orden, som også findes i den tre fag brede midtrisalit. Pilastrene er med kanelleerede skafter og joniske kapitæler og i øvrigt udført i sandsten. I den kraftige arkitrav indgår en æggestavsfrise. I frisens midterparti er indhugget frimurerlogens devise: SUB CRUCE CLEMENTIA CRESCIT. »Under korset trives mildheden«.

Gavltrekanter er udfyldt med et skulpturelt billede af billedhuggeren Elias Ølsgaard, forestillende Johannes Døberens Prædiken. I hvert af de to sidepartier ses på første sal et vindue med trekantfronton, mens der her over ses profilerede indramninger. Bygningens hovedafsnit har et markeret valmtag tækket med sortglaserede tagsten. Hertil er søjet skiferdækkede tagflader med rette gavle, som i vest dækker over et portparti med vinduer over i tre etager som resten af bygningen. Den smukke facade med klart differentierede klassicerende enkeltheder er

skæmmet af en senere facadebehandling med »california stucco« og overkalkning.

Bygningshistorie: Den anselige bygning blev opført i 1907–08 for frimurerlogen »Sct. Clemens« ved arkitekt Eggert Achen. Udover den udvendige kunstneriske udsmykning har Elias Ølsgaard og K. Hansen Rejstrup udført omfattende arbejder inde i bygningen. Huset er også på anden måde bemærkelsesværdigt, idet det er den første store bygning i Århus, hvor jernbetonkonstruktioner blev anvendt til etageadskillelser, søjler og trappeanlæg. Konstruktionerne udførtes af firmaet Christiani & Nielsen ved civilingeniør H. Forchhammer.

Christiansgade nr. 30

Matr. nr. 371

K.F.U.K.

Det fem etager høje hus er opført i gule mursten med en pudset og brunmalet underetage, som delvis er udnyttet til butikker. Facaden omfatter ni brede vinduesfag fordelt i en markant vertikal udformning. De fem midterste fag er sammenkøbt ved gennemløbende, lodrette indfatninger i farvepuds, som strækker sig fra bæltegesimsen over stuefacaden, op over vinduerne på tredje sal. Ydermere er vinduerne her forbundet ved brystninger i den samme rødbrune tone. Facadens karakter er endvidere præget af de høje vinduer på første sal. De to fag brede vinduer har en tværsporse, undtagen på fjerde sal, hvor de er af flagtype. Over den brunpudsede hovedgesims ses det smukke teglhangte valmtag med pæne tagkvikste.

Christiansgade nr. 30. K. F. U. K.

Bygningshistorie: Huset blev opført for K.F.U.K. i 1929–31 ved arkitekt Johannes Frederiksen.

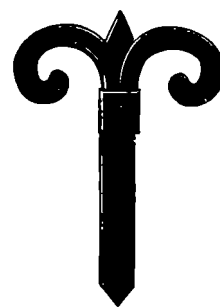
□

Skt. Clemens Stræde nr. 7

Se Store Torv nr. 5.

Skt. Clemens Stræde nr. 22

Se Skt. Clemens Torv nr. 8.

Muranker. RJ 1926

Skt. Clemens Torv

Skt. Clemens Torv nr. 9

Skt. Clemens Torv

Midt i 1700-tallet købte byen nogle grunde i det dengang tæt bebyggede område og anlagde her et torv som led i byens brandsikring.

Torvet skulle hedde Kanniketorv, men da der holdtes grisemarked her, blev det snart kun benævnt Svinetorvet, senere Kødtorvet. I 1868 ændrede byrådet navnet til Skt. Clemens Torv, og denne gang holdt det.

Trafikmæssigt var det lille torv en afkrog, indtil Clemensbro blev etableret i 1884, og torvet blev en del af strøget. Stedets karakter ændredes helt i 1921, da bygningerne mod Bispetorvet blev nedrevet og torvet dermed rumligt blev en del af det store Bispetorv.

Skt. Clemens Torv nr. 9

Matr. nr. 776.

Det grundmurede og tre etager høje hjørnehus' to længer er forbundet med et afrundet hjørne og har en facade mod Skt. Clemens Torv på ni vinduesfag og en tilsvarende mod Kannikegade på kun fem fag. Hjørnebutikkens vinduer er indrammet med stenbeklædning, hvorimod der syd for den fine gamle dobbelte hoveddør med buet ovenlys er påmonteret en meget lidt miljøvenlig metalpladebeklædning med afrundede hjørner omkring stedets værtshusvinduer. Denne beklædning fortsætter rundt om hjørnet til den lille stump smøge, som er en fortsættelse af Skt. Clemens Stræde. De to rækker etagevinduer på første og anden sal har segmentbuede overligger og er i øvrigt af flagtype. Under hver vinduesrække ses profiltrukne sålbæksbånd. Over den

kraftige hovedgesims ses et smukt nyoplagt tegltag, der fint følger husets runding. I den sydlige gavl ses to etager vinduer som oprindeligt, hvorimod et på ældre billeder vist »Kikkenborg« forlængst er borte. De pudsede etager er malet.

Bygningshistorie: Hjørnehuset blev opført af murermester J. C. Preis i 1854–55. Værtshusholder J. E. Fastrup overtog bygningerne, inden de var færdige. Butiksfacaden ved hjørnet til Kannikegade blev ændret i 1961 for købmand P. Lang ved arkitekt E. Høvring Nielsen. Ombygningen af den tidligere boghandel til restaurant med en yderst provokerende facadeudformning blev foretaget i 1974–76 af arkitekterne P. Brockmann Petersen, K. Friis og E. Moltke Nielsen. Bygherre var Jacob Evar.

Skt. Clemens Torv nr. 11

Matr. nr. 753 b.

»Wormhus«

Det anselige vinkelhus' to længer er samlet ved hjælp af et markant rundt hjørne, hvis murflader er inddelt af pilastre. Øverst udvikler hjørnet sig til en tårnrunding, som er dækket af en meget smuk kuppel med lanterne. Facaden mod Skt. Clemens Torv er ved kvaderpilastre inddelt i tre afsnit med husets hoveddør i midten. En lignende inddeling er tilstræbt i facaden mod Åboulevarden, men mønstret blev brudt ved en senere udvidelse. Kvaderpilastrene er prydet med guirlander og kartoucher med initialerne V.S. (V. Svendsen). De enkelte vinduespiller er pydet med rammepilastre med komposit kapitæler. I attikaetagen er senere indsat vinduer. Husets tag og tårnkuplen er skifertækket. Husets ældre butiksvinduer

Skt. Clemens Torv nr. 11 »Wormhus«

er ændrede til kontorvinduer med høj brystning. Etagevinduerne er på to fag og med tophængte overrammer. Huset er meget velbevaret.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1884 for fotograf V. Svendsen ved arkitekt Carl Lange. Forlængelsen af huset mod Åboulevarden foretoges i 1895 atter med Svendsen som bygherre, og hvor tømrermester Arnoff Thomsen udførte tegningerne. Den Danske Provincesbank har for få år siden istandsat huset.

Skt. Clemens Torv nr. 15–17

Matr. nr. 159 b og 159 a.

»Bropalæ«

Det fire etager høje hus består af to

Skt. Clemens Torv

Skt. Clemens Torv nr. 15-17. »Bropæl«

Skt. Clemens Torv nr. 8. »Rømerhus«

sammenbyggede hesteskoformede gårde med en fælles hovedfacade mod Skt. Clemens Bro samt brede gavlfacader til Åboulevarden og Fiskergade. Underetagens butiksfacade er beklædt med kalkstensplader. Facaden er i øvrigt stærkt leddet af risalitter og afspejler til en vis grad forholdene, som de oprindeligt var i huset på den modsatte side af broen, »Clemensborg«. Men facaderne her er pudset og betegner hermed en udvikling i arkitektens formsprog. Vinduespillerne er markeret ved kanelureprydede rammeliser med dekorationer i Louis Seizemaner. I midterpartiet er to risalitter yderligere fremhævet ved runde karnapper og brudte segmentbuefrontons. Herover har det lave, men stærkt leddede skifer-tag været forsynet med et par nu forsvundne småspir med lanterner. Husets to gavlfacader er ligeledes prydet med dekorative enkeltheder i denne maner. Husets flagvinduer har småsprossede overrammer. På første sal ses flere af de oprindelige vinduer med stor rude forned og en stor småsprosset overramme.

Bygningshistorie: Skt. Clemens Torv nr. 17 blev opført af tømrermester J. Christensen i 1903-04, medens nr. 15 først blev bygget i 1906-07 af tømrermester H. Petersen. Det hele blev bygget efter tegninger af arkitekt R. Frimodt Clausen. Butiksfacaderne er flere gange ændret, mest markant ved det gamle konditori »Leonard«, som i 1979 ombyggede efter en brandskade. I nr. 17 ombyggedes den tidligere »Andelsbanken« til Rørbæks Boghandel i 1968, men her er nu atter banklokale for »Midtbank«. De små spir på taget blev for nr. 17's vedkommende fjernet i 1957, medens det i nr. 15 forsvandt i 1970. I 1936 overbyggedes gården i nr. 17 efter

tegninger af Frimodt Clausen og E. Høvring Nielsen.

○

Skt. Clemens Torv nr. 8

Matr. nr. 773

»Rømerhus«

Det anselige forretningshus begrænses mod nordvest af den flyttede stentrappe. Huset er på fire etager, som mod Åboulevarden er øget til seks etager. Butiksfacaden er optaget af store ruder til kontorer og forretning, herunder Neye og Clemens Papirteknik. Herover er huset præget af en sammensætning af røde forblændersten, som ved de brækkede hjørner og ved vinduesfalsene afgrænses af kvaderhjørner i puds og sandsten. Murfladerne imellem vindu-

erne på første og anden sal er udfyldt af et arkademønster med snoede søjler i formtegl. Over vinduerne på anden sal ses en svær bæltegesims, som stedvis er kronet af trekantfrontons og ved hvert vindue ses et postament for pilastre, som når op over vinduerne på tredje sal. Efter et profilbånd fortsætter delingen, men nu som volutkonsoller med løvemasker under hovedgesimsen. Hvor brystninger under vinduerne på tredje sal ikke dækkes af frontons, er de udmuret med mønstermur. Det lave skifer-tag er mod syd omdannet til en mansardetage. Midterpartiet mod Åboulevarden krones af et kuppeldækket pavillonparti med lanterne og urkviste i en fransk renæssancestil. Vinduerne i etagerne er fornyet i samme maner som de oprindelige. Den underste etage mod Åboulevarden er udformet med arkadevinduer i puds.

Skt. Clemens Torv nr. 10. »Clemensborg«

Bygningshistorie: Det store hus, den første egentlige karrébebyggelse i byen, blev opført af murermester A. I. Petersen i 1895. Han har selv signeret tegningerne, men der må regnes med, at arkitekt S. F. Kühnel har medvirket. Pavillonkuppelmotivet synes at være inspireret af den samtidig opførte store bygning for Magasin i København. Mansardetagen på sydsiden opførtes under ledelse af arkitekt V. Odland i 1941. Butiksfacaderne for Neye og Clemens Papir udførtes af arkitekt P. Brockmann Petersen i 1958 og 1974. Endelig er vinduerne i etagerne fornyet i 1979 ved arkitekt H. E. Jørgensen. Alle disse arbejder blev udført for forsikringselskabet Hafnia. V. Odland udførte i 1936 et projekt til en stor moderne forretningsbygning med biograf.

Skt. Clemens Torv nr. 10

Matr. nr. 166 a.
»Clemensborg«

Det store hus er fire etager højt foruden en kraftig mansardetage. Bygningen er hovedfløj i telefonselskabets tidligere hovedsæde. Underetagen er beklædt med travertinplader, som også er ført ned i de to ekstra etager mod Fiskergade og Åboulevarden. De øvre dele er udført i gule forblændersten. Af oprindelige enkeltheder ses endnu de krydsende lodrette og vandrette bånd ved vinduerne samt trekant-segmentfrontons over vinduerne på anden sal. Facaden er i øvrigt stærkt opdelt af risalitter, der nu er ført helt op til overkanten af den senere påbyggede mansardetage. Dette parti er pudset og brunmalet. Brystningerne under vinduerne på anden sal er udmuret i et fletværksmønster. De nyere vinduer er af samme ydermål som de oprindelige, men er med store ruder.

Bygningshistorie: Huset blev i sin oprindelige form opført af murermester P. Knudsen, tømrermester P. Chr. Petersen samt malermester M. Arp. Byggeriet blev påbegyndt umiddelbart før århundredskiftet, og tegningerne hertil er udført af arkitekt R. Frimodt Clausen. Efter store udvidelser af komplekset i 1942-43 blev forbygningen i 1944 moderniseret ved arkitekt N. Chr. Skjøth. Bygherre var Jydsk Telefon.

Domkirkeplads nr. 5

Se Mejlgade nr. 1.

Europaplads

Europaplads.

Ved overdækningen af det sidste stykke af åen fra Dynkarken til Mindet i 1956-58 fik den herved dannede plads navnet Europaplads.

Europaplads nr. 8

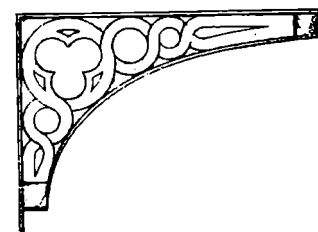
Matr. nr. 88

Det grundmurede hjørnehus er to etager højt med seks vinduesfag mod Europaplads og et »brækket« hjørnefag samt fire fag til Ridderstræde. Stueetagen er delvis optaget af skibshandelens butiksfacade samt en nyere smagløs brædebeklædning på en restaurant. Skibshandelens butik fortsætter op ad strædet, men vinduerne er her indordnet den oprindelige fagdeling, som den ses på første sal over den profiltrukne bæltegesims. Over den klassicerende hovedgesims har huset et gammelt tegltag med valm over hjørnet. I tagfladen mod Europaplads er indsat et par senere stærkt ændrede tagkviste. Vinduerne er på første sal af flagtype. Facaden er pudset og malet. I den kalkede bagside ses endnu de gamle vinduer af flagtype, men med sprosser. Mikkell Jensen's skibshandel er nok den sidste af sin art, og huset er det sidste bevaringsværdige i den tidligere så smukke gade.

Bygningshistorie: I stedet for et par gamle én etage høje bindingsværksbygninger opførte skibskaptajn Peter Mikkelsen det pæne hjørnehus i 1853. Butiksfacaden indrettedes allerede af Mikkelsen i 1863, medens den nuværende butiksfacade blev indsat for skibshandler Mikkell Jensen i 1923 ved arkitekt N. S. Bech. Senere er foretaget mindre ændringer.

Europaplads nr. 8

Konsol. DFJ 1910

Fiskergade

Fiskergade

Fiskergade nr. 88

Fiskergade

Tidligst i middelalderen begyndte udbygningen af byen mod syd op ad Brobjerg og ved Mindebro. Som en forbindelsesvej mellem disse områder opstod Fiskergade, hvis slyngede forløb afspejler åens løb. Bebyggelsen var små, fattige lejeboder, som i reglen tilhørte byens rigmænd, der lejede dem ud til mindre velstående borgere. På de små lejeboders bagpladser ned mod åen har fiskerne antagelig haft plads til deres både og grejer, hvilket har givet gaden dens navn. Foruden de små huse var der én virkelig anseelig bygning i Fiskergade, den såkaldte Brobjerg hule, der vendte ud mod Brobjerggaden og optog hele grunden mellem Fiskergade og åen. I 1724 blev ejendommen indrettet til farvergård og fungerede som sådan til begyndelsen af dette århundrede. Da åen blev overbygget i 1930-erne, måtte alle bygningerne nedrives og på den del af grunden, der blev tilbage, opførtes »Centrum«-komplekset.

Gennem tiden blev en del af de små huse erstattet af større bygninger, og der voksede også fabriksanlæg op. Flere af de i dag eksisterende virksomheder i gaden er startet der i sidste halvdel af 1800-tallet.

Skt. Clemensbroens opførelse i 1884 gjorde et større indhug i Fiskergades husrækker på begge sider, først for at give plads til selve broen og de store hjørnebygninger til Søndergade, senere til Bropalæ og Clemensborg.

Området mellem Clemensborg og Centrum er nu helt optaget af bygninger opført af Jydsk Telefon.

Fiskergade fungerer i dag som baggade til »Strøget« og Åboulevarden. I slutningen af 1960-erne blev der opført flere store betonkomplekser, som vender bagsiden ud mod gaden og har på-

ført den megen trafik, bl.a. udkørsel fra P-hus, vareindlevering til Salling og en servicestation. Af den gamle Fiskergade med lejeboderne er således næsten intet tilbage.

Ved Fiskergades afslutning mod Mindebrogade blev der i 1975 plantet fem lind, *Tilia cordata*. I 1980 blev der som en fortsættelse heraf plantet fem lind, *Tilia cordata*, i Mindebrogades sydside som afgrænsning mod et tilstødende p-anlæg.

Fiskergade nr. 28–32

Se Søndergade nr. 2

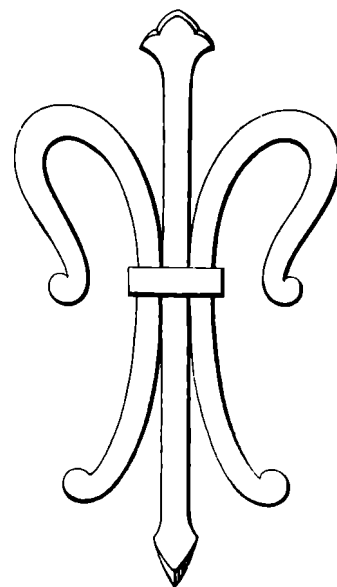
Fiskergade nr. 88

Matr. nr. 181.

Det ti fag lange bindingsværkshus med gennemgående gavlkvist præsenterer sig særdeles markant i gadebilledet. I den murede og tjærede kældersokkel ses adskillige svære kampesten. Over den profilhøvede bræddegæms ses et gammelt, men smukt tegltag. Den tre fag brede gavlkvist har gavltrekanter til gaden, men valmtegn til gårdsiden. Vinduerne er af flagttype med sprosser, og i den smukke revleport er indskåret en dør med anslagslister. Inde i portrummet ses husets meget smukke og velbevarede hoveddør med skæringer omtrent som i Nørreport nr. 20 »Arkitekt-skolen«. Huset tilhører en type, som tidligere var ret almindelig i vore købstæder.

Bygningshistorie: Til ejendommen Mindegade nr. 4, der lukkede gaderummet langs med Fiskergade og Mindegade, hørte tidligere en lang række

lejeboder. Købmand og eligeret borger Andreas Kaarsberg kom ved ægteskab i besiddelse af femten fag af disse boder, som var delt op i boder på hver tre fag. Imellem 1809 og 1811 lader han tre af disse boder nedrive og opfører gavlkvisthuset, som første gang blev takset til brandforsikring i 1811.

Murankerfigur. Hess 1905

Fredensgade

Fredensgade-Fredens Torv

Gade og torv er anlagt i 1850 på privat initiativ af et konsortium, der ejede tofterne. Som led i planerne købte konsortiet »Trods Katholm« i hvis have Fredens Torv blev anlagt som en naturlig forbindelse fra den nye gade til Mindebroen, hvorfra der via Skolegade var forbindelse til torvene.

Navngivningen må nok tilskrives stemningen i forbindelse med treårskrigen afslutning.

Gadens trafikale betydning øgedes voldsomt, da banegården blev bygget i 1862, og i de næste godt 20 år gik trafikken mellem banegården og den indre by denne vej. Med åbningen af Clemensbro i 1884 overførtes denne trafik til Søndergade.

Strækningen syd for Sønder Allé er først bebygget efter jernbanens åbning, og i mange år var der rangerterræn langs gadens østside.

I 1923 flyttedes godsbanegården til Møllengen, og en del rangerterræn kunne inddrages til rutebilstation.

I forbindelse med en omlægning ved rutebilstationen i 1978 plantedes i trekanten mellem Ny Banegårdsgade og Fredensgade elleve spidsløn, Acer platanoides. På Fredens Torv i den sydøstlige ende er der allerede i ca. 1930 blevet plantet seks lind, *Tilia cordata*, for at styrke torvets rumvirkning.

Fredensgade nr. 5–9

Se Fredens Torv nr. 7.

Fredensgade nr. 19–21

Matr. nr. 102 og 104a.

Medens nr. 19 har en ganske forandret facade med store vinduer, er det beskedne hus nr. 21 i nogen grad bevaret. I stueetagen ses en gammel fyldingsdør og et butiksparti. På første sal er det oprindelige vinduesmønster bevaret med en sålbænksgesims og pæne vinduer af flagtype. Facaden er pudset og malet. Både nr. 19 og 21 er teglhængte.

Bygningshistorie: Nr. 21 blev sammen med det i 1938 helt forandrede hus nr. 19 opført af murersvend H. J. Assersen i 1854. Assersen blev året efter murermester.

Fredensgade nr. 23

Matr. nr. 105a.

Det grundmurede hus er to etager højt. Den oprindelige senklassicistiske facade på fem vindueslag med sålbænksgesims under vinduerne på første sal er nu ganske ændret og har to meget brede vinduer i hver etage. Facaden er pudset og malet. Husets vinkeltag er tegl-

Fredensgade nr. 25, 23, 21 og 19

Fredensgade nr. 27

Fredensgade

Fredensgade nr. 41

hængt.

Bygningshistorie: Forhuset blev opført i 1854 for købmand J. F. W. Røse, men blev i 1938 helt ændret ved arkitekt Peder Møller. Bygherre var grosserer Kr. Andersen.

Fredensgade nr. 25

Matr. nr. 102.

Det grundmurede hus er to etager højt og har en regelmæssigt udformet facade på syv vindueslag. I de to vinduesrækker ses pæne vinduer af slagtype og en nydelig dobbelt fyldingsdør. Husets vinkeltag er teglhængt, og den frie nordgavl mod en tidligere smøge, der førte ind til ejendommene i Mindegade, er ret.

Bygningshistorie: Huset blev opført for murersvend J. Jensen i 1854.

Fredensgade nr. 27

Matr. nr. 102.

Det ret anselige og i det ydre temmelig velkonserverede hus er to etager højt, og den grundmurede bygning omfatter syv brede vindueslag. Huset er pudset og vinkeltaget beklædt med bølgeeternit. De pæne vinduer af slagtype er regelmæssigt fordelt i facaden. Inden for den nyere dør ved husets nordgavl fører en smukt udført trappe op til første sal.

Bygningshistorie: Forbygningen og en nu forsvundet sidelænge langs med smøgen blev opført for skibsbygmester H. Thomsen i 1862. I adskillige år tilhørte huset Kr. Kirks Telefonfabrik, der i 1950 og 58 lod husets bærende konstruktioner udskifte med jernbjælker. Tagbeklædningen må være udskiftet ved samme lejlighed.

Fredensgade nr. 43

Fredensgade nr. 41

Matr. nr. 108.

Det grundmurede hus er to etager højt og har en facade på syv vindueslag. Den oprindelige refendfugede stuefacade er nu indelt i moderne store butiksruder, en bred port ved sydgavlen og en dør i nord. På første sal er de gamle slagvinduer ændret til en stor rude og en sprosedelt overramme. En tidligere bæltegesims er borthugget. Husets vinkeltag er tækket med bølgeeternit.

Bygningshistorie: Den oprindeligt pæne senklassicistiske bygning blev opført for skibsbygmester H. Thomsen i 1859. I 1955 lod firmaet F. L. Bie huset ganske omdanne. Porten blev flyttet, ligesom husets vinduer og tag blev moderniseret. Arbejderne blev projekteret af civilingeniør Th. Bentsen.

Fredensgade nr. 18

Fredensgade nr. 43

Matr. nr. 109.

Hjørnehuset er to etager højt og har foruden det brækkede hjørnefag syv vindueslag ud til Fredensgade. Desuden er der en kort længe ud mod Sønder Allé. I den grundmurede bygning er stuefacaden i nyere tid opdelt i store butiksvinduer, medens der på første sal ses en række pæne sprosevinduer. Facaden er pudset og malet, og vinkeltaget med hjørnevalm er teglhængt.

Bygningshistorie: Oprindeligt blev der her på grunden ud mod »Vejen Bag Om Byen« Sønder Allé opført et kort to etager højt hus, som havde facade til Fredensgade, men mod Sønder Allé var trukket så langt tilbage fra vejen, at en lille forhåve kunne anlægges. Bygherre

Fredensgade nr. 18. Gården

Fredensgade nr. 20

var snedkerformand H. W. Helstrup, og huset stod færdigt i 1852. Hjørnet blev før 1868 tilbygget for værtshusholder Mikkel Rasmussen Bundgaard. Det høje hus langs med Sønder Allé, nr. 29, blev først bygget af værtshusholder Christensen i 1879. I 1984 fornyes tegltagene og der indsættes nye sprossevinduer på første sal.

○

Fredensgade nr. 18

Matr. nr. 278.

Det grundmurede hus er på to etager med en facade mod Fredensgade på seks vinduesfag. Soklen er sortmalet og den pudsede facade er gulmalet. Under vinduerne på første sal ses en sålbænksgesims og en lignende profil ses i husets

Fredensgade nr. 22 og 24

hovedgesims. Vinkeltaget er nytækket med røde vingetegl og forsynet med et par trefags tagkviste. I begge etager ses pæne tofags vinduer af flagtype med sprosser. Foruden den åbne portåbning ses i stuen en hoveddør med glas. Huset har en fri gavl mod de ubebyggede grunde nr. 14–16, hvor også ses brandmuren til ejendommens sidehalvtags-hus. Inde i gården ses forhus, sidehus og mellemhuset med nyistandsatte vinduer, og mellemhuset har nyt tegltag, med to ret så klodsede trefags tagkviste. I siden ud til gården er her opført et tresidet trappehus. En istandsættelse af gårdrummet med plantning er påbegyndt.

Bygningshistorie: Forhuset blev opført i 1851–52 af tømrermester J. C. Poulsen, som få år senere og formentlig før 1864 opførte sidehuset og mellemhuset. Efter

nogen misligholdelse er bygningerne i 1981–82 under hovedistandsættelse, ved tømrermester Kaj Fisker.

Fredensgade nr. 20

Matr. nr. 277 a.

Det grundmurede hus er to etager højt med en risalitdelt facade på lire brede vindueslag, som i stuen er butiksvinduer, der er lørt rundt om hjørnet til Østergade og er bundet sammen af en iøjnefaldende skiltning for frimærker og mønter. Under vinduerne på første sal ses en profileret bæltegesims. Over den profilerede hovedgesims ses vinkeltaget at være nytækket med røde vingetagsten. Her er indsat en enkelt tagkvist og et par Velux ovenlysvinduer. Til den frie og rette gavl mod Østergade er bygget et polygonalt trappehus med et lavt

Fredensgade nr. 22. Gården

Fredensgade nr. 26

Fredensgade

Fredensgade nr. 28

spir. Huset er i pæn stand.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1850–51 for murermester Anton Preis. Trappetårnet blev tilløjet i 1933 for købmand A. Christensen, som året efter lod en moderne tilbygning opføre inde i gården, ved arkitekt A. Mogensen. Huset er omfattet i 1980–81.

Fredensgade nr. 22

Matr. nr. 286.

Den ret anselige hjørnegård har bygninger på to etager, der mødes i det »brækkede« hjørne mellem de to gader. Hovedfacaden vender ud til Fredensgade og har et fem vindueslag langt midteralsnit, som begrænses af de to siderisalitter, hver på et ret bredt vindueslag. Facaden har et bredt gesimsbånd under vinduerne på første sal.

Fredensgade nr. 34

Fredensgade nr. 30

Siden mod Østergade er af lignende struktur, men siderisalitterne er her kun antydet ved tagedløb. Vinkeltaget over den pæne hovedgesims er lørt rundt om det brækkede hjørne i en halvvalm og er nytækket med røde vingetagssten. Huset har flere af sine skorstene i behold, og ud mod Fredensgade ses et par ret klumpede tagkviste på tre lag. Overalt i de to facader ses pæne nye vinduer af flagtype med sprosser. Hjørnebutikken er bevaret med sine rolige vinduer. I facaden mod Fredensgade ses en nydelig fyldingsdør med glas og ovenlys.

Bygningshistorie: Den pæne og nyistandsatte hjørnegård blev opført for købmand Chr. Steenberg i 1855. Murermester A. Preis forelagde denne byggesag. Sideluset inde i gården opførte Steenberg året efter. Det pæne hus blev

Fredensgade nr. 34. Gården

Fredensgade nr. 32

i 1980–81 hovedistandsat for Sparekassen SDS.

Fredensgade nr. 24

Matr. nr. 286.

Det beskedne to etager høje hus har en facade på tre vindueslag. Over den sorte sokkel er facaden inddelt i kvaderfyldinger, men herover refendfløget. Vinkeltaget er nytækket med røde vingetagssten og har en lille tagkvist. Vinduerne er alle nye og af flagtype med sprosser. Den smukke fyldingsdør er nyistandsat.

Bygningshistorie: Det pæne hus blev opført af murersvend J. P. Dyhr i 1856 og er sammen med nr. 22 hovedistandsat 1980–81 for Sparekassen SDS.

Fredensgade nr. 36 set fra Sønder Allé

Fredensgade nr. 26

Matr. nr. 288.

Det anselige grundmurede forhus er tre etager højt og med en facade på seks brede vinduesflage. Gavlhjørnerne er markeret med kvaderpilastre. Kælderen og stueetagen er i facaden refendflueget indtil lørstesalsvinduernes sålbænkgesims, som er gentaget på anden sal. Vinduerne på første sal har indfatninger, som er kronet af trekantfrontoner, medens vinduerne på anden sal har rektangede fordakninger. Forhusets vinkeltag er teglhængt. Facaden er forøvrigt pudset og malet. Vinduerne er af flagtype. Husets bagside er berappet og kalket ligesom den samtidigt opførte nordlige sidelænge.

Bygningshistorie: Det oprindelige, to

etager høje forhus og sidelængen blev opført i 1866 for fuldmægtig J. Vinge. Forhuset blev i 1899 forhøjet til tre etager og ganske ændret for snedkermester H. J. Nielsen, der samtidig lod sidelængen forsyne med et mansardtag.

Fredensgade nr. 28

Matr. nr. 289.

Det grundmurede hus er to etager højt og med en senere påbygget etage i fabriksafbinding. Facaden er på fem brede vinduesflage. Vinduerne har segmentbuede overligger, som nok antyder, at huset har stået i blank mur, medens det nu er pudset. Huset er teglhængt og har tre små kviste. Vinduerne i stuen er med store ruder, medens de på første sal er af flagtype med sprosser. I

Fredensgade nr. 38

den øverste etage ses firefags vinduer med overrammer.

Bygningshistorie: Huset blev i sin oprindelige skikkelse opført af murermester Jens Chr. Lund i 1856–57. Fabriksafbindingen blev påbygget af tømrermester A. P. Skorstensgaard i 1919 ved arkitekt N. S. Bech.

Fredensgade nr. 30

Matr. nr. 290.

Det grundmurede forhus er tre etager højt og har en facade på fem brede vinduesflage. Stuefacaden er nu inddelt i store butiksvinduer og et portflage og er afsluttet med en bæltegesims under vinduerne på første sal. Disse har profiltrukne indramninger og en lige fordakning. De lavere vinduer på anden sal har kun indramninger. Facaden er pudset og malet. I det teglhængte vinkeltag er indsat to pæne kviste. Etagevinduerne er af flagtype.

Bygningshistorie: Det pæne senklassicistiske hus blev opført i 1856–57 af murermester C. Jensen, der samtidig opførte sideløjen mod nord. Butiksvinduerne, som holder sig over det typiske senklassicistiske gesimsbånd over kælderen, blev indsat for Århus Ladestation i 1955 ved arkitekt Bering Bryld.

Fredensgade nr. 32

Matr. nr. 291 a.

Det grundmurede hus er to etager højt og med en facade på fem vinduesflage. Stuefacaden har dybt nedskårne butiksvinduer, medens der på første sal ses pæne vinduer af flagtype. I den overliggende mansardetage er de tofags vinduer forsynede med tidstypiske småsprossede overrammer. Facaden er pudset og malet. Taget er teglhængt.

Fredensgade nr. 36. Gården

Fredensgade

Fredensgade nr. 40

Bygningshistorie: Huset blev som et to etager højt hus opført for skibskaptajn L. J. Hansen i 1862. Mansarden blev påbygget i 1918. Omfattende ændringer af butiksfacaden blev foretaget i 1977 for frisørmester Ole Munk.

Fredensgade nr. 34

Matr. nr. 292.

Det grundmurede hus er to etager højt over en høj kælder. Facaden i røde mursten omfatter fem brede vinduesfag. De segmentbuede vinduesåbninger har skrå false i formsten og i brystningerne ses mønstermurede blændinger. Hovedgesimsens savskiltefrise bæres af hængesims mellem lange hængesims. Huset har tegltag, hvorimod den samtidig opførte sidesøj er forsynet med et papdækket mansardtag. De to længers gårdside er hvidkalket. Forhusets historicerende arkitektur afspejler klart den store nabobygning, etatsråd Fr. Willemoes' få år før opførte gård.

Bygningshistorie: Forhuset og sidelængen blev opført af den fremtrædende tømrermester og byrådsmedlem A. Edv. Andersen i 1865. Forskellige ændringer af bygningerne blev foretaget i 1950 for grosserer Kai Aaen ved arkitekt Kirstein Frederiksen.

Fredensgade nr. 36

Matr. nr. 293

Dette store grundmurede hus er to etager højt og opført af røde mursten. Over den høje murede, skråkantede kældersokkel rejser det markante hus sig med sin højt opmurede gavlfacade ud mod Fredensgade og en interessant ca. 11 vinduesfag lang hovedfacade til Sønder Allé. Det nygotiske ydre er tilvejebragt ved rig anvendelse af formteglsten.

Fredensgade nr. 42

Gavlen mod Fredensgade er udformet ved gennemløbende blændinger, som er prydede med murede dekorationer af formsten. En savskiltefrise markerer den kamtakkede gavlprofil. Hovedfacaden mod syd er inddelt ved flade lisenner, der veksler med lange hængesims. Herunder er muren mellem vinduesrækkerne prydet med en cirkelblænding, der er udfyldt med sorte formsten i et trekløvermønster. De segmentbuede vinduesfalse er udformet som en hulkel. Hovedgesimsen imellem lisenner og hængesims er fint udformet som en trappeskråning. Midt for sydfacaden ses en fælsidet karnapudbygning med et pyramidetag, som løber af ind mod en kamgavl i facadelinien. Slanke blændingsknipper pryder her brystningsmuren under vinduerne på første sal. Flere steder er murfladerne prydet med blændingsfriser. Det højt rejste vinkeltag, som tidligere var tækket med skifer, er nu teglhængt. Her ses i sydsiden to pæne gavlkviste. De oprindelige, fantastiske udformede skorstenspiber er nu næsten borthuggede. I husets gavl mod vest ses en fælsidet karnapudbygning, som til en vis grad efterligner den smukke karnap mod Sønder Allé. Langs med Fredensgade ses yderligere en lav portbygning med en tøndehvælvet portåbning og en høj gavlkvist. Vinduerne i de to bygninger er alle af slagtype med sprosser. Den svære port er forsynet med smedejernshængsler og et overlys med krydssprosser.

Bygningshistorie: Da herredsfogden over Hads og Ning Herred, F. C. Willemoes i 1857 stod over for at skulle opføre sig en ny bolig, var kielerarkitekten Gustav Ludolf Martens i lærd med at opføre en ny avlsgård til herregården Wilhelmsborg. Dette stærkt avancerede byggeri inden for Willemoes' embeds-

Fredensgade nr. 44

område har selvfølgelig ikke kunnet undgå at vække herredsfogdens interesse. Den nye boligs frie beliggenhed med udsigt over havnen og bugten havde da mange tillokkende værdier. Vi ved, at Martens' tegninger, som endnu er bevarede, blev forelagt i bygningskommissionen den 6. marts 1857. Da bygningerne året efter stod færdige, vakte den nye stil og husets indre pragt opmærksomhed selv i hovedstaden. Sidehuset langs med Fredensgade var oprindelig indrettet til stald, men i 1867 lod Willemoes hele huset indrette til beboelse, og den kraftige kvist blev opført.

I 1883 købtes ejendommen af stiftsøvrigheden og blev ved kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther indrettet til bispegård. En opgave som gården bestred til 1967. Gavlkarnappen i vest blev tilføjet i 1886 ved arkitekt R. Friemodt Clausen. En staldbygning inde i gården fra 1867 blev i 1882 ved biskop B. J. Fog indrettet til kontor og arkiv. Huset blev i 1915 forhøjet til to etager og helt ombygget ved arkitekt S. F. Kühnel, som i høj grad har skelet til Willemoes' hovedbygning.

De senere års udvidelser af Sønder Allé og inddragelse af den gamle have til parkeringsformål har ødelagt meget for gården, som nok er et af byens mest betydelige monumenter fra den frie historicisme. Adskillige steder i byen og omegnen ses eksempler på det indtryk, som G. L. Martens' arkitektur har gjort på byens bygningshåndværkere og arkitekter.

Fredensgade nr. 38

Matr. nr. 1366a

Det grundmurede hus er tre etager højt og opført i røde mursten med pudsede enkeltheder som flere sølbæksbånd under vinduerne og fordakninger over

Fredensgade nr. 46

de pudsede indramninger. Ligeledes er husets hjørner markeret ved pudsede hjørnekvadre og en rigt udformet konsolbåren hovedgesims. Husets lave vinkeltag er tækket med skifer og tagpap. I facaden er indsat nyere vippevinduer med overrammer samt en moderne teaktræs hoveddør, ligesom det ældre bueslag er dækket med brædder.

Bygningshistorie: Det af nyere ændringer stærkt forringede hus blev opført for købmand J. M. Stilling efter en bevaret tegning af arkitekt Carl Lange. Huset blev brandsikret i 1976 ved arkitekt Sv. Dombornovsky, ved hvilken lejlighed de nye vinduer er indsat.

Fredensgade nr. 40

Matr. nr. 1366b.

Det anelige hus på fire etager er trods sit materialevalg, gule mursten, tydeligt præget af DSB's tre år ældre administrationsbygning lidt længere henne i gaden. Underetagen er stærkt ændret, idet dog den pudsede facade overholder husets oprindelige vinduesfordeling. De to mellemstokværk er holdt sammen af meget brede pilastre med hjørnestave. De danner vederlag for andensalsvinduerne arkadebuer. Lidt herover danner et bredt murbånd underlag for en række dværgpilastre omkring vinduerne på tredje salslag. Hovedgesimsen hviler på svære volutkonsoller. Det lave vinkeltag er teglhængt. De nye vinduer tager et rimeligt hensyn til den oprindelige bygnings væsen.

Bygningshistorie: Det anelige hus blev opført for og af arkitekt J. Erichsen i 1882.

Fredensgade nr. 42

Matr. nr. 1367.

Det to etager høje hus er på fem brede vindueslag og opført i røde mursten.

Fredensgade nr. 48

Midterfaget krones af en kamtakket frontispice. Svære lisener inddeler facaden, og blændingsfagene herimellem afsluttes øverst med en muret arkadefrise. Brystningerne under vinduerne er udformet med savskifter, der gentages i husets hovedgesims. Også gavlkvisten er inddelt af lisener, som øverst ender i aftrappede buer. Under selve kvistvinduet ses en smuk muret rudefrise. Alle disse murede enkeltheder gør det klart, at husets murermester, J. Jensen, i høj grad har følt sig knyttet til gadens fornemste hus nr. 36, som herredsfoged Willemoes få år før havde ladet bygge. I husets segmentbuede vinduesåbninger ses pæne vinduer af slagtype.

Bygningshistorie: Huset blev opført af murermester J. Jensen i 1868. En bræddebeklædning af kælderetagen har i de senere år skadet huset.

Fredensgade nr. 44

Matr. nr. 1368.

Det grundmurede hus er to etager og den fire fag lange facade er i øvrigt delt i tre afsnit. Over den refendfugede kælderfacade ses et profilbånd, hvorpå yderfagets pudsede pilastre hviler. Disse bærer et bjælkeværk, men er derefter fortsat op til hovedgesimsen, hvori indgår en tandsnitsfrise. Pilastrene har forneden kapitæler med en æggestavsfrise, medens de to foroven er afkompositorden i Donato Bramantes maner. Det lave tag er teglhængt, men i dårlig stand, dog ses et par pæne skorstene. Vinduerne er af slagtype og sidder i svagt profilerede rammer i puds. Nyere rammelisteport.

Bygningshistorie: Det pæne hus blev opført for skipper B. Tanck i 1871 ved murermester Chr. Lund, senere var det direktør Harald Skovbyes legatbolig.

Fredensgade nr. 50

Fredensgade nr. 46-48

Matr. nr. 1369-1370.

De to ejendomme udgjorde tidligere en klassicerende arkitektonisk enhed, præget af et fint afrundet hjørne og flere typiske enkeltheder. Denne enhed er delvis gået tabt ved udhuling af stuefacaden i store vinduer, og borthugning af vinduernes indramninger og bæltegesims.

I nr. 46 er det gamle tegltag bevaret med en moderne bred kvist. Her er hovedgesimsen skjult af en meningsløs lægtebeklædning. Tegltaget er i nr. 48 fornyet med indsætning af nye kviste. Etagevinduerne er i begge huse fornyet og har store ruder.

Bygningshistorie: Nr. 46 blev bygget i 1875 for snedkermester E. Rasmussen, medens nr. 48 samtidig opførtes af murermester J. Jensen. Han har formodentlig tegnet begge husene. Tegltaget i nr. 48 blev fornyet i 1980-81.

Fredensgade nr. 50

Matr. nr. 1386

Det grundmurede hjørnehus er på to etager. Det ét fag brede »brækkede« hjørne omgives af to fag til Fredensgade og fem fag til Rosenkrantzgade, som blev anlagt i 1868. De berappede facader er lysegråt malet over en sort sokkel. Under vinduerne ses savskiftefriser. Den spinkle hovedgesims er fortsat op i den skæve frontispice mod Rosenkrantzgade. Vinkeltaget er teglhængt og her ses ud mod Fredensgade en gammel tagkvist. De ældre vinduer af slagtype er ødelagt og erstattet af ganske uensartede vinduer. Kun i frontspidsen ses endnu et trefags sprossevindue.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1868 for og af tømmermester P. Wol-dum.

Fredens Torv

Fredensgade nr. 52-54

Fredensgade nr. 52-54

Matr. nr. 1387-1388b.

Nr. 52: Det grundmurede rødstenshus er på tre etager og fem vinduesfag langt. De segmentbuede vinduesstik er fremhævet med formtegl, og under sålbænkene ses et gennemgående savskifte. De brede yderfag er i stueetagen ensdannede med pilasterindrømninger, som bærer en segmentbuet fronton over det tidligere portafsnit, som nu er delvis tilmuret. Heri er indsat en ny hoveddør af teaktræ indrammet af sandstensplader. Hovedgesimsen er sammensat af vinkelsatte kopsten, som danner et savskifte og et tilsvarende vinkelstillet rulleskifte. Taget er udskiftet til et tag af bølgeeternit. Der er i facaden indsat nye vinduer af flagtype.

Bygningshistorie: Huset blev opført af tømrermester R. Nielsen i 1868.

Nr. 54: Dette hus er i sine enkeltheder nært forbundet med nr. 52, men gavlfagene er fremhævet ved enderisalitter kronet af høje kamtakkede gavlkviste. Men inderetagen er beklædt med en art granitpuds, som når op til underkanten af vinduerne på første sal. Ligeledes er stuevinduerne domineret af et reklamebånd og en moderne baldakin. Huset er teglhængt og har en trefags tagkvist. Etagevinduerne er fornyet til rammer med store ruder, medens de gamle overrammer fra flagvinduerne er bevaret.

Bygningshistorie: Huset blev opført af tømrermester R. Nielsen i 1871. Facaden blev moderniseret for firmaet Janus A. Lind i 1950 ved arkitekt N. Bygom Clausen. Skiltning med baldakin udført for radioforhandler Jens Aage Nielsen i 1977.

□

Fredens Torv

Fredens Torv nr. 1-3

Se Mindegade nr. 4.

Fredens Torv nr. 7

Matr. nr. 99.

Den anselige hjørneejendom har to facader henholdsvis mod Fredens Torv og Fredensgade. De er begge udført med midterpartier hver på otte og tre vinduesfag, som begge er begrænset af siderisalitter. Ved det brækkede hjørne ses fint faldede indskæringer i murene. Facadernes hovedmodul udformes af siderisalitterne. Den flerleddede sokkel når helt op til stuevinduerne. Over hovedgesimsen er det oprindeligt nydelige sadeltag udskiftet med et temmelig klodset mansardtag, som er teglhængt. Ejendommens facade er nyistandsat

med pæne flagvinduer med sprosser, som er gentaget i mansarden.

Bygningshistorie: Arkitekt Hans Wilhelm Schrøder havde i februar 1852 købt hjørnegrunden og forelagde i samme måned den store byggesag for bygningskommissionen. Huset er værdifuldt for sin gode arkitektur og er nok det første større hus beregnet for udlejning. Den nye gade var et fornemt boligkvarter, og blandt lejerne kan nævnes kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther og E. M. Dalgas. I 1919 lod tømrermester J. Sørensen huset ombygge med mansardtag m.m. Under den nye bølge med istandsættelser af huse i området er dette hus blevet ombygget i 1983 ved ingeniør J. K. Lings.

○

Fredens Torv nr. 7

Fredens Torv nr. 6

Fredens Torv nr. 6

Matr. nr. 285.

Det store grundmurede hus er nu tre etager højt, og facaden omfatter otte brede vinduesflage. Over det underste granitklædte sokkelparti ses den egentlige stænkpudsede sokkel. Facadens oprindelige fine, horisontale inddeling bestående af profiltrukne bånd under vinduerne og refendfugning er ændret til en ensartet kvaderinddeling, som er udlørt af knust rødt stenmateriale med lysegrå fuger. Taget er vingetækket med nye vingetegle og har en halvvalm mod østgavlen. Kældervinduerne er sikret med presgitter, mens der i de tre etager er indsat nye, men pæne vinduer af flagtype. Hovedindgangen er i en ny hoveddør i østgavlen.

Bygningshistorie: Prokurator J. Chr.

Fredens Torv nr. 8. »Postgården«

Hee udgjorde sammen med godsejer, senere stiftamtmand, Th. Chr. Dahl og brændevinsbrænder S. Thomsen det konsortium, der omkring 1850 planlagde og udstykkede Fredenstov og Fredensgade. Selv lod han, vel med H. W. Schrøder som arkitekt, sit eget smukke to etager høje hus opføre under den tyske besættelse i 1849. Det fine hus, som kendes fra ældre billeder, blev i 1942 for firmaet Alfred Benzon forhøjet til tre etager ved arkitekt C. Seysler.

Fredens Torv nr. 8

Matr. nr. 283 a

Det tre etager høje grundmurede hus støder med sin facade op mod vinklen til Fredensgade. Facaden omfatter i alt 7 brede vinduesflage. Af hensyn til en gennemgang til byens gamle, men endnu

Fredens Torv nr. 8. Posthusmøgen

passable todersti er der port i hver ende af huset. Den brunmalede sokkel og hovedgesimsen er de sidste rester af husets gamle enkeltheder, idet vinduesindfætninger m.m. er totalt afhuggede, og den helt glatte facade er malet grågul. Vinkeltaget er tækket med sorte tagsten og har en række Velux ovenlysvinduer. Gavlene er rette. Ved en sidste ombygning blev de pæne gamle flagvinduer erstattet af uharmoniske vinduer med store ruder. Kun i kælderen ses bag presgitteret de gamle morsomt inddelte støbejernsvinduer. En pågående firmareklame gavner heller ikke den gamle fine senklassicisme, som var husets kendetegn.

Bygningshistorie: Forbygningen blev opført for og af murermester Anton Preis i 1856. I adskillige år var byens hovedpostkontor her. Navnet »Postgården« og stien Posthusmøgen er minder herom. Facadens delvise ødelæggelse blev indledt i 1943, da arkitekt R. Frimodt Clausen og E. Høvring Nielsen for Danske Købmænds Handels A/S udvidede den ene af de to porte. Processen fortsattes af arkitekt J. Absalonsen i 1966-67 ved omfattende ombygning af bygningerne. Bygherre var murermester Rasmussen og firmaet Sindling & Knudsen.

Fredens Torv nr. 10

Matr. nr. 282.

Det grundmurede hus er to etager højt og med en facade på fem brede vinduesflage incl. et portflage ved vinduesgavlen. Den oprindelige refendfugning er udglattet ligesom en hel gesims mellem de to vinduesrækker. Kun den fine hovedgesims er bevaret. Vinkeltaget har rette gavle og er tækket med skifer. I tagfla-

Fredens Torv nr. 10

Fredens Torv nr. 12

Fredens Torv nr. 12. Gården

den er indsat en smuk treflags kvist med gavlhæng. Vinduerne er af flagtype med sprosser og delvis fornyede. I portåbningen er indsat en ny rammelisteport.

Bygningshistorie: Huset er opført for kæmner A. Langballe i 1857. Huset blev istandsat i 1979 af tømrermester Walther Withen.

Fredens Torv nr. 12

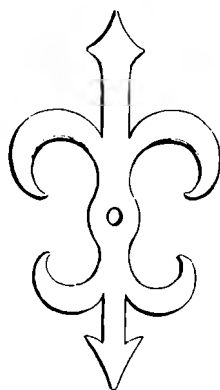
Matr. nr. 281.

Det én etage høje grundmurede forhus har en tredelt facade med et midterparti på fire vindueslag, som er begrænset af siderisalitter med et treflags vindue i syd, som modsvarer det brede portflag i nord. Nederst i soklen ses gamle granitkvadre, medens den høje kældersokkel nu mangler et karakterisk bredt gesimsbånd, som ses på ældre billeder. Hovedgesimsen er rektantet. Vinkeltaget er teglhængt og forsynet med to tagkviste, medens de tidligere karakterfulde skorstene nu er borte. I husets kælder ses pæne sprossevinduer, der følger fagdelingen i de høje flotte vinduer af flagtype i stuen. Disse har fine sprosser. Fyldingsporten er udskiftet med en port af stålør udfyldt med maskinletning, således at kun det brede overlys er bevaret. Inde i portrummet ses en udmærket kælderdør med indramninger og en svær afdækningsliste. Gårdens ejendommeligste enkelthed er en romansk korsmærket tympanon, som vel er blevet fundet under udgravningen til kælderen og har fundet anvendelse over en kælderdør i sidehuset.

Bygningshistorie: Forhuset, sidehuset og gårdene bagved blev opført i 1853 for købmand A. Mallings genbo,

arkitekt H. W. Schrøder, kan meget vel tænkes at have medvirket ved opløsningen af gården. En modernisering af forhuset blev foretaget i 1979 for firmaet Bruun & Sørensen. Skorstenene forsvandt, og to nye kviste blev opført mod gaden.

□

Murankerfigur. Hess 1905

Frederiksgade

På den anden side af vadestedet ved Immervad gik vejen mod syd op ad en stejl bakke, og da der blev bygget bro ved vadestedet, fik vejen naturligt nok navnet Brobjerg.

Vejen blev meget tidligt bebygget, før reformationen lå det ene af byens to klostre ved Brobjerg nær bakkens top.

Under svenskekrigene i 1640'erne blev gadens yderste huse nedbrudt af svenskerne for at skaffe bygningsmaterialer til skanser. I begyndelsen af 1700-tallet blev der, efter nogen politiseren, bygget en stor købmandsgård uden for byporten, og gaden var hermed udbygget helt til den nuværende rådhusplads.

I de næste godt 100 år er Brobjerggaden ofte omtalt for sine dårligt vedligeholdte bygninger, hullede brolægning o.s.v.

Da Kong Frederik VI var involveret i beslutningerne omkring en fornyelse af Brobjergport i 1824, fik porten navnet Frederiksport, og samtidig fik gaden sit nuværende navn.

Ved Frederiksgades tilslutning til Rådhuspladsen blev der i 1978 plantet én lind, *Tilia cordata*. På strækningen fra Mørks Gade til Åboulevarden blev der i forbindelse med gadens etablering som gå-gade i 1975 plantet én søjle-elm, *Ulmus carpinifolia* »Scarniensis«, udfør nr. 58. Én lind, *Tilia cordata*, placeredes i tilknytning til Aage Bruun Jespersens kravleskulptur »Flodhesten«, som blev opstillet 1976. Én lind, *Tilia cordata*, blev plantet på pladsen ved Telefontorvet, tre lind, *Tilia cordata*, over for Fiskergades udmundning samt én lind, *Tilia cordata*, på pladsen ved Åboulevarden. Træerne er søgt placeret således, at der gadeforløbet igennem vil være visuel kontakt mellem disse. På Telefontorvet blev der i 1973 som et visuelt tyngdepunkt plantet tre lind, *Tilia cordata*, i tilknytning til et nyetableret springvand.

☆

Frederiksgade nr. 29

Matr. nr. 229.

Det grundmurede hus er tre etager højt, og facaden udgør fire brede vindueslag. Butiksfacaden er ændret, medens den oprindelige fordeling er bevaret i de to øvre etager. Facaden er iøvrigt horisontalt delt ved en kraftigt profileret bæltegesims. I hovedgesimsen indgår en tandsnitsfrise. Facaden er pudset og malet. Vinkeltaget er teglhængt. Vinduerne i de to øvre etager er af flagtype. Huset er i god stand.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1880 for købmand J. P. Nielsen. Butiksfacaden blev ændret i 1918 ved arkitekt

Frederiksgade

P. M. Wier, i 1974 ved arkitekt F. Grabowski og i 1979 ved arkitekt F. D. Ludvigsen.

Frederiksgade nr. 31

Matr. nr. 230.

Det grundmurede hus er to etager højt, og facaden indeholder fem vindueslag. Butiksfacadens to vinduer omgiver en nyere butiksdør i midten over den tjærede sokkel. I facaden ses en todelt profiltrukken bæltegesims, som er gentaget i husets hovedgesims. Vinduerne på første sal har profilerede sålbænke. Vinkeltaget er teglhængt med nye tagsten. Facaden er pudset og malet grøn. I facaden ses nye vinduer af flagtype. Huset er nyistandsat.

Bygningshistorie: Til et ældre bindingsværkshus lod galanterihandler

Frederiksgade nr. 31

Gastberini i 1832 påbygge en ny grundmuret forside. Købmand Søren Herskind lod i 1853 huset forhøje til to etager, ligesom det nu blev helt ombygget til grundmur. I 1873 lod stenhugger S. Christensen en butiksfacade indsætte i huset. Der blev indsat fire rundbuede vinduer omkring en bred dør. Glarmester H. D. Stolz lod i 1895 den nuværende butiksfacade indrette.

Frederiksgade nr. 33

Matr. nr. 231.

Det tre etager høje grundmurede forhus omfatter seks brede vinduesfag. Butiksfacadens kraftige rustikastil fornemmes endnu trods forskellige ændringer. Markant er førstesals vinduernes balusterbrystninger og den kraftigt udkragede hovedgesims, hvis konsoller er

Frederiksgade nr. 33

Frederiksgade nr. 29

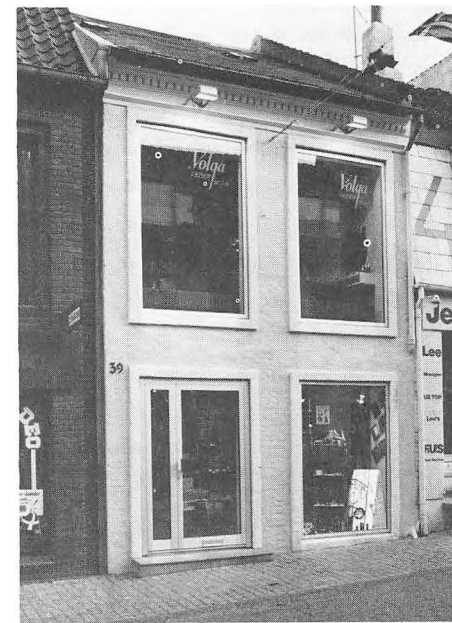
prydet med akanthusornamentik. Vinduernes segmentbuede overliggerer er markerede med kvaderstik. Den pudsedede facade er malet rosa med sandstenslysle enkeltheder. Etagevinduerne er af flagtype.

Bygningshistorie: Huset var oprindeligt i to etager og blev opført i 1858 for købmand H. Soelberg. I 1894 lod købmand F. Soelberg huset forhøje til tre etager. Et siddehus inde i gården fra 1885 blev samtidigt forhøjet til to etager. Hovedfacadens nuværende udseende må være fra denne ombygning. Arbejdet blev projekteret af arkitekt V. Puck.

Frederiksgade nr. 39

Matr. nr. 234.

Den grundmurede og pudsede bygning er to etager høj, og facadens to vindues-

Frederiksgade nr. 39

Frederiksgade

Frederiksgade nr. 41 og 43

fag har flade, pudsede indramninger med moderne storrudede vinduer og en ny metaldør. Under det lave skifertag ses den velbevarede, profiltrukne hovedgesims med tandsnit.

Bygningshistorie: Det beskedne hus blev opført for skomager P. Jørgensen i 1897. Bygningen har fået sit nuværende sobre udseende ved en ombygning foretaget i 1982 ved arkitekt Sv. Dombernowsky. Bygherre var Bjarne Jensen.

Frederiksgade nr. 41

Matr. nr. 235.

Det beskedne hus er på én etage med et mansardtag til forsiden, hvorimod bagsiden er to fulde etager, hvor overetagen er i spinkelt bindingsværk. Til gaden ses en vinduesfacade i træ indeholdende et dørafnsnit, samt et smalt indgangsparti, foran hvilket der ses en gammel granittrappe med tre trin. Mansardetagen, hvori er indbygget en bred trefags kvist, er tækket med skifer og tegl.

Bygningshistorie: Ved en regulering af Frederiksgade i 1839 lod købmand Peder Herskind huset forsyne med en ny grundmuret forside. Daglejer, senere værtshusholder R. Ottesen lod i årene 1857–59 bagsiden forhøje og kvisten opsætte.

Frederiksgade nr. 43

Matr. nr. 236.

Huset er på én etage og facaden er udformet med et stort dørparti med ruder. Det lavt siddende og stærkt opskalkede vinkeltag er teglhængt. Tæt op til nr. 41's sydgavl er anbragt en bred trefags tagkvist. Huset er i to etager, til bagsiden opført i bindingsværk af fyrretræ.

Bygningshistorie: I 1839 samtidig med

Frederiksgade nr. 45-47

nr. 41 lod værtshusholder P. Rasmussen huset forsyne med en ny grundmuret forside, samt bagsiden påføre en ekstra etage i bindingsværk. Kvisten blev opsat i 1857–59, samtidig med ombygningen af nr. 41. I 1974 lod skræddermester H. Posin en bodega indrette. Arbejdet blev projekteret af ingeniør J. K. Lings.

Frederiksgade nr. 45-47

Matr. nr. 238.

Det grundmurede hus er to etager højt og er forsynet med et skilfærtækket mansardtag. Facaden omfatter ialt 9 vinduesfag. Underetagens butiksvinduers fordeling synes stort set at følge det oprindelige skema, bortset fra at en portindkørsel er udfyldt af et stort butiksvindue. Vinduerne på første sal har en muret sålbænksgesims. Disse vinduer har segmentbuede stik og er af flagtype. Mansarden, som er ensidig mod gaden, har fire pæne trefags tagkviste. Den nedre del af facaden er pudset, medens den foroven er berappet, vandskuret og malet grøn. Butiksvinduerne har aluminiumskarme. Herover ses et bredt reklamebånd for ARAKO RADIO. Huset er pænt istandsat.

Bygningshistorie: Til en ældre bygning lod skræddermester S. Lund i 1853 opføre en ny grundmuret forside. Rebslagermester Chr. Lystrup lod i 1857 huset forhøje til to etager. Det nævnes i denne byggesag, at husets bagside ligeledes var grundmuret. En sidebygning opførtes i 1906 for Alholdsforeningen af 1880. Efter at Frederiksgadeprojektet »Ny Hovedgade i Århus« endeligt blev skrinlagt, købtes ejendommen i 1969 af radiolirmaet Arako Radio, som i 1974 lod ingeniørfirmaet Niepoort & Co. projektere husets lempelige ombygning.

Frederiksgade nr. 51

Frederiksgade nr. 51

Matr. nr. 238 c.

Det grundmurede hus er to etager højt. Butiksfacadens to vinduer fordeler sig pænt på hver side af den rundbuede indgangsniche til butikkerne og trappegangen. På 1. sal udgøres facaden af fem vinduesfag med en gennemgående sålbænksgesims. Huset har en profiltrukken hovedgesims under vinkeltagets bølgecetermit. Skiltningen er irregulær.

Bygningshistorie: Ejendommen blev delt i to parceller i 1855 samtidig med en betydelig ombygning af et ældre hus, som kun var en etage højt. I 1878 lod landmændene P. Sørensen og J. Olsen huset forhøje til to etager. I 1881 lod urmager G. Laursen facaden ændre med indsætning af de to butiksvinduer. Samtidig blev det oprindelige facade-

Frederiksgade nr. 53-55

Frederiksgade nr. 69

skema med fire fag vinduer på første sal ændret til at omfatte det nuværende antal, fem fag, som er samhørende med butiksfacadens indgangsparti.

Frederiksgade nr. 53–55

Matr. nr. 238 b.

De to sammenløjede huse er begge to etager høje og er opført i grundmur. Nr. 53 omfatter otte vindueslag. De høje butiksvinduer i stuen følger det oprindelige mønster. Under det teglhængte vinkeltag ses en muret konsolgesims. Facaden er pudset og malet. Vinduerne på første sal er af flagtype med sprosser.

Nr. 55 har den samme bygningsprofil med butiksvinduer i den oprindelige fordeling. Vinduerne på første sal er af flagtype og har en flerleddet gennemløbende gesimssålbænkprofil, som let

Frederiksgade nr. 73

varieret er gentaget i hovedgesimsen. Vinkeltaget er teglhængt med pænt fordelte tagkviste. Facadens overflader som nr. 53.

Bygningshistorie: Nr. 53: Huset er gradvis udviklet fra et ældre bindingsværkshus på ni fag, som ved en regulering af gaden fik en ny grundmuret facade. Bygherre var sæbesyder G. Møller. Dennes søn, H. C. Møller lod i 1842 huset ændre til to etager. En sidelænge blev opført i 1893 for låbrikant H. W. Kjærtinge. Efter opgivelsen af projektet »Ny Hovedgade i Århus« solgte Århus kommune i 1969 de to ejendomme nr. 53–55 til købmand A. Raahauge, som lod begge ejendomme ombygge ved arkitekt Knud Krøll i 1975.

Nr. 55: Bødkermester J. Bertelsen, som i 1856 havde ladet husets bagside ombygge til grundmur, lod i 1881 hele huset ombygge, således at det blev to etager, ligesom taget blev forsynet med to kviste. Huset blev i 1975 ombygget sammen med nr. 53.

Frederiksgade nr. 61

Se Østergade nr. 2.

Frederiksgade nr. 69

Matr. nr. 347.

Det grundmurede hus omfatter fem brede vindueslag og er to etager højt. Porten er øget i bredden, så den delvis mangler sin pilasterindfatning og segmentbuede aldækning. Ligeledes har butiksfacaden udslettet de oprindelige vinduer, som svarede til vinduerne på første sal. Disse har indramninger af formteglsten og brystningsblændinger, der er udfyldt med krydsbuer ligeledes i formsten. Også husets hovedgesims er af formsten. Husets vinkeltag er teglhængt. Den sobre butiksfacade er ud-

Frederiksgade nr. 75

styret med en enkel skiltning ELISABETH KLOK. På første sal vinduer af flagtype med sprosser. Over butiksvinduerne ses endnu spor af de oprindelige vinduer.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1870 for Rasmus Madsen ved murer- mester M. Jensen.

Frederiksgade nr. 73

Matr. nr. 349.

Det grundmurede hus er to etager højt foruden en mansardetage. Facaden omfatter fem brede vindueslag. Ved nordgavlen ses en ældre fyldingsport med overlys. Butiksfacadens piller og vægfladen herover er beklædt med brædder op til den brede bæltegesims under vinduerne på første sal. Huset har en kraftig, men enkel udformet hovedgesims. Det stejle mansardtag er, mellem de fem pæne tagkviste der følger facademønstret, beklædt med skifer.

Bygningshistorie: Huset blev som en én etage høj bygning opført i 1851 for købmand og borgerrepræsentant Peter Mørch. I 1877 blev huset forhøjet for skomager J. Schumacher. Endelig i 1899–1900 blev mansarden opsat for snedkermester Mikkil Brandt.

Frederiksgade nr. 75

Matr. nr. 350 a.

Det grundmurede hus er to etager højt. Den pudsede facade er femdelt med to enderisalitter og en midtrisalit med gavlfirton, der er indrammet af toskanske pilastre, medens endelagene er indrammet af kvaderhjørner. De når op til et bjælkeværk under den kraftige hovedgesims, hvori indgår en tandsnitsrille. Facaden er iøvrigt horisontalt delt ved en bæltegesims. Det ret lave tag er

Frederiksgade nr. 77

Frederiksgade

Frederiksgade nr. 79

tækket med røde vingetegl. Vinduerne er i facadens mellemafsnit af slagtype, men er i risalitterne øget til tre fag. I stuen er der indbygget nogle butiksvinduer, som dog er indordnet den normale fordeling. I bagsiden af huset ses den oprindelige hovedgesims, hvorpå vinduerne på første sal er anbragt. Her ses også over første sal en bred taskvist med fire sprossevinduer, mens de øvrige vinduer er af slagtype. Facaden til Frederiksgade er pudset og malet, medens bagsiden er dels berappet og dels pudset.

Bygningshistorie: Konsul Peder Herskind, som ejede den mægtige gård Frederiksgade nr. 75–79, lod efter en totalbrandskade i denne del af gården forbygningen genopføre i 1843. Huset var dog kun en etage højt. Det blev i 1876 ombygget til sin nuværende skikkelse for købmand C. P. Spliid. Bygningerne i gården blev i 1914 opført af murermester H. Hansen og broderen, tømrermester Chr. Hansen. Tegninger hertil blev udført af H. Hansen.

Frederiksgade nr. 77

Matr. nr. 350 a.

Det grundmurede hus er to etager højt med en facade på syv brede vinduesfag og en fælles portindkørsel for 75–77. Underetagen er herudover inddelt af butiksvinduer, hvor sokkel og vinduespiller er beklædt med brune klinker. Herover er et bredt skiltebånd af brædder med skilt ROWI. Facaden på første sal er pudset og brunmalet, og herover ses en svær muret konsolgesims. Vinkeltaget er som i nr. 75 nytækket med røde vingetegl. Her ses to pæne tagkviste på fire fag. Vinduerne på første sal er af slagtype med sprosser. Huset er i god stand.

Frederiksgade nr. 79. Gården

Bygningshistorie: Efter en voldsom ildebrand den 25/2 1858, hvor husene i både 75, 77 og 79 led skade, lod købmand I. P. Petersen dette forhus nyopføre. Samtidig med opførelsen af en ny butikbygning inde i gården lod Cykel- og Knallertfirmaet ROWI i 1979 facaden mod gaden ombygge. Arbejdet blev projekteret af arkitekt Ejnar Jørgensen. Taget i nr. 75–77 blev i 1981 fornyet.

Frederiksgade nr. 79

Matr. nr. 351.

Fredet

Det to etager høje forhus har trods flere ændringer bevaret væsentlige dele af sin oprindelige fine empirearkitektur. Heraf må fremhæves det hindeagtigt tilbagetrukne midterafsnit, som er frembragt i de to etager over den svære gennemgående kældersokkel. De to gavlparter, hver på to vinduesfag træder risalitagtigt frem og har en kraftigt indskåret refendfugning. Et blændingsfag i nord med kurvehanksbue modsvarer af den nu lukkede portåbning i syd. Husets oprindeligt smukt opskalkede tegltag er erstattet af et ret tungt mansardtag med kviste, som er teglhængt med skiferovertag. Husets for få år siden fornyede vinduer er af slagtype og har sprosser. Det må her nævnes, at de for stueetagens vedkommende er blevet væsentligt forringede. Husets pudsede facade er til gaden malet i en grumset gul farve.

En kort sideløjt mod nord er til gården holdt i den samme teknik som hovedfløjen. Den lange sideløjt ved gårdens sydside var oprindeligt et hus i to stokværk og opført i karakteristisk svært østjysk egebindingsværk. De syv østlige fag er nu på tre etager med en grundmuret underetage. Huset er nytækket

med røde vingetegl og har en fin halvvalm i østgavlen. Vinduerne i sydfløjen er alle fornyede med tofags sprossevinduer. I vinklen imellem de to fløje er indløjet en morsom forbindelsesbygning med arkadefag i bindingsværk.

Bygningshistorie: De syv østlige fag af sydfløjen blev opført for købmand Christen Nielsen Haarbye omkring 1726, medens resten af fløjen blev opført for rådmann Peder Herskind ca. 1800. I stedet for et 16 fag langt forhus i to stokværks bindingsværk opført af købmand Hans Jensen Buchtrup før 1716, lod købmand Michel Herskind i 1816 det smukke empirehus opføre, efter alt at domme med murermester A. G. Monrad som arkitekt. Efter at den mægtige ejendom midt i 1800-tallet var blevet delt, overtog stiftamtmand, kammerherre Th. Chr. Dahl i 1865 nr. 79. Han lod straks de syv ældste fag af sidehuset forhøje til tre stokværk. Samtidig blev forbindelsesbygningen imellem hovedlængen og sydfløjen opført, vel med H. W. Schrøder som arkitekt. Den korte nordlænge blev allerede opført efter en brand i 1858 for købmand I. P. Petersen. Efter at patriciergården i 1907 blev ombygget til hotel, lod ejeren, Carl Møller, arkitekt R. Frimodt Clausen projektere arbejderne. Det fine milieu blev alvorligt skadet, da der i 1949 blev opført en garagebygning i gården. Den ændring af portindkørslen som samtidig blev foretaget har ligeledes skadet husets arkitektoniske integritet. Arkitekt var K. Blach Petersen. Istandsættelserne af gårdens gamle bygninger på tag og vinduer er foretaget for Århus kommunes skolevæsen i årene 1977–81.

Frederiksgade nr. 12. Sydlige del

Frederiksgade nr. 12. Nordlige del

Frederiksgade nr. 16

Frederiksgade nr. 12

Matr. nr. 384.

Den gamle gård, som i over to hundrede år har været ejet af snedkere, har et todelt forhus. Det nordlige afsnit er otte fag langt og i to stokværk. Facaden er i stuen udnyttet til udstilling, men på første sal ses den oprindelige vinduesfordeling. Små revner i pudsen røber det underliggende bindingsværk, som er fuldt synligt i husets sydgavl og bagside. Den sydlige del af huset er kun i én etage til gaden, medens tagværket i bagsiden er løftet, så her fremkommer to etager. Også her er facaden, bortset fra den segmentbuede port, udnyttet til butiksvinduer, der er indrammede af grå klinker. Husene er tækkede med røde vingetagsten og har rette gavle. I forhusets høje del ses på første sal pæne tofags sprossevinduer. Inde i den gamle gård

ses en morsom sammenstilling af side- og baghuse oplørt både i grundmur og bindingsværk. De er alle teglhængte. Flere enkeltheder i bygningerne røber ejendommens snedkertradition. Eksempelvis kan nævnes en stor volutkonsol, som bærer en portbjælke. Den kan tænkes at være fra det fjorten fag lange hus i to stokværk, som blev nedrevet i 1801. I den smukke trappeopgang til husets første sal ses en pilasteragtig dørindfatning, som foroven er afsluttet med et udskåret korintisk kapitæl.

Bygningshistorie: Ved brandtaksationen i 1801 omtales snedkermester S. Schyttes fjorten fag lange og én etage høje gavlkvisthus som værende nyopført. I 1839 måtte snedkermester Th. Schytte som følge af en regulering af Frederiksgade rykke en del af sit forhus. Gavlkvisten blev fjernet, og dette afsnit

af huset blev opført i to stokværk i bindingsværk med en grundmuret nordgavl. Gårdens sydlænge blev opført af flere gange imellem 1844–49. Nordfløjen blev ombygget til to stokværks bindingsværk med grundmuret underetage i 1851. Baghuslængen blev ombygget til grundmur 1881. Hævningen af den indre tagflade på den lave del af forhuset blev foretaget i 1868.

Under en renovering af hele ejendommen, som er påbegyndt i 1983, bliver på første sal i hovedfacaden fremdraget det oprindelige glatte bindingsværk fra 1839. Det er så meget mere mærkeligt, da bindingsværk mod gade, ifølge bygningsbestemmelserne af 1832, strengt taget var ulovlige.

Frederiksgade nr. 16

Matr. nr. 383 a.

Det grundmurede forhus er to etager højt, og facaden udgøres af ni vinduesfag. Underetagens butiksfacade er beklædt med brune klinker. Over en profileret bæltegesims er de ni vinduer udført med tilbagetrukne brystninger, således at de relendflagede piller når ned til den førnævnte bæltegesims. Under det opskalkede og teglhængte vinkeltag ses en smukt profileret hovedgesims. Huset har rette gavle, og taget er forsynet med fire kraftigt formede taskekviste. De tofags vinduer på første sal er uden sprosser. Portåbningen, der ud til gaden er retkantet, har ind til gården bevaret den oprindelige kurvehanksbue. Den grovpudsede bagside er gulkalket og her ses pæne tofags sprossevinduer. Inde i portrummet ses et par fag gammelt bindingsværk af fyrretræ.

Bygningshistorie: Forhuset blev i sin oprindelige form opført, efter at en voldsom brand i 1819 havde udsløttet et

Frederiksgade nr. 18B

Frederiksgade nr. 18C

Frederiksgade

Frederiksgade nr. 20

ældre hus. Bygherre var bagemester Rasmus Møller. Flere af de ovennævnte enkeltheder minder om dette fine empiriehus. Bygningen blev i 1845 forlænget med to lag mod syd for bagemester H. Fangel. De to temmelig milieufremmede huse inde i gården blev opført i 1898 ved arkitekt S. F. Kühnel. Kvistene blev opsat i 1918 for tømremester J. Sørensen efter tegninger af Anders Nielsen. Ved den sidste ombygning i 1974 ved arkitekterne J. Balslev og H. Knudsen er facaden desværre alt for hårdt renoveret.

Frederiksgade nr. 18B og 18 C

Matr. nr. 383 b og c

Det todelte grundmurede hus er tre etager højt, men kun nr. 18 b har mansardtag. Den oprindelige facade i blank mur er nu rødmalet, og begge husene omfatter to gange tre brede vindueslag. I nr. 18 b er butiksfacaden ændret med svære klinkbeklædte piller og en meget svær betonbjælke. Vinduerne på første og anden sal er indrammet af pilasterbårne indramninger og fordakninger. Mansarden i nr. 18 b er teglhængt over den profiltrukne hovedgesims. Butiksfacaden i nr. 18 c er delvis intakt med svære kvaderpilastre og buede vinduer. Etagevinduene er af flagtype.

Bygningshistorie: Forhuset og sidelløjen blev opført i 1881–82 for modehandler Chr. Lauritsen ved murermester H. P. Carstensen. Butiksfacaden i nr. 18 b stærkt ændret i 1969 for radioforhandler N. P. Sørensen ved arkitekt Brochmann Petersen.

Frederiksgade nr. 20–22

Matr. nr. 380

Det grundmurede tre etager høje hus er

Frederiksgade nr. 22

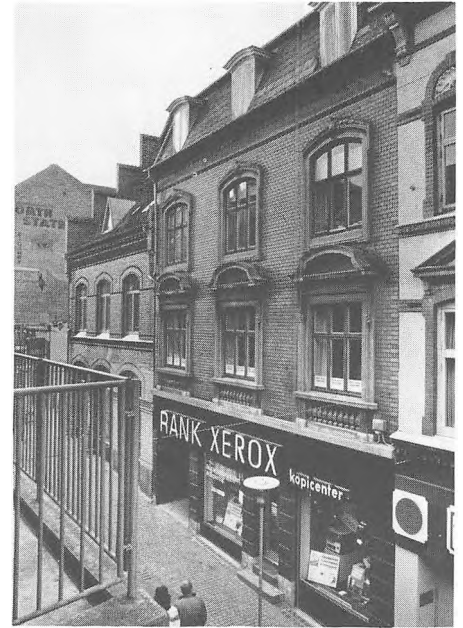
ved refendfluede pilastre delt i tre afsnit, bestående af et et lag bredt midterparti omgivet af to, tre vindueslag brede, sidepartier. Den moderne butiksfacade har store vinduer med et bredt reklamebånd med betegnelsen »BAHNE«. Kraftige pudsede vinduesindramninger giver kontrast til facadens røde forblændersten. Etagevinduene har nye store aluminiumsrammer, der er gentaget i den skiferdækkede mansardetages nye krydsfiners kviste.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1892 for snedkermester A. Jørgensen efter tegninger af arkitekt V. Puck.

Nr. 22. Huset er tre etager højt, og facaden er inddelt i tre meget brede vindueslag. Husets moderne butiksfacade er som i nr. 20. Reklamebåndet med betegnelsen »BAHNE« løber af mod den kraftige tandsnitsbæltegesims

Frederiksgade nr. 26

Frederiksgade nr. 24

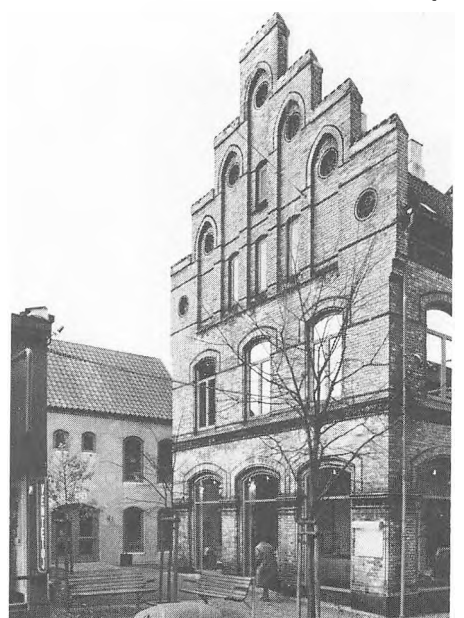
af formteglsten. De brede førstesals vinduer på tre lag har indramninger og trekantfordakninger af gule mursten i god kontrast til den pudsede murflade. Et gennemløbende sålbænsbånd, formet som et rulleskifte, danner understøtning for de koblede vinduer på anden sal, som har indfatninger af to dobbeltbuer med et muslingeornament. Vinduespillerne er helt oppe under den mægtige gesims markeret af ornamenterede konsoller. De gamle vinduesformer med overrammer er bevaret.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1896–97 for fabrikant M. Styrk ved arkitekt R. Frimodt Clausen.

Frederiksgade nr. 24

Matr. nr. 379 a.

Det grundmurede hus er tre etager højt

Frederiksgade nr. 26. Sydgaflen

Frederiksgade nr. 40

foruden en skifertækket mansardetage. Facaden er inddelt i tre meget brede vindueslag. Butiksfacaden er bevaret med sine oprindelige kvaderpiller, men har øverst et iøjnefaldende reklamebånd RANK-XEROX. De brede trefags etagevinduer har svære profilerede indramninger, som på første sal bærer en på konsoller hvilende brudt segmentfronon. Brystningerne er inddelt af balustre. Også de profilerede indfatninger på anden sal er segmentbuede og prydet med ornamenter. I den svære hovedgesims indgår en tandsnitsfrise. Husets gamle trefags vinduer er bevarede, ligesom de pæne vinduer i mansardkvistene der har svejfede afdækninger.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1903 for arbejdsmand Chr. Mikkelsen. De pæne bygningstegninger er usignede.

Frederiksgade nr. 42

Frederiksgade nr. 26

Matr. nr. 376

Det grundmurede gulstenshus er to etager højt, og gadefacaden omfatter tre meget brede vindueslag. Vinduespillerne er udformet som pilastre med ornamenterede kapitæler i formtegl. Vinduernes false har vulsthjørner, og den segmentbuede overligger er markeret ved en korsblomstfrise i formsten. Sål-bænksgesimsen under vinduerne på første sal er ligeledes udført af formsten. Under den kraftige hovedgesims ses en fin krydsbuefrise udført af formsten. Husets stejle vinkeltag er teglhængt, og den slotte højtreste sydgavl er udført i samme teknik som facaden og afsluttes øverst af en smuk, blændingsprydet kamtagavl. Husets vinduer er alle nye og smukt udformede, og det må nævnes, at der ved den sidste istandsættelse

Frederiksgade nr. 44

af huset blev fremstillet supplerende formteglsten.

Bygningshistorie: Det særprægede hus blev opført for snedkermester N. Christensen i 1881-82. Arkitekten er ukendt. Den omhyggelige istandsættelse af huset og oplørelse af en nydelig tilbygning blev udført i 1979-80 ved arkitekterne N. Primdal og E. Weitling.

Frederiksgade nr. 40

Matr. nr. 372 a.

Det grundmurede hus er to etager højt. Stuefacaden er inclusive en nedlagt port helt optaget af butiksvinduer. På første sal er vinduesåbningerne bevaret i fire fag foruden et bredt vindueslag over den tidligere port. Facaden er berappet, vandskuret og malet. Husets vinkeltag er tækket med gråt bølgeeternit! Vindu-

Frederiksgade nr. 46

Frederiksgade nr. 48

Frederiksgade nr. 50

Frederiksgade

Frederiksgade nr. 52

erne på første sal er af flagtype. Facaden er præget af et bredt skiltebånd med navnet »Paletten«. Ejendommens lange sidelænge er delvis overdækket.

Bygningshistorie: Frederiksgade nr. 38-40 og 42 var indtil midten af 1800-tallet en samlet grund, hvori der var en have uden bygninger. Forhuset til nr. 40 blev opført for købmand A. Schjøtt i 1853. Sidelængen blev bygget for købmand A. Jørgensen i 1887. Facaden blev, sammen med overdækningen af gården, ændret for kunsthandler Jørgen Frederiksen i 1974 ved arkitekt E. Jørgensen.

Frederiksgade nr. 42

Matr. nr. 371.

Det grundmurede hus er to etager højt med en fire vindueslæg lang facade foruden et bredt lag over porten. I stuen ses rigtig pæne butiksvinduer og en dør. Huset har under det teglhængte vinkeltag en interessant muret konsolgesims. Facaden er pudset og malet gråblå. På første sal ses nye vinduer af flagtype med sprosser. I portrummet ses et nydeligt træpanel med opgang til den fine hovedtrappe. Ejendommens gårdrum er smukt istandsat. Sidelængen er på ni vindueslæg og teglhængt med en ret vestgavl og med pæne tofags vinduer.

Bygningshistorie: Forhus og sidelænge blev opført i 1851 af murermeister Knud Nielsen. Facaden blev delvis ændret for K.F.U.K. i 1938 ved arkitekt Johs. Frederiksen.

Frederiksgade nr. 44

Matr. nr. 370 a.

Huset er to etager højt, og den grundmurede facade omfatter syv vindueslæg, som er bevaret på første sal. En pæn

Frederiksgade nr. 54-56

rundbuet niche omgiver den nydelige indgangsdør, men facaden skæmmes af ubehersket skiltning og nogle smedjærnslygter på første sal imellem de gamle tofags sprossevinduer. Facaden er iøvrigt slet vedligeholdt. Vinkeltaget er teglhængt. Husets bagside er præget af det gamle ret spinkle bindingsværk og sprossevinduerne.

Bygningshistorie: Høker Søren Andersen lod til et ældre bindingsværkshus i 1842-43 opmure en ny grundmuret forside. Lidt senere, men før 1852, blev huset forlænget med et lag.

Frederiksgade nr. 46

Matr. nr. 370.

Det beskedne hus omfatter kun tre vindueslæg og er forsynet med en temmelig uheldig pudset og blåmalet facade, som er skæmmet af butikken. Vinkeltaget er til gaden teglbhængt, medens man til gårdsiden har nøjedes med gråt bølgeeternit. Vinduerne til gaden er på to lag, medens de er uensartede til gården.

Bygningshistorie: Tømrer og brolægger Knud Poulsen ombyggede i 1844 et ældre én etages hus af bindingsværk til to etager, og i det væsentlige blev huset omsat til grundmur.

Frederiksgade nr. 48

Matr. nr. 368.

Det grundmurede forhus er to etager højt og opført af røde mursten. I de to brede buestik over butiksvindue og port ses glaserede mursten, mens der i den næsten borthuggede sokkel og den konsolbårne hovedgesims er brugt formsten. Etageadskillelsen er markeret ved et glat frisebånd opbygget af lodretstilte løbere. Husets vinkeltag er tegl-

Frederiksgade nr. 58

hængt. På første sal ses pæne tofags sprossevinduer med overrammer. Butiksfacaden er skæmmet af ubehersket skiltning og en gitterport af firkantrør.

Bygningshistorie: Forhuset blev opført for bødkermeister J. Balle i 1893.

Frederiksgade nr. 50

Matr. nr. 367 a.

Det grundmurede forhus er to etager højt. Facaden er med sine seks brede vindueslæg af stor virkning i gadebilledet. Vinduerne er smukt proportionerede, og der indgår i facaden et bredt portlag. Den høje kælder er adskilt fra den øvre del af facaden ved et svært vulstprofilbånd. Her er der indbygget en klassicerende dækplade over nedgangen til den gamle kælderbutik, »Wissings Læderhandel«. Husets vinkeltag er tækket med nye røde vingetagssten. De nye vinduer er som de oprindelige. Facaden er pudset og gulmalet. I det anselige portrum ses husets hovedindgang, en meget fornem senklassicistisk fyldingsdør. Det stærkt forfaldne sidehus nord i gården er noget lavere i sin opbygning end hovedlængen. Høje stentrappes fører op til huset, og i sydsiden ses en del gamle vinduer. Det gulkalkede hus er teglhængt.

Bygningshistorie: Forhuset og sidelængen blev opført for garvermeister C. F. Wissing i 1857-58 og er en smuk repræsentant for senklassicismen i Århus. Kældernedgangen blev forhøjet og forsynet med en dækplade i 1924 for grosserer J. A. Alstrup ved arkitekt Thorkel Møller. Forhuset blev i 1975 hovedistandsat for manufakturhandler A. Raahauge ved arkitekt K. Krøll. Efter at sidehuset i mange år har været overladt til forfald, er det endelig i 1981

Frederiksgade

blevet frigivet til nedrivning, hvorved der kan skaffes plads til parkering.

Frederiksgade nr. 52

Matr. nr. 363 d.

Det grundmurede forhus, to etager højt, spænder over tre vinduesfag. Underetagen består af et stort butiksvindue med dør, medens brystningen under vinduerne på første sal er dækket med en stor malet plade. Huset er teglhængt og med en smuk trefags kvist med sprossevinduer. På første sal er for nyligt indsat pæne tofags sprossevinduer.

Bygningshistorie: Det pæne hus blev opført for garver C. F. Wissing i 1857.

Frederiksgade nr. 54–56

Matr. nr. 363 c.

Det grundmurede hus er i tre etager foruden en mansardetage. Facaden er beklædt med røde forblændere. I den godt bevarede facade er flere af de oprindelige piller omkring butiksvinduerne og den oprindelige hoveddør i behold. Den fremspringende midtrisalit har altaner på første og anden sal med et fint smedjernsgitter foran de dobbelte altandøre og vinduer. Blandt husets mange line enkeltheder må nævnes den flotte konsolbårne hovedgesims og den smukt opbyggede tofags kvist, samt førstesals vinduernes ornamenterede brystninger og vinduesfordakningernes rige ornamentik i nyrenæssance. Husets vinduer er iøvrigt af slagtype. Facaden er overordentligt velbevaret.

Bygningshistorie: Bygningen blev opført i 1899–1900 af murermester P. Fischer efter tegninger udlørt af arkitekt A. J. Müllertz.

Frederiksgade nr. 58

Matr. nr. 363 b.

Det grundmurede hus er tre etager højt. Facaden er opbygget af gule forblændere med pudsede enkeltheder. Den tidligere rustikke butiksfacade er nu beklædt med mosaikstifter og beklædningsplader op til bæltegesimsen under vinduerne på første sal. Hovedmotivet i den fire fag brede facade er en karnapagtig udbygning med vinduer indrammet af pilastre i jonisk og toskansk orden. Den svære hovedgesims har som hovedled en tandsnitsfrise med en velbevaret karnistagrende. I de to sidefag er vinduerne forsynet med øreindramninger. Alle etagevinduerne er af slagtype.

Bygningshistorie: Det fine hus i nyrenæssance blev opført for particulier R. Sørensen i 1883.

Graven

Graven

Gaden blev anlagt før år 1500 langs med og nord for den da nedlagte, middelalderlige befæstning. Ligesom det er tilfældet med Badstuegade, menes Graven at være opstået på en opfyldning af den gamle befæstningsgrav. Gadeforløbet fortsætter ad Klostergade i en bue ned om klosteret til Vestergade. Navngivet før 1594. Navnet udtales med langt a som følge af en oprindelig flertalsform.

Graven nr. 3

Matr. nr. 712 c.

Forhuset til Graven omfatter 14 fag ganske glat bindingsværk i to stokværk, som står på en lav muret sokkel. Løsholterne er senere sænket, og nogle mangler. Husets frie østgavl er sekundært udmuret med røde mursten. For at modvirke hærværk på den tomme og slet vedligeholdte bygning er vinduerne i stuen lukket af krydsfiner. Husets gårdside har en nu undermuret svalegang med et højt rækværk med tætsiddende lægter.

Mod vest er tilbygget en 14 fag lang længe ligeledes i to etager og af samme byggemåde. Også her ses en rest af den gamle svalegang. Den højtrejste syd-gavl er ligeledes af bindingsværk udlørt med spinkle lægter og udfyldt med mursten. Vinkelanlægget, som egentlig hører sammen med Mejlgade nr. 7, er meget forfaldent, men en hovedstandsættelse synes at være under overvejelse. Det må anses for en af de vigtigste opgaver at få dette, i sig selv og for hele området betydningsfulde kompleks af bygninger, sat i en værdig stand.

Graven

Graven nr. 3

Bygningshistorie: Mejlgade nr. 19 på Gravens modsatte side var i den første del af 1800-årene kernen i en større købmandsgård, hvor grunden på Gravens sydside var betegnet som ejendommens tømmergård. Længen mod Graven blev opført og vurderet til brandforsikring i november 1804. Byggherre var købmand Chr. Larsen Schmidt. Sidelængen opførtes ligeledes af Schmidt i 1817. Den var indrettet med kamre, stald og kornlofter. Desuden var der i huset to havestuer. De må have været ude i gavlen mod syd til ejendommens have, hvor der endnu står et enkelt stort træ på den nuværende gårdsplads bag. nr. 7 i Mejlgade. Sidehuset vender sin vestside ind mod nabohaven til Graven nr. 5.

Graven nr. 5

Graven nr. 3. Gården

Graven nr. 5

Matr. nr. 715.

Huset er grundmuret og to etager højt. Facaden omfatter fire vinduesflage og et portflage. Over soklen er facaden berappet og malet. Bæltesims og hovedgesims er profiltrukne. Vinkeltaget er teglhængt. Huset har nye tofags sprossevinduer samt et treflages overporten.

Bygningshistorie: Forbygningen blev opført i 1885 for smedemester I. H. Iversen, hvorimod det pæne baghus er ældre og opført i 1842 for trompeter H. Abrahamsen.

Graven nr. 7

Matr. nr. 716.

Huset er på fire vinduesflage og som nr. 5 to etager. Facaden er af samme karakter

som nr. 5, men uden vandrette led. Her ses vinduer af dannebrogstype. Huset har en ny og helt glat hoveddør.

Bygningshistorie: Et oprindeligt bindingsværkshus én etage højt blev i 1836 forsynet med en ny grundmuret forside. Men i 1843 lod skræddermester H. F. Baes huset forhøje med en overetage, således at der nok ikke er meget tilbage af det oprindelige hus.

Graven nr. 9

Matr. nr. 717.

Det grundmurede forhus er to etager højt og med en facade på fire vinduesflage. Ydermuren er pudset i »California Stucco« og senere malet. Vinkeltaget er teglhængt. Huset har pæne sprossevinduer og en smuk hoveddør med fem vandrette fyldinger og overlys.

Graven nr. 5-7. Gården

Graven nr. 7

Bygningshistorie: Det pæne hus blev nyopført af tømrermester Frandsen i 1843.

Graven nr. 11

Matr. nr. 718.

Det to etager høje hus omfatter tre brede vinduesflage, men denne karakter er i stueetagen delvis forstyrret af klodsede enkeltheder som betonbjælker, et stort vindue og en skydelem til affaldsspande. Vinkeltaget er teglhængt, og på første sal ses pæne tofags sprosser-vinduer.

Bygningshistorie: Et ældre gavlkvisthus på én etage opført af bindingsværk blev i 1862 helt ombygget til et hus på to etager. Bygherre var snedkervend Madsen. De senere så uheldige ændringer blev foretaget i 1960-erne.

Graven nr. 15-17

Graven nr. 9

Graven nr. 15-17

Matr. nr. 719.

Det nydelige hus er to etager højt og omfatter fem brede vinduesflage, hvor midterflaget er fremhævet som en risalit, øverst kronet af en segmentbuet fronton. Vinduespillerne er markeret ved kvaderfugede ørelisener, som står på den svære malede sokkel, og når op til den profilerede hovedgesims. Facaden er i øvrigt horisontalt delt ved et gesimsbånd under førstesalsvinduerne. Husets smukke vinkeltag er tækket med sorte tagsten og har rette gavle med brandkam. I facaden ses pæne tofags vinduer af flagtype, men med sprosser. Over midtervinduet i stueetagen er stamtavle med angivelse af husets opførelse. De to ensdannede fyldingsdøre er placeret under de to vinduer nærmest på hver side af midtrisalitten. Stiftel-

Graven nr. 21. Skoletandklinikken

Graven nr. 11

sesbygningen er i smuk stand.

Bygningshistorie: Det smukke hus trådte i stedet for et lille bindingsværkshus på 6 fag, der i 1810 var blevet indrettet til en legatbolig, i henhold til et testamente oprettet af skræddermester Peder Willadsen. Da den nuværende bygning blev opført i 1900, skete det for midler fra stiftelsen, og man kan med megen føje betegne bygningen som en historisk bygning. Arkitekt R. Frimodt Clausen har tegnet det kønne hus.

Graven nr. 21

Matr. nr. 722.

Det anselige hus er som følge af en nedrevet forbygning lidt umotiveret placeret, og den store forgrund har aldrig været udnyttet, som den burde være, et haveanlæg med store træer i gadelinien.

Graven nr. 23-25

Graven

Graven nr. 23-25. Gården

Bygningen er to etager høj og ni vinduesfag lang. Facader og gavle er af røde mursten og er horisontalt opdelt af pudsede bånd. Vinkeltaget har udhæng og gavlfremspring, men det oprindelige røde tegltag er desværre erstattet af et tarveligt snavset gråt eternitskiltetag. Senere er indsat Velux ovenlysvinduer. Facadernes oprindelige vinduer af flagtype er udskiftet med moderne vinduer med stor rude og ventilationsramme. Midt for hovedfacaden er anbragt et liseninddelt dørparti, som har en dækplade og er samarbejdet med vinduet ovenover.

Bygningshistorie: Den anselige bygning blev opført for Århus kommune i 1876 med Carl Lange som arkitekt. Indretning af dele af den oprindelige stiftelse til skoletandklinik påbegyndtes i 1917. Hovedindgangen blev tilføjet i 1919. Det gamle tag blev udskiftet efter 1927. Flere gange er husets indre blevet ændret og moderniseret på forskellig vis, efterhånden som skoletandplejen blev mere omfattende. I 1791 inddrog tagetagen til kontorbrug. Bygningens ydre og omgivelser er i høj grad forsømt.

Graven nr. 23-25

Matr. nr. 697 d.

Den anselige forbygning er to etager høj, og det grundmurede hus omfatter elleve vinduesfag. Underetagens brede vinduespiller er kvaderinddelte, og kraftige profiltrukne bånd deler facaden horisontalt. Over førstesalsvinduernes sålbænsbånd tredeler dværgpilastre facaden, som er refendfløget. Husets vinkeltag er teglhængt. Butiksfacadens vinduer overholder i alt væsentligt den oprindelige deling. I de to sideafsnits akser ses pæne fyldingsdøre, og vinduerne på første sal er af flagtype. I forhu-

sets midterakse et bredt portparti, som fører ind til den pæne gårdsplads' bygninger, som i modsætning til den pudsede og malede hovedfacade står i gule mursten. Midt på pladsen står en smuk småbladet lind.

Bygningshistorie: I stedet for et tretten fag langt bindingsværkshus lod karetmager C. Hansen i 1879 den nuværende forbygning opføre. V. Puck var arkitekt. Gårdens øvrige længer er ligeledes fra 1870-erne, men opført i flere omgange. I 1912 lod ingeniør Hansen Hald bagbygningen ændre til sit nuværende udseende. Her var R. Frimodt Clausen arkitekt.

Graven nr. 27

Matr. nr. 724.

Det grundmurede hus er to etager højt og har en facade på fem vinduesfag. Ved gavle og omkring midtrisalitten indramning af kvaderlisener. Midterpartiet er øverst kronet af en trekantfronton. Over tandsnitsgesimsen det næsten ikke synlige vinkeltag, som er tækket med skifer. De rette gavle har brandkamme. Huset har endnu bevaret sin karnistagrende. Stueetagens hoveddør og de to stærkt udvidede vinduer er lukket af bræddebeklædning. Foroven er vinduerne i den refendfløgede facade stærkt dekorerede, i midten af en fronton båret af pilastre, og de fire andre vinduer er indrammet af lisener og øverst prydet af et anthemiebånd. Vinduerne er i øvrigt af flagtype. Det må dog siges, at den rigt dekorerede facade er i slet stand, med store afskalninger og revner i pudsen.

Bygningshistorie: Det oprindeligt smukke hus blev opført for restauratør Christensen i 1879. Han opførte ligeledes Volden nr. 28.

Graven nr. 27

Graven nr. 2

Se Mejlgade nr. 19.

Graven nr. 8

Matr. nr. 1034 a.

Det to etager høje grundmurede hus omfatter seks vinduesfag foruden et bredt portfag, som i modsætning til de øvrige tofags sprossvinduer på første sal er et trefags vindue. Et sålbænsprofil under vinduerne på første sal er bort hugget. Husets vinkeltag er teglhængt og forsynet med et par nye Veluxvinduer. Portåbningen er lukket med en nyere revleport.

Bygningshistorie: Et besøg inde i gårdens portrum antyder en meget spændende historie, som kan bekræftes ved hjælp af de gamle brandtaksationspro-

Graven nr. 8

Graven nr. 8. Side/gavlhuset

tokoller. De to sydligste fag inde i portrummet er rester af en bindingsværksvæg fra et ellers forlængst nedbrudt bindingsværkshus. Her står først hjørnefaget med sin skråstiver samt det næste fag, alt udført af svært egetømmer. Lidt længere inde i portrummet imellem to ret spinkle stolper er indsat et brudstykke af en gammel porthammer. I midten ses et skjold med bygningshåndværkerens bomærke, et par korslagte økser og en vinkel med hans initialer »N S«. Nederst årstallet 1642. Endnu mere spændende er nok »Niels Snedker«s valgsprog:

ANDRE BYGET TIL MIG IEG
BYGER TIL ANDRE

Måske er det den snedker, som samme år skar den fine porthammer i Skolegade nr. 15. En vurderingsforretning af husene fra 1682 fortæller lidt om hus-

Graven nr. 8. Baghuset

enes slette tilstand. Her nævnes et porthus og en forfalden overgavl ved storstuen. Gården blev dog repareret og atter synet i 1684. Ved brandtaksationen i 1761 tilhørte gården købmand Fr. Jepsen Raae. Bygningerne omfattede et fire fag langt porthus og et tretten fag langt gavlhuis. Alt i to stokværk og selvfølger i bindingsværk. Gavlhuiset var i 1791 reduceret til kun syv fag, men var før 1801 ombygget til et toetages gavlkvisthus med en gennemgående gavlkvist over tre fag. Forhuset var otte fag langt og med en sidelængde på otte fag. Sidelængden blev i 1845 ombygget og forhøjet til to etager. Bygherre var underkirurg ved garnisonen M. A. Haahr, som brugte arkitekt H. W. Schrøder. I 1856 lod dyrlæge Liisberg forhuset forhøje og ombygge til sin nuværende skikkelse. I 1859 og 68 lod han sidehuset ombygge,

medens baghuset blev opført i 1874.

Trods alle disse ændringer kan man endnu inde i gårdsrummet fornemme det dominerende side/gavlhus og den korte portlænge. Det er i øvrigt mærkeligt, her i det nordlige Jylland at kunne konstatere endnu et gavlhuis. Men endnu mærkeligere er det, at vi i Graven nr. 4 og nr. 6 har haft et par gavlhuse, endog uden portlængder. Nr. 4 forsvandt først da man i 1906 for N.I.O.G.T. opførte det store nye hus nr. 4-6.

Graven nr. 10

Matr. nr. 1035.

Det grundmurede hus er to etager højt og den syv vindueslag lange facade er interessant ved, at de to vindueslag ved gavlene er samlede i et par, som oprindeligt var holdt sammen af en svær for-dækning, som det endnu ses over den brede portåbning. Den nyistandsatte facade med nye vinduer af slagtype med sprosser i underrammerne er pudset og malet. Vinkeltaget er tækket med nye røde vingetagsten og har et par skorste-ne.

Bygningshistorie. Forhuset blev opført for vognmand A. Dyhr i 1847-48. Motivet med de koblede vinduer ved gavlen må nok betragtes som et tidligt eksempel på den arkitektur, der fremstod i Hamburg efter storbranden i 1842, »Hamburger Neubau«.

Graven nr. 18-20.

Matr. nr. 1039.

Den lange lave gadelængde omfatter otte vindueslag. Den nuværende grundmurede forside er udformet omkring to barmokt svejlede tagkviste. Herimellem er de seks vindueslag placeret i takten tre gange to. Under de to kviste ses husets

Graven nr. 10

Graven nr. 18-20

Graven nr. 24

hoveddøre, der er indrammet af smalle pilastre, der bærer knækkede segmentaldækninger. Over hovedgesimsen ses det opskalkede nye tegltag. Vinduerne er pæne og af flagtype. De to hoveddøre er fornyet i tilnærmet udførelse som de ældre døre, hvoraf den ene i 1981 blev overført til »Den Gamle By«. Først inden for portrummet fornemmer man, hvor gammelt huset egentlig kan være. Under mange lag kalk anes bindingsværkets stolper, og et par tagbjælker – »bindbjælker« – er meget lavt placerede og antyder et oprindeligt højt styrtrum. Den vandrette sugljæl hviler på udsvejfede konsoller. I portrummet ses den gamle gavlbjælke med taphuller, og talrige småhuller er iborede og minder om husets oprindelige lerklining. Det højtrejste tagværk har bevaret de gamle

Graven nr. 28

Graven nr. 26

spær med hver to hanebånd, der er nummererede med romertal, som er indhugget med stikøkse.

Bygningshistorie: Ved Brandtaksationen i 1761, hvor gården var ejet af urmager Søren Zønnichsen Buxlund, er forhuset beskrevet ved det antal fag, som trods forskellige ændringer endnu kan anes. Men de førnævnte enkeltheder i bagsiden tyder på en større ælde.

Den nuværende hovedfacade blev skabt ved en ombygning, som fabrikant Mikkelsen junior, der selv synes at have udført tegningerne til ombygningen, lod udføre i 1905. Enkelthederne kan minde om arkitekt Ulrich Plesners arbejder.

Graven nr. 24

Matr. nr. 1041.

Det to etager høje forhus omfatter nu fem vinduesflage, idet portfaget i vest er nedbrudt. Stuefacaden er inddelt i butiksruder, medens vinduerne på første sal er bevaret som pæne sprossevinduer med gennemløbende sålbænkband. Øverst under tegltaget ses en profiltrukket hovedgesims. Husets vestgavl blev efter branden i nr. 26 rykket hele portbredden mod øst og nyopførtes i gule mursten. Porten mellem de to ejendomme blev fælles og lagt ind under det nye tag til nr. 26. Inde i gården har der været en mindre udbygning, et udskud som nu er forhøjet til to fulde etager. Herved er den indre tagllade blevet løftet til en hældning på 15–20°. Bindingsværket er på første sal ret spinkelt og tjæret mod de hvidkalkede murtavl. Vinduerne her til gårdsiden er alle tofags sprossevinduer.

Bygningshistorie: Det gamle hus, som indtil branden i nr. 26 omfattede syv fag, har bevaret denne status helt til

Graven nr. 26 set fra gården

bage fra 1761. Her omtales knapmager H. Chr. Holst's hus som værende to etager højt. Facaden blev omsat til grundmur i 1847. Samtidig blev udskuddet inde i gården forhøjet til to etager. Graven nr. 24 er sammen med de øvrige huse af betydelig værdi for gadebilledet.

Graven nr. 26

Matr. nr. 1042.

Det lille bindingsværkshus udgør seks fag foruden et bredt portfag. Forsidens stolper er af svært egetømmer med loftsbjælkerne anbragt oven på tagremmen. Vinkeltaget er tækket med nye røde vingetagsten og er forsynet med fire veluxovenlys. I facaden ses i øvrigt pæne tofags sprossevinduer. Husets gamle hoveddør har nydelige gamle enkeltheder med kvartcirkelindsnit i fyldingshjørnerne. I den øverste fylding i den oplukkelige fløj ses en trekloverformet lille åbning med en gammel flaskerbundsrude.

Bygningshistorie: Den oprindelige bygning blev opført i 1805 for enkefru Michelsen. Hun var enke efter skipper Søren Michelsen. En brand i 1965 hærgede huset på meget, at kun den gamle bindingsværksforside stod intakt. Ud fra det foreliggende genopførtes huset for firmaet W. Møller & Co. Den nye bygning blev lidt bredere ind mod gården. Men også bagsiden opførtes af nyt egetømmer. Taget blev ved ombygningen trukket hen mod nabohusets stærkt beskadigede vestgavl, således at de to ejendomme fik fælles indkørsel.

Graven nr. 28

Matr. nr. 1043.

Det kønne og sjældne gavlkvisthus

er én etage højt og har en facade på otte vinduesfag. Den nuværende grundmurede forside vidner om en ombygning fra midten af 1800-tallet. Medens bagsiden ved den sidste istandsættelse blev undermuret, er bindingsværket bevaret i den fire fag brede gavlkvist. Under denne istandsættelse blev der fundet gammelt egetømmer genanvendt som stolper. Tre gamle fyldholter med hulstavsnit var prydede med dragehoveder og havde været genanvendt som flunketømmer i gavlkvisten. En dendrokronologisk prøve påviste, at træet var tildannet imellem 1600 og 1645. Ved den fornylig foretagne hovedistandsættelse blev indgangspassagen til gårdspladsen inddraget i selve huset. Huset fik nyt tegltag og samtlige vinduer blev fornyet som tofags sprossvinduer. Bygningen er af stor værdi for den smukke gamle gade.

Bygningshistorie: Ejendommen var indtil 1805 en del af en stor hjørneejendom, som blandt andet bestod af to vinkelænger mod Graven og Studsgade. De bestod her af elleve fag og var to etager høje og opført af egebindingsværk. Ejendommen tilhørte skipper Søren Michelsen, men blev købt af murermester Lauritz Liisberg og P. Madsen. Gavlkvisthuset blev opført dette år. Den grundmurede forside blev opført for birkedommer Chr. Rasmussen i 1845. Den i 1980–81 udførte hovedistandsættelse blev foretaget af arkitektstuderende Niels E. Thomsen.

Graven nr. 30

Se Studsgade nr. 2.

Grønnegade

Se Åboulevarden.

Grønnegade nr. 1–3.

Se Åboulevarden nr. 90–94.

Grønnegade nr. 37

Se Vestergade nr. 42.

Guldsmedgade

Guldsmedgade

Guldsmedgade blev anlagt for at skabe forbindelse mellem Lille Torv og Klostergade. Navnet kendtes allerede før 1562, hvor flere guldsmede holdt til i gaden. I 1891 anlagdes den såkaldte Ny Guldsmedgade fra Klostergade til Nørre Allé, et område hvor førhen købmand Langes ejendom befandt sig.

I 1903 måtte man nedrive hele den venstre side (set fra Lille Torv) af Guldsmedgade, for at gøre gaden egnet til elektrisk spordrift. Istedet opførtes en række store bygninger, hvoraf en del blev ødelagt under schalburgtagen i 1945. Efter en længere ubebygget periode opførtes her i 1960'erne Føtex-komplekset, der sammen med de lave bygninger overfor ikke ligefrem medvirker til et harmonisk gadebillede.

Guldsmedgade nr. 17–19

Matr. nr. 1086 c.

Det grundmurede hus er tre etager højt foruden en høj kælderetage som anvendes til butikformål, og hvor de to butikker ved husets gavle har forøgede vinduer, som når op i den mezzaninagtige stueetage. Disse to underetagers facade er pudset og inddelt af brede refendfugede pilastre. De to øverste etager i røde mursten indledes med et kraftigt gesimsbånd og er inddelt i ni vinduesfag med meget brede piller imellem. Vinduerne på anden sal indrammes af meget kraftige false med rundbuede overliggere, medens der på tredje sal er segmentbuet afdækning. Gavlhjørnerne markeres med kvaderhjørner, der når op til den kraftige hovedgesims. Denne hviler på parvis fordelte volut-

Guldsmedgade nr. 17–19

Guldsmedgade nr. 25. »Folkemusikskolen«.

Guldsmedgade nr. 25. Gården

konsoller, hvor mellemrummet er udfyldt af en rankefrise i stuk.

Etagevinduerne er på to fag med overrammer, idet dog de tilbageværende vinduer i stuen er på tre fag. De to ensartede indgangspartier er omgivet af pilastre af toskansk orden. Bjælkeværket herover er udfyldt med triglyffer og kronet af en kartouche støttet af amoriner.

Bygningshistorie: Det gode hus blev opført for og af arkitekt S. F. Kühnel i 1892 og er et klart udtryk for arkitektens interesse for florentinsk renaissance. Butiksvinduerne ved gavlene udbyggede han i 1903. Møbelfabrikant H. Jespersen lod efter en brandskade bygningen istandsætte i 1979–80 ved arkitekt P. T. Lawaetz.

Guldsmedgade nr. 25

Matr. nr. 1086 a.

»Folkemusikskolen«

Det tre etager høje hus omfatter fire meget brede vinduesfag. Som en følge af husets anvendelse til undervisning er de firefags sprossevinduer særligt store. Den pudsede underetage deles af meget brede refendfugede piller, som er kronet af en art knopkapitæler. Vinduerne her, hvoraf et par stykker er tilmurede, har rundbuede karme omgivet af store spidsbuede spejlbuer hvis kontur er markeret af en kløverfrise udført af hvide formsten. Facaden er herover i røde mursten. Etagevinduerne har segmentbuede overligger og gennemløbende murede sålbæksbånd. Under husets skifertag ses en kraftigt profileret hovedgesims med enkeltheder i puds og mursten. Inde i den bevarede skolegård ses et stort gammelt lindetræ.

Guldsmedgade nr. 32

Bygningshistorie: Det godt bevarede hus blev opført for skolebestyrer P. M. Albeck i 1894. Arkitekt var V. Ahlmann.

Guldsmedgade nr. 24–26

Se Klostergade nr. 20–22.

Guldsmedgade nr. 32

Matr. nr. 1085 n.

Det tre etager høje hus har en facade på fem brede vinduesfag. Den flere gange ændrede underetage omfatter nu en massiv moderne underbygning med små vinduesåbninger, som fortsætter ind i portrummet foran den tilbagetrukne fyldingsport. Førstesals vinduerne står på en kraftig bæltegesims og har ligesom vinduerne på anden sal segmentbuede overligger. Vinduernes kontur markeres af false i formsten. Midterfaget og de to yderfag på første sal er omgivet af en søjlestilling af toskanske halvsøjler, som bærer et bjælkeværk med trekantfronton. Facaden er yderligere oplivet af formstensfriser, og den svære hovedgesims bæres af kraftige konsoller der er prydet med masker, hvor mellemrummet er prydet med guirlander i stuk. Under konsollerne ses en æggestavsfrise. Husets vinkeltag er tækket med cementtagsten. Etagevinduerne er på to fag med overrammer.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1894 af tømrermester Bjerregaard Jensen, arkitekten er ukendt. Butiksfacaden blev helt ændret i 1977 for Birthe Christiansen ved arkitekt L. Rohde Nielsen.

□

Havnegade-Skolebakken-Kystvejen

Dette gadeforløb, der omkring århundredeskiftet fremstod som en smuk træbeplantet promenade, opstod egentlig på den tidligere kystlinie med stensætninger og plankeværker. En mindre sandbakke øst for Katedralskolen havde i starten af 1800-tallet været en yndet tumleplads for skolens elever, men blev samtidigt brugt til opfyld. Dette fremskyndede givetvis den i 1862 anlagte spadseresti, hvorfra udsigten over bugten kunne nydes. I løbet af 1840'erne opfyldtes terrænet bag Skolegades baghuse, hvis grunde gik til kystlinien, og samtidig med stien ved Skolebakken anlagdes her en gade til aflastning af trafikken i Skolegade. Den blev senere i 1880 døbt Havnegade.

I 1867–70 opfyldtes området bag Mejlgedes haver ned mod vandet og i 1871 anlagde man her en ny gade, der samme år blev døbt Kystvejen. Da havnen op igennem den sidste halvdel af det 19. århundrede flere gange blev udvidet, øgedes betydningen af den nye strandpromenade. Omkring 1914 ændredes den skyggefulde promenade til en bred færdselsåre og ejendomme skød op langs strækningen.

Trods en del protester og bange anelser blandt byens indbyggere, voksede havnen med tiden længere og længere mod nord. Dog fornemmer man idag stadig byens afgrænsning mod havnen langs den homogene bebyggelse, der strækker sig fra Mindebrogade i syd og op mod Klintegården i nord, kun afbrudt af enkelte tværgader, hvorfra man, måske smukkest i Skolegyde, kan fornemme havet og havnens nærværelse.

I grønne områder mod havnen blev der i 1981 plantet en del elm, *Ulmus carpinifolia* »Hoersholmii«, og røn, *Sorbus aucuparia*. Plantningerne er med til at definere havnens område og vil desuden kunne virke som vindfang mod bugten.

☆

Havnegade nr. 2 A

Matr. nr. 855 a.

Det tre etager høje hjørnehus har ensartede facader med frie gavle og er udfoldet omkring det brede brækkede hjørne. Den ret høje kælder har kvaderpudsede piller mellem vinduerne. Facadens røde murstensflader er inddelt af profilerede gråmalede gesimsbånd, som på første sal er lørt rundt som indramninger om de rundbuede sammenskoblede vinduespartier, hvis mellemstykke er udformet som runde halvsøjler med knopkapitæler. De ligeledes

Havnegade

Havnegade nr. 2A

Havnegade nr. 6

sammenkoblede vinduer i stueetagen har segmentbuede indramninger, men her er vinduet i hjørnet udvidet til den dobbelte bredde. De små rundbuede vinduer i den mezzaninagtige øverste etage er ved en tredeling ordnet i overensstemmelse med vinduerne i den underliggende etage. De to gavle ved Havnegade og Skolegyde indeholder de samme stilelementer som facaderne, og hovedgesimsen under det lave skiferdækkede valntag forløber hele vejen rundt om det stadig fritliggende hus. Den karakterfulde bygning er i god stand, men facaden er skæmmet af en pågående reklameskitning »VIKING BØFHUS«.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1867–68 for købmand S. J. Woldbye.

Havnegade nr. 6

Matr. nr. 847 a.

Det gamle kontorhus er en bygning på to etager opført i røde mursten på en gråmalet kældersokkel. Facaden er ved kvaderlisener inddelt i syv fag efter rytmen 1 + 2 + 1 + 3 + 1 + 2 + 1, idet fagene ved siden af gavlfagene udgøres af to sammenkoblede vinduer, som alle er på to fag, i stueetagen med overrammer, på første sal af slagtype. Vinduerne har pudsede indramninger, som i stuen er med buer under forlækningerne, medens de på første sal er rektantede. Midterfaget er i stuen omdannet til et karnapvindue, hvorover er udbygget en altan af pitchpine. Lisenerne har foroven kapitæler med kerubhoveder, og i hovedgesimsen er mellem de kraftige konsoller indsat støbjejrnsriste med ornamentik. Midterpartiet er øverst afsluttet med balustrade. Den meget smukke dobbelte fyldingsdør er velbevaret.

Bygningshistorie: Den nordlige halvdel af bygningen blev opført i 1873 for købmand og senere konsul Rudolph Wulff. Huset kan med nogen usikkerhed tilskrives kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther. I 1893 lod Wulff huset udvide med en sidebygning og en forlængelse af hovedbygningen, arbejdet blev projekteret af R. Frimodt Clausen. Midterkarnappen med altan blev tilføjet i 1916 for Århus Kulkompagni ved arkitekt Th. Møller. Bygningens oprindelige skifertag blev ved en ændring af tagetagen i 1968 omtækket med gråt bølgeeternit ved arkitekterne P. Lorenzen og B. H. R. Berg.

Havnegade nr. 8–10

Matr. nr. 845 a.

Det fine kontorhus er to etager højt over en høj kældersokkel af granitkvadre, som afsluttes med en svær bæltegesims. Facaden omfatter seks brede vinduesfag udført i gule forblændersten, med vin-

Havnegade nr. 8-10

duesindramninger i sandsten udformet som kvaderstik med lige overligger i stuen, medens de på første sal har runde buer med en høj standersten. Den kraftige konsolgesims er ligeledes udført i sandsten, hvorover ses en karnistagerende. Hovedindgangspartiet er indfattet af en søjlestilling med søjler af sort poleret granit med sandstenskapitæler. Bjælkeværket herover er prydet med triglyffer og glatte metoper, som bærer en balustradealtan som er gentaget i det tredje fag fra syd, hvor den bæres af to noget overdimensionerede volutkonsoller. Det lave tag er tækket med skifer. Vinduerne er nye og med store ruder med solfilter. Ligeledes hoveddøren er en nyere teaktræsør med glas og to faste sidelføje.

Bygningshistorie: Huset blev opført for »Korn- & Foderstofkompagniet« i 1896-97 ved arkitekt R. Frimodt Clausen.

Havnegade nr. 20

Matr. nr. 842 a.

Det oprindeligt så pæne hus i nyrenæssance er tre etager højt over en høj kvaderpudset kældersokkel og med en noget ændret attikactage under det lave skifertag. Facaden omfatter fem brede vinduesfag og er horisontalt delt af profilerede bæltegesims, som under vinduerne på første sal og i stuen er udviklet til postamenter for vinduernes indramninger. Disse bærer ved hjælp af konsoller henholdsvis på første og anden sal trekantede og segmentbuede frontons. Stuevinduerne har rektantede indramninger. De oprindelige cirkulære åbninger i attikactagen er udvidet til store vinduer, som delvis gennem-bryder et par ornamentfriser under ge-

Havnegade nr. 20. »Sømandshjemmet«

simsen. Ved gavlen ses rustikke kvaderhjørner, som i facaden forbindes af refendfugning. I konsolgesimsen indgår en tandsnitsfrise. Det lave vinkeltag er tækket med skifer. Vinduerne i kælder og stue har store ruder. I den tilmurede portåbning er indsat vinduer. Etagevinduerne er af flagtype.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1875 for bødkermeister H. Jusjong. Vinduerne under taget blev indsat i 1919 for Sømandshjemmet ved murermeister J. M. Haugaard, men er atter øgede i 1949 ved arkitekt Johs. Sørensen. Porten blev tilmuret i forbindelse med opførelsen af sømandshjemmets udvidelse i 1964.

Havnegade nr. 22

Matr. nr. 841.

»Kvindehuset«

Det grundmurede hus er tre etager højt over en høj pudset kældersokkel. Den ligeledes pudsede facade er tredelt ved to siderisallitter kronet af kamtakkede gavle, hvis konturer er markeret af vulstlister med små hængetappe. Vinduerne er her dobbelte sammenkoblede tofags vinduer af flagtype. Det tre vinduesfag brede midterparti er i stueetagen refendfugtet. Herover ses en fint profileret gennemgående bæltegesims som i midterpartiet danner basis for brede rammelisener, som øverst er afsluttet med stavværk. Herimellem er under gesimsen indsat et rankeornament i stuk. De oprindelige spidsbuede vinduer i stuen er udskiftet med vinduer som i de to øvre etager, og i midterpartiet har vinduerne tre fag med overrammer. Kun portåbningen ved sydgavlen har bevaret sin spidse bue udfyldt med stavværkssprosser i overlyset. Portsløjenes

Havnegade nr. 22. »Kvindehuset«

sengotiske karakter har måttet vige for en dobbeltport med store fyldinger. I de to kamtakkede gavle er indsat aftrappevinduer. Huset er tækket med sorte teglsten.

Bygningshistorie: Det nygotisk prægede hus blev opført for skibskaptajn Hans Jørgen Jensen i 1862-63. Tilsvarende huse blev opført i Hamburg efter storbranden i 1842. Vinduerne i stueetagen blev forandret i 1951-52 for Det Danske Gødningskompagni.

Havnegade nr. 30

Matr. nr. 838 b.

Det ejendommelige, nybarokke gavlkvisthus er på tre etager med et skiferdækket mansardtag. Facaden i røde mursten omfatter to brede vinduesfag med trefags sprossevinduer med overrammer. Underetagen udgøres af et rundbuet portparti og et stort kurvehanksbuet vindue. Den oprindelige, røde murstensfacade er i stuen på ret ufølsom måde overpudset og brunmalt. Den meget brede, svungne barokkvist hviler på triglyfplader. Over tagryggen ses endnu en vindfløj formet som en karavel, et morsomt minde om bygherrens metier. Mansardtaget er tækket med skifer.

Bygningshistorie: Huset blev opført for blikkenslager H. Lorentzen i 1910 efter tegninger af arkitekt A. Høeg-Hansen. Byggestilen er en art dansk barok, som i disse år blev forfægtet af arkitekterne Ulrich Plesner og Carl Brummer.

Ved en omfattende ombygning af hovedhuset Skolegade nr. 33-35 »Stenkælderen«, som brdr. Gisselbæk lod foretage i 1974-75, blev der også ændret ved Havnegade nr. 30. De to åbninger i

Havnegade nr. 30

stuen bibeholdtes, men i en overpudset facade. Arkitektfirmaet Friis & Moltke forestod arbejdet.

Havnegade nr. 32

Se Skolegade nr. 37.

Havnen. Distriktstoldkammeret.

Havnen

Distriktstoldkammeret

Toldkomplekset omfatter i grundplan en skæv trekant med hovedfront mod havnen. De to vinkelstillede hovedfløje på to etager mødes i et vældigt rektangulært tårn med et fjorten meter højt pyramidetag. Tårnet flankeres af to polygonale, fremtrædende hjørnetårne, hvis spir ligger i højde med hovedbygningen. Det hele er opført i røde mursten på en granitsokkel med sandstensbånd. Vinduerne har mønstermurede spejlbuer. Karmposter og bæltegesimser er af sandsten. Adskillige steder i facaderne er anvendt bånd af formsten, hvori er indpræget bogstaverne ATA (Århus Toldkammer). Disse formsten ses anvendt på helt middelalderlig vis, eksempelvis er hovedtårnets murflader

inddelt i et rudemønster. I hovedtårnet ses tre sammenkoblede, rundbuede vinduer på hver side af tårnuret, og i det brede sandstensbånd herunder:

KONGELIGT TOLDKAMMER
ANNO 1897.

Hovedportalen og de omgivende vinduer er indrammet af sandstensbuer og karme med relief af rigsvåben og byvåben, hvilket sidste antyder toldkammerets arkitektoniske idé. I de to sidevinduers spejlbuer er indsat et par skibsrelieffer, og i den smukt bevarede hoveddør ses endnu de af arkitekten skitserede dørbeslag. I hjørnetårnene ses to smukke karnapbygninger med spidse skifertage og smukke kahytvinduer. De to frie gavle mod nordvest og sydvest har udskårne vindskeder og smukt beklædte tagåse, som ligger af på sandstenskonsoller. På de to mønstermurede skorstene ved nordgavlen ses flere mågefigurer. Skifertaget har kobberklædte grater, og over hovedtårnets kirkviste er der anbragt store sløjstænger med vindfløje. Samtlige tage har et stort udhæng, som hviler på smukt udsvejsede tømmerkonsoller, og i felterne herimellem ses malede dekorationer. Herunder ses en mønstermuret frise. Pakhuset i syd er kun én etage højt, men foruden gavlene mod øst og vest ses i syd en tredje højtrejst frontspids. Gavltrekanterne er alle muret i sildebensmønster. Mod Havnegade lukkes anlægget af en høj teglstensmur med et skifertækket porthus i nord. Heri ses en stor gitterport af smedejern

Bygningshistorie: Toldkammerbygningen blev opført for staten 1895–97 ved kongelig bygningsinspektør Hack Kampmann. Anlæggets frie komposition med byvåbnet som tema og et væld af fantasifulde, velbevarede enkeltheder gør nok toldkammeret til et af Kamp-

Havnen. Stykgodspakhuset

Immervad

mann's hovedarbejder. I de senere år er der ved arkitekterne Kjær og Richter foretaget omhyggelige og nænsomme istandsættelsesarbejder.

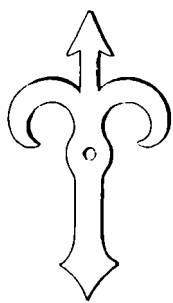
Havnen

Stykgodspakhuset i Toldkammergade.

Det 43 m lange, grundmurede pakhus er to etager højt og opført af røde mursten. Bygningens to sider mod havnen og Havnegade er ikke ens, men opbygget efter et fælles funktionelt mønster med en opdeling ved portfag og sprossevinduer, som enten er enkelte eller samlede i partier. Bortset fra et moderne glasparti i bygningens sydvestlige del er vinduerne og de smukke fyldingsporte bevaret. Af enkeltheder må fremhæves de smukke teaktræsøre i vestfacadens endefag, som er indrammet af granitprofiler. Det smukke og bestandige materiale er desuden anvendt som piller og false ved vinduerne. Til havnesiden er opbygget en perron af beton, og i muren ses indlagte betonsøjler fra de forlængst nedtagne stykgodskraner. I nordgavlen ses en opkørselsrampe med en skydeport af type som de øvrige porte. Portens køreskinner er dækket af i øvrigt stærkt nedslidte kobberplader. Det irgrønne kobber er også brugt som tagmateriale i det lave valmtag, og over den dobbelte hovedgesims ses små halvcirkulære hejsekviste, som ligeledes er kobberklædte. Facaderne bærer præg af mange års hårdt slid.

Bygningshistorie: Det smukke pakhus, der i sit klassicerende formsprog er en værdifuld støtte for Hack Kampmanns prægtige Toldkammerbygning, blev i 1923 projekteret af stadsarkitekt Fr. Draiby. Jernbetonkonstruktionerne er projekterede af havneingeniør H. J. Gebauer. Bygningen stod færdig i 1926. Kørerampen og porten i nordgavlen er tilføjet i 1963.

□

Murankerfigur. Hess 1905

Immervad

Immervad

Navnet har forbindelse med vadestedet over åen, som sammen med åhavnen var grundlaget for den ældste bydannelse.

Betegnelsen Immervad kom tidligt til også at omfatte gadestrækningen ned mod vadestedet.

På gadens vestlige side lå i middelalderen »helligåndshuset«, en blanding af sygehus, plejehjem og gæstehjem. Huset forfaldt efter reformationen, og der blev bygget en stor købmandsgård.

Siden kom der flere købmandsgårde på begge sider af gaden, det var store komplekser med pakhuse og stalde. Ingen af disse gårde er bevarede, men i Maren Smeds Gyde er bevaret et lille pakhus.

Tidligt blev der bygget en bro, i middelalderen kaldet »Brøbjerg bro«, fra 1600-tallet til 1824 »Basballe bro« efter en af de store købmandsslægter med gård i Immervad, herefter »Frederiksbro« til åens overdækning i 1930'erne. De ældre broer var bygget af træ, som man søgte at forstærke med brolægning for at klare den stadig voksende trafikbelastning. I 1839 blev der bygget en ny bro af granit.

☆

Immervad nr. 1

Matr. nr. 739b.

Det to etager høje forhus har en facade på ikke mindre end fjorten vinduesfag foruden det »brækkede« hjørne til Store Torv. Den tidligere butiksfacade i stuen er nu indordnet den snævre vinduesfordeling på første sal. Husets gamle hoveddør er anbragt i et refendfuget afsnit i facaden til Immervad. Ligeledes er det brækkede hjørne og gavlhjørnerne

markeret ved refendfugning. Facaden er i øvrigt pudset og malet. I det pænt opskalkede vinkeltag med smuk helvalm til Store Torv ses et par pæne skorstene i det af røde vingetegl dækkede tag. Inde i gården er husets oprindelige bindingsværk synligt. I begge etager ses smukke vinduer af flagtype med sprosser. Undtaget er de fire butiksfag i facadens sydlige del. I den fine fyldingsdør er indsat gennembrudte ornamentsfyldinger af støbejern.

Bygningshistorie: Det store hus blev opført i 1807–08 som et sytten fag langt bindingsværkshus for bagermester Chr. Sperling. Vi ved, at huset havde stovværksfremspring som i f. eks. Skolegade nr. 19. Thi i 1843 lod urmager N. Chr. Stougaard dette fremspring på overetagen rykke ind i linie med stuefacaden, og facaden overdækkedes med et lag puds. Ved den sidste istandsættelse iagttoges de gamle stolper på første sal. Hjørnet m.m. blev ved samme lejlighed markeret ved refendfugning. I 1859 blev hoveddøren ændret til den nuværende form. En tidligere bred fritræppe måtte indskrænkes til de lovbestemte 18" (50 cm). I 1918 lod brdr. Byberg ved arkitekt V. Puck jun. foretage en ændring af gavlen mod Store Torv, således at gavlen blev trukket ind i flugt med facaden i Store Torv nr. 15. Det nye hjørne blev dog udført nøjagtigt som det tidligere. Ejendommen blev i 1980 købt af Statsanstalten for Livsfor sikring, og ved en hovedistandsættelse ført tilbage til den skikkelse, som er kendt fra et litografi fra 1843. Arbejdet blev projekteret og gennemført under ledelse af ingeniør J. K. Lings og arkitekt K. Krøll og var færdigt i 1981. Hjørnehuset er sammen med Lille Torv nr. 2 og Vestergade nr. 1 af enorm betydning for stiftsbyens gamle kerne.

Kannikegade

Kannikegade

Helt op i 1800-tallet har Kannikegade været bebygget på begge sider. Bispetorv var fra middelalderen bebygget med huse som for størstedelens vedkommende havde tilknytning til kirken. Flere af disse huse var såkaldte Kannikegårde.

Omtrent midt på det nuværende Bispetorv lå et anseeligt stenhus, som efter reformationen blev bispegård, hertil hørte en stor have med hegnsmure mod Kannikegade og Skolegade. I 1800-tallet gik det lystigt til i gaden, her var de bedre danserestauranter, klubber, cafeer og det gamle teater »Svedekassen«.

Af hensyn til torvehandelen købte og nedrev kommunen i 1883 bispegården og et par andre ejendomme, herved dannedes det første bispetorv. Torvet delte den oprindelige karré i to klynger, en trekantet, hvor nu teateret ligger, og en firkantet mod Skt. Clemens Torv.

I slutningen af 1800-tallet byggedes teateret og på »Svedekassens« grund opførtes posthuset.

☆

Kannikegade nr. 3

Se Bispetorvet

○

Kannikegade nr. 10

Matr. nr. 777 b.

Det anselige hjørnehus ved Harald Skovbyes Gade er, udover den øvre attikaetage, tre etager højt. Det »brækkede« og indskårne hjørne er markeret ved hjørnekvadere, og vinduespillerne i stuefacaden er udfyldt med kraftige di-

amantkvadre. Vinduerne er fag for fag samlet ved dværgpilastre, som på første sal bærer trekantfrontoner, medens vinduerne på anden sal har rektantede fordakninger kronet af halvrunde buer. Attikaetagen er inddelt med dekorede felter imellem de små vinduer. Den kraftigt fremspringende hovedgesims hviler på svære konsoller på hver side af vinduerne og er i øvrigt delt ved kassetværk. Det lave vinkeltag er skifertækket. Dette hus fortsætter i en fem vinduesfag lang bygning ned langs Harald Skovbyes Gade. Bygningen er udført med de samme enkeltheder som hjørnehuset, men huset er en etage lavere. Facaderne er udført i røde mursten i kontrast til de grå pudsede enkeltheder.

Bygningshistorie: Bygningsanlægget blev opført for købmand Hans Schoustrup i 1887–88, muligvis med V. Puck senior som arkitekt. I 1921–22 foretog arkitekt V. Puck junior for frk. Marie Christensen en ombygning af husets indre, som blev indrettet til bageri og konditori med servering på 1. sal. Inde i gården blev opført en udbygning til toiletter.

Kannikegade nr. 16

Matr. nr. 779 b.
Posthuset.

Forbygningen mod Kannikegade er opført i røde mursten over en granitsokkel, der når op til underkanten af stuevinduerne. Den femdelte hovedfacade består af en midtrisalit på tre vinduesfag, flankeret af to sideafsnit hver på tre fag, og endelig to gavlfag hver på ét bredt fag. I stuefacaden bemærkes hovedindgangspartiet og de to døre ved gavlene, som hver er forsynet med en granitindramning og kraftig fordakning med et oiel de boeuf-vindue oven over. Over

Kannikegade nr. 10

den kraftige bæltegesims er facadens midterste del inddelt ved brede granitpilastre med joniske kapitæler og profilbaser. Over den svære arkitrav følger den gennemløbende tandsnitsfrise, som er gentaget i frontonen over midtrisaliteten. I gavlfagene ses over dørene det fint udformede altandørsparti med smedjærnsrækværk. Hovedindgangen er indfattet af granitkarme og har et stort palladiovindue, hvorunder er innskåret:

KONGELIG POST OG TELEGRAF

I den velbevarede hoveddør af teaktræ ses endnu de karakteristisk formede håndslanger med kronede langskilte. Over døren en interessant smedjærns-lampe med kobberskærm udformet som en hane.

Bygningshistorie: Den lidt tunge barokke bygning blev opført for postvæsenet i 1902–03 af kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann ved bygningskonduktør A. Carstensen.

Kannikegade nr. 18

Matr. nr. 781.

Den tretten vinduesfag lange forbygning er opført i grundmur i to etager. Husets forside omfatter det stumpvinklede hjørne mellem Kannikegade og Skolegade. De tidligere butiksvinduer er nu tilmurret og erstattet af tofags vinduer af flagtype, som følger inddelingen på første sal. Den enkle hovedgesims og de øvre vinduers sålbænkgesims er den senklassicistiske facades hovedmotiv. I facaden til Skolegade er indbygget en port. Forhusets vinkeltag er teglhængt. Ved vestgavlen er et spring i gadelinien udfyldt af en tårnkarnap med et spånklædt spir. Indgangspartiet er indrammet af pilastre. Herover ses en bomærkedekoration udformet som en ørn omgivet af lynstråler. På førstesalen ses i brystningen

Kannikegade nr. 16. Posthuset

under det, for arkitekten Hack Kampmann karakteristiske, store karnapvindue, det danske rigsvåben. Inde i den pænt brolagte gård ses forhusets og sidelængens kalkede ydervægge, som må anses for at være af betydelig værdi. Vinduerne er for de flestes vedkommende af flagtype, men i det sydvestlige afsnit af sidelængen er indsat vinduer med store ruder.

Bygningshistorie: Kernen i forhuset er en to etager høj bygning på seksten fag, som havde en grundmuret forside, men en bagside af egebindingsværk. I alt fald var forsiden ny, da huset i 1799 købtes af selskabet »Kronprindsens Klub«. Arvtageren, selskabet »Polyhymnia«, opførte i årene 1848–50 en ny klubgård (Kannikegade nr. 14, Aarhus Stiftstidende). Kannikegade nr. 18 solgtes i 1852 til købmand J. H. Agerup. Samme

Kannikegade nr. 18. »Kannikegården«

år lod Agerup gården ganske ombygge. Forhusets bagside blev ombygget til grundmur. Huset blev forhøjet med en alen (63 cm) og forsynet med et nyt tagbjælkelag. Desuden blev et nyt grundmuret sidehus i to etager opført inde i gården. I 1869 forlængede snedkermester S. Ørum forbygningen mod syd, således at den tidligere åbne indkørsel blev inddraget i forhuset. Ved nedrivningen af den gamle teaterbygning på Kannikegade og opløselsen af et nyt hovedposthus blev byggelinien trukket tilbage mod syd. Da firmaet Bruun & Sørensen havde købt gården, skulle det opståede knæk udjævnes. Kgl bygningsinspektør Hack Kampmann projekterede i 1908 den fine tårnkarnap, som på ingen måde har øvet vold mod den senklassicistiske bygnings karakter.

Kannikegade nr. 18. Gården.

Klostergade

Klostergade hed tidligere »den nordre gade bag klosteret«, det var forlængelsen af gaden Graven, nord om klosteret til Munkegade, hvorfra den gamle landevej til Randers udgik. Vejen herfra til Vestergade, altså den vestlige del af Klostergade og den sydlige del af Grønnegade, hed tidligere Skidengyde. I 1830 kom hele Skidengyde til at hedde Grønnegade, og i 1909 fik gadestrækningerne de navne, de bærer i dag.

Indtil midten af 1800-tallet var Klostergade byens nordligste gade, bag dens haver gik »vejen bag om byen«, den nuværende Nørre Allé, men her var ingen bebyggelse. Gennem Klostergades store haver løb Borrebækken, som i Studsgade forenedes med bækken fra Vennelyst.

Klostergades trafikale betydning mindske tidligt, en ny vej fra Studsgade til Christiansbjerg overtog Randers-trafikken, og da Nørre Allé blev gjort farbar og bebyggedes, aflastede den yderligere Klostergade.

Inspireret af en gammel kastanie fra Klosterhaven ved Vor Frue Kirke's nordlige mur blev der i 1969 som ramme om Klostergades parkeringsplads plantet to rækker kastanietræer, *Aesculus hippocastanum*. På Kloster-torv er ahornen, *Acer platanoides*, plantet omkring århundredskiftet i en baggård. Bygningerne er senere nedrevet, og området er gennem flere omlægninger nu omdannet til torv. Træet er gennem tiderne søgt bevaret som et eksempel på et smukt fuldkronet bytræ. I forbindelse med anlæggelsen i 1973 af en mindre plads ved hjørnet af Badstuegade plantedes ud mod gaden tre lind, *Tilia cordata*.

☆

Klostergade nr. 1–3

Se Volden nr. 31.

Klostergade nr. 5

Se Badstuegade nr. 24–26.

○

Klostergade nr. 14

Matr. nr. 1081 o.

Den nu kun fem vinduesfag lange bygning mod Klostergade er en rest af et betydeligt større hus, som udover det eksisterende hus omfattede to vinduesfag foruden et bredt refendfuget fag med kurvehanksbuet portåbning. Som en fattig erstatning er der ud mod Borggade opført en vinkellænge med et brækket hjørne. Facaderne er, i det oprindelige såvel som i det nye hus, ind delt ved glatte lisener. De er øverst af

Klostergade

sluttet med et astrappet gesimshoved. Lidt herunder er lisenerne prydet med fine guirlandeprydede, joniske kapitæler. Dette provinsielle empiretræk er også gennemført i den nye del af bygningerne. Husets vinkeltag er teglhængt. Medens stuefacaden er opløst af store udstillingsvinduer, ses på første sal pæne vinduer af flagtype.

Bygningshistorie: Huset blev, i en form, som kendes fra et foto i Nationalmuseet fra 1917, opført i 1806 for købmand Poul Frausing. Ved et stort anlagt, men kun delvis gennemført gadegennembrud i 1930 måtte dette yderst vigtige empirehus halveres. Ombygningen blev projekteret af arkitekt Chr. F. Nielsen. Bygherre var købmand A. Bygballe.

Klostergade nr. 16

Matr. nr. 1083 m. fl.

Huset er på fem vinduesfag og i to etager med grundmuret facade. I stuefacaden ses tre butiksvinduer med store ruder og en nyere dør. På første sal ses under det teglhængte vinkeltag pæne tofags sprossevinduer, som også ses i den pæne tagkvist. Bagsidens bindingsværk er af eg forneden og fyrretræ foroven.

Bygningshistorie: Til en ældre én etage høj bindingsværksbygning lod drejermester P. Schmidt i 1867 udføre forskellige ændringer. Huset blev nu to etager højt og forsynet med en forside af grundmur, medens bagsiden forblev bindingsværk.

Klostergade nr. 16

Klostergade nr. 18

Matr. nr. 1083.

Det to etager høje hus har en facade på fire vinduesfag med et trefags vindue over porten. Vinduerne har segmentbuede overliggere, og hovedgesimsen hviler på små konsoller. Husets vinkeltag er teglhængt og har en skorsten. Vinduerne er af flagtype med sprosser, og i stuen ses et stort butiksvindue og en fyldingsdør med bossagefyldinger. I porten er anbragt en låge med presgitter. Gårdspladsen er fælles med nr. 16.

Bygningshistorie: Huset blev opført for høker N. Jensen i 1867.

Klostergade nr. 14

Klostergade nr. 18

Klostergade

Klostergade nr. 20–22

Matr. nr. 1084.

Klostergade nr. 20: Det to etager høje hus er på fire vinduesfag. Over kælderren er facaden forsynet med en retkantet bæltegesims, medens hovedgesimsen er profileret. Husets vinkeltag er teglhængt og forsynet med fire tagkviste med gavlfremspring. I en af disse er sprosserne endnu bevaret. Vinduerne i stuen har store ruder, medens der på første sal er tophængte overrammer.

Bygningshistorie: Dette hus er en rest af et langt større hus som værtshusholder S. Koldt lod opføre i 1855 i tilslutning til ældre nu forsvundne bygninger af bindingsværk. Da huset i 1897 blev askortet med fire vinduesfag, lod bygherren bagemester P. Jensen samtidig de fire tagkviste opsætte.

Nr. 22/Guldsmedgade nr. 24–26: Det anselige hjørnehus »Volmerhus« er tre etager højt og forsynet med en mansardetage. I facaden af røde mursten er indført talrige enkeltheder i nyrenæssance. Det brækkede hjørne er fremhævet ved en hængekarnap med etagespir. Risalitterne til de to gader er kronet af renæssancegavle. I en af dem ses åbne loggiaer i de to øvre etager. Enkeltheder er udført både i formsten og cementpuds. Etagevinduerne er på henholdsvis to og tre fag, alle med overrammer. Flere af de store butiksvinduer har en ret så pågående skiltning, men den gamle bagerforretning er i smuk stand.

Bygningshistorie: Den anselige hjørnejendom blev opført for bagemester P. Jensen i 1897. Arkitekt var R. Frimodt Clausen.

Klostergade nr. 56.

Matr. nr. 1102 a.
Fredet.

Forhuset til denne smukke gård er grundmuret og i to etager, og facaden omfatter ni vinduesfag foruden et bredt portfag, der sammen med husets østgavl er markeret af kvaderlisener. Den sorte kældersokkel er afsluttet af et profilbånd. Under vinduerne på første sal ses ligeledes et smukt profileret sålbænkband. Den pudsede facade er inddelt af en meget fint indskåret renefugning. Det smukt opskalkede vinkeltag er nytækket med røde vingetegl. To særligt indrammede vinduer angiver den smukke facades klassicerende tredeling. Det ene vindue er dog ændret til en indgangsdør med en smuk stentrapp foran. Alle vinduer i facaden er af flagtype med sprosser. I den kurvehanksbuede portåbning er der indsat en moderne gitterport af træ. Over porten er i bagsiden indsat to sandstensplader med bygherren og hans hustrus navne og byggeåret 1812.

Klostergade nr. 20

Klostergade nr. 22. »Volmerhus«

Klostergade nr. 56

Klostergade nr. 56. Gården

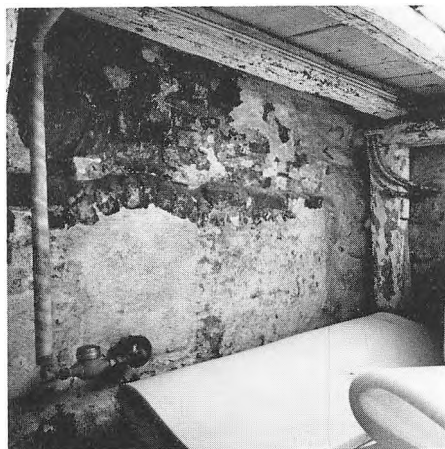
Klostergade nr. 58

Klostergade nr. 58. Sidelangen

Klostergade nr. 60

Klostergade nr. 56

I kælderen er der konstateret afsnit med murværk i munkesten, en kendsgerning som også på grund af husets beliggenhed bag klosteret må påkalde den allerstørste opmærksomhed og en nærmere undersøgelse.

Det noget yngre sidehus til højre i gården er tre etager højt og har uregelmæssigt fordelte vinduer og en hejskvist. Et 24 fag langt bindingsværkshus i to stokværk danner en effektiv baggrund i den gamle gård. Her ses ligeledes et par hejskviste.

Bygningshistorie: Pakhuset mod nord i gården kan ikke nærmere bestemmes, men er nok fra begyndelsen af 1700-tallet. I alt fald stod det her ved den første brandtaksation i 1761. Forhuset blev opført for købmand Anders Faurschou og hans kone Ane Thuesen i 1812. Som arkitekt for denne smukke bygning må i første række tænkes på den i København uddannede murermester Anton Gert Monrad. Faurschou døde i 1814, og krigsråd J. H. Ahnfeldt ægtede enken Ane Thuesen og fortsatte byggearbejderne, idet han lod den svære sidelænge

opføre. Den blev anvendt til beboelse, kornlager og brændevinsbrænderi. Sidehuset blev første gang forsikret i 1827.

Forhuset og sidebygningerne blev i 1974 underkastet en gennemgribende istandsættelse. Arbejdet blev udført af ingeniør J. K. Lings under tilsyn af fredningsstyrelsen. Man kan måske sige, at istandsættelsen har været ret så grov, men bygningerne er nu bragt i en stand, så de fremover vil kunne løse selv de opgaver, en moderne tid vil forlange. Frilæggelsesprocessen omkring Vor Frue Kloster har medgivet Faurschous gård en stedse mere krævende rolle i gadebilledet, og kun ganske få bygninger i bykernen formår som dette smukke forhus at leve op til denne stilling som blikfang.

Klostergade nr. 58

Matr. nr. 1103 d.
Fredet.

Det to stokværk høje forhus er på ni fag og opført i egebindingsværk. Tre stolper i facaden er udvekslet med jernbjælker for at øge udstillingsarealet. Den gennemløbende stokværksudkrægning har profilskårne bjælkeender og en smukt høvlet overgangsfod. Tagbjælkerne oven på remmen har afrundede ender, og i murtavlene ses to stk. dokketømmer. I de østlige fag er taget løftet i begge sider, og her ses mellem de længere stolper store slagvinduer, medens de mindre vinduer i resten af førstesalen er med sprosser. Inde i gården har den seks fag lange sidelænge ganske glat bindingsværk, idet en tidligere svalegang er fjernet. Derimod har husets anden ydervæg ind mod nr. 60 en smule stokværksfremspring med affaset overgangsfod, omtrent som i sidehuset i Vestergade nr. 1. I de høje førstesalsstol-

per er tagbjælkerne tappet igennem stolperne et stykke under tagremmen, og ekstra bjælker er indlagt for at øge loftets bæreevne. Desuden er bjælkerne i begge etager afstivet med skråstivere, »bjørne«. Bygningerne er teglhængte.

Bygningshistorie: Under forhuset ligger en kampestenskælder, hvori indgår middelalderligt murværk. Men det nuværende forhus synes at være opført i 1702 og i så fald af skipper Rasmus Pedersen Hjortshøj. Hans hustrus initialer K.A.D. – Kirsten Andersdatter – og dette årstal er bevaret på et brudstykke af en porthammer inde i sidehusets væg mod øst. Men sidehuset har, som et gavlhuis, oprindeligt været gårdens hovedlænge. Gavlhuset har nået helt ud til gaden og er formodentlig opført ikke længe efter 1600-tallets begyndelse. En skråstiver er opsat inde i portrummet. Den er forsynet med et profilhøvlet hulstavsnit og er en oprindelig overgangsfod fra et renæssancehus. Det kan være en rest af gavlhusestets oprindelige gavlfod til Klostergade. I et skøde fra 1733 beskrives bygningerne som nu med et ni fag langt forhus og en sidebygning på seks fag. Brandtaksationen for 1801–10 nævner i 1805, da gården ejes af cancelliråd J. Bøggild, at bygningerne er blevet anseligt forbedrede. Her sigtes måske til den tidligere nævnte hævning af taget over porten i de tre østlige fag af forhuset. Den interessante gårds bygninger giver et smukt samspil med nabogården nr. 56.

Klostergade nr. 60

Matr. nr. 1104

Indtil 1983 fremtrådte det to etager høje og otte fag lange byhus med en nyere butiksfacade, medens der i den overpudsede første sal kun anedes svage

Klostergade

Klostergade nr. 60. Gården.

spor af eventuelt bindingsværk. Under den nu igangværende ombygning af forhuset afsløredes der velbevaret egebindingsværk fra 1700-tallet i overetagen, medens der under det afdækkede stokværksfremspring stod seks af de oprindelige otte stolper i stuevæggen. Selv om de var i dårlig stand, kunne den oprindelige højde af løsholterne erkendes og hermed støtte den projekterede facaderekonstruktion. Herover bærer de profilskårne hovedbjælker den karnishøvlede overgangsfod. Imellem hovedbjælkerne er indlagt mellembjælker, hvis oprindelige profilsnit er bortskåret. Det velbevarede bindingsværk på første sal har to stk. dökætømmer under hver løsholt. Under tagryggen er der huller fra de oprindelige gennemstukne tagbjælker, som antyder denne etages anvendelse til lager for korn. Foran de nuværende tagbjælker oven på remmen ses en meget sjælden profileret plankegesims.

Bagsiden af huset har grundmuret underetage, men herover ses en del af husets oprindelige bindingsværk, måske fra 1600-talet. Gamle virker ligeledes spærene af pommersk fyr med påbladede hanebånd.

Bygningshistorie: Ejendommen var i 1682 ejet af en gårdmand i Brændstrup ved navn Rasmus Lassen. Han døde i 1687 og er i Tilst kirke mindet ved en ligsten i våbenhuset. Hans svigerdatter, Margrete Olufsdatter solgte i 1727 gården til en sø- og handelsmand Jens Mikkelsen Mårup (død 1753). En kort beskrivelse af gårdens bygninger ses først ved brandtaksationen i 1761. Det nævnes blandt andet, at der var port i to af forhusets i alt otte fag og kælder under tre fag. Desuden var der et sidehus og baghus. Først ved brandtaksationen i 1811 er der indrettet beboelse i forhu-

Klostergade nr. 62

sets tidligere kornloft på første sal, med oplægning af loftsbjælker og den nye profilgesims. Det nuværende grundmurede sidehus blev opført i 1899 for vognmand Gammelgaard og indrettet til stald. Dette hus blev i 1929 forhøjet til to etager og indrettet til skotøjsfabrik, for fabrikant N. Clausen, ved arkitekt N. S. Bech. I 1910 udførte arkitekt Chr. Frühstück Nielsen et heldigvis ikke opført projekt til en stor etageejendom. Den nuværende ombygning udføres for firmaet Plejdrup og Westberg ved arkitektfirmaet Poulsen & Therkildsen i Århus.

Forskellen i bagsidens bindingsværk i forhold til facaden antyder, at et ældre hus engang i 1700-tallet har fået en ny facade med et typisk stokværksfremspring i lighed med, hvad der må være passeret i nabohuset nr. 58, hvis nye facade kan dateres til 1702. I loftsetagen i nr. 60 findes en gammel enfyldingsdør fra omkring 1700, medens dørene på første sal med to fyldinger meget vel kan være fra omkring 1810.

Klostergade nr. 62

Matr. nr. 1105.

Det grundmurede hjørnehus har sin længste facade på fjorten vinduesfag mod Munkegade. Et brækket hjørne formidler overgangen til den korte portlængde til Klostergade. Kun i de nordligste otte fag til Munkegade er det oprindelige, klassisk profilerede sokkelbånd over kælderen bevaret. I de sydligste fag er stuefacaden inddelt i store butiksvinduer, medens de øvrige vinduer i stuen og på første sal er forsynet med store ruder og en ventilationsramme. Husets vinkeltag er teglhængt med tre pæne kviste til Munkegade. Hoveddøren er beklædt med plade, men røber indven-

dig sin smukke oprindelighed med afvekslende fyldinger. Her foran ses en tretrins granittrappe. Også inde i huset ses fornemme senklassicistiske døre med afvekslende glatte og bosserede fyldinger.

Bygningshistorie: Det ret anelige hus blev opført i årene 1852–59 for kammerråd og prokurator Hans Gundorf Jensen og gæstgiver J. E. Fastrup. Butiksvinduerne blev indbygget i 1907 for hotelejer F. E. Gaarde ved bygningsassistent Sigvald Bøstrup. De moderne og uheldige vinduer blev indsat for Mogens Hansen i 1975.

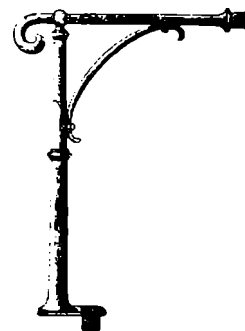
□

Kystvejen

Se Havnegade.

Kystvejen nr. 59–65

Se Mejlgade nr. 92.

Kaldergelænder. DFJ 1910

Lille Torv set mod Store Torv

Lille Torv nr. 2

Lille Torv-Store Torv

Torvene menes opstået på en forbindelsesgade mellem det, indenfor de i 900-tallet opførte befæstningsvolde beliggende trækapel og den i år 1070 opførte domkirke Sct. Nikolai (nuværende Vor Frue Kirke). Trækapellet blev kort før år 1200 erstattet af den nye Domkirke, Sct. Clemens. Dette byggeri blev starten på en omstrukturering af arealet inden for voldene, og Store Torvs karakteristiske form stammer fra denne tid.

Det antages at Store Torv, der i 1386 kaldes Gammelortov, er ældre end det, udenfor Borgporten beliggende Lille Torv, tidligere kaldet Torvet på Immervad, hvorfra der udgik veje til Grenå, Randers og Viborg, foruden vejen sydpå over åen. Torvene blev adskilt af Borgporten med det middelalderlige borgtårn, nedrevet 1685. Store Torvs form kommer muligvis af Domkirkens oprindeligt projekterede dobbelte vesttårne samt behovet for en samlingsplads i forbindelse med Borgporten. Foran Domkirkens vestfront befandt sig byens middelalderlige rådhus, ombygget 1750 og nedrevet 1859. På torvene stod i middelalderen galger, fængslet befandt sig i Borgporten, senere i rådhuskælderen. Store Torv blev hovedsageligt brugt som markedsplads for heste, kvæg og lign. Lille Torv blev derimod hurtigt hjemsted for byens fornemste bygninger. Borgmestergården, der nu findes i Den gamle By, opførtes i 1597 på Lille Torv.

I Badstuegades udmundning mod Lille Torv blev der i 1977 plantet en lind, *Tilia cordata*.

☆

Lille Torv nr. 2

Matr. nr. 643 a og c.
Delvis fredet.

Hovedbygningen til denne den største af byens gamle købmandsgårde ligger med sin hovedfacade ud til Lille Torv, vel den mest krævende plads i bykeren. Selv om meget er sket med den tre etager høje grundmurede, palæagtige bygning, siden den stod færdig i 1816, hævder huset stadig smukt sin plads på torvet. Butiksvinduer har ved udhuling øvet vold mod den refendfugede stuefacade. Men kvaderhjørnerne på de to øvre etager er endnu på plads. Det tre fag brede midterafsnit er i Harsdorffs manér hindeagtigt tilbagetrukket for derved at give de fine joniske halvsøjler noget større vægt. Det oprindeligt fint opskalkede og forholdsvis lave teglhængte vinkeltag er udskiftet med et svært barokt mansardtag, og midterpartiet er yderligere fremhævet af en sekundært opført trefags gavlkvist med frontspids. Husets tidligere kurvehankbuede indgangsportal er nu erstattet af en tøndehvælvet galleripassage, der sammen med de voldsomt udvidede butiksvinduer har svækket husets betydelige monumentale vægt. Også vinduerne på første sal er ændret flere gange, sidst endog med udtagning af de gamle rammer. En ændring af vinduerne på anden sal har også bidraget til at svække facadens udtryksfuldhed, som i 1816 var meget betydelig.

Sidelængen langs Badstuegade i to etager gik tidligere fra forhusets nordøstlige hjørne, og husets facade var bindig med gavlen af mansardpakhuset i gårdens nordlige ende. Den sydlige trediedel blev fjernet ved den sidste store ombygning af gårdens forhus og erstattet af en nybygning på tre etager i den samme nybarokke stil som det ændrede hus mod Lille Torv.

Badstuegade nr. 1 A

Resten af sideløjen langs Badstuegade, som ender ved mansardpakhuset, er et to etager højt grundmuret hus. I den brune sokkel indgår adskillige gamle granitkvadre. Facaden er forsynet med en meget spinkel og for empiretiden karakteristisk refendfugning og har under førstesalsvinduerne en gennemgående profileret bæltegesims. Husets sydgavl springer frem foran den nyere tilbygnings facade til Badstuegade. Huset ligger under den sidste istandsættelse et nyt tegltag, ligesom den beskadigede puds blev istandsat. Stuevinduerne når helt ned til husets sokkel, og nogle er endog kældervinduer. Førstesalens vinduer er af senklassicistisk type med overrammer og placeret i højde med hovedhusets førstesalsvinduer. Helt op mod mansardpakhuset er placeret en kurvehankbuet portåb-

Badstuegade nr. 1 B. »Mansardpakhuset«

ning, hvori er en smuk gammel revleport.

Mansardpakhuset vender sin prægtige gavlvud til Pustervig og Rosensgade. Den lave sokkel er sorttjæret. Muren er i øvrigt berappet, vandskuret og gulkalket både mod gaden og den nu helt fra påklistrede skure m.m. befrieede sydside. Man ser her de meget fine og vellformede åbninger, luger og hejsekviste, som allerøverst oppe har en smuk svejfnings. Over den svære murede hovedgesims ses det prægtige teglhængte mansardtag. Disse enkeltheder gør pakhuset til et af de prægtigste arkitekturmonumenter i byen.

Bygningshistorie: Købmand, senere agent og justitsråd Harboe de Meulengracht havde omkring 1800 erhvervet denne betydningsfulde gård. Her lå tidligere nogle ret almindelige to etager høje bindingsværksbygninger. I 1809 oplørtes det store pakhuis i Badstuegade. Da det første gang brandtakseres, beskrives bygningen kun som værende to etager høj. Først ved brandtakserationsforretningen i 1817 beskrives det som værende tre etager. Muligvis er der ved en ændring indskudt en etage. Endnu mærkeligere er det at konstatere, at først ved den følgende brandtakserationsbeskrivelse nævnes husets mansardtag eller, som det hed i datidens sprogbug, »gebrokkent tag«. Huset blev muligvis projekteret af murermester J. F. Colwitz.

Danmarks fortvivlede forhold under napoleonskrigene medførte, at Meulengracht først i 1816-17 lod sit nye forhus til Lille Torv og sidelængen langs Badstuegade opføre. Han har sandsynligvis brugt den fra København indrejste dygtige murermester A. G. Monrad. Købmand J. U. Gerdes købte den store ejendom i 1855 og lod i de følgende år foretage ret betydelige arbejder. Den

Lille Torv nr. 2. Mansardpakhuset set fra gården

forneemme balkon blev opført. Vinduerne på første sal, som oprindeligt havde betonet akser i facadens tredjedelspunkt, blev nu ensartet og forhøjet til en særlig senklassicistisk slankhed og med spinkle sprosser. Vinduerne i stuen blev ligeledes forhøjet til butiksvinduer og prydet med rundbuede kvaderstik. Hele badstuegadelængen blev desuden gjort to meter højere. Spærene blev, for ikke at skære ind i pakhuisets mansard, ændret således, at taget blev lavere. Som arkitekt for Gerdes må regnes med Hans Wilh. Schröder. Således stod huset, indtil tømrermester A. Iversen i 1907 lod foretage meget betydelige forandringer på hovedfløjen og det nye sidehus. Husene blev derved drejet endnu længere bort fra den oprindelige empiriearkitektur hen mod en mere palæagtig byggestil. Muligvis inspireret af Hack Kampmanns Marselisborg slot. Iversens arkitekt var Thorkel Møller.

Lille Torv nr. 6

Matr. nr. 597.

Handelsbanken.

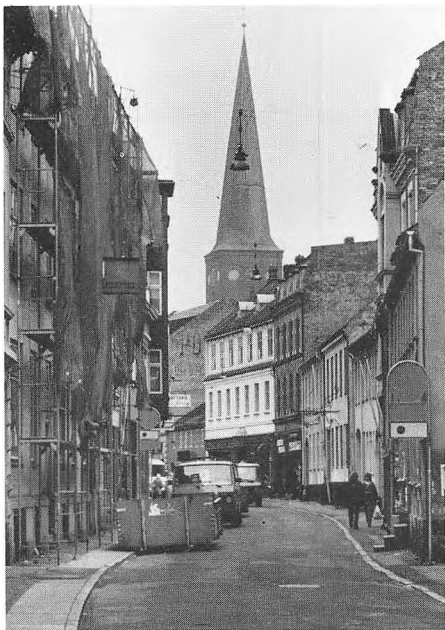
Den forneemme bankbygning er et grundmuret hus på tre etager over en høj indadskrånende kældersokkel af kvadre i stenbrudsgranit afsluttet med et profilsbånd. Herfra fortsætter granitfacaden, som nu er udført af pøsekvadre i markstensgranit af forskellig farve, og ender i en bæltegesims under vinduerne på første sal. Nu ændres facaden atter, til røde mursten indtil den svære konsolgesims af sandsten. Det lave vinkeltag er tækket med glaserede tagsten. Vinduerne er indrammet med karme og poster af sandsten og øverst afdækket med tvillingbuer. Karmene er prydet med tovsnoninger. Bygningen er overordentlig velbevaret. Kun i hovedindgangspartiet er der indsat en mo-

Lille Torv nr. 6. Handelsbanken

derne glasvær. Ligeledes er husets indre, med blandt andet den smukke marmortræppe, i fin stand.

Bygningshistorie: Bankhuset blev opført for Jydsk Handels- og Landbrugsbank 1899-1900. Arkitekten S. F. Kühnel havde tidligere vist sin evne til at kunne projektere store bygninger i italiensk renæssance fra 1500-tallet. Med Handelsbankens bygning har han grebet tilbage til arkitekturen i Firenze fra 1400-tallet. Der må ikke her ses bort fra det bankpalads, som arkitekt I. D. Herholdt i 1865-70 havde opført for Danmarks Nationalbank ved Holmens Kanal, hvor der blev skabt en tradition for, at store bankbygninger i deres udtryksform burde minde om huse i Firenze. Facaderne blev for et par år siden smukt afrenset, så materialerne kommer til deres ret.

Mejlgade

Mejlgade

Navnets betydning er ikke entydigt bestemt. Den ældste, kendte omtale er Medelgade i 1500-tallet, senere Middelegade, altså en mellemgade, men hvad den er placeret imellem er uafklaret. (Er den anlagt på »mellemjorden« mellem markjordene og havet?)

Tidligere indbefattede Skolegade den ældste del af Mejlgade indtil umiddelbart syd for Graven, hvor den ældste port formodes at have stået. Se Jordfæste s. 23. I 1600-tallet var porten i nærheden af den nu forsvundne Smedegyde, en lille gade mellem Mejlgade og stranden lidt syd for Nørreport. Porten flyttedes tre gange i 1700-tallet og var til sidst placeret helt ude ved Molsgade. En medvirkende årsag til den hyppige flytning af portene var de mange købmændsgårde, der blev bygget i disse år. I konkurrence om at være den første til at handle med bønderne, når de kom til byen med deres varer, søgte købmændene at placere sig så nær byporten som muligt.

I 1800-tallet kom fabrikationen til olie, øl og brændevin især.

Men Mejlgade i 1800-tallet var også latinskolen, Stiftstidendes og fornemme folks bopæl, den betragtedes som byens hovedgade og var den første gade i byen, der blev asfalteret.

Grenå-banen sidst i 1870'erne nedsatte oplandshandelen, og da yderligere sporvejslinierne gik uden om Mejlgade, mistede den sin førende position.

I Rådhusstræde bag Mejlgade nr. 1 står et ældre lindetræ, *Tilia vulgaris*. I 1939 opstilledes »Ålefangeren« af Jens Jacob Bregno.

Mejlgade nr. 1

Mejlgade nr. 1

Matr. nr. 725.

Den store bygning bag domkirken hviler på en flerleddet sokkel, som nederst er af granitkvadre og over kældervinduerne afsluttes med et profilbånd. Facader og gavle, som antyder nyrenæssansens formsprog, er af røde mursten, med enkeltheder som båndgesimser, hjørnelisener og gavlprofiler udført af groft eller glat puds med lyse tilslagsmaterialer. Det kraftigt fremspringende midterparti er i lighed med de svungne gavle udformet som en gavlfronton. En vældig tøndehvælvet åbning arbejder sig loggiaagtigt ind i gavlfronten. Buens forside er som de segmentbuede vinduers stik markeret ved kvadre. Inde bag loggiaens krydsbuede rækværk ses et stort glasparti. Sadeltaget er tækket med vingetagsten og har bevaret sine gamle skorstene. To små tagkviste med spidse taghætter markerer akser i de to tagafsnit ved hver side af frontonen. Huset har overalt nye tofags sprosser-vinduer af slagtype. Men den oprindelige smukke stentrapppe er fjernet og det nyere hovedindgangsparti er udformet med store glaspartier og en ny hoveddør, som er omfattet af svære granitbjælker. Den gamle arrestbygning ligger som et korshus bag ved rådhuset, er i to etager og dækket af et svært valmtag. De ældre små arrestvinduer er udskiftet med store vinduer.

Bygningshistorie: Det tidligere rådhus og arrestbygningen blev efter langvarige overvejelser opført i 1857-58 efter tegninger af C. G. F. Thielemann. Bygningsstilen nyrenæssance, som G. Bindsbøll havde indført ved Statshospitalet i Risskov, er her i rådhusbygningens smukke proportioner klart forædlet gennem Thielemanns skoling i empi-

rens og senklassicismens formsprog. En betydelig ombygning af huset foretoges i 1907 samtidig med ombygning af arrestbygningen til kontorformål. Dette arbejde blev ledet af arkitekt S. F. Kühnel. De store kviste på den tidligere arrestbygning opsattes i 1919. Bygningen er i smuk stand, men skæmmes fælt af nogle garagebygninger mod Rosensgade.

Mejlgade nr. 5

Matr. nr. 711 b.

Forbygningen er tre etager høj og den af kvaderlisener opdeltede facade omfatter syv vinduesfag. I underetagens sydlige halvdel ses endnu butiksfacaden med kvaderinddeling. Den nordlige slagterbutik er omgivet af flisebeklædning, fa-

Mejlgade nr. 5

Mejlgade

Mejlgade nr. 7

caden er i øvrigt pudset og oliemalet. I de to øvre etager er de gamle vinduer af flagtype bevaret. Vinkeltaget er teglhængt.

Bygningshistorie: Forbygningen, som erstattede et beskedent bindingsværkshus, blev opført i 1880 for smedemester L. S. Andreasen.

Mejlgade nr. 7

Matr. nr. 712 a.

Det grundmurede hus er to etager højt. Facaden er tredelt, det fem fag brede midterafsnit flankeres af en svagt frem-springende portrisalit i nord og et tilsvarende vinduesparti i syd. Soklen er af granitkvadre og følges af et refendfugget kælderafsniit. Herover afsluttes med en smukt profileret bæltegesims, som er trukket i gering rundt ved gavlrisalitternes murfalse, der helt ude ved gav-

Mejlgade nr. 7. Gårdspladsen.

lene giver plads til husets tagedløb. Selve facadens murflade er kvaderfugget i et eksakt alenmodul med skiftevis brede og smalle kvadre. Det ret lave tag er dækket med skifer. Vinduerne i stue-etagen er af en usædvanlig høj flagtype, medens der på første sal er normale sprossevinduer. I gavlfagene ses brede trefagsvinduer. Den nuværende smukke fyldingsport er en genskabelse efter gamle fotografier. Husets indre byder på adskillige smukke enkeltheder som hovedtrappen og de fine vinduespartier med indvendige skodder fra opførelsen. Også sidehuset og gårdspladsen er smukke, og i portrummet ses rester af en vægdekoration.

Bygningshistorie: I stedet for nogle meget beskedne huse af bindingsværk lod grosserer og senere formand for borgerrepræsentationen Anthon M. Herskind

dette betydelige forhus og en del af sidebygningen opføre i 1848–49. Som arkitekt må tænkes på W. Schrøder, der netop i disse år opførte så mange smukke bygninger i Århus, at det blev bemærket helt i Ålborg. I facadens enkeltheder er der et klart defineret forhold til stede, som gør sig gældende i gavlrisalitternes rolle som facadens hovedmodul og kvaderinddelingen. Huset må være et af de tidligste eksempler på, hvorledes man direkte kan allæse husets tilblivelse på tegnebrættet. Herskind lod i 1860 sidelængen forlænge ind i gården. Byrådsmedlem Carl Bertelsen lod i 1887 et »kikkenborg« opføre på en del af sidelløjen.

Efter mange års vanrøgt blev den fine gård købt af arkitekterne W. Kjær og J. Richter. I 1978–79 har de på forbilledlig vis udført en grundig og nænsom hovedistandsættelse af gårdens bygninger. Foruden at virke efter deres hensigt er disse bygninger en af senklassicismens vigtigste manifestationer i Århus, fra netop den tid hvor byen tog til at vokse.

Mejlgade nr. 9, 11, 15 og 17

Mejlgade nr. 9, 11, 15 og 17

Matr. nr. 713 a, 713 c, 713 b og 714.

De fire småhuse er alle ændrede fra deres oprindelige status som bindingsværksbygninger og forsynet med grundmurede forsider. Den oprindelige fagdeling på tre og fire fag kan dog endnu fornemmes. Det sidste hus, nr. 17 ved hjørnet af Graven, har trods sine ændringer med maskinsten og profilerede indramninger om vinduerne bevaret sin form med en halvvalm mod Graven. Flere steder er der indsat store butiksvinduer i facaderne, men et enkelt sted viser vejen tilbage til det gamle med indsætning af sprossevinduer. Flere steder er facaderne påført »Cali-

Mejlgade nr. 19

fornia Stucco«. Taget er overalt tegl, i nr. 17 endog fornyet for et par år siden. Trods alle de nævnte småskader er disse huse samlet af stor værdi for dette det mest spændende gadestrøg i byen.

Bygningshistorie: Rådmand Jens Christensen Basballe var i 1683 ejer af disse fire boder på Mejlgade. Ved brandtak-sationen i 1801 var opdelingen som nu og husene fordelt på forskellige hænder og opført i bindingsværk. Nr. 9 blev ombygget til grundmur for håndskomager Chr. Bruun i 1892. Nr. 11 fik i 1853 påført en ny grundmuret facade for Chr. Woer. Taget blev ombygget i 1878 samtidig med indsættelsen af en yderdør, ejeren var nu skomager Lundum. Enkefru Lemmich lod i 1852 nr. 15 forsyne med en ny grundmuret forside. I 1867 lod skomager N. Baes et par ældre vinduer erstatte af lange butiksruder. I 1872 lod enkefru Frederiksen en tofags kvist opsætte, samtidig måtte hun rykke sin udvendige trappe tilbage for det smalle fortov. Endelig lod barbermester J. Woldum i 1894 sit gamle hus ved hjørnet ombygge til grundmur. Arkitekt var R. Frimodt Clausen.

Mejlgade nr. 19

Matr. nr. 1081.
Fredet

Forhuset, som vender sydgavlen ud til Graven, er ni fag langt og opført i bindingsværk i to etager over en høj tjæret sokkel af kampesten og enkelte granitkvadre. Huset har stokværksfremspring, der understøttes af smukt udskårne volutknægte prydet med akanthusværk og nedhængende dråber, »gutæ«, der dog delvis er skjult af maling. Overgangs-foden er kelhøvlet i et dobbelt karnisprofil. Det lidt skæve gadeforløb har givet plads for en meget smuk trappe af

Mejlgade nr. 19. Gården.

gamle granitkvadre, som nu fører op til den gamle farvehandel. Her var nok i virkeligheden hovedindgangen i patri-cierhuset, som først efter 1800 blev anvendt til handelsvirksomhed. På første sal er fagdelingen intakt bortset fra nogle få løsholter, der af hensyn til vinduerne er sænket lidt. Husets gavl mod Graven er opført i grundmur, men i bagsiden af forhuset er det gamle bindingsværk intakt. Ved nærmere eftersyn bemærkes her spor af en svalegang. Førstesalens loftsbjælker ligger oven på tagremmen. Den lange sidelænges nordside strækker sig op langs med nabogården nr. 21-23. Også her er det gamle bindingsværk i væsentlig grad bevaret. Loftsbjælkerne er her tappet igennem stolperne et stykke under tagremmen, således at et styrtrum fremkommer. Taphuller i de yderste stolper mod Mejlgade viser, at denne styrtrums-konstruktion med »bjørne« har nået helt ud til gaden, og at vi her står over for et oprindeligt gavlvendt bindingsværkshus, hvortil der senere er føjet et langhus mod Mejlgade. I et overdragelsesdokument fra 1694 beskrives gårdens hovedlængde som et femten fag langt gavlhus samt en fire fag lang forbygning. Mod vest begrænses gården af et syv fag langt baghus opført i bindingsværk med en højtrejst gavl mod Graven, som når et stykke ud på fortovet. Grunden er mod Graven lukket af et smalt grundmuret hus og to portindkørsler. Alle bygninger i den spændende gård er teglhængte. Det smalle gårdsrum yder den besøgende et væld af smukke synsindtryk.

Bygningshistorie: To gamle kampe-stensældre under forbygningen og det store sidehus er adskilt af en metertyk mur og antyder tilstedeværelsen af to ældre gavlvendte huse mod Mejlgade. I

Mejlgade nr. 19. Baghusets gavl mod Graven.

Mejlgade nr. 19

I et mindre kælderrum under forbygningen fra 1600-tallet ser man her et udsnit af etageadskillelsen med de enormt brede guloplanker.

den store nordlige kælder ses et vældigt fundament af den gamle åbne skorsten. Nordlængen må nok i sin oprindelige skikkelse være opført omkring 1600, medens forsiden mod Mejlgade kan være opført lidt senere. Baghuset blev i sin nuværende form opført kort før 1800. Den grundmurede gavl blev opsat i 1864, medens det smalle hus langs Graven blev opført for farvehandler I. C. Juul i 1851. Gårdens nuværende ejer, havearkitekt Lars Rohde, er i øjeblikket i færd med en hovedstandsættelse af bygningerne. Se også Graven nr. 3.

Mejlgade nr. 25

Matr. nr. 1028.
Fredet

Bygningerne ud til gaden omfatter et fem fag langt gavlhus i bindingsværk og et lidt tilbagetrukket porthus i grundmur. Gavlhuset er et højstolpehus i to stokværk, og de gennemgående stolper er delvis støttet af skråstivere. De gen-

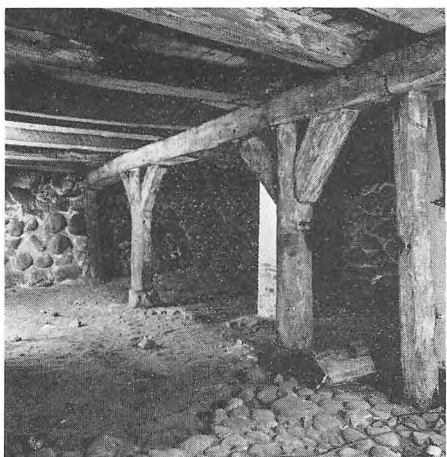
Mejlgade

Mejlgade nr. 25

nemstukne tagbjælker angiver tilstedeværelsen af et styrtrum. Gavlhuset, portbygningen og den to fag lange tilbygning til gavlhuset inde i gården er alle teglhængte. Gavlhusets gavl inde i gården er ret og af udmuret bindingsværk. Derimod er den oprindelige knægtbyggede gavl til Mejlgade forlængst omformet til et vinkelhjørne med en grattagskæring. Den tidligere butiksfacade blev ved den sidste istandsættelse delvis retableret med stolper og nye pæne sprossevinduer som på første sal. I portåbningen en gammel revleport. Under gavlhuset findes en stor kampestenskælder, hvor en konstruktion af svære egtræsdragere med kopbånd bærer bjælkelaget.

Bygningshistorie: Gavlhuset kan næppe være stort yngre end fra midten af 1500-tallet. Ved en synsforretning, der fandt sted i 1685 var den knægtbyggede gavl i så dårlig stand, at knægtene

Mejlgade nr. 25

Et af de smukkeste og bedst bevarede kælderrum fra midten af 1500-tallet ses her med sin oprindelige dragerkonstruktion og en smukt istandsat kampestensmur som baggrund.

Mejlgade nr. 25. Gården med gavlhuset.

truede med at styrte ned. I den ældste kendte beskrivelse af gården fra 1721 var gavlhuset som nu fem fag langt. Førstesalens stokværksfremspring på femten cm blev i 1848 trukket ind på linie med underetagen. Men gavlhusets fremtræden i gaden var en stadig torn i øjet på bygningsmyndighederne. Flere ændringer er foretaget med husets facade, indtil arkitekt K. Krøll i 1969 købte den og herefter foretog en lempelig istandsættelse af dette, formentlig byens ældste bevarede borgerhus.

Mejlgade nr. 27-29

Matr. nr. 1027.

Det to etager høje grundmurede hus er ni vindueslag langt. Den ret høje kælder var tidligere markeret ved en bæltegesims, der tillige med en anden gesims mellem vinduerne forsvandt da facaden i 1930-erne blev pudset med »California Stucco«. Dette er dog atter udjævnet, og huset står i en smuk rød farvetone. Over hovedgesimsen et nydeligt teglhængt vinkeltag med rette gavle. Over de pæne tofags vinduer er der lige stik, medens porten og dørene har segmentbuede stik. Butiksvinduet er smukt indpasset i facaderytmen.

Bygningshistorie: Forhuset, der erstattede nogle ældre bindingsværkshuse, er opført i to omgange. Den sydlige halvdel blev opført for smedemester R. Bang i 1841, medens kobbersmed Gerstrøm lørst i 1859 opførte resten. Det pæne hus blev for et par år siden smukt istandsat.

Mejlgade nr. 31

Matr. nr. 1026.

Det korte hus er tre etager højt og er opført dels af bindingsværk og dels af grundmur. Bygningen er tækket med røde vingetagsten og den pæne facade

Mejlgade nr. 27-29

er forsynet med sprossevinduer af flagtype.

Bygningshistorie: Et ældre fem fag langt bindingsværkshus fik i 1855 en ny grundmuret forside. Bygherre var skomager C. Fløjstrup, som i 1871 lod bygningen forhøje til den nuværende skikkelse. I 1979 foretog arkitekterne N. Primdahl og E. Weitling en renovering af det særprægede hus, som fik nyt tegltag, ligesom butiksvinduerne erstattedes af to pæne sprossevinduer af flagtype, som er i harmoni med de ældre vinduer.

Mejlgade nr. 33

Matr. nr. 1025.

Det lille hus er én etage højt, og facaden omfatter fire vindueslag, hvori indgår et dørfag. Den nu grundmurede facade er berappet, vandskuret og malet. Det pæne vinkeltag er teglhængt og er for-

Mejlgade nr. 31

Mejlgade nr. 33

synet med en tagkvist. De nyere vinduer har sprosser.

Bygningshistorie: Forhusets bindingsværksfacade blev i 1840 helt fornyet i de samme materialer, medens der ikke ses noget om, hvornår en udmuring af facaden har fundet sted. Betydelige ændringer blev foretaget i 1915 for sagfører Glasius. Arkitekt W. Th. Klemann udlørte de relevante tegninger og anmeldte byggesagen, som desuden omfattede ændringer af det store sidehus.

Mejlgade nr. 35

Matr. nr. 1024.

Det nydelige grundmurede hus er tre etager højt. Facaden omfatter syv vindueslag og er indrammet af svære hjørnepilastre med kompositte kapitæler. Underetagen er forsynet med rundbuede arkadevinduer og en bred dertil svarende portåbning. Under førstesalsvinduerne ses en æggstavsprydet bæltegesims, og nydelige profiltrukne indlætninger pryder vinduerne, som er af flagtype. Husets skifertag kan ikke ses fra gaden. Facaden er pudset og oliemalet.

Bygningshistorie: I stedet for et anseligt bindingsværkshus fra 1760-erne lod trævarefabrikant H. I. Nielsen i 1889 de nuværende bygninger opføre.

Mejlgade nr. 37

Matr. nr. 1023.

Det ejendommelige hus' forside er to etager højt, og facaden omfatter seks uregelmæssigt fordelte vindueslag med gamle sprossevinduer. Facaden er pudset og malet. Tagværket mod gaden har en ejendommelig lav hældning og er tækket med dårlige gamle tagsten. Stuefacaden er inddelt med store butiksvinduer og har en dør ved hver gavl.

Mejlgade nr. 35

Bygningshistorie: Et én etage højt forhus med grundmuret forside blev opført i 1816 for smedemester Frands Nielsen Lisberg. Bagsiden var udført i bindingsværk. I 1841 lod smed A. Sørensen forsiden forhøje i samme materiale. Butiksvinduerne blev indsat i 1892.

Mejlgade nr. 39

Matr. nr. 1022 a.

Den anselige bygning er nu to etager høj med en senere påbygget mansard i fabriksafbinding. Facaden omfatter syv brede vindueslag og er horisontalt delt af bæltegesimser. Stuefacaden er helt opløst af store butiksruder, men i de to øvre etager ses pæne vinduer af flagtype, øverst med sprossede overrammer. Butiksfacaden har endnu bevaret væsentlige dele af udsmykningen fra 1916.

Mejlgade nr. 39

Mejlgade nr. 37

Bygningshistorie: Forhuset blev opført i kun én etage for distriktskirurg Chr. Weis i 1845, og hans broder, civilingeniør, senere møller A. Weis, forelagde byggesagen. I 1875 påbyggede arkitekt Th. Arboe for læge P. Brøndsted en øvre etage. Endelig i 1916 blev mansardetagen og butiksfacaden tilføjet bygningen ved arkitekt W. Th. Klemann.

Mejlgade nr. 41

Matr. nr. 1021.

Det grundmurede hus er tre etager højt foruden en mansardetage. Facaden er inddelt i fire brede vindueslag og opbygget af gule forblændersten med rigelig anvendelse af formtegl og mønstermuring. Mansardtaget og de pæne kviste er tækket med skifer. Den oprindelige butiksfacade er noget ændret. Etagevinduerne er af flagtype. Huset er i udmærket stand.

Mejlgade nr. 41

Mejlgade

Mejlgade nr. 43

Bygningshistorie: Bygningen blev opført af arkitekt R. Frimodt Clausen i 1899–1900. Bygherre var skomagermester Marius Baes.

Mejlgade nr. 43

Matr. nr. 1040.
Fredet

Den grundmurede to etager høje forbygning omfatter tre brede vinduesfag over en høj kælder. Det brede portfag i syd omgives af to afvisersten og modsvarede tidligere af et blændingsfag i nord. Murfladen imellem de to vinduesrækker er prydet af en blomsterfrise i stuk, ligesom den kraftige hovedgesims også er smykket med blomsterranker. Husets vinkeltag er teglhængt. I facaderne ses nye tofags slagvinduer. I gårdens nordøstre hjørne et to fag bredt

Mejlgade nr. 43. Side/gavlhuset.

trappehus med en smuk empiretrappe med et krydsgitterrækværk. I fortsættelse af trappehuset ses et meget gammelt bindingsværkshus med højstolper igennem de to stokværk. Det er seks fag langt og er forsynet med en senere påbygget tredje etage.

Højstolpehusets opbygning ses bedst inde fra gården i nr. 45, med gennemstukne loftsbjælker og en diagonal skråstiver i hvert lag. Her ses indvendigt i huset bevarede skråstivere, »bjørne«, i ret stor udstrækning. I forlængelse af gavlhuset er tilløjet et yngre bindingsværkshus og endelig et grundmuret baghus.

Mejlgade nr. 43. Gården med baghuset.

Bygningshistorie: Det gamle gavlhus' bindingsværk er næppe meget yngre end ca. 1560 og er en del af et 25 fag langt gavlhus, der nævnes i 1761 og var sammenbygget med en kun fire fag lang forbygning, hvoraf der var port i to fag. Gavlhuset mistede de tolv fag i 1780, og yderligere syv fag måtte vige, da postfuldmægtig N. Iversen i 1831 lod det nye forhus opføre. I kælderen er nogle af bjælkerne genanvendt tømmer fra en overgangslod med en profileret hullstavkelling fra 1600-tallets begyndelse. Disse bjælkers længde er i overensstemmelse med gavlhusets bredde. Et gammelt vindue er bevaret inde i huset. Karmens sidestykker har skæringer, der er beslægtede med en dør fra Skolegade nr. 15 (i Den Gamle By), et hus fra 1642. Et endnu ældre vindue ses ind

Mejlgade nr. 45

Mejlgade nr. 45. Gården.

Mejlgade nr. 47

Mejlgade nr. 47. Gården.

mod nr. 45. Den nuværende forbygning kan klart defineres som værende et senempirehus. Dette bekræftes af de smukke indvendige døre og en gammel vindovn fra Holden Jernværk i Norge. Bagermester J. Fr. Petersen lod i 1842 en øvre etage opstille på gavlhuset, og året efter lod han det forlænge. Baghuset blev opført i 1876. Århus kommune lod i 1977 hovedfacaden istandsætte. I 1981 foretager murermester Allan Jørgensen Hjortshøj en tilbunds gående istandsættelse af hele gården. Arbejdet med den fredede gård foregår under tilsyn af Fredningsstyrelsen. Den gamle gård er med sin toppede brotlægning og bordurliserækken, der slynger sig blidt gennem gårdspladsen et af de mest fascinerende gårdinteriører i bykernen.

Mejlgade nr. 53. »Fronthuset«.

Mejlgade nr. 51

Mejlgade nr. 45

Matr. nr. 1019
Fredet

Det grundmurede forhus' fem fag lange facade kan betragtes som en senklassicistisk pendant til nabohuset nr. 43. Kun er huset her en smule højere. Vinkeltaget er teglhængt og har en ret gavl ind mod den gamle smøge til Studsgade, Snevringen. Vinduerne er som i nr. 43 af slagtype, men indvendigt spores i snedkerarbejdet den fra København kommende senklassicisme. Den meget smukke fyldingsport med bossagefyldinger og klassisk ornamentik er også et kendt motiv i København. Sidesløjen er af mere beskedne udtryksform end forhuset, og det ses, at man i vid udstrækning har anvendt ældre byggeelementer: døre m.v. Det grundmurede og i det ydre ligeledes upretentiøse baghus har sin styrke i auktionslokalets indre. De søjlebårne balkoner viser eksempler på smukt tømrerarbejde.

Bygningshistorie: Forbygningen er opført for boghandler, exam. jur. Andreas Basse i 1842-43 i stedet for et ældre bindingsværkshus i to etager og med stokværksfremspring. Sidehuset opførtes i 1858 for proprietær A. Faurshou. Auktionslokalet blev opført i 1875-76 for auktionslirmaet Fr. Nellemann og C. Thomsen. Arkitekt var formentlig tømrermester C. Steinbrenner.

Mejlgade 47

Matr. nr. 1018 a.

Forbygningen, opført i senempirestil, omfatter mod Mejlgade i alt otte vinduesfag opdelt efter rytmen to fag + fire fag + to fag. Portfaget i nord og det tilsvarende blændingsfag i syd er indfattet i to fremspringende gavlrisalitter, hvis op-

Mejlgade nr. 51. Gården.

rindelige refendfugning nu er afglattet. I risalitten mod Snevringen er nu i stuen anbragt et moderne kontorvindue. Vinduerne på første sal er tofags med tophængte overrammer. Facaden er i øvrigt pudset og malet. Forhusets sydlige del fortsætter op langs Snevringen mod Studsgade. Fløjen er delvis opført i grundmur, men også i bindingsværk. De sidste fem fag er noget lavere. Det er en rest af den tolv fag lange gavlhuslænge, som indtil 1840 lå her langs med Snevringen. Hertil var føjet et fire fag langt forhus mod Mejlgade, hvor der var port i de to fag. Den lave del af længen mod Snevringen havde tidligere en sjældent smuk profilhøvlet sugfjelsesims, som desværre for få år siden blev udskiftet med en simpel kassegesims af brædder. Vinkelanlæggets gode bygninger er tækket med et smukt tegltag, som i hjørnet skærer sammen i en grat.

Bygningshistorie: Forhuset mod Mejlgade blev opført for generalkrigskommissær A. F. Elmquist i 1840. Den høje del af længen mod Snevringen var opført ca. fire år før. De fem vestlige fag af længen mod Snevringen er som nævnt en rest af det gavlhus på tolv fag, som er nævnt i brandtaksationen for 1761, og vel at mærke lå her uden gadelængen som først bliver omtalt i 1801.

Mejlgade nr. 51

Matr. nr. 1016 m. II.

Forhuset omfatter syv vinduesfag med en pillebredde, der antyder et overpudset bindingsværkshus. Stuefacaden er inddelt efter førstesalens vinduesrytme. Vinkeltaget er teglhængt og har et par pæne kviste. Vinduerne på første sal er pæne tofags sprossevinduer, hvis hvide farveholdning står smukt til den pud-

Mejlgade

Mejlgade nr. 55. Pakhuset.

sede og brunmalede facade. I sydenden ses en nyere, men pæn fyldingsport. Ind mod gården ses over porten bindingsværksstolper med udlusede huller fra den oprindelige styrtrumsopbygning. I sidelængen mod nord ses partier med bevaret bindingsværk, der også ses inde fra nabogården nr. 53. Også i side- og baghuset er tagene teglhængte, ligesom vinduerne er sprossevinduer.

Bygningshistorie: Ved den ældste brandtaksation i 1761 nævnes købmand Niels Stavnings gård. Forhuset var da i to etager egebindingsværk og fem lag langt. I 1801 registreredes forhuset som værende syv fag. I 1844 lod redaktør og generalkrigskommissær A. F. Elmquist forhusets første sal indrette til beboelse. Loftsbjælkerne blev hævet og vinduer indsat. Samtidig blev sidelængen forhøjet til to etager. En ny sidesøj blev opført i 1878 for karetmager B. Fenger, der samtidig lod butiksvinduerne indsætte.

Mejlgade nr. 53

Matr. nr. 1015

Den to etager høje grundmurede forside omfatter otte vinduesfag og et bredt portfag. Over den gråsorte sokkel er facaden gulkalket med en enkel hvid hovedgesims. Vinkeltaget er tækket med gråt bølgeeternit. De uensartede stuevinduer er af ny oprindelse, hvorimod der på første sal ses pæne sprossevinduer, bortset fra et grimt trefagsvindue over porten. Ved den smukke granittrappe er der bevaret en nydelig senklassicistisk dobbelt fyldingsdør. Facaden og portrummet skæmmes i høj grad ved anvendelsen af skiltning »FRONT-HUSET«. Inde i gården ses endnu det spinkle bindingsværk, men indtrykket skæmmes i høj grad af en gammel rusten jernspindeltrappe og en nyere hej-

Mejlgade nr. 57

sekvist.

Bygningshistorie: Det gamle bindingsværkshus, som må være opført kort før 1800, blev i 1856 ombygget for enkefru Meyer. Facaden blev omsat til grundmur, ligesom nordgavlen blev ombygget til grundmur. Fru Meyer var enke efter Søren Peter Meyer, og hendes svigersøn styrmand Peter Jørgensen foretog byggesagen.

Mejlgade nr. 55

Matr. nr. 1014.

Yderst værdifulde bindingsværksbygninger fra 1500-tallet, som kun kendes fra en penne-tegning af maleren Chr. Blache, blev i 1882 ødelagt ved en ildebrand. Et stort nyt beboelseshus opførtes ud mod Mejlgade med anvendelse af maskinstrøgne sten og mange formteglsten. Huset virker meget fremmedartet i gadebilledet.

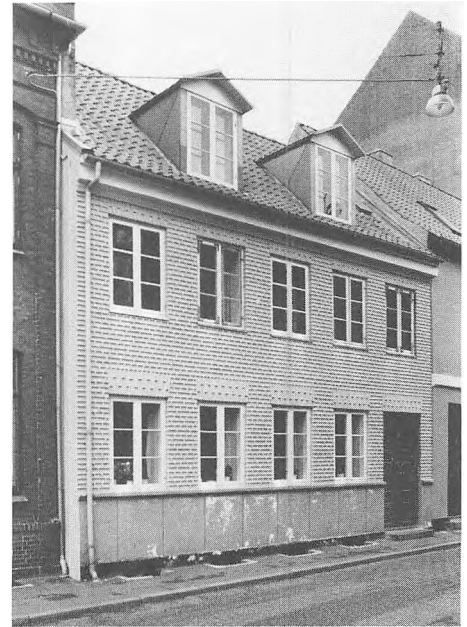
Inde i gården ligger dog et aneligt pakhus af stor interesse. Det er tre etager højt og opført i grundmur med rette gavle. De berappede og vandskurede ydervægge er kalket i en varm gul tone. Et smukt opskalket vinkeltag blev 1969-70 tækket med nye røde vingetagssten. De tidligere luger blev samtidig erstattet med pæne sprossevinduer. Pakhuset er som følge af de mange nedrivninger kommet til at indtage en ret fremtrædende plads.

Bygningshistorie: Pakhuset blev opført for tobaksfabrikant A. Grarup i 1847.

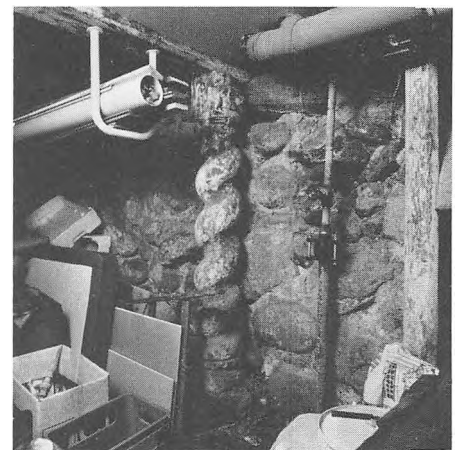
Mejlgade nr. 57

Matr. nr. 1013

Det tre etager høje beboelseshus har en facade på fem brede vinduesfag. To siderisalitter er indfattet af etagedelte pilastre med fine stukkapitæler. Ligeledes

Mejlgade nr. 63

Mejlgade nr. 63

Den ubestemmelige kampestenkælder indeholder en interessant detalje, nemlig en barokt snoet søjle fra midten af 1600-tallet. Søjlen kan tænkes at være et stykke kasseret kirkeinventar eller hidrøre fra en af gadens tidligere mange fornemme ejendomme, hvor den sammen med en modsat drejet søjle har flankeret en indgangsdør.

er vinduerne omgivet af profiltrukne lordakninger. Butiksfacaden virker temmelig ulørandret og i syd ses en bred indkørselsport. Som følge af omfattende nedrivninger i området står husets høje nordgavl frit ud mod Nørreport. Husets vinkeltag er tækket med røde vingetagssten. De pæne vinduer er af slagtype.

Bygningshistorie: Forhuset blev opført af murermester H. Rosenberg i 1875. Huset blev pænt istandsat for et par år siden for Århus kommune.

Mejlgade nr. 63

Matr. nr. 926.

Det fem vinduesfag lange hus er to etager højt. Medens det sikkert gamle bindingsværk er bevaret i bagsiden, er fa-

Mejlgade nr. 65

caden og husets gavle grundmurede. Brystningspartiet under stuevinduerne er pudset og inddelt ved lodrette fuger. Resten af facaden er i mursten med hamburgerfuger, men malet. Det pænt opskalkede vinkeltag er teglhængt. Vinduerne alle tofags sprossevinduer.

Bygningshistorie: Det gamle bindingsværkshus havde stokværksfremspring som i 1844 blev rettet ind af sadelmager F. A. Lind. Ved branden i nr. 65 den 9. september 1845 led Linds forhus også betydelig skade. Ved den påfølgende istandsættelse blev facaden og gavlene ombygget til grundmur, og huset var færdigt i maj 1846.

Mejlgade nr. 65

Matr. nr. 925.

Det to etager høje grundmurede hus er på syv vinduesfag. Over den lave sokkel var facaden tidligere refendfuget, men er nu helt glat, ligesom bæltegesimsen under stuevinduerne er afbrudt ved pillerne. Bæltegesimsen over stuevinduerne og størstesalsvinduernes sålbænke markerer husets klassicistiske herkomst. Det opskalkede vinkeltag er teglhængt. I facaden er der indsat nye tofags sprossevinduer, men hoveddøren er flyttet fra sin oprindelige plads i husets hovedakse til endefaget i syd. Den pudsede facade er malet.

Bygningshistorie: Huset blev opført efter en ildebrand, der fandt sted den 9. sept. 1845. Bygherren, murermeister L. Møller, måtte rykke husets forside lidt over en meter tilbage på grunden. Herefter kom det i linie med naboen i nr. 63. En bygningstavle minder om Møllers opførelse af huset. Disse to huse er nok de eneste gamle huse i gadens nordre del. I nr. 67 lå der endnu i 1930 et

Mejlgade nr. 2. Katedralskolens hovedbygning.

anseligt renæssancehus i bindingsværk med gamle enkeltheder.

○

Mejlgade nr. 2

Matr. nr. 859 a.

Hovedbygningen til Århus Katedralskole.

Katedralskolens gamle hovedbygning står på en svær sokkel til dels dannet af store granitkvadre. Overgangsleddet er en barok vulstprofil. Den to etager høje bygning udfolder sig mod Mejlgade og domkirken omkring et bredt midterafsnit, der omfatter fire brede vinduesfag. Da dette midterparti i begge etager er opfyldt af sale for skolen, er det højere end den øvrige bygning og er kronet af et opskalket valmtag. Også resten af taget har helvalme i gavlene, og hele skolebygningen er tækket med røde tagsten. Facaderne er pudsede og oliemalede. Huset har pæne tofags dannebrogsvinduer med sprosser, som sidder i segmentbuede åbninger. De otte vinduer i midterafsnittet har lige stik. De er større end de andre vinduer og omfatter hver tre fag sprossevinduer, som er delt af en vandret tværpost.

Bygningshistorie: Skolebygningen blev påbegyndt i 1763 på initiativ af rektor Jens Worm, med bygmester Chr. Mørup fra Ødum som arkitekt. Den lange bygning omfattede nitten vinduesfag og var aksebetonet med en tre fag bred midtrisalit. Hushjørner var på barok vis markeret af pilastre, og midterpartiet var kronet af en svungen gavlfrent.

I 1840-erne fik skolen påbygget en ekstra etage. Det brede midterparti blev omskabt til senklassicistisk gavlfrent. De segmentbuede vinduesåbninger blev vandret bundet sammen af

gennemgående gesimsbånd, og den ædle skolebygning havde som nu et smukt valmtag. Skolens ombygning blev projekteret af Hans Wilhelm Schrøder, byens første fastboende arkitekt. Overbygningsdirektør Jørgen Hansen Koch udsørte visse ikke nærmere specificerede korrektioner, og det blev betroet Schrøder at forestå det betydelige bygningsarbejde.

Den smukke bygning blev endnu en gang ombygget i 1905. Denne gang var kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann arkitekt. Bygningen blev forlænget mod nord. For at kunne udvide garden Skolegyde lod man til gengæld skolebygningen askorte i den sydlige ende.

Ovids ord:

NIL NON MORTTALE TENEUS
PECTORIS EXEPTIS
INGENIIQUE BONIS

(Forgængeligt er alt, hvad vi ejer, undtagen hjertets og åndens fortrin), som var anbragt under den fine klassiske gavltrekant i den ældre skole, blev nu opsat under gesimsfrisen i midterafsnittet.

De øverste vinduers piller blev prydet med kongelige navneinitialer: F. V., Fr. VII og Fr. VIII. Hjørnepilastrenes kapitæler er prydet med rigets og byens våben samt symboler på skolens formål, undervisning. Alle disse prydelser er hugget i sandsten. Inde i skolegården er den prægtige rokokobygningstavle fra rektor Jens Worms skolebygning med Fr. V's initialer og året 1766.

Skolebygningen er velholdt, men det smukke tegltag er skæmmet af en række ovenlysvinduer.

Mejlgade nr. 4

Matr. nr. 859 a.

Katedralskolens udbygning i 1956–57.

Mejlgade

Mejlgade nr. 2. Skolegården.

Denne udbygning omfatter to afsnit, nemlig en bygning mod Skolebakken og en normalklassefløj langs Mejlgade, alt opført i jernbeton og beklædt med op-dalfliser.

Mejlgadelængen er opført i slugt med den gamle skolebygning og Mejlgade nr. 6 og er fire etager høj. Den stillfærdige facade omfatter fem vinduesfag, der som næsten lodret samlede vinduesbånd er inddelt ved overordentligt brede piller. Huset har fladt tag.

Den tolv vinduesfag lange bygning til Skolebakken er trukket lidt tilbage i forhold til Hack Kampmann's hus fra 1905. Huset er to etager over en høj kælder. Bygningen er i sin grundsubstans inddelt ved slanke vinduespiller. Men i anden sals højde brydes rytmen af et otte fag bredt kasseagtigt og vinduesløst fremspring, som er noget højere end selve bygningen og udgør scenen i skolens festsal. Facadevinduerne er store og forsynet med brystninger af grønt råglas. Inde i gården fremtræder bygningen som et vinkelanelæg med det fremspringende salsafsnit. Mens vinduerne i langhuset er som gadefacaden, er salsvinduerne meget store og opdelt af slanke sprosser. I den øvre etage er det store vindue trukket ind i huset. En af væggene inde i salen er prydet med et meget stort maleri af kunstneren Svend Englund.

Bygningshistorie: Den store udvidelse af skolen blev udført under ledelse af kgl. bygningsinspektør C. F. Møller.

Mejlgade nr. 6

Matr. nr. 859 b.
Fredet

Det grundmurede to etager høje hus har været anvendt til borgmesterbolig og rektorbolig og anvendes nu til admini-

Mejlgade nr. 4. Katedralskolen.

strationsbygning for Katedralskolen. Facaden omfatter syv vinduesfag. Den kraftige sokkel, hvori indgår en del gamle granitkvadre, afsluttes med et profilbånd. Imellem portfaget og gavlfaget i nord findes et mellemparti som fornedet er refendfuget, men som over brystningshøjde er opført i gule flensborgsten med kelfuger. Dette midterparti er opdelt i kanelurepilastre med guirlandeprydede joniske kapitæler, som yderligere er pyntet med dråber, »gutæ«. Vinduerne i gavlfagene har flade indramninger. Husets nydeligt opskalkede vinkeltag er tækket med tegl. Facaden er, bortset fra midterpartiet, pudset og oliemalet. I huset ses pæne sprossvinduer af slagtype, og i den smukke kurvehanksbuede portåbning ses en smuk gammel revleport.

Skolebakken nr. 3. Katedralskolen.

Husets bagside og den nyere sidelænge er berappet og smukt gulkalket. Også inde i forhuset ses flere enkeltheder fra opførelsen.

Bygningshistorie: Det nuværende fornemme hus blev opført for forligelseskommissær Bagge Lihme i 1808. Det er den ældste bygning i Århus, hvor københavnerklassicismen klart kommer til orde. Dette gælder såvel i etageplanen som i husets enkeltheder. Bagge Lihme havde i 1808 købt gården, som rektor Jens Worm havde ejet. Før ombygningen omfattede gården ikke mindre end 24 fag og et beskedent forhus på seks fag, alt opført i bindingsværk. Gårdens nuværende nordre sidelænge erstattede i 1900 et ældre bindingsværkshus og blev projekteret for borgmesterembedet ved arkitekt Thor-

Mejlgade nr. 6

Mejlgade nr. 6. Gården med sidefløjen.

kel Møller. De to bygninger blev for et par år siden smukt istandsat ved arkitekterne J. Richter og W. Kjær.

Mejlgade nr. 8

Matr. nr. 860.

Det grundmurede hus er to etager højt og facaden omfatter fem brede vinduesfag og et bredt portfag. Huset er senere forsynet med en trefags kvist, som har en klassicerende gavltrekant. Facaden er stænkpudset og revet, og farvepudsen står i en smuk varm gulbrun tone. Over den rundbuede portindkørsel ses en volutkonsol som standersten. I facaden ses i øvrigt pæne vinduer af flagtype med sprosser. Vinkeltaget er teglhængt, medens kvisten er dækket af tagpap.

Bygningshistorie: Et ældre bindingsværkshus fik i 1861 en ny grundmuret

forside. Bygherre var købmand og borgerrepræsentant H. C. Bursche. Da ejendommen i 1922 skulle tages i brug til offentligt formål, blev de nødvendige ændringer, med sans for gadens og husets karakter, foretaget af stadsarkitekt Fr. Draiby. Han tillempede facadens formsprog i tidens arkitekturstrømning, neoklassicismen.

Mejlgade 10

Matr. nr. 861.

Det grundmurede to etager høje hus er otte vinduesfag langt, og det brede portfag er markeret af et trefags vindue på første sal. Den høje sokkel afsluttes af et karnisbånd. Facaden er i øvrigt ganske glat, og over den enkle hovedgesims ses det teglhængte vinkeltag med tre kviste. Alle vinduerne er af flagtype med spros-

Mejlgade nr. 8

ser, og huset har en nydelig fyldingsport.

Bygningshistorie: I stedet for et mindre gavlkvisthus af bindingsværk lod skræddermester og borgerrepræsentant H. F. Baes i 1847 forhuset opføre. Der var indrettet butik og bageri i den sydlige ende. Baghuset nævnes ved brandtaksationen i 1801, hvor den lille ejendom tilhørte guldsmed Ole Ravn. Bygningerne blev i 1965 smukt istandsat for speditør E. Aaen ved arkitekterne Aage Kristensen og A. Skov.

Mejlgade nr. 12

Matr. nr. 862.

Huset er to etager højt, og grundmursfacaden omfatter fem vinduesfag, der på første sal sidder på oprindelig plads, medens stuefacaden er ændret med store butiksvinduer. Vinduerne på første sal er ændret til store ruder med rammer over. Facaden skæmmes af puds i »California Stucco«, og butikskiltingen virker slet. Taget er teglhængt. Inde i gården ses et velholdt bindingsværkshus.

Bygningshistorie: Huset blev i 1850 opført for glarmester J. Jensen og erstattede et mindre én etage højt bindingsværkshus på seks fag. Jensen måtte rykke sit nye hus' forside ca. 1,2 m tilbage for at komme på linie med nr. 10. Dette viser, hvor urolige gaderne har været og hvor spændende!

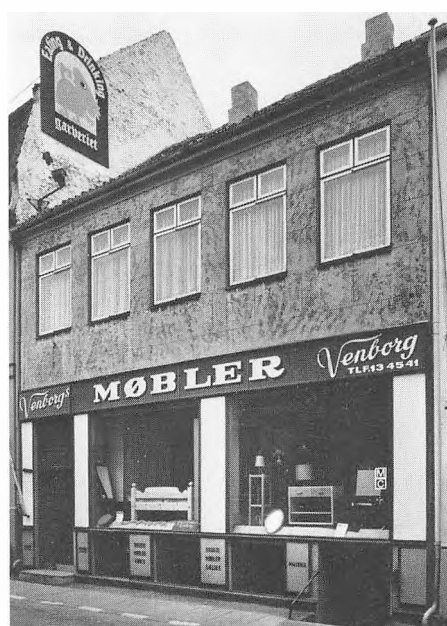
Mejlgade nr. 14

Matr. nr. 863 a.

Det sidste hus før den gamle smøge er noget anderledes end de før nævnte. Huset er to etager over den høje kælder, hvilket får bygningen til at dominere

Mejlgade nr. 10

Mejlgade nr. 12

Mejlgade

Mejlgade nr. 12. Gården.

noget i gaden. Tilmed er senere påbygget en teglhængt mansardetage. Over kælderen ses spor af en tidligere pilasterafdeling i facaden, som omfatter fem vinduesfag med indgangsdøren i hovedaksen over en høj granittrappe. Over stuevinduerne ses et bredt gesimsbånd. Vinduerne har segmentbuede overliggere, og medens stuevinduerne har store ruder med overrammer, er der på første sal pæne vinduer af flagtype med sprosser. Hovedfacaden er pudset og oliemalet, medens sidelængen langs smøgen er berappet og kalket.

Bygningshistorie: I stedet for et mindre bindingsværkshus på syv fag og en sidelænge lod skræddermester K. Knudsen i 1865 forhuset og sidelængen langs med smøgen opføre. Vi ved, at murermester J. C. Jensen forelagde sagen for bygningskommissionen. Mansardtaget

Mejlgade nr. 16. Sidelængen set fra smøgen.

Mejlgade nr. 14

blev påbygget de to længer i 1919. Tegninger hertil udførtes af konstruktør M. Bendixen. Huset blev hovedistandsat i 1973 for brdr. Gisselbæk. Bygningerne er af stor vigtighed for området her ved den gamle smøge, som endnu omkring 1860 var en vandlørende grøft.

Mejlgade nr. 16

Matr. nr. 864.

Det beskedne, men usædvanligt udtrykfulde forhus i to etager omfatter tre brede vinduesfag. Over den ret høje sokkel er facaden indtil vindueshøjde kvaderinddelt, afsluttet i en brystningsliste. Facaden er herfra i røde mursten, men med kraftige pudsede kvaderhjørner. Over stuevinduerne fordakninger ses et svært gesimsbånd. Hovedgesimsen indledes med et bredt

Mejlgade nr. 18

Mejlgade nr. 16

led, som er dekoreret med en malet bølgerankelruse. Herefter ses en tandsnitsfrise under den egentlige svære hovedgesims. De to vinduespar er således sammenkoblet, at hele facaden danner en sluttet enhed. Taget er nu dækket med skifer og har rette gavle. Desuden ses tre nydelige tagkviste med svungne taglinier. Den frie sydgavl er nu forsynet med nydelige rundbuede udstillingsvinduer. Inde i trappeforhallen ses som friser smukke landskabsmotiver fra Århusbugten. Som sidelænge til hovedhuset ses et kort bindingsværkshus. Inde i gården ligger tilbagetrukket et seks fag langt og to etager højt baghus opført dels i mur og dels i bindingsværk.

Bygningshistorie: I stedet for et syv fag langt bindingsværkshus opførte malmester L. Kruse i 1874 den nydelige

Mejlgade nr. 18. Gården.

Mejlgade nr. 18. Sideløngen.

forbygning, rimeligvis med Carl Lange som arkitekt. Man må nok formode, at Kruse selv i høj grad personligt har medvirket ved dette lille festlige »palazzetto«s udformning. Den malede rankefrise i facaden og lorhallens malede udstyr må være hans eget helt personlige indslag. Tagets omlægning til skifer blev sammen med opsætningen af de tre kviste foretaget i 1916 ved arkitekt R. Frimodt Clausen. Et uheldigt butiksvindue blev fjernet i 1977 og facaden herved smukt retableret. To i øvrigt smukke udstillingsvinduer blev indsat i husets sydgavl i 1980. Baghuset blev opført i 1856 for sadelmager Chr. Petersen. Det istandsattes i 1971 ved arkitekterne A. Gravers, W. Kjær og J. Richter.

Mejlgade nr. 18

Matr. nr. 865 a.

Det to etager høje og otte vinduesfag lange forhus er til gaden opmuret af røde mursten med anvendelse af lørmtegl til vinduer og hovedgesims. Stuefacaden er opdelt i butiksvinduer og et indskåret portfag. På første sal ses pæne vinduer af slagtype. Husets valmtag er teglhængt. Billedet skifter, når man træder ind i gården. Den undermurede svalegang er foroven lukket med en bræddebeklædning. De fire første vinduesfag af sideløngen mod nord er opført i gulkalket grundmur, men i de resterende otte fag ses egebindingværk af betydelig ælde. Loftsbjælkerne er stemmet igennem stolperne, således at et ret betydeligt styrtrum fremkommer. Der ses i begge stokværk indvendige afstivningsknægte, »bjørne«. Fagdelingen er ret kort, og der ses intet dokketømmer under løsholterne. I flere murfelter ses der lerklining. Bygningerne er teglhængte.

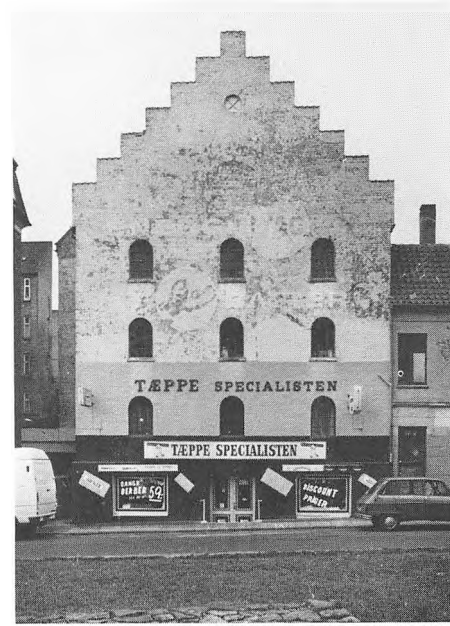
Mejlgade nr. 20

Bygningshistorie: Forhusets indre røber flere forskellige byggefaser, lige fra en trefyldingsdør med forkrøppede fyldingslister fra omkring 1700 og et antal smukke dobbeltdøre fra 1790-erne. Forhuset og den gamle del af sideløngen er nok opført i sidste halvdel af 1600-tallet. I 1761 bestod gårdens bygninger af et toetagers bindingsværksforhus ti fag langt, et 28 fag langt sidehus samt et baghus på elleve fag, ligeledes to etager. Forhusets nuværende antal spærstemmer med de ti fag. I 1793 lod konrektor ved Kathedralskolen J. Stougaard forhuset istandsætte. De nævnte dobbeltdøre med cirkelindsnit i midterfyldingerne må stamme fra denne ændring. I 1872 lod købmand A. Vistoft den nuværende grundmurede forside indbygge. Man har overholdt det givne fægmønster, og kun tagværket blev løftet. Bygningsmyndighederne anførte det gamle hus' fremtrædende plads mod gaden, men måtte opgive at få rykket facaden tilbage. Først i 1917 lykkedes det at få trukket portfaget ind i huset, således at der blev mere plads på fortovet, men Mejlgade mistede et stykke historie. I 1873 lod Vistoft de fire fag af sideløngen ombygge til grundmur. Gården er nok, i kraft af sit udseende og sydgavlens fremtræden i gaden, et af de mest bemærkelsesværdige i denne del af Mejlgade. I det hele taget er dette gadestrøg ved krydset Graven-Mejlgade og de gode bygninger heromkring det mest spændende, vi har bevaret i det gamle Århus. En tilbunds-gående istandsættelse af gården må anses for at være i høj grad ønskelig.

Mejlgade nr. 20.

Matr. nr. 866.

Det ejendommeligt dominerende hus er

Skt. Olufs Gade nr. 4

opført således, at det vender hele sin husdybde ud mod Mejlgade med i alt fire og et halvt vinduesfag incl. hjørneafskæringen til Skt. Olufs Gade. Denne facade er syv og et halvt vinduesfag med det »brækkede« hjørne. Man kan for så vidt sige, at det er et gavlhus med den usædvanlige husdybde på ca. elleve m. Bygningen er foruden mansardetagen tre etager høj. Den oprindelige facade i stueetagen er helt ødelagt af talrige forandringer, hvorimod facadeenkelthederne i de to øvre etager er velbevaret. Det må være det ældste hus af sin art i Århus og det havde oprindeligt et udsigtsgalleri øverst oppe. Et stort, samtidig med forhuset opført, pakhuis ligger langs Skt. Olufs Gade og vender en nygotisk gavl ud til gaden. Den kamtakke gavl er velformet ligesom de pæne rundbuede vinduer. Pakhuset er tre etager højt med en høj kælder udnyttet til butikformål. En otte vinduesfag lang og to etager høj bygning forbinder hovedhuset og pakhuset. Den er gråpudset og malet. Nyere butiksvinduer udfylder hele stueetagen, medens vinduerne på første sal er intakte. Huset er teglhængt.

Bygningshistorie: Alle tre bygninger er opført for købmand Lars Larsen i 1857-58. De markerer klart de brydninger i arkitekturopfattelsen, der herskede i Århus i 1850-erne. De år, hvor byen fik vokseværk.

Mejlgade nr. 26

Matr. nr. 869 a.

Det lille, nu grundmurede hus har oprindeligt omfattet otte vinduesfag. Kun to af disse samt en butiksdør antyder endnu den gamle fagdeling, idet der er indsat større butiksruder i resten af facaden. Denne er i øvrigt pudset og gråmalet og har til gaden en profiltrukket

Mejlgade

Mejlgade nr. 26

hovedgesims. Det pæne valmtag er teglhængt; desværre er tagskæringerne dækket med cementmørtel i stedet for rygningsten. I taget ses i øvrigt et par smukke taskekviste, der ligesom de to resterende vinduer i facaden har pæne sprossevinduer.

Bygningshistorie: Det beskedne hus blev opført som bindingsværkshus i 1775 af murermester og senere sæbesynder Johan Bardewick. Facaden blev omsat til grundmur i 1827, og sydgavlen fulgte i 1846. De første butiksvinduer blev indsat for blikkenslagermester Jens Grouleff i 1883. Huset er endnu i denne families eje.

Mejlgade nr. 28

Matr. nr. 870 b.

Det nu grundmurede hus' oprindelige fagdeling kan i dag kun tilnærmelsesvis oplættes ved hjælp af den karakteristiske taskekvist på tre fag. Ellers er facaden i det lille hus helt omdannet med moderne kontorvinduer under den profiltrukne hovedgesims. Hele taget inklusive kvisten er teglhængt med rette gavle. I syd en bred portåbning. I taskekvisten er indsat pæne to fags sprossevinduer.

Bygningshistorie: Allerede ved den første brandtaksation i 1761 omfattede denne ejendom, som tilhørte købmand S. Assedrup, et forhus på ni fag i én etage opført i bindingsværk. I 1771 nævnes den store taskekvist. Facaden blev delvis omsat til grundmur i 1880. Det gamle hus har trods alle senere ændringer en opgave at hævde som støtte for nabohuset nr. 26.

Mejlgade nr. 30

Matr. nr. 872.

Det grundmurede hus er tre etager højt foruden en mansardetage. I rødstensfacaden er anvendt en vrimmel af forskellige murede enkeltheder. Efter at butikken blev nedlagt, blev de eksisterende vinduesåbninger bragt i anvendelse i beboelsesetagen.

Bygningshistorie: I stedet for et enestående velbevaret bindingsværkshus fra omkring 1600 med et væld af fine enkeltheder fra højrenæssancen lod karretmager S. Laursen det nye fremmedartede hus opføre i 1895-96. De endelige tegninger blev udført af arkitekt V. Ahlmann.

Mejlgade nr. 32-34

Matr. nr. 873 a.

Den dobbelte ejendoms grundmurede forside omfatter ialt elleve regelmæssigt

Mejlgade nr. 30

Mejlgade nr. 28

fordelte vinduesfag med et portfag i skillelinien. Ejendommens bygninger omslutter en gårdsplads. Den oprindelige facade i blank mur er nu anstrøgen med mørkebrun maling. Husene har mod gaden en aftrappet hovedgesims med sparehoveder. Herover et nydeligt opskalket tegltag, hvori der dog er indbygget tre veluxvinduer. I facaden er indsat pæne tofags sprossevinduer, dog med et trefags vindue over porten. Den nyere, men pæne revleport er ligesom de to hoveddøre grønmalet. I bagsiden af nr. 32 ses egebindingsværk af betydelig ælde, hvor der f. eks. kun er et stk. dokketømmer under hver løsholt.

Bygningshistorie: De to huses grundmurede facader, som har erstattet ældre bindingsværk, blev opført i 1867. Byggherre var for nr. 32's vedkommende handelsmand Jens Andersen, medens

Mejlgade nr. 32-34

Mejlgade nr. 36

ændringen af forsiden i nr. 34 blev udført for vagtmester L. Petersen. Men nr. 32 havde indtil 1805 hørt sammen med nr. 30. Den samlede facadelængde udgjordes af et tretten fag langt bindingsværkshus i to stokværk og var forhus til en anselig trelænget købstadsgård fra 1600-tallets begyndelse. Det bevarede bindingsværk, som ses i bagsiden af nr. 32, kan tænkes at være de sidste rester af dette forhus. Nr. 32–34 blev i 1969–70 genstand for en hovedstandsættelse. Butiksvinduerne blev udskiftet med de nuværende sprossevinduer, ligesom der blev foretaget mange ændringer inde i bygningerne. Bygherre var »Det Jyske Kunstakademi«, og arkitekterne var K. Friis og E. Moltke Nielsen.

Mejlgade nr. 36

Matr. nr. 875 a.

Det grundmurede hus er to etager højt og har en facade, der spænder over fem vindueslag, hvori indgår et portflag i stuen. De store butiksvinduer i stuen blev i 1981 alløst af høje slanke vinduer, der indordner sig under den gamle facaderytme. Vinduerne har krydsposter, som deler dem symmetrisk op. Ligeledes deles hoveddøren og porten efter dette mønster. Vinduerne på første sal er af flagtype. Facaden deles horisontalt af en bæltegesims. Vinkeltaget er tækket med trist gråt bølgeeternit og har en række høje tagkviste. I det indre ses smukke enkeltheder, bl.a. en pæn hovedtrappe.

Bygningshistorie: Vinkelbygningen blev opført for stiftsfysikus Weis i 1843 og var en nybygning, hvilket iagttages ved den betydelige facadehøjde i forhold til nr. 32–34. Bygningen blev i 1981 ombygget for »Kirkens Korshær«, som anvender huset som varmestue.

Mejlgade nr. 38

Ombygningen blev projekteret af arkitektfirmaet Gunnar Larsen.

Mejlgade nr. 38

Matr. nr. 876.

Det to etager høje hus omfatter seks vinduesfag. Stuefacaden er opløst af butiksvinduer samt en port. Førstesalsfacaden har pæne to-fags sprossevinduer. Husets vinkeltag er tækket med nye røde vingetegl. Et lille sidehus inde i gården er ligeledes gjort i stand med nye tagsten. Gavlen i sidehuset inde i gården er ret og bræddeklædt.

Bygningshistorie: Til det gamle bindingsværkshus, som ved brandtaksationen i 1801 var syv fag langt, lod smedemester R. C. Jelling i 1855 opføre en ny grundmuret forside. Den blev rykket ca. sytten cm tilbage fra byggelinien. Man ser her et af de mange eksempler på, hvad bygningsmyndighederne gjorde for at regulere Mejlgades uregelmæssigt formede gadebillede. I 1865 fik sidehuset påbygget en ekstra etage. De fire huse Mejlgade nr. 38–44 udgør ved deres ret ensartede bygningsprofil et vigtigt moment i denne del af Mejlgade.

Mejlgade nr. 40

Matr. nr. 876.

Det beskedne, men dog to etager høje, grundmurede hus omfatter fem ret smalle vindueslag. Underetagen er optaget af butiksvinduer samt dør til butikken. På førstesalen ses derimod pæne tofags sprossevinduer. På ældre billeder ses det, at murfladen mellem de to vinduesrækker har været prydet af et måske ornamenteret blændingsbånd i lighed med, hvad der ses overfor i nr. 43. Det er et ikke ualmindeligt dekorations-element fra empirearkitekturen.

Mejlgade nr. 40

Bygningshistorie: Huset blev helt ombygget til grundmur i 1836. Bygherre var stolemager J. Ph. Dessau, som senere udvandrede.

Mejlgade nr. 42–44

Matr. nr. 878.

Nr. 42.

Huset er to etager højt, og facaden omfatter fem brede vinduesfag. En portsalit ved sydgavlen springer lidt frem for resten af facaden. Den enkle hovedgesims ligger en smule lavere end i nabobygningen, men soklen har samme højde som i nabohuset nr. 44. Husets vinkeltag er tækket med røde vingetegl, og vinduerne er af flagtype. Sidehuset er ligeledes rigtigt velbevaret og tækket med tegl. Det har en ret gavnl ind til den ryddede gårdsplads, som er fælles med nr. 44.

Mejlgade nr. 42–44

Mejlgade nr. 48

Bygningshistorie: Forhuset og sidelængen blev opført i 1863–64 for smedemester J. Jørgensen i stedet for ældre forfaldne bindingsværksbygninger, som omfattede et syv fag langt forhus i to stokværk og et ligeledes syv fag langt sidehus i én etage.

Nr. 44.

Det to etager høje forhus' grundmurede facade omfatter fire brede vinduesfag. Stuefacaden er optaget af udstillingsareal og portåbning. De to midterfag er blændingsagtigt tilbagetrukket fra den egentlige murlinie, portfaget i syd og det dertil svarende vinduesfag i nord. En smukt profileret bæltegesims markerer etageadskillelsen mellem stue og første sal. Hele facaden har været re-fendfuget, men dette ses nu kun i stueetagen. Over den nydeligt profilerede hovedgesims ses et smukt opskalket vinkeltag tækket med tegl. De fire tilbageværende vinduer på første sal er af slagtype med sprosser.

Bygningshistorie: I stedet for langt ældre bindingsværksbygninger lod kgl. privilegeret sæbesyder Otto Weinert i 1810 på grunden opføre et nyt syv fag langt forhus af egebindingsværk og i to stokværk. Få år efter, i 1813, forsynede de to murer mestre Domenicus Preis og Lauritz Liisberg bygningen med en ny grundmuret facade. Det tidligere lange sidehus blev erstattet med en mindre sidebygning, nemlig de nuværende otte fag. Hovedfacadens enkeltheder rører en nær tilknytning til det i 1808 opførte Mejlgade nr. 6.

En nærmere analyse af den lange smalle gårds bygningshistorie viser, at det smalle grundstykke her som andetsteds i denne del af Mejlgade kun levnede mulighed for anbringelse af gavlhusbygninger. Brandtaksationen fra 1801 fortæller netop, at dette var tillæl-

Mejlgade nr. 48. Gården med baghuset.

det med nr. 44. Forhuset var to fag langt i to etager med port i stuen. Hertil var føjet et gavlhus på ikke mindre end sytten fag. Gavlhuse med portlænge kendes også andre steder i det gamle Århus.

Det bør nok nævnes, at disse dybe grunde gik helt igennem til stranden, og at der ved nr. 44 fandtes et bolværk ved stranden. Nr. 42 blev samlet med nr. 44 i 1948.

Mejlgade nr. 48

Matr. nr. 881.

Fredet

Det store forhus har en meget særpræget grundmuret facade, som trods mange ændringer lader sig analysere. Tredelingen er gennemført med svagt fremspringende enderisalitter ved hver ende af det lange midterparti. På første sal ses i enderisalitterne vinduespar, som er samlet under en fælles pilasterbåret gesimsfrise, hvis øverste flade led løber igennem over første-sals vinduernes dækplader. Stuevinduerne, som var pilasterindrammede, er erstattet af store butiksvinduer og døre, som dog til en vis grad er indarbejdet i den oprindelige rytme. Pilastrenes kapitæler er prydet med rosetter og en æggstavfrise, som ligeledes er anvendt under den kraftige hovedgesims. En efterhånden sjælden karnistagrende formidler overgangen til taget. Tagedløbsrørene har små samlemuffer, som præcist er placeret i højde med facadens horisontale led. Det smukt opskalkede vinkeltag er teglhængt. Det er yderligere prydet med en sjældent forekommende attika, der består af murede piller, hvorimellem er udspændt et støbejernsrækværk, hvor håndlisten bæres af spejlvendte akantusprydede bølgelanker. Også skorstenene har dekorative enkeltheder som murede bånd og rundbuede blændin-

Mejlgade nr. 50

ger. Trods alle forandringer mærkes det klart, hvor gennemført husets formsprog er. Facaden er i øvrigt pudset og brunmalet med hvide enkeltheder.

Forhusets bagside og den nordlige sidefløj er nu kalket i en lin gullig farve, men trods mange lag kalk anes både i forhuset og sidelængen spor af det gamle bindingsværk. Samtlige vinduer er af slagtype. Ligeledes må bemærkes den smukke fyldingsport.

Bygningshistorie: Gården bestod tidligere af et fjorten fag langt forhus i bindingsværk, hvortil som sidefløj i nord fandtes et 27 fag langt hus foruden et indre baghus. Gården beskrives således i 1771, hvor den var ejet af købmand Jørgen Jensen Berntz. Af sidefløjen er nu kun syv fag tilbage.

Umiddelbart efter at A. F. Elmquist, Aarhus Stiftstidende, i 1867 havde overtaget avisen og ejendommen fra faderen, forelagde han den 5. juli sin byggesag for bygningskommissionen. Det drejede sig om opførelse af en ny facade til det gamle hus. Grundlaget for projektet var en tegning udlørt af den kongelige bygningsinspektør V. Th. Walther. Sammen med det samtidigt opførte Svaneapotek på Vestergade udgør dette fornemme hus vel hovedvidnesbyrdet om Walthers ophold i Hamburg, hvor han deltog i genopbygningen af byen efter storbranden i 1842. Butiksfacaden blev indsat i 1901 for smedemester M. H. Jøger.

Men tidligere samme år havde tømrermester I. P. A. Sørensen nedrevet en stor del af nordlængen og opført et nyt baghus langt tættere på forhuset end før. Huset, som skulle anvendes til lager og værksted, er to etager højt foruden en teglhængt mansardetage med et næsten fladt papdækket overtag. I midten af bygningen ses en hejsekvist med døre.

Mejlgade nr. 50. Gården med baghuset.

Stuefacaden er optaget af brede porte, medens der på første sal ses en række lidt uregelmæssigt fordelte vinduer. Husets pudse ydervæg er holdt i den samme gule farve som i gårdspladsens øvrige bygninger.

Mejlgade nr. 50

Matr. nr. 882 a.

Det oprindelige senklassicistiske hus' arkitektur er trods senere ændringer endnu at erkende i facadeskemaets typiske tredeling med to fremspringende enderisalitter og minder for så vidt om nabohuset nr. 48, men midterpartiet udgør her den mere stilrigtige femdeling. Den høje sokkel har bevaret sit profilerede gesimsbånd ved overgangen til den egentlige facade i huset, som nu er tre etager. Facaden er overpudset med »California Stucco«, som vandt megen udbredelse i Århus i 1930-erne. Det teglhængte vinkeltag har rette gavle. Vinduerne fordeler sig med trelågs vinduer i de brede endefag samt tofågs sprossvinduer af flagtype i midterafsnittet. I portåbningen ses en nyere, men pæn fyldingsport. Bygningerne inde i gården er temmeligt velbevarede og omfatter et to etager højt sidehus mod nord samt baghuset, den gamle oliefabriksbygning, i tre etager. Oliemøllen er med sine gesimsbånd under de pæne rundbuede vinduer et typisk og godt eksempel på industriens tidlige arkitektur.

Bygningshistorie: Gårdens ældste bygning blev ødelagt ved en ildebrand den 2. december 1850. Men allerede den 17. januar 1851 forelå oliemøller Chr. Bangs tegninger til nye bygninger på grunden. De omfattede det nye baghus, sidelløjen og forhuset. Oliemøllen brændte atter i 1871, men blev straks

Mejlgade nr. 52-54

genopført i sin gamle form.

Forbygningen blev i 1922 forhøjet til tre etager, ligesom en hovedtrappe blev indbygget i det midterste vinduesfag. Arkitekt Thorkel Møller forestod denne ombygning, der tog sigte på at opdele huset i flere lejemål. Man respekterede så godt, det var gørligt, husets oprindelige senklassicistiske formsprog, men selvfølgelig gik hovedproportionerne tabt.

Mejlgade nr. 52-54

Matr. nr. 883.

Fredet

Denne anselige og vel mest markante bygning fra 1800-tallet i den centrale del af Mejlgade har en facade, der omfatter i alt tolv vinduesfag. Huset er opført i to fulde etager foruden en attikaetage oppe under hovedgesimsen. Over kældervinduerne ses et fladt gesimsbånd, hvorefter følger et kvaderindelt brystningsparti under stuevinduerne gennemløbende sålbænksbånd. De høje vinduespiller er her markeret ved dybt indskårne brede kvaderriller, der er afsluttet øverst under vinduerne gennemgående afdækningsbånd. Under lørstesalsvinduerne sålbænksbånd er brystningerne markeret med rosetprydede kvadratiske fyldinger. I øvrigt er lørstesalen, beletagens facadeafsnit rendefluget med afvekslende brede og smalle skifter. Øverst ses attikaetagens vinduespiller at være prydet med fyldinger udformet som en art rulleværkskartouche, der indeholder afvekslende motiver fra håndværk og industri og med bygherren J. S. Lottrup's initialer i midterfaget. Den prægtige konsolbårne hovedgesims har som første led en æggestavsfrise, men har mistet sit øverste led, den fornemme karnistagrende.

Mejlgade nr. 66

Stuevinduerne er forsynet med store ruder, medens der på første sal og i attikaen findes de gamle smukke vinduer. Husets gamle port er forlængst fjernet.

Bygningshistorie: Af den gamle gårds oprindelige bygninger, et seksten fag langt gavthus i to stokværk, der lå som nordfløj i gården, og et kort forhus på fem fag, som alt var opført i egebindingværk, er der slet ingen spor tilbage. Men af en bygningskommissionssag fra 1837, hvor hele forsiden skulle omsættes til grundmur, fremkommer dog oplysninger, som kan tolkes i retning af, at det var bygninger opført i renæssancen, som stod på grunden. Det nævnes i byggesagen, at stokværksfremspringet var på ikke mindre end 31 cm. Denne interessante enkelthed blev fjernet dette år, da købmand V. H. Gjedding lod husene forsyne med en nu grundmuret senempirefacade.

Brændevinsbrænder J. S. Lottrup lod i 1886 forhuset ombygge til sin nuværende skikkelse. Førstesalen blev forhøjet med en alen (63 cm). Herudover blev tagværkets forside hævet ved hjælp af en trempelstol, således at den interessante attikaetage kunne etableres. Til nordgavlen blev der desuden søjet et trappehus med en meget elegant hovedtrappe til den herskabelige lejlighed på første sal. Denne lejlighed er meget smukt istandsat og anvendes til kontor og tegnestue. J. S. Lottrup's ombygning af forbygningen blev projekteret af Vilhelm Carl Puck, der i sine unge studieår havde besøgt Italien. Mejlgade nr. 52-54 må nok betragtes som den fornemste repræsentant for den tidlige nyrenæssancestil i Århus.

Mejlgade

Mejlgade nr. 68

Mejlgade nr. 66

Matr. nr. 903.

Det grundmurede hus er tre etager højt og forsynet med en skifertækket mansardetage. Underetagen er kvaderpudset. I de to øvre etager i røde mursten er vinduerne forsynet med pudsede indramninger, idet førstesalsvinduerne desuden har fordakninger. Vinduerne er af flagtype. I mansarden ses et par pæne oprindelige kviste. Hjørnehuset er velbevaret.

Bygningshistorie: Huset blev opført af isenkræmmer J. P. Dyhr i 1892.

Mejlgade nr. 68

Matr. nr. 904.

Det grundmurede hus er to etager højt over en høj kælder. Den af lisener tredelte facade er pudset og malet. Vinkel-

Mejlgade nr. 76

Mejlgade nr. 70

taget er teglhængt. I de segmentbuede vinduesåbninger i stueetagen er indsat firelags sprossvinduer, medens der i de rundbuede og parvis anbragte vinduer på første sal ses støbejernsrammer. I den kurvehanksbuede portåbning i syd-faget ses en firefløjet fyldingsport med overlys.

Bygningshistorie: Bygningen blev opført som pakhus for købmand J. Chr. Abildgaard i 1888.

Mejlgade nr. 70

Matr. nr. 905 a.

Den grundmurede beboelsesbygning er to etager høj. Den pudsede og malede facade omfatter syv vinduesfag, hvoraf midterfaget i stueetagen er en portindkørsel. Vinduerne er tofags med store ruder. Den velbevarede facade er i øvrigt horisontalt inddelt ved bæltegesims og en sålbænkgesims under vinduerne på første sal. Vinkeltaget er teglhængt og er forsynet med kviste på to og tre fag, som er rytmisk placeret. Husets vedligeholdelse er slet.

Bygningshistorie: Bygningen blev opført i 1878 af murermester S. Rasmussen.

Mejlgade nr. 74

Matr. nr. 907 a.

Det grundmurede rødstenshus er to og en halv etage højt, idet den øverste etage er udførelt som en attikaetage. Den pudsede butiksfacade har kvaderinddelte vinduespiller. Desuden er den horisontalt opdelt ved flere gesimsbånd. Vinduerne har pudsede indramninger og fordakninger, desuden ses der under førstesalsvinduerne udsmykkede brystninger i puds. Over den

Mejlgade nr. 74

svære konsolbårne kasetteværksgesims ses det lave skifertag. Førstesalsvinduerne er af flagtype. Inde bag den pæne tøndehvælvede portåbning ses adskillige fine enkeltheder, men mest interessant er dog en gotisk hvælvingssslutsten og dens kopipendent, der fungerer som portens afvisersten. Den gamle sten stammer efter sigende fra en nedbrudt kirke i Storring.

Bygningshistorie: Det interessante hus blev opført af tømremester P. Frederiksen i 1891.

Mejlgade nr. 76

Matr. nr. 908 b.

Det grundmurede hus er tre etager højt foruden en mansardetage. Den seks vindueslag lange rødstensfacade er i stuen relændfugtet og inddelt i butiksvinduer. Gennemløbende pudsede

Mejlgade nr. 82A

Mejlgade nr. 82 B

bånd indrammer vinduerne og afsluttes foroven af en segmentbue. Pudsede horisontale bånd markerer desuden vinduernes over- og underkant. Vinduesbrystningerne er prydet med stukornamenter. Over den kraftige profiltrukne hovedgesims ses det skifertækkede mansardtag, medens overtaget i øvrigt er teglhængt. De tofags slagvinduer har afsprossede overrammer, hvilket er gentaget i de seks pæne kvistvinduer.

Bygningshistorie: Huset blev opført af tømrermester Arnoff Thomsen i 1900 efter tegninger af arkitekt R. Frimodt Clausen.

Mejlgade nr. 82 A

Matr. nr. 910 e.

Den fire etager høje bygning har en liredelt facade af gule forblændersten, som er horisontalt delt af flade pudsede bånd, medens den refendfugede underetage er inddelt af butiksvinduer. Vinduerne, som er to- og trefags med bred midterrude, er indrammet med glatpudsede bånd og har trekantsfrontons på anden sal og lordakninger på tredje sal. Den profiltrukne gesims er prydet med tandsnitsled. Vinkeltaget er teglhængt. Husets hoveddør er fornyet.

Bygningshistorie: Huset blev opført af murermester O. A. Buch i 1901.

Mejlgade nr. 82 B

Matr. nr. 910 f.

Huset er fire etager højt med en uskøn senere indsat bræddeklædt butiksfacade, hvori ses et par nedlagte butikker. Kun på første sal ses nærmere definerede brystningspartier under vinduerne, medens vinduerne i de to øvre etager er markeret med ornamenterede lordak-

Mejlgade nr. 92. Mejlborg.

ninger og indfatninger. Husets vinkeltag er teglhængt og er med sine fire kviste, der er indordnet under den egentlige facade, et godt eksempel på, hvorledes man omkring 1900-tallets begyndelse formåede at variere samtidigt opførte huses facader.

Bygningshistorie: Også dette hus blev opført af murermester O. A. Buch i 1901.

Mejlgade nr. 92

Matr. nr. 910 b, 911 a, -b, -c -d.

»Mejlborg«

Det anselige boligkompleks i fire etager er opført af røde mursten med enkeltheder som gule sten i vinduesfalsene og iøvrigt rig anvendelse af sandsten. Huset har sin hovedfacade mod nord ud til pladsen, hvor Mejlgade og Kystvejen mødes. Facaden er tredelt med to vinduesfag på hvert sideparti. Midterfaget med husets hovedindgang danner et retkantet fremspring, som over første sal forvandles til en tresidet karnap og endelig i taghøjde bliver et ottekantet tårn med etagespir. Huset har kamtakkede gavle, og de gule vinduesindfatninger er opmuret i rustikastil og har kurvehanksbuede overliggere. Hoveddøren omgives af en sandstensportal. Det hele virker som et minde om den gotiske renæssance. Facaden mod Mejlgade er ret beskedent udformet med små risaliter og bæltegesimser af sandsten. Vinduerne af slagtype er i de to fremspring udviklet til trefagsvinduer med bred midterramme.

Denne afvekslende facadeinddeling er med meget større kraft udfoldet i den lange facade mod Kystvejen. Tre risaliter på hver tre vinduesfag og med kamtakkede gavle veksler med mellempartier også på tre fag. I risaliterne og to af mellempartierne ses smukke, tresidede

Kystvejen nr. 59-61. Mejlborg.

karnapper kronet af balkoner. En fjerde sydligere risalit er kun på et enkelt fag, men er kronet af et ottekantet tårn med et smukt løgkuppelspir. I karnapper og altaner er i vid udstrækning anvendt smukt tilhugget sandsten, og syd for det netop nævnte spir ses i første og anden sal et ved sandstenskarme og -poster gennemgående vinduesparti, hvis overligger er formet af fire sammenkoblede rundbuer af gule mursten. Som et minde om den gamle restaurant »Mejlborg« ses foran nordfløjen en balustrade med balustre af kunstsandsten. Husene er tækket med skifer, og de to tårns spir er beklædt med kobber.

Bygningshistorie: De oprindelige bygninger på »Mejlborg« blev opført i 1896-97. Bygningerne projekteredes af arkitekt S. F. Kühnel, som med dette arbejde har demonstreret sit kendskab til Frederiksborg Slot. Hans assistent, arkitekt Chr. Wissing, forestod genopførelsen efter branden den 18. august 1899, da Kühnel var på en længere udlandsrejse. De gamle tegninger var forudsat anvendt, men flere ændringer blev foretaget. Hovedtårnets murhøjde blev, formentlig af brandtekniske grunde, formindsket med to og en halv m, og desuden blev det oprindeligt meget smukke renæssancespir genopført i en langt ringere udformning. Et af de oprindelige to småtårne med løgkuppelspir blev udeladt, ligesom Kystvejen nr. 59 blev forlænget med godt fem m. Kystvejen nr. 59 og 61 genopførtes af snedkermester L. Jørgensen, nr. 63 af tømrermester H. Thorbrøgger, mens nr. 65 og Mejlgade nr. 92 blev genopført af tømrermester P. Hansen.

□

Mindegade

Mindegade

Mindegade

Med etablering af Mindebroen i 1634 skabtes grundlag for opførelsen af en ny bydel syd for åens udløb. Bydelen hed først »over broen«, senere Mindegade og Dynkarken. Ordet »minde« betyder munding, åens munding.

Allerede i 1606 var en bemærkelsesværdig bygning, »Trods Katholm«, opført på dette sted, og nu kom andre store handelshuse til. Efterhånden som havnemolerne ved åens udløb forlængedes ud i bugten, øgedes Mindegades betydning som adgangsstrøg til havnen. Molebyggeriet var et forsøg på at undgå tilsanding af åhavnen. Den stadige moleudvidelse stoppede i begyndelsen af 1800-tallet, da man byggede søndre mole ud for å-løbet.

I gadens sydlige ende lå indtil 1800-tallet Mindeporten, som dog kun var i

funktion til 1690'erne, da bebyggelsen havde bredt sig så meget, at porten måtte flyttes til Dynkarken ved Sønder Allé. (Det nuværende Dynkarken var en del af Mindegade indtil midt i 1800-tallet). Efter å-overbygningen i 1930-erne er Mindegades betydning reduceret kraftigt.

Den nordlige gadesides huller og utilpassede nybygninger gør gaden visuelt urolig. Det forstærkes yderligere af beliggenheden mellem 2 diffuse pladser, der iagttages fra alle positioner i den korte, lige gade.

☆

Mindegade nr. 7

Matr. nr. 117

Det nydeligt bevarede forhus er to eta-

Mindegade nr. 7

ger højt og omfatter fem brede vinduesfag. Over den ret høje kældersokkel ses den pudsede og malede facade med vinduer i profiltrukne indramninger over de svære sålbænke. Også hovedgesimsen har en smuk udformning. Huset er tækket med nye vingetegl. Husets facade har nye vinduer af flagtype. Portåbningen har indramning som vinduerne, men er senere udvidet. Gårdens smalle sideløj er ved en indkøbning som lyskat forbundet med hovedlængen. Husets smukke hovedtrappe har på trappeløbenes underside malede dekorationer, som tilsyneladende hentyder til bygherrens maritime baggrund.

Bygningshistorie: Det velbevarede hus blev opført i 1857 for skibskaptajn O. Broch. Han var svoger til Hans Broge og i mange år fører af ruteskibene til København.

Sammen med nedrivningen af et lille bindingsværkshus fra 1600-tallet i nr. 9 lod firmaet Cederholm & Voss i 1978-79 bygningen i nr. 7 istandsætte med henblik på at indrette den til ejerlejligheder. Samtidig med at tagbeklædningen blev fornyet, blev der opsat tre ret klodsede tagkviste ud til gaden. Arbejdet blev forestået af ingeniør Niels Fenger i København.

○

Mindegade nr. 4

Matr. nr. 97.

Fredet

Det to etager høje grundmurede forhus omfatter ialt elleve brede vinduesfag fordelt i takten fire plus tre plus fire. Den tre fag brede midtrisalit er nu kronet af en trekantfronton. Husets ret høje kæl-

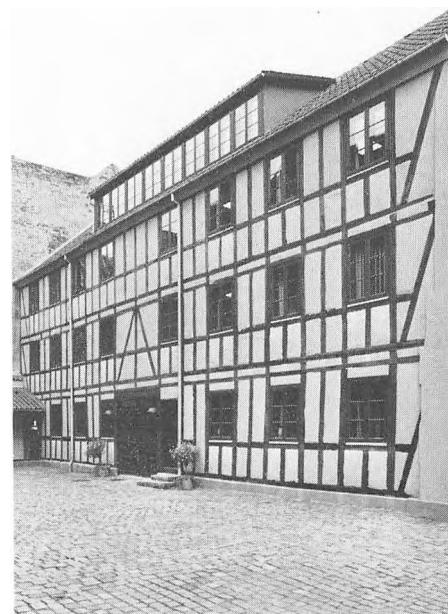
Mindegade nr. 4

Mindegade nr. 4. Gården med sidelængerne.

dersokkel er nu ganske glat og med et rektantet fremspring. Under det nyoplagte tag af sorte glaserede tagsten ses den pæne sparehovedgesims. Kun en af skorstenene er bevaret, og inde til gårdsiden er opsat et par kviste. Over den glatte gavlv mod nordvest er taget afvalmet. En kort sidelænge langs med Fredens Torv omfatter fem vinduesfag og er tækket med skifer. De to sammen byggede huse er pudsede og malet grå med hvide enkeltheder. Ind mod nabogården i nr. 6 i Mindegade skyder en tyve fag lang længe sig ind i gårdsrummet. Ind mod gårdspladsen er huset som hovedbygningen pudset og gråmalet. Siden til nr. 6 har en grundmuret underetage, medens førstesalen er smukt egebindingsværk, som er brunmalet og står i smuk kontrast til de

gulkalkede murtavl. Husets pæne vinkeltag er nytækket med røde vingetegl, og på den indre tagflade ses fire nye men pæne kviste. Huset har fine tolags sprossevinduer. Gårdspladsen op langs med Fredens Torv er afgrænset af en smuk hegnsmur med smedejernsporte. Her foran står en række smukke gamle lindetræer. Her ligger med facaden til Fredens Torv et ualmindeligt smukt gammelt pakhuis i tre etager. Facaden omfatter ni vinduesfag. Husets sokkel når op til den underste vinduesrække, hvor den er afsluttet med et profilbånd. Det store vinkeltag er pænt opskalket og nytækket med røde vingetegl og har rette gavle. I den gule facade ses pæne sprossevinduer. »Trods Katholm«s hovedbygning, muren med de fine træer og det gamle pakhuis er af overordentlig

Fredens Torv nr. 1-3. Gårdfacaden.

stor betydning for byens arkitekturbillede.

Bygningshistorie: Af den vældige bygning, som fru Christence Bryske til Katholm i 1606 lod opføre her på pladsen tæt ved åens munding, er kun det nederste stokværk tilbage over den tidligere hvælvede kælder. Bygningen var ca. 30 % længere og fire etager høj. Inde i gården stod et korshus, og bygningen havde kamtakkede gavle. Huset nævnes i Pontoppidans Atlas i 1768, og en bygningstavle over hoveddøren havde følgende indskrift:

Anno 1606 haver ærlig og
Velbyrdig Frue
Frue Christence Bryske
sal. Thomas Fasthis til
Vennergaard
ladet bygge dette Huus
Gud Give os her at bygge saa
at vi den evige Glæde maatte faae.

Århundreders slet vedligeholdelse, krigshandlinger i 1650-erne og den gamle bygning senere anvendelse som kornmagasin medførte en total nedslidning af huset. Efter at gården i 1790 var blevet erhvervet af amtsforvalter J. N. Brasch, lod han omkring 1800 huset reducere til kun at være en etage højt. Desuden blev bygningen afkortet til sin nuværende længde og forsynet med en gavlkvist. Men allerede i 1803 blev huset forhøjet til to etager. Gavltrekannten blev først opsat, da grosserer V. L. Rahr i 1903 lod huset hovedstandsætte ved arkitekt Thorkel Møller. Ved en senere hovedstandsættelse af gården, som firmaet Brdr. Kjær lod foretage i 1946, blev forskellige enkeltheder af det oprindelige hus fremdraget. Det nederste afsnit af soklen består af meget store gamle granitkvadre. Herover påvistes et kvartstavsprofil af store munkesten.

Fredens Torv nr. 1-3

Mindegade

Mindegade nr. 8

Blendingsfrisens kalkmalede ornament blev efter kalkmalede spor genskabt i cementmørtel. Arbejdet blev ledet af arkitekt O. Sahl. Den meget lange sidelænge opførtes for handelshuset Musmann & Schwedler i 1816. Pakhuset ud til Fredens Torv blev opført for brændevinsbrænder S. Thomsen i 1847. Kun forsiden var opført af grundmur, men gavlene blev i 1914 omsat til grundmur. Spærremuren blev opført for købmand Edv. Rahr i 1856, med H. W. Schrøder som arkitekt. Pakhuset blev i 1978-79 istandsat for firmaet Bruun & Sørensen af ingeniør J. K. Lings. Ved den store istandsættelse af hovedhuset og den lange sidefløj, som ingeniør Niels Kjær lod foretage i 1981, blev hovedhusets prægtige gamle tagværk af pommersk fyrretræ fjernet (uden nogen form for undersøgelse!) og erstattet af en moderne tagkonstruktion af brædder.

Mindegade nr. 8

Matr. nr. 72.
Fredet

Det to etager høje forhus er grundmuret, og facaden omfatter seks brede vinduesfag. Den skiferbeklædte sokkel er over kældervinduerne afsluttet med et profilbånd prydet med en bølgeranke i puds. Herefter forløber båndet ind mod facadens forside med et karnisprofil. Facaden er refendstuet med afvekslende brede og smalle kvadre, hvis modul har været bestemmende for facadens udførelse, således som det også kendes fra det samtidigt opførte hus Mejlgade nr. 7. Ved sydgavlen en rektanglet portåbning med en smuk sylindingsport. De to vinduesfag ved gavlen er placeret efter portaksen og dennes symmetriakse i nord. Husets sokkel er

Mindegade nr. 8

malet brun mod den grå facade. Over den profiltrukne hovedgesims ses et skifertækket vinkeltag, som har sine skorstenene i behold. Vinduerne er af flagtype. Inde i portrummet ses et par relieffer, som symboliserer byherrens interesser, handel og søfart. Den meget flotte trappeopgang til lejligheden på første sal er udspærret i en ældre sidefløj inde i gården og blev i 1888 forsynet med et vindfang.

Bygningshistorie: Huset blev opført for købmand Hans Broge i 1849-50, uden tvivl med H. W. Schrøder som arkitekt. Senere ændringer af husets indre og vindfanget blev projekteret i 1888 af arkitekt Th. Arboe.

Mindegade nr. 10

Matr. nr. 94 b.

Det grundmurede forhus er to etager højt over en høj kælder. Facaden er tredelt ved to siderisalitter omkring et fem lag bredt midterparti. Siderisalitterne er indrammet af etagedelte pilastre og har i det sydlige afsnit et rigt udformet rundbuet vinduesparti i stuen, medens førstesalen her er udfyldt af to sammenkoblede vinduer. Portrisalitterne i facadens modsatte ende har svaret hertil, men er over den retkantede portåbning ændret ved et skulpturfelt. Af facadens øvrige enkeltheder kan nævnes de indrammede vinduer, profiltrukne sålbænkband og kvaderinddelte brystninger under stuevinduerne. Over den svære hovedgesims ses det skifertækkede vinkeltag. Etagevinduerne er af flagtype.

Bygningshistorie: Forhuset med sidelængen blev opført for grosserer Hans Broge i 1879-80 ved arkitekt Th. Arboe, som samtidig opførte et nu forsvundet stort pakhus inde i den store køb-

Mindegade nr. 10

mandsgård. Ændringer i facaden over porten blev foretaget for gross. P. Adamsen i 1945 ved arkitekt Th. Rye Andersen. Husets indre blev samtidig moderniseret.

Mindegade nr. 12

Matr. nr. 93.

Af en tidligere stor gammel købmandsgård står i dag kun det gamle forhus tilbage og endog kun i stærkt ændret tilstand. Den grundmurede forside i det to stokværk høje hus omfatter ti vinduesfag. Sydgavlens tidligere skarpe fremspring i gaden er mildnet ved en karakteristisk runding. Facaden over den tjærede sokkel er pudset og malet gråhvid. Under hver af de to vinduesrækker ses et enkelt profileret sålbænkband. Over porten ved nordgavlen ses en sandstenstavle med ejendommens nr. fra 1829 (nr. 339). Husets pæne vinkeltag er tækket med røde vingetegl, og i facaden er indsat nye sprossevinduer. Ved husets sydgavl og bagside opfattes den gamle bygnings inderste væsen, nemlig det gamle bindingsværk af svært egetømmer, meget tæt placeret. Systemet med kun et stykke dökketømmer i hvert lag må antyde et gammelt hus. Men iøvrigt er der under hovedistandsættelsen i 1975 påvist taphuller fra skråstivere, »Bjørne« mellem stolper og bjælker i begge etager, taphuller fra V-stillet fyldtømmer ved stolperne. Det blev desuden iagttaget, at tagbjælkerne havde været tappet igennem stolperne på første sal i en højde af 28 cm under tagremmen. En meget smukt malet blomsterrankefrise blev fra husets sydgavl overført til »Den gamle By«. Den synes at være udført sidst i 1600-tallet og har været anbragt over et forsvundet træpanel.

Mindegade nr. 12

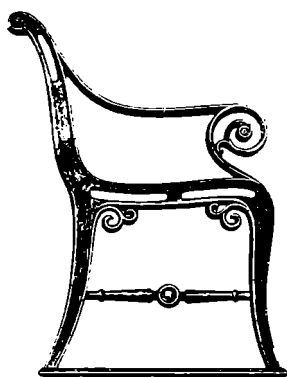
Bygningshistorie: Ved brandtaksationen i 1761, hvor gården tilhørte seilmager P. Holm, omfattede gården udover forhuset en tretten fag lang sidefløj. Men det må være denne gårds bygninger, som ved skipper Jens Sørensen Mørkes død i 1690 blev vurderet til 580 rdl.

Forhuset fik sin nuværende facade ved en ombygning, som købmand F. W. Lewerkhusen lod udføre i 1847. Tømrermester Walter Withen lod i 1975 huset hovedindsats sætte ved arkitekterne Jørgen Malling og Jens Vilhelmsen. Herved blev det gamle hus' egentlige karakter fremdraget, og det indtager en meget vigtig plads i den gamle gade ved havnens gamle indsejling »Mindet«.

Munkegade nr. 2

Se Klostergade nr. 62

Havebænken. DFJ 1910

Museumsgade

Museumsgade

Museumsgade blev oprindeligt anlagt som gangsti i 1878 fra Vester Allé langs det i 1876–77 opførte Århus Museum og ned til Århus å. Gaden blev navngivet i 1889, men først i perioden 1898–1900 opførtes en række bygninger på højre side af gaden fra Vester Allé, alle med R. Frimodt Clausen som arkitekt. Trods enkelte huller i husrækken står Frimodt Clausens bygninger, sammen med Hovedbiblioteket og den af Høeg Hansen opførte bebyggelse langs Møllegade, som en smuk afgrænsning af den tidligere mølleeng.

Til markering af gadelinien ved »Huset«s forareal blev der i 1982 plantet tre røn, *Sorbus aucuparia*.

Museumsgade nr. 2

Matr. nr. 1997

Hjørnehuset har to fløje på fire etager, som arkitektonisk er samlet ved en hængekarnap med spir. Den velbevarede stuefacade er refendfuget og har en hjørnebutik samt en mindre butik henne ad Museumsgade. De tre øvre etager er opført af gule forblændersten. Vinduerne har pudsede fordakninger, som på anden sal er kronet af segmentbuede frontons, medens de rundbuede fordakninger på tredje sal når op til husets konsolgesims. Hængekarnappen er en etage højere end selve bygningen og har ganske smalle vinduer under det smukke spir. Der er et fint samspil mellem de gule forblændere og de sandstensilluderende enkeltheder. Vinduerne er på to fag med tophængte overrammer. Ligeledes er de oprindelige døre og porte velbevarede.

Bygningshistorie: Huset er sammen med nr. 4 og 6 opført af muremester N. Nielsen i 1898. Arkitekt R. Frimodt Clausen har udført de nødvendige tegninger, og stilen i hjørnehuset og de følgende, Museumsgade nr. 4, 6 og 8 er let genkendelig i forhold til de samtidigt af Frimodt Clausen projekterede bygninger ved hjørnet af M. P. Bruuns Gade og Skt. Pauls Plads.

Museumsgade nr. 4–8

Matr. nr. 1998–1999–2000.

De tre ret ensartede bygninger slutter sig nært op til hjørnehuset nr. 2. De har de samme enkeltheder, refendfuget underetage og facaden i øvrigt af gule forblændere. Men flere af vinduerne er samlet i par under en fælles fordakning. Ligeledes er de buede vinduesfordak-

Museumsgade nr. 2

Museumsgade

Museumsgade nr. 4-8

ninger flyttet ned på anden sal. Husene, som er en smule lavere end nr. 2, har skiferdækkede vinkeltage. Vinduerne er velbevarede, hvorimod hoveddørene alle tre steder er udskiftet med krydsfinerdøre, som er finerede med naturtræ.

Bygningshistorie: Nr. 4 og 6 blev opført i 1898 af muremester N. Nielsen, medens nr. 8 blev opført af muremester J. M. Haugaard. Muremester Niensens etageplaner er bevaret til nr. 4 og 6, ligesom facadetegningen til nr. 8 af R. Frimodt Clausen også findes.

Museumsgade nr. 10

Matr. nr. 2001 a.

Det grundmurede hus er som de øvrige på fire etager og med en markant facade på fire brede vinduesfag. Den høje kælder er sammen med stuefacaden refendfugtet og har kvaderstik over stuevinduerne. Gavlen er markeret ved kvaderhjørner, som bindes sammen af sålbæksbånd. Over de pudsede vinduesindramninger er der på første sal trekantfrontons, som på anden sal afløses af svære fordakninger. Den meget svære profiltrukne hovedgesims har kun konsoller ved gavlene. Vinkeltaget er tækket med skifer. Vinduerne er af flagtype. Den meget smukke hoveddør med fyldinger er lidt tilbager trukket i forhold til den markante indramning, som afsluttes med en overlyshalvbue.

Bygningshistorie: Det velbevarede hus blev opført for snedkermester H. Hansen i 1899.

Museumsgade nr. 12-14

Matr. nr. 1994 d og e.

Også dette dobbelthus har en facade opbygget af gule forblændersten med profiltrukne enkeltheder og refendfugtet

Museumsgade nr. 10

stuefacade. Over de trefags vinduer med overrammer ses en interessant overligger udført som en trebuet arkadefrise i forblændere med pudsede buestik. Ved gavlene er der udbygget tresidede karnapper, hvor brystningerne er udført som mønstermur. De gennemløbende gesimsbånd er underordnet forholdene i nr. 10. I det skiferdækkede vinkeltag er indbygget to tagkviste.

Bygningshistorie: De to tvillinghuse blev opført af muremester J. M. Haugaard, med R. Frimodt Clausen som arkitekt i 1902.

Museumsgade nr. 22-24

Matr. nr. 1994 c og b.

Det fornemme pudsede hus vender hovedfacaden til gaden og en tilsvarende fin gavl mod åen og Thorvaldsensgade.

Museumsgade nr. 22-24

Museumsgade nr. 12-14

Det fire etager høje hus omfatter seks brede vinduesfag, hvoraf de to gavlfag har trefags vinduer og karnapper på første og anden sal. Stuefacaden er refendfugtet, og kraftige sålbæksbånd deler facaden horisontalt. De fire midterfag krones af en smuk horisontalt delt frontspids. Vinduerne, som nu har store ruder, har profiltrukne indramninger med fordakninger og trekantfrontons. Vinkeltaget er tækket med cementtagsten, men forventes tækket med røde vingetagsten i 1982. I tages ses to tagkviste ved gavlene. Husets frie vestgavl har haft en lignende profil som frontspidsen til Museumsgade, men denne profil blev senere udjævnet, dog med bevarelse af den aftrappede dekoration og de svære gesimshoveder.

Bygningshistorie: Dobelthuset blev opført i 1900 for handelsmand S. Petersen og muremester F. P. Mikkelsen, som forelagde byggesagen og udførte de nødvendige planer. Facadetegninger udførtes af R. Frimodt Clausen. Vestgavlen blev ændret i 1910 ved R. Frimodt Clausen. Vinduerne blev udskiftet i 1977-78.

□

Møllegade nr. 15

Se Vestergade nr. 39.

Møllegade nr. 2-8

Se Åboulevarden nr. 96-100.

Møllestien

Møllestien

Møllestien blev anlagt før år 1300 og strakte sig fra Århus vandmølle, der var placeret, hvor hovedbiblioteket er idag, på tværs af Skidenstræde (idag Grønnegade), hvorefter den gennem et skarpt knæk endte i Vestergade.

Møllestien, der menes navngivet før 1661, strækker sig idag kun fra Mølleparken til Grønnegade. Størstedelen af de små uanselige huse, der tidligere tjente til beboelse for småkårsfolk i fattige omstændigheder, fremstår idag gennemrestaurerede og slår tonen an til et pittoreskt købstadsmiljø.

I 1978 blev der plantet syv røn, *Sorbus aucuparia*. Disse træer angiver gadens afslutning ud mod Møllegade. Desuden er der på hjørnet af Blegdammen og Møllestien sat to tjørn ud for den tilbagerykkede ejendom nr. 59. I 1979 plantedes som en fortsættelse af beplantningen i Møllestien to røn, *Sorbus aucuparia*, i Blegdammen ud for nr. 8 for at angive knækket i gaden.

☆

Møllestien nr. 41

Matr. nr. 420.

Husets forside mod Møllestien er grundmuret og er tre vinduesfag lang som de fleste af husene i Møllestien. Den nu frie gavl mod Grønnegade er overpudset bindingsværk med en bræddeklædt overgavl. Over hovedgesimsen er der et nyt tegltag med en høj skorsten. Huset har til gaden pæne tofags sprossevinduer og en udmærket femfyldingsdør med bossagefyldinger og overlys. Mod Grønnegade er der tilbygget et halvtag.

Bygningshistorie: Før 1818 lå der på parcellerne nr. 41–45 et flerlænget gårdsanlæg som i 1801 havde tilhørt major A. C. Rummelhoff og lidt senere en madame Wad. I 1819 ses ejendommen at være opdelt i seks små lejboder i bindingsværk, hver på tre og to og et halvt fag. I 1857 lod fru Trine Petersen nr. 41 forsyne med en grundmuret forside og bagside.

Møllestien nr. 43

Matr. nr. 421.

Huset er nu to etager højt over den lave tjærede sokkel. I stuen er der to tofags vinduer, mens der er tre bevarede tofags sprossevinduer på første sal med profiltrukne sålbænke ligesom hovedgesimsen. Facaden er pudset og malet. Vinkeltaget er teglhængt med rette gavle og her ses en skorsten. Huset har en rigtig pæn, ikke oprindelig fyldingsdør med glas og overlys.

Bygningshistorie: Det gamle bindingsværkshus blev i 1857 ombygget for arbejdsmand J. Sørensen. Facaden blev omsat til grundmur samtidig med, at huset blev forhøjet. I 1887 lod avlskarl N. Rasmussen en ældre sidelænge med halvtag ombygge. Huset blev forlænget og forhøjet til to etager.

Møllestien nr. 45

Matr. nr. 442.

Huset er på tre vinduesfag med dør i vestfaget. Over den lave sokkel er facaden forsynet med et profil nederunder vinduerne. Det pænt opskalkede vinkeltag er teglhængt og forsynet med en nydelig trefags tagkvist og en meget høj skorstenspipe. I facaden ses der pæne tofags sprossevinduer og en interessant gammel trefløjet fyldingsdør

Møllestien nr. 41 og 43

med overlys og messingdørgreb. Her foran ses en gammel granittrappesten. Inde i huset fører en nydelig gammel trappe med krydsrækværk op til loftet.

Bygningshistorie: Til det gamle bindingsværkshus fra 1817 lod fru Sørensen i 1867 påbygge en ny grundmuret forside. Huset er ikke i god stand, og man bør under en eventuel istandsættelse holde de gamle enkeltheder i hævd.

Møllestien nr. 47

Matr. nr. 423.

Huset er tre fag langt og i to stokværk. Den pudsede facade formenes at dække over det gamle bindingsværk. Vinkeltaget over den skrå sugfjæl er teglhængt og har en tofags kvist. Huset er nyrestaureret, og der er isat tofags

Møllestien nr. 45 og 47

Møllestien

Møllestien nr. 49–51

sprossevinduer og en ny fyldingsdør.

Bygningshistorie: Det gamle bindingsværkshus fra omkring 1817 blev i 1851 forhøjet til to stokværk for daglejer Anders Andersen. Forhøjelsen blev udført i bindingsværk. I 1881 blev der inde i gården tilføjet et halvtag.

Møllestien nr. 49–51

Matr. nr. 424–425

De to delvis grundmurede huse er begge en etage høje og forsynet med næsten ensartede blot spejlvendte facader med de to gadedøre placeret tæt sammen. Pillebredderne antyder det oprindelige bindingsværks fagdelling. I nr. 51's frie gavl mod vest ses endnu det gamle bindingsværk. Begge huse er teglhængt, og i facaderne ses pæne tofags sprossevinduer og fine brunmalede femfyldingsdøre med bossagefyldinger.

Bygningshistorie: I 1855 lod Niels Laursen den gamle bindingsværksfacade i nr. 49 omsætte til grundmur. To år senere lod Jens P. Clausen det samme foretage med nr. 51. I 1870 lod Clausen bagsiden i nr. 51 ombygge til grundmur, og endelig i 1879 lod arbejdsmand N. Bentsen sin bagside ombygge i nr. 49. Også disse to pæne huse er af betydelig vigtighed for denne smukke lille gyde, der tidligere havde et så slet omdømme.

Møllestien nr. 53

Matr. nr. 426 a.

Det ni fag lange gavlhus har en bred grundmuret gavl ud mod Møllestien. Over den lave sorte sokkel ses foruden de to døre tre vinduer, der såvel som de to i gavltrekanen har segmentbuede stik. De to sider mod øst og vest er opbygget af svært egebindingsværk. Mur-

Møllestien nr. 53

tavlene er såvel som gavlmuren til Møllestien hvidkalket. Husets vinkeltag er teglhængt og har rette gavle. Mod øst ses i tagfladen et par trefags tagkviste. Mod gaden er der i gavlen vinduer af flagtype, som i gavltrekanen er afløst af sprossevinduer, ligesom der også ses sprossevinduer i de to sider. De to døre til Møllestien er temmelig slette, men i østsiden ses en smuk dobbelt fyldingsdør. Den lille gårdsmøge mellem nr. 51 og 53 er ikke uden charme med sin toppede brolægning, og der er en fin harmoni i de to huses bindingsværk. Inde bag hoveddøren fører en interessant rokokkotrappe op til loftet. Den har et fint svejftet dokkerækværk udført af brædder. Her ses også et par smukke rokokkodøre med tre fyldinger med buede indskæringer i fyldingerne.

Bygningshistorie: Gavlhuset må være den sidste rest af den under nr. 41 omtalte firelængede gård, der er nævnt i brandtaksationerne fra 1811–17, men som allerede er beskrevet i 1761. Her nævnes: »Et gammelt ni fag langt beboelseshus vesten i Gården«. Huset er ligeledes nævnt i 1817, da gården tilhørte amtsforvalter S. Sørensen. I 1869 tilhørte huset gartner Jens Jacobsen, der lod den grundmurede gavl til Møllestien opsætte. De to tagkviste er ligeledes fra denne tid. Et gammelt halvtag inde i gården fik ny side af bindingsværk. De to temmelig grimme døre lod Jacobsen indsætte i 1881. Dette gamle hus er nok det vigtigste i gaden, og navnlig dets interiør er af største vigtighed.

Møllestien nr. 55–57

Matr. nr. 427 h og 427 i.

Det grundmurede hus i nr. 55 er på én etage og opført i røde mursten i fire

Møllestien nr. 55–57

brede vinduesfag inclusive døren ved østgavlen. Huset har en høj muret sokkel med retkantet fremspring. Gesimsen har som hovedled en bloktandsfrise. Vinduerne har segmentbuede rulleskiftestik. Vinkeltaget er teglhængt med rette gavle, og her er en trefags tagkvist med sprossevinduer. Vinduerne er af flagtype, og den fine dør har slanke bossagefyldinger. Foran smøgen til nr. 53 ses en smedejernslåge.

Nr. 57. Selv om de to huse er opført samtidigt og af samme bygherre, er der dog afvigelser i udseendet. Husets hoveddør er i vestgavlen ud til Blegdammen, så alle fire fag til Møllestien er udfyldt med vinduer. Vinduerne har lige stik, som springer lidt frem foran facaden som en overgang til hovedgesimsen, hvor bloktandsfrisen er udført i et rulleskifte med vekslende fremspring. Huset er teglhængt og har en bred trefagstagkvist med gavlfremspring samt en nydelig muret skorsten. I den frie vestgavl mod Blegdammen har vinduerne og hoveddøren segmentbuede stik med et øjenbryn ovenover, udført af formtegl. Vinduerne til Møllestien er af flagtype, medens de til Blegdammen har sprosser. Hoveddøren er som i nr. 55.

Bygningshistorie: I stedet for blegmandens otte fag lange bindingsværkshus lod particulier H. E. Basse i 1877 de to bygninger opføre, som et dobbelthus med brandkam imellem. De to kviste blev opsat i 1885 for sukkerkoger M. Rasmussen.

Møllestien nr. 59

Se Åboulevarden nr. 96–100.

Møllestien nr. 61–63

Matr. nr. 427 e og 427 f.

Møllestien nr. 61

Nr. 61. Det grundmurede hus omfatter fire vinduesfag med døren i østfaget. Den høje murede sokkel er tjæret, medens den oprindelige rødstensfacade er grønmalet. Under det teglhængte vinkeltag ses en enkelt formet rulleskiftegesims. Huset har rette gavle og et par pæne tagkviste med sprossevinduer. I facaden er der nye slagvinduer og en ny fyldingsdør.

Nabohuset nr. 63 er i sin udførelse i samme teknik som nr. 61, dog med en facade på fem vinduesfag. Soklen er gråmalet, og facaden er gulmalet over en oprindelig blank mur. Vinkeltaget er teglhængt med rette gavle og to pæne skorstenspiber. Over hoveddøren ses en tagkvist på to fag flankeret af to trefags kviste, der alle har sprossevinduer. Vinduerne er af slagtype, og huset har en nydelig hoveddør. Det er karakteristisk for de to huse, at tagnedløbene er anbragt i små murede false ved gavlene.

Bygningshistorie: De to sammenbyggede huse blev opført for sukkerkoger Mads Rasmussen i 1877. Begge huse blev smukt istandsat for få år siden. Farveholdningen i husene, der oprindeligt var røde mursten, er dog nok diskutabel.

Møllestien nr. 65

Matr. nr. 427 c.

Det grundmurede hus er på fire vinduesfag og opført omtrent som husene nr. 61–63. Den oprindelige facade i røde mursten er bevaret. Vinkeltaget er teglhængt, har rette gavle og en pæn tagkvist med sprossevinduer. Vinduerne er af slagtype, medens en ny blåmalet rammeliste er anbragt i husets vestgavl.

Bygningshistorie: Også dette hus er opført for sukkerkoger Mads Rasmussen i 1877.

Møllestien nr. 63 og 65

Møllestien nr. 28–30

Matr. nr. 449 m. fl.

Ejendommen består af en lav del i én etage, hvis facade består af et nyere trefags vindue med sprosser og en gadedør med bossagefyldinger. Over den manglende gesims ses et nyt teglhængt vinkeltag. Den vestlige del af ejendommen nr. 30 omfatter tre vinduesfag og er i to etager. Underetagen er grundmuret, medens første sal er opbygget af fyrrebindingsværk. Østgavlen er udført i nyere fyrrebindingsværk. Over den skrå sugfjæl er vinkeltaget teglhængt, med nye tagsten. De to huses berappede og vandskurede murflader er mørkerødt maled. I nr. 30 ses nye tofags sprossevinduer af standardtype, der for at kunne passe i de eksisterende huller er suppleret med krydsfiner!

Bygningshistorie: Den lavere del (nr. 28) fik en ny grundmuret facade i 1866. Bygherre var snedker F. Langeland, den høje del (nr. 30) fik en ny grundmuret forside i 1839. Ejeren murersvend A. Koch lod derefter i 1843 huset forhøje til to stokværk. De to bygninger led en del skade ved branden i nr. 24 i 1979 og blev herefter delvis istandsat.

Møllestien nr. 32.

Matr. nr. 451.

Det to stokværk høje hus er tre vinduesfag langt med en grundmuret forside. Vinduerne har lave segmentbuede overligger, og facaden er pudset og brunmalet. Gesimsen er, under oplægningen af det grimme eternittag, fjernet. Derimod er der indsat nye tofags vinduer med sprosser og med sålbænke af mursten. Huset har en pæn gammel brunmalet femfyldingsdør med bossagefyldinger og overlys.

Møllestien nr. 28–30

Bygningshistorie: Et ældre bindingsværkshus blev for Ole Mogensen Erntz i 1874 forsynet med en ny grundmuret forside. En senere ejer S. P. Petersen lod i 1878 tilføje et baghus, hvorefter han i 1880 lod huset forhøje til to etager.

Møllestien nr. 34

Matr. nr. 452.

Det lille hus har som i nr. 28 kun ét stort trefags sprossevindue samt husets gadedør. Den oprindelige blankmursfacade er nu malet, og nogen sokkel ses ikke. Vinkeltaget er teglhængt og har en spinkel skorstenspipe. Femfyldingsdørens bossagefyldinger ligger vandret og her foran ses en lille trappesten af granit.

Bygningshistorie: Arbejdsmand Anthon Sørensen lod i 1873 sit ældre hus af bindingsværk forsyne med en grundmuret forside.

Møllestien nr. 36

Matr. nr. 453.

Det grundmurede hus omfatter tre vinduesfag og er én etage højt. Hoveddøren er i vest. Facaden er berappet og brunmalet. Over den pæne hovedgesims ses det pænt opskalkede vinkeltag, som er tækket med nye vingetagsten. I taget ses en kraftig skorstenspipe og tre velx-tagvinduer. Døren og de to sprossevinduer er ret nye. Foran døren ses en nydelig totrins granittrappe.

Bygningshistorie: Arbejdsmand P. Jensen lod i sit ældre bindingsværkshus indsætte en ny grundmuret forside. Huset blev i 1977 hovedistandsat og forsynet med nyt tag m.m.

Møllestien nr. 32 og 34

Møllestien nr. 38

Matr. nr. 454 e.

Det tre vinduesfag lange hus er én etage højt over en lav kældersokkel. Vinduerne er en del lavere end normalt i denne gade, men de har segmentbuede stik, og facaden er berappet og malet, med en hvid pudset gesims. Det opskalkede vinkeltags tagsten er tjæret. Her ses en lille skorstenspipe og en trefags tagkvist med sprosseløse vinduer. Vinduerne har en stor rude med ventilationsramme over. Husets gadedør er adskilt fra overlyset ved en bjælke og selve døren er klædt med krydsfiner. Betontrappesten.

Bygningshistorie: Huset blev nyopført for hører I. P. Enemark i 1876.

Møllestien nr. 36 og 38

Møllestien nr. 40

Matr. nr. 454 f.

Det grundmurede hus er én etage højt og med en facade på tre vinduesfag med gadedøren i vest. Blankmursfacaden er rødmalet, og det nye hus har en hovedgesims med en bloktandsfrise. Det pæne tag er teglhængt, og her ses en nydelig trefags kvist. De nye vinduer er af flagtype, ligesom den nye gadedør har store bossagefyldinger og overlys.

Bygningshistorie: Den oprindelige bygning blev opført for arbejdsmand R. P. Sørensen i 1877. Den var imidlertid blevet stærkt ødelagt, da styrmand Torjus Stabell i 1980 ved arkitekt Th. Rye Andersen lod den totalt ombygge. Dette skete med skellig hensyntagen til den omliggende bebyggelse, som huset er i

Møllestien nr. 40 og 42

fuldstændig harmoni med. Samtidig opførtes inde i haven en udbygning med fladt tag.

Møllestien nr. 42

Matr. nr. 454 g.

Huset er én etage højt og tre vinduesfag langt. Den lave sokkel er tjæret. Blankmursfacaden er malet. I hovedgesimsen indgår et savskifte. Vinkeltaget er teglhængt. Her ses en skorstenspipe og en trefags tagkvist med sprossevinduer. Vinduerne er af flagtype, og fyldingsdøren har et overlys. Huset er i smuk stand.

Bygningshistorie: Huset blev opført for P. Laursen i 1877. Der blev også opført et lille sidehus til w.c. m.v. inde i haven.

Møllestien nr. 44

Matr. nr. 454 h.

Dette lille, man kan næsten sige typehus, her i Møllestiens nordside, er på tre vinduesfag. Den oprindelige blankmursfacade er brunmalet. I gesimsen indgår en tandsnitsfrise. Det pæne vinkeltag er teglhængt og har en smuk trefags tagkvist med sprossevindue. Hoveddøren er en smukt malet dannebrogsdør. Huset er i smuk stand, og foran vinduerne ses om sommeren pynkelige blomsterkasser.

Bygningshistorie: Huset blev opført for arbejdsmand Andr. Poulsen i 1877.

Møllestien nr. 46

Matr. nr. 454 i.

Huset er samme type som nr. 44. Den oprindelige blankmursfacade er rødmalet. I hovedgesimsen indgår et sparrenkopskifte. I det pænt opskalkede tegl-

Møllestien nr. 44, 46 og 48

Møllestien nr. 50-50A

tag ses en nydelig trefags tagkvist med vanlig lav gavltrekant og sprossevindue. I facaden er indsat nye flagvinduer og en dannebrogdør, som er umalet. Foran døren en lav trappesten af granit.

Bygningshistorie: Huset blev opført af murersvend A. Nielsen i 1877.

Møllestien nr. 48.

Matr. nr. 454k.

Huset har de sædvanlige tre vinduesfag og er én etage højt. Soklen er malet mørk, medens facaden er i en lidt lysere blågrå tone. De segmentbuede vinduesstik og hovedgesimsen er som i de følgende tre huse muret af rulleskifter. Det pænt opskalkede vinkeltag er tækket med nye røde vingetagsten. Den tre fag brede kvist er af den vanlige type for denne del af Møllestien. De to vinduer

er af flagtype, og i dannebrogdørens to øverste fyldinger er indsat glas.

Bygningshistorie: Huset med kvisten blev opført for tømrer Christian Dylbdahl i 1876; det blev for få år siden istandsat.

Møllestien nr. 50-50A

Matr. nr. 454l og 454m.

Dobbelthuset består af spejlvendte eksemplarer af den typiske trefags Møllestihustype. Soklerne er tjæret og blankmursfacaderne er gulmalede i nr. 50, men grå i nr. 50A. De tætsiddende gadedøre og vinduerne har rulleskiftestik, der ind mod skellet mellem de to huse er trukket ned i en bue. Også hovedgesimsen er opbygget af rulleskifter. Tegltaget i nr. 50 er nogle år gammelt, medens det i nr. 50A er helt nyt. Her er

Møllestien nr. 50B

desuden indsat en pæn, ny trefags kvist med sprossevindue, medens vinduerne i den ældre kvist i nr. 50 er uden sprosser. Vinduerne i nr. 50 er af flagtype, og her ses en god dannebrogdør med bossagefyldinger. I nr. 50A har man indsat nye sprossevinduer og en fyldingsdør.

Bygningshistorie: Huset nr. 50 blev opført for arbejdsmand Ths. Raphaelsen i 1876, medens nr. 50A blev opført sammen med nr. 50B for arbejdsmand Mads Rasmussen i 1876.

Møllestien nr. 50B

Matr. nr. 454n.

Huset er på tre vinduesfag, men med vinduer i alle fag, da husets gadedør er anbragt i den frie vestgavl. Soklen er tjæret og den oprindelige facade i blankmur malet mørk blågrå. Det pæne vinkeltag er nytækket med røde vingetegl. Den smukke tre fag brede tagkvist har sprossevinduer, og i facaden ses nye vinduer af flagtype. Gadedøren i vestgavlen er en dannebrogdør med glas, og i gavlen ses herover et trefags sprossevindue. Huset er som de øvrige af husene i denne del af Møllestien velholdt og istandsat for få år siden.

Bygningshistorie: Huset blev sammen med nr. 50a opført i 1876 for arbejdsmand M. Rasmussen.

□

Møllestien

J. M. Mørks Gade

J. M. Mørks Gade

J. M. Mørks Gade nr. 13. Kunstbygningen.

J. M. Mørks Gade

Ved et gennembrud i Frederiksgade i 1897 blev Østergade forlænget ned over Bispetofte, der på denne tid blev bebygget som det sidste område inden for »Alleen bag om byen«. Gaden, som fik forbindelse til Louisegade – en del af den nuværende Åboulevarden, fik navn efter en af byens store mænd, den nogle år forinden afdøde redaktør af Aarhus Stiftstidende, konsul Mørk.

I 1978 blev der i forbindelse med en trafiksanering i området plantet to lind, *Tilia cordata*, ved Christiansgades og Frederiksgades skæring med gaden. På hjørnet af J. M. Mørks Gade og Åboulevarden ved N. Kochs Skole blev Elias Ølsgaards »Lille læsende Pige« opstillet i 1918.

☆

J. M. Mørks Gade nr. 13

Matr. nr. 1291 a.
Kunstbygningen.

Den smukke udstillingsbygning består af en vinkelbygning med en ottekantet tilbygning ved det nordlige hjørne. Facaderne er groft pudset og lysegråt kalket med hvide enkeltheder. Under oktagonens egentlige gesims er indføjet en ekstra bæltegesims med afdækning af tagsten. Ved sydfacaden er i de senere år påbygget en halvtagsbygning med vinduer og døre. Også hoveddøren er af nyere skikkelse. Taget over den af mur-lister indrammede hovedindgang er hævet noget over resten af bygningen, og en ganske enkel, men velformet hovedgesims danner overgangen til bygningens smukke teglhængte vinkeltag. Heri er i udstrakt grad indføjet ovenlys,

som klart følger taghældningen. Oktagonens pyramidetag er også delvis glasdækket. Kunstbygningen udgør ved sine meget fine proportioner, sit materialevalg og sin beliggenhed i et smukt anlæg, en overordentlig fin kontrast til kvarterets øvrige, ret så prætentiose bygninger.

Bygningshistorie: Kunstbygningen blev opført for Århus Kunstforening i 1916–17 ved arkitekt A. Høeg-Hansen. Efter lang debat i begyndelsen af 1950-erne om den under krigen stærkt mishandlede bygnings fremtidige skæbne lykkedes det at nå til enighed om istandsættelse og modernisering af bygningen. Arkitekt N. Chr. Skjødt forestod de heldigt gennemførte arbejder, hvori også indgik opførelse af halvtaget.

□

Plakat af Martinus Hougaard. 1925

Kunstforeningens bomærke. Antagelig tegnet af A. Høeg-Hansen

Nørre Allé

Nørre Allé

»Vejen bag om byen« var indtil begyndelsen af 1820-erne en næsten ufremkommelig markvej. Nu blev der på privat initiativ anlagt spadseresti og plantet allétræer. Vejen var begyndelsen til de nuværende allé-gader.

Efter at accisen i 1851 var afskaffet og byportene nedrevet, begyndte man så småt at bygge uden for portene.

I 1874 døbte byrådet vejen mellem Paradisgade og Munkegade Nørre Allé. I 1884 opførtes »Århus tekniske Skole« på hjørnet af Munkegade og samme år »Århus højere Pigeskole«, nu »Elise Smiths Skole«. Valgmenighedskirken indviedes i 1886.

Efterhånden som gaden blev bebygget, begyndte allé-træerne at genere beboerne. Men selv om træerne blev fældet, bibeholdt Nørre Allé lidt af allé-præget p.g.a. villabebyggelsen på gadens nordlige side, hvoraf en del står tilbage endnu.

Den vestlige del af Nørre Allé ved Vesterbro Torv var længe kun bebygget på den sydlige side. På den nordlige havde der siden 1828 ligget et stort teglværk, der var i drift til 1917. Derefter udlagdes terrænet til byggegrunde, og efter Høeg-Hansens tegninger blev det store boligkompleks bygget, som ligger der i dag.

På torvet, hvor Nørregade og Nørre Allé mødes, blev der i 1974 plantet fire lind, *Tilia cordata*.

☆

Nørre Allé nr. 23

Matr. nr. 1089 b.
Apostolsk Kirke.

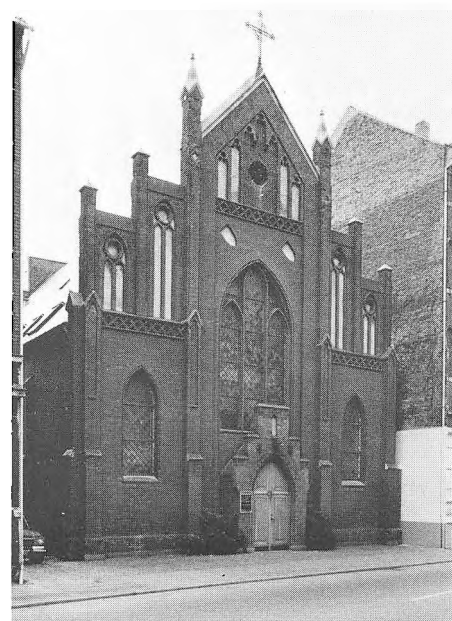
Den næsten fritliggende kirkebygning er opført i røde mursten med enkeltheder i nygotiske stilformer og vender en højtrejst gavl ud mod Nørre Allé. Gavlens er tredelt ved lisener som øverst er afsluttet med pinakler. Det spidsbuede midtervindue er inddelt ved stavværk. En kløverbladsfrise udført i formsten deler de to sideafsnit af facaden horisontalt og trekanten herover er udfyldt med lancetformede blændinger. Det spidsbuede indgangsparti er i en kamtakket vindfangsbygning, med en ny egetræsdør. Husets fritliggende østside er ved stræbepiller inddelt i fem fag med tre spidsbuede jernvinduer. Kirkens østgavl er kamtakket, og hertil er opført en femsided korbbygning med små vinduer. Hertil er opført en spindeltrappe af jern som flugtvej fra det i ny tid etagedelte kirkerum.

Bygningshistorie: Den gamle valgmenighedskirke blev opført i 1885–86 ved arkitekt S. F. Kühnel. En smuk ombygning og istandsættelse af bygningen blev foretaget i 1978–80 ved det rådg. ingeniørfirma »NIKOPLAN«.

Nørre Allé nr. 25

Matr. nr. 1092 c.
Elise Smiths Skole.

Skolens to etager høje hovedbygning i røde mursten har brede rette gavle mod udhæng mod øst og vest. En tredelt forbygning er rettet mod Nørre Allé. Midterpartiet af forbygningen er formet som en risalit med frontspids som løber ind mod forbygningens valmtag. Her ses skolens hovedindgang afsluttet med et karakteristisk rundbuet vinduespar-

Nørre Allé nr. 23. Apostolsk Kirke.

ti. I sidepartierne og den øvrige del af skolebygningen er murfladerne horisontalt delt af typiske rulleskifteband under vinduerne. Disse har i stuen lige stik, men herover ses både segmentbuede stik og rundbuede afslutninger. Alle tage har udhængsspær og åse og er tækket med skifer. Syd for skolebygningen men sammenbygget med denne ligger skolens gymnastikbygning i to etager men gavl mod Klosterport. Dette hus er stort set opført i samme teknik som skolebygningen, men er ejendommeligt ved at der kun ses hjørnelisener i stuen, ligesom huset er horisontalt delt ved et svært gesimsband.

Bygningshistorie: Skolebygningen blev opført for et interessentskab ved arkitekt Th. Arboe i 1883–84. Det ældre gymnastikhus blev i 1901 erstattet af en nybygning ved arkitekt A. J. Müllertz. Skolebygningen blev en del ændret i 1978–79 ved arkitekt C. E. Jensen. Her blev blandt andet mellembygningen forhøjet, men der er også indsat nogle meget slette vinduer ved Klosterport.

Nørre Allé nr. 31

Matr. nr. 1103 b.

Teknisk Skolebygning, nu Sygehusenes Uddannelsescenter.

Den store skolebygning var oprindeligt opbygget i to etager, men er nu tre etager høj. Materialet er røde mursten. Hovedfacaden mod Nørre Allé og siderne er ganske ensartet udført. Men i hovedfacaden og siden mod Munkegade ses en righoldig anvendelse af formteglsten såvel som ornamenterede teglstensplader. Dette ses bl.a. under vinduerne på første sal og i hovedindgangspartiet. Det tre vinduesfag brede midterparti er inddelt ved pilastre i gule

Nørre Allé nr. 25. Elise Smiths Skole.

mursten. Det krones af fremadvendte volutkapitæler under den kraftige frontspids, hvis kontur på klassisk vis er fremhævet af tandsnitsfriser i fodbjælke og taglinie. Tandsnittet optræder ligeledes som hovedled i husets hovedgesims. Alle vinduerne er indrammede af rektantede formstensrammer, men der foruden har de rundbuede vinduer på første sal en indramning af karnisformsten med en rosetflise i svikkelen. Husets helvalmede tag er skifertækket. Vinduerne er alle på to fag med overrammer. Den meget smukke dobbelte hovedindgangsdør har halvcirkelformet overlys med udsvejfede sprosser. De to gange fire fyldinger har smukt billedskærerarbejde. Under den kraftige fordakning er indsat en frise med egeløv i keramik. Herover ses årstallene 1883 og 1924.

Bygningshistorie: Skolebygningen opførtes i 1883–84 efter et præmieret projekt udført af de unge arkitekter H. Ph. Smidth og A. Møller. Stilen anerkendtes dengang som norditaliensk renæssance. I 1897 blev den korte østfløj forlænget ved arkitekt Ludvig A. Petersen. Hele skolebygningen blev i 1924–25 forhøjet til tre etager. Det oprindelige pavillonagtige midterparti blev her ændret til en klassisk gavltrekant. Arbejdet blev projekteret af stadsarkitekt Fr. Draiby.

Efter at amtskommunen havde overtaget bygningen blev den i 1979–80 nyindrettet til Sygehusenes Uddannelsescenter.

Nørregade nr. 51

Se Paradisgade nr. 17.

Nørre Allé nr. 31. Teknisk Skolebygning, nu Sygehusenes Uddannelsescenter.

Nørreport

Navnet stammer fra Studsgades port. Det nuværende Nørreport er en sammenlægning af tre gamle gader i forlængelse, den nordligste del fra Studsgade til Knudriisgade var oprindeligt en del af Studsgade. Strækningen mellem Studsgade og Mejlgade hed Fæggyde indtil 1860'erne, da beboerne foranledigede navnet ændret til Tværgade. Den sydligste del fra Mejlgade til stranden hed Havnegyde.

Bækken fra Vennelyst løb i en åben rende gennem den nordlige del af gaden indtil 1880'erne.

Foran p-pladsen Nørreport 22 blev der i 1968 plantet otte lind, *Tilia cordata*. Ved en senere vejregulering i 1979–80 blev der plantet 37 ask, *Fraxinus excelsior* »Westhof Glory«, i vejens skillerabatter og fem røn, *Sorbus latifolia*, på hjørnet mod Kystvejen.

Nørreport

Nørreport nr. 18. Arkitektskolen.

Nørreport nr. 6

Se Mejlgade nr. 66.

Nørreport nr. 18

Matr. nr. 932b.

Det grundmurede hus er på tre etager og med en facade på syv brede vinduesfag. Gavlrisalitterne er i stueetagen fremhævet ved kvaderpudsning, mens de over den svære bæltegesims er indrammet med pilastre med kompositte kapitæler, som når op til den svære arkitrav, der bærer den konsolprydede hovedgesims. Herover er gavlfagene markeret ved murede kviste med gavlfrentoner. I midterpartiet er de rundbuede vinduer indrammet af toskanske pilastre, medens vinduerne i de to øvre etager har fordakninger. Facaden er pudset og malet. Vinkeltaget er teglhængt. Vinduerne er alle fornyede, og i den tidligere portåbning er indsat et moderne vinduesparti.

Bygningshistorie: Efter at en brand i 1875 havde fortæret de ældre ret anselige bygninger på grunden, lod rådmænd og brændevinsbrænder H. H. B. Liisberg samme år det nye forhus genopføre. Stuevinduerne blev i 1907 forandret for vinhandler C. Boye. Arkitekt C. F. Møller forestod i 1965 istandsættelsen af dette hus, der sammen med nr. 20 toges i brug af Arkitektskolen i Århus.

Nørreport nr. 20

Matr. nr. 933 e.

Fredet

Arkitektskolen

Hovedhuset til denne anselige og velbevarede gård er grundmuret og to etager højt. Facaden er opbygget over et karakteristisk femtakssystem med tre

Nørreport nr. 20. Arkitektskolen.

svagt fremspringende risalitter, hver på et bredt vinduesfag. Herimellem er udspændt to fem fag lange mellemafsnit. Midterfaget med husets hovedindgang er yderligere fremhævet ved en refendfugning. De flade pilastre har gesimshoveder, som er bindige med husets hovedgesims. Herunder er opmuret triglyfplader med hængedråber, »gutæ«. I mellemafsnittene ses imellem de to vinduesrækker pudsede flade bånd. Heri er indsat sandstensplader med ejendommens gamle matr. nr. 148 og i den sydlige plade forhusets byggeår 1798. Hovedindgangsdøren er indrammet af sandstensudsmykning, herimellem en kartouche med symboler på handel og søfart. Navnepladen bærer bygherren Hans Fridrich Raac og hans hustru Ellen Marie Raaes navne. Selve døren er meget fint udskåret med enkeltheder i

Louis Seizestil. Forhusets nordgavl er afsluttet med en flot stejl halvvalm, medens hovedgesimsen fortsætter i et bånd, der forbinder to gavlpilastre. Det smukt opskalkede vinkeltag er som alle gårdens bygninger teglhængt med meget smukke røde vingetagsten. Facaden er glatpudset og svagt rosafarvet. Samtlige vinduer er af flagtype med sprosser i stuen og sprossevinduer ovenpå.

Sidelængen mod nordvest er sammenbygget med hovedlængen. Underetagen er af grundmur, medens førstesalen er bindingsværk med tætsiddende stolper og dokketømmer. Til gårdsiden ses en svalegang. Nordøstfløjen er ligeledes et bindingsværkshus, men kun én etage højt. Flere steder, navnlig ind mod gårdsiden, er der indsat tjærede porte. Huset har et par taskekviste med smukt tildannet tømmer under. Huset

Nørreport nr. 20. Gården.

Nørreport nr. 24

er bygget samtidig med sidehuset og har en halvvalm mod sydøst. Den korte sidelængde i sydøst er et fritliggende bindingsværkshus i to etager på syv fag. Det synes at have været et højstolpehus, idet dog de gamle egestolper er overskåret, og der er indpasset en fyrretræs-overgangsfod og nogle nyere gulvbjælker i siderne. Huset har skrånede i begge sider og gavle i begge etager, og tagbjælkerne er anbragt langt nede på stolperne, således at et højt styrtrum fremkommer. I en af de højtrejste gavle er indføjjet et trekantet glasparti, som dog respekterer gavlens udformning.

Bygningshistorie: Sydfløjen må være det ældste hus i gården, og kan tænkes at være en af de boder, der nævnes i grundtaksten af 1683 og tilhørte borgmester Anders Lydichsens enke Maren Clemensdatter. Huset er sammen med gårdens gamle hovedfløj og nordfløjen nævnt i brandtaksationen 1761, medens baghuset blev opført imellem 1761 og 1771. Samtidig med, at Frederik Raae i 1798 opførte den nye hovedlængde, blev stueetagen i nordlængen omsat til grundmur. De blev første gang takseret til brandforsikring den 19. oktober 1798.

Det er et af de ældste grundmurede borgerhuse i byen og har af flere grunde været tilskrevet bygmester Anders Kruuse fra Horsens. Dels var Kruuse i Århus i 1797 i anledning af en havneudvidelse, og dels er sandstensportalen utvivlsomt udført af Kruuses ven, billedhugger Jens Hjernø. Men samtidig med, at Raaes hus blev opført, byggede århusmurermesteren J. F. Colwitz en stor bygning på Store Torv, hvor nu Hotel Royal ligger. Facadeskemaet var meget nær op af huset på Nørreport, og denne femtakts udformning kendes ligeledes fra Colwitz' mesterstykke fra 1779. Men

Nørreport nr. 24. Gården

Colwitz kan imidlertid knyttes endnu nærmere til H. Fr. Raae, idet de sammen opførte den forlængst nedrevne patriciergård, General Juels gård på Kannikegade.

Hans Frederik Raaes fornemme gård blev i 1965, efter en gennemgribende istandsættelse ledet af kgl bygningsinspektør, arkitekt C. F. Møller, taget i brug som »Arkitektskolen i Aarhus«.

Nørreport nr. 24

Matr. nr. 934a.

Den tre etager høje grundmurede bygning har en hovedfacade vendt mod Nørreport samt en polygonalt formet gavlfacade ved hjørnet til den gamle sti til Knudriisbakke, Kærlighedsstien. Facaden omfatter syv vinduesfag foruden de meget brede gavlfag. Over soklen hæver facaden sig, horisontalt delt af flere bæltegesimser. Brystningen under vinduerne i stuen er kvaderinddelt og afsluttet med et gennemløbende sålbænkband. Herefter er facaden præget af en dybt indskåret kvaderfugning til bæltegesimsen imellem stuen og første sal. Vinduerne på første og anden sal er indfattet af flade pilastre, som på første sal bærer en arkitrav med frise og kronliste, medens vinduerne herover er afsluttet med en bæltegesims. Facadedekorationen fortsætter gavlen rundt og afsluttes med en tandsnitsgesims. Den sjældne facade er overordentligt velbevaret. Husets oprindelige valmtag er nu tækket med eternitskifer, og tagformen gav det oprindeligt fritliggende hus en ret enestående palæagtig virkning. I taget er indbygget et par gennemgående tagkviste. Forhuset fortsætter i et sidehus inde i den trekantede gård bag hegsmuren.

Bygningshistorie: Det fine vinkelanlæg blev opført af kgl. bygningsinspektør C. G. F. Thielemann i 1857-58. Vi ved, at arkitekt H. W. Schrøder medvirkede ved denne byggesag. Facadens rent senklassicistiske enkeltheder, til hvilke der kendes paralleller i København, fik senere hen i 1800-tallet en stærk udbredelse i byen. De to dobbelte kviste blev opsat i 1920 for grosserer A. P. Baunsgaard, medens hegsmuren mod den nu helt åbne Kærlighedsstien blev opført 1919. Arkitekt Thorkel Møller forestod begge disse arbejder. I 1981 blev der indsat nye vinduer i facaderne. Samtidig blev der oplagt en ny tagbeklædning, der nu blev ført helt op mod gavlen til nr. 26. Herved har Thielemanns fine hus mistet en stor del af sin integritet.

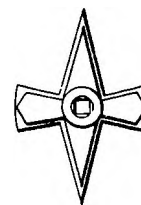
□

Ny Banegårdsgade nr. 43

Se Banegårdsplads.

Skt. Olufs Gade nr. 4

Se Mejlgade nr. 20.

Murankerfigur. Hess 1905

Paradisgade

Paradisgade

Området mellem Studsgade og Nørregade var i starten af 1800-tallet delvis udlagt som en smuk have i forbindelse med Paradisgården i Studsgade.

I 1861 anlagdes en lille tværgade mellem Studsgade og Nørregade, efter lodtrækning i byrådet blev den nye gade døbt Paradisgade på bekostning af det andet forslag, Nørre-Tværgade. I de efterfølgende år blev her bygget først en ny friskole (1862) og siden Århus Håndværkerforenings klubbygning (1865 – ødelagt 1944).

I 1910 fik Paradisgade som den første i Århus chaussébrolægning. Denne smukke belægning kan endnu ses i vifteform i Paradisgade og i buer i Studsgade ud for Paradisgade.

I 1932 plantedes til markering af Paradisgades skoles indgang to lind, Tilia vulgaris.

☆

Paradisgade nr. 5–7

Matr. nr. 1070g.
Fredet

Det delvis fritliggende og meget velbevarede hus i røde mursten er tre etager højt foruden en ret høj kælder, der er markeret ved et gesimsbånd. Hovedfacaden mod Paradisgade er opdelt i to opgangsafsnit omkring et midterparti med en marmorplade, som angiver bygningens opførelshistorie. I midten af hvert afsnit en hoveddør i en segmentbuet åbning indrammet af en profilliste i formsten. Over hver opgang ses et rosevindue ligeledes indrammet med formsten og med firkløversprosseværk i

støbejern. Afsnittene på hver side af hoveddørene er inddelt i en særegen vinduesformation bestående af trekoblede vinduer på et fag, som gentages over hinanden i alle tre etager. Vinduerne har lige stik i stuen men konsolbårne segmentbuede stik i de to overetager. Facaden er i øvrigt horisontalt delt af skiferdækkede murbånd i formsten. Brystninger under første sals vinduer er inddelt i mønstremurede cirkelbuer, som skiftevis er udfyldt med et lilje- eller stjerneornament.

Under det lave skiferdækkede valmtag ses en gennemløbende kraftigt udformet buefrise i formtegl. I facaden er de ældre etfagsvinduer og dobbelte fyldingsdøre med affaset rammetræ bevaret. Her foran ses store granittrapper som går delvis ind i huset. Husets sydgavl er pudset op mod buefrisen. Nordgavlen står som facaden og bagsiden i blank mur. Husets bagside er enklere udformet gentagelse af forsiden. Her er et par af vinduerne ændret til vinduer på to fag.

Bygningshistorie: Stiftelsesbygningen blev opført for Århus Håndværkerforening i 1866–67. Det var en bygning på to etager med højt tag og spidse gavle. Den 27. juni foretog kong Chr. IX i overværelse af kronprins Frederik (VIII), den russiske kejserprins, storfyrst Alexander Alexandrowitch, borgmester U. C. v. Schmidten samt håndværkerforeningens bestyrelse den højtidelige nedlæggelse af grundstendokumentet. Tegningerne til bygningen leveredes af kgl. bygningsinspektør W. Th. Walther. Da Walthers svigersøn, arkitekt Ludv. A. Petersen i 1889 forhøjede huset til tre etager, udviste han øjensynlig stor respekt for den ældre bygning. Huset er i meget god stand.

Paradisgade nr. 5–7

Paradisgade nr. 17

Matr. nr. 1067.

Det særprægede og endnu delvis fritliggende hus i to etager har en ganske kort gavlside mod Paradisgade og hovedfacaden ud mod den ved husets projektering udspærrede trekantplads ved Nørregade. Stueetagen har moderne butiksvinduer både mod Nørregade og Paradisgade. Her er endnu af den oprindelige senklassicistiske facade bevaret en rundbuet døråbning med en nyere fyldingsdør. Herover er den fine facade i behold fra bæltegesimsen med en bølgefrise (Løbende Hund). De fire rytmisk placerede flagvinduer har senklassicistiske indramninger og fordakninger. Hovedgesimsen har som hovedled en bæltegesims, i hvilken førstesalsvinduernes akser er markerede ved en cirkelblænding. Det smukke ensidige tagværk med de to helvalme virker mod gaden som et pavillontag; men de gamle tagsten er erstattet af skifer, ligesom der er indsat et par kviste. Til huset er i vest tilbygget en ganske smal sidebygning, der tilbagetrukket fra facadelinien afgav plads til en lille gård med retrader. Gården, der var afgrænset af en mur i facadelinien, er nu overdækket til første sal med et betontag udformet som en altan med brystning. På første sal ses fire pænt fordelte etfagsvinduer foruden en tilmuret vinduesblænding. Sidebygningens tag løber af mod hovedtagets vestvalm.

Bygningshistorie: Det meget fine senklassicistiske hus er opført i 1869–70 af den ansete murermester og byrådsmedlem Knud Nielsen (1819–97). Bygningen blev indrettet til beboelse for to familier. I 1921 lod papirhandler M. O. Berg ved arkitekt M. Djervad en forretning indrette i stueetagen. Flere butiksvinduer er senere tilføjet.

Rosenkrantzgade

Paradisgade nr. 17

vinduer indsattes i 1928. I 1931 lod hatemager H. B. Nielsen ved arkitekt N. Chr. Skjøth gårdspladsen overdække for at udvide forretningsarealet. Stuebjælkelaget blev i 1942 sænket 30 cm, hvorved husets sokkel forsvandt. Endelig i 1964 blev den nuværende skotøjsforretning indrettet for fru A. Thelander ved ingeniør H. Bertelsen. Sandsynligvis blev det gamle tegltag fjernet ved denne lejlighed.

○

Paradisgade nr. 4-6

Matr. nr. 973.

Paradisgades Skole.

Skolens hovedbygning præsenterer ud til gaden en femdelt hovedfacade opført af røde mursten i to etager. Endepartiernes stærkt fremtrædende kamtaktede og blændingsprydede gavle afgrænser det liseninddelte midterafsnit, hvis hovedakse er markeret af den gamle hovedindgangs frontspids. Den murede sokkel har et skråkantet profil og i hovedgesimsen indgår et tilbagetrukket savskifte. Det pæne vinkeltag er teglhængt. De pæne vinduer af slagtype er fordelt efter rytmen tre plus tre plus et plus tre plus tre. Skolens gamle hoveddør med sin foranliggende granittrappe er ombygget til et moderne glasdørparti uden trappe.

Bygningshistorie: Huset er i sin kerne den ældste eksisterende skolebygning i Århus og blev opført i 1862 som et vinkelanelæg bestående af forbygningen med en kort nordfløj. Huset er tegnet af tømrermester C. Steinbrenner, som i 1850-erne havde gået på prins Frederik Ferdinands Tekniske Skole og senere taget mesterprøve i København. Byggesagens akter røber imidlertid, at arkitekt J. A. Stillmann og kgl. bygningsin-

Paradisgade nr. 4-6. Paradisgades Skole.

spektor Chr. Hansen fra København har været involveret i projekteringen. Sammenlignet med andre bygninger i historiserende stilarter fra denne periode virker skolebygningen meget behersket. Sydpavillonen blev i 1868 forlænget. En nordlig forlængelse af hovedlængen opførtes i 1904 som overlærerbolig, men er nu bibliotek. Indgangspartiet blev ændret i 1962. I de senere år er der foretaget en uheldig udskiftning af vinduerne i skolegården. Bygningerne anvendes af byens skolebiblioteker.

□

Park Allé

Se Banegårdsplads

Ridderstræde nr. 2

Se Europaplads nr. 8.

Rosenkrantzgade

Rosenkrantzgade

Baron Fritz Rosenkrantz havde efter sin faster arvet toften vest for Fredensgades forlængelse, altså området mellem Rymsgade og Fredensgade. I 1860'erne udstykkede han jorden i byggegrunde og foreslog selv, at gaden hen over toften skulle hedde Rosenkrantzgade – opkaldt efter den afdøde faster. Som det måske var forslagsstillerens tanke, er fasters navn i de officielle kilder til gadenavnets oprindelse i mellemtiden afløst af nevøens.

Gaden lå centralt og bekvemt og blev hurtigt bebygget med forretningsejendomme.

☆

Rosenkrantzgade nr. 1

Se Fredensgade nr. 50.

Rosenkrantzgade nr. 21

Matr. nr. 1357k.

Svalegangen (tidl. Kasino).

Teatrets forbygning i røde mursten er fire etager høj og forsynet med et delvis skiferdækket mansardtag. Hovedfacadens dobbelte tredeling markeres af to portfag ved gavlene i øst og vest. Det lidt tilbagetrukne midterparti indrammes øverst af en konsolbåret, muret bufrise. Midterpartiets tredeling markeres ved fire runde halvsøjler. Disses terningskapitæler antyder fodpunkterne til de trekantblændinger, som omgiver de tre store, rundbuede vinduer, hvis buestik øverst ender i en kølbueliste. Dette parti er udført i sandsten, som også er anvendt til hovedportalen og de to store vinduer i stuen. Portalen er afdækket med en stor kobberbaldakin.

Rosenkrantzgade nr. 21. Teatret »Svalegangen«.

Kun vinduerne på anden og tredje sal er af flagtype. Teaterbygningens udvendige mure, som ses fra smøgen vest for teaterbygningen, er uden særlige kendetegn.

Bygningshistorie: Den særprægede bygning blev opført for teaterdirektør Marinus Olsen i 1900 efter tegninger af arkitekt S. F. Kühnel. Indvendige ombygninger blev foretaget i 1962–66 for Danmarks Radio ved ingeniør H. Wied. Endelig blev en betydelig ombygning foretaget for Århus Kommune i 1980–81 ved Stadsarkitekten. Teatersalen blev her helt ombygget og taget i brug af teatret »Svalegangen«.

Rosenkrantzgade nr. 31

Se Ryesgade nr. 11.

Rosenkrantzgade nr. 2

Se Fredensgade nr. 46–48.

Rosenkrantzgade nr. 24–26

Se Ryesgade nr. 9.

Rosensgade

Rosensgade

Her lå før reformationen en stor bispegård, som med flere fløje udfyldte det meste af området mellem Hotel Royal, domkirken og Mejlgade. Gadens østlige del kaldtes helt op til år 1800 »Bag Bispegård«, men iøvrigt er gadenavnet meget gammelt og stammer sandsynligvis fra, at der her mellem bebyggelsen og befæstningen har været anlagt rosenhaver. Midt i 1500-tallet omtales nogle boder her som »Rosengaard«.

Rosensgade nr. 7–9

Se Store Torv nr. 4.

Rosensgade nr. 11

Matr. nr. 731 a.

Over en høj tjæret sokkel ses det glatte bindingsværkshus i to etager med en port ved østgavlen. Heri er indgang til et bogantikvariat m.m. Husets vinkeltag er teglhængt. Huset har i begge sider pæne tofags vinduer, men et par kviste er erstattet med veluxvinduer.

Bygningshistorie: Købmand W. Ingerslev lod i 1847 en ældre bygning nedrive og det nuværende hus bygge som pakhus for ejendommen Store Torv nr. 6. I 1871 indrettede tandlæge J. P. Kjær huset til beboelse. Løsholterne blev sænket af hensyn til de nye store vinduer, ligeledes opsattes de nu forsvundne kviste. I 1967 indrettedes huset til teaterbygning for »Svalegangen« samt bogantikvariat. Bjarne Bech var arkitekt for bygherren, forsikringsselskabet Baltica.

Rosensgade nr. 11

Rosensgade nr. 12

Matr. nr. 708

Det syv fag lange grundmurede hus er på to etager. Trods de senere års modernisering er facadeinddelingen i hovedsagen intakt, men stuevinduerne er øget i højden og har store faste ruder med overrammer. De tidligere tofags sprossvinduer på første sal er udskiftet med dårligt formede vinduer af flagtype, ligesom det tidligere sålbæksbånd herunder er fjernet. I det nyoplagede tegltag er indbygget en meget lang taskekivist.

Bygningshistorie: Et ældre bindingsværkshus fik i 1846 en ny grundmuret forside i to etager, medens bagsiden synes at have beholdt den gamle form med én etage. Bygherren var kobbersmed N. L. Lind. I 1887 lod snedkerme-

Rosensgade nr. 12

Rosengade nr. 14

ster L. Rodkjær overetagen ændre til den nuværende form, så huset blev på to fulde etager. I 1980–81 lod et konsortium under ledelse af arkitekt Peter Andersen huset indrette til sin nuværende form med en restaurant, som fik navnet »Café Casablanca«.

Rosengade nr. 14–16

Matr. nr. 707.

På de to grundmurede huse er alle oprindelige facadeenkeltheder borthugget og erstattet af en beklædning med mosaikstifter. I nr. 14 er der på første sal indsat nye pæne vinduer af flagtype. Vinduesrytmen tager her hensyn til portfaget nedenunder. I nr. 16 er den høje stentrappe bevaret, men vinduernes senklassicistiske indfatninger og fordakninger er væk. I stuen er indsat store butiksvinduer og døre. Også førstesalen har moderne vinduer og midtervinduet i den fem vinduesfag lange facade er afblændet. I nr. 14 ses det gamle tegltag, men hovedgesimsen er borte. Det gamle skifertag i nr. 16 er bevaret med to fine kviste med udhæng og gavlfremspring.

Bygningshistorie: Nr. 14 blev opført i 1865 for brygger N. Eskildsen, som havde nedrevet et ældre gavlkvisthus i bindingsværk. Nr. 16 blev opført for bogbinder J. E. Bøgh i 1845. Byggeåret henleder opmærksomheden på arkitekt H. W. Schrøder, der netop havde bosat sig i Århus. De to bygninger er ombygget flere gange. Nr. 16 fik sin nuværende facade indbygget i 1934–35 for grossererne Nielsen, Laursen & Brandt ved arkitekt Carl E. Jensen. En ombygning af nr. 14 synes foretaget for farvehandler A. Sjøreen i 1946 ved arkitekt Th. Rye Andersen. Endelig i 1970 lod farvehandler Peer Willsen en ny ombyg-

Rosengade nr. 16

ning foretage ved arkitekt Ove Aabo. Der er således kun få rester tilbage af de gamle bygningers enkeltheder.

Ejendommene nr. 14–20 er nu under renovering og ombygning under medvirken af »Udvalget for bygnings- og miljøbevaring«.

Rosengade nr. 18

Matr. nr. 707.

Det grundmurede forhus er på to etager med en facade på fire brede vinduesfag, som i stuefacaden fra vest er inddelt ved to vinduesfag, en indgangsdør og en port med indkørsel til de gamle industribygninger. I porten er indsat en gitterlåge. Af facadens oprindelige, men desværre borthuggede enkeltheder må nævnes de segmentbuede kældervinduer, en kvaderfugning som nåede op til stuevinduerne sålbænksgesims og den ligeledes fjernede gesims under førstesalsvinduerne. Facaden er nu ganske glatpudset og har moderne storrudede vinduer. Kun det gamle tegltag er bevaret.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1845 for bagermester C. Zebitz og må ligeledes betragtes som et arbejde af arkitekt H. W. Schrøder. Grossererne Nielsen, Laursen & Brandt lod i 1945 arkitekterne V. Puck og Carl E. Jensen foretage betydelige ændringer med hele ejendommen.

Rosengade nr. 20

Matr. nr. 707

Det interessante og velbevarede forhus er på to etager foruden en attikaetage under det til forsiden løftede skifertag. Af facadens mange enkeltheder må nævnes stuevinduerne rustikke omgi-

Rosengade nr. 18

velser. Over den svære konsolgesims bærer næsten frie højrenæssancesøjler førstesalsvinduerne segmentbuede frontons, og dette forløb fortsætter i de balusteragtige pilastre omkring de øverste næsten kvadratiske vinduer i attikaetagen. Disse enkeltheder kontrasterer smukt til facadens røde murflade. Vinduerne er for en stor del smukt bevarede og er uden lodposter, men med en fin halvstafslagliste. Kun den gamle fyldingsdør med glas er fornyet. Huset har bevaret den gamle karnistagrende.

Bygningshistorie: Det særprægede hus blev opført for strømpfabrikant K. Christiansen i 1885. Christiansen lod i disse år talrige værkstedsbygninger opføre inde i de af ham sammenkøbte gårde nr. 14–20. Det der senere blev til »De forenede Jyske Farverier og Trikotagefabrikker«. Som arkitekt for bygningen må tænkes på V. Puck. Det må være af største vigtighed, at der ved kommende istandsættelser tages hensyn til, at facaden bevares i sin helhed.

Rosengade nr. 22

Matr. nr. 703.

Som bygningen står i dag er den næsten totalt blottet for sine fine senklassicistiske enkeltheder, som ses på ældre fotografier. Her stod bygningens facade med hamburgfugning i begge etager. En bæltegesims under vinduerne på første sal er bevaret. Bygningen er forhøjet med en mansardetage, som har nytækket teglhængt forside. Vinduerne er i stuen ført næsten helt ned til soklen, ligesom samtlige vinduer er moderne type med meget svære profiler. I portåbningen er indsat en gitterport, og herover ses i relief en plan over gårdspladsen med bygninger.

Rosensgade nr. 20

Bygningshistorie: Huset blev oprindeligt opført af skomagemester Joseph Ludvig i 1845, og må betragtes som værende et hus opført af arkitekt H. W. Schrøder. Bygningen eller gården var i mange år Jyllandspostens hovedsæde. Senere ejedes den af fabrikant Kaj Wohlert, som i 1943 lod huset forhøje med en mansardetage. Huset blev i 1980–81 ombygget til sin nuværende skikkelse ved arkitektfirmaet Byg & Bo for Nordisk Droge og Kemikalie A/S.

Rosensgade nr. 24

Matr. nr. 702.

Huset er med sine tre etager foruden mansardetagen et af de højeste i gaden. Den glatpudsede stuefacade er lys grå og når op til sålbænkbandet under vinduerne på første sal. Disse har flade

Rosensgade nr. 26

Rosensgade nr. 22

indramninger, som for hvert andet fag er sammenkoblet ved en fordakning. Indramningerne er gentaget i vinduerne på anden sal. Facaden er i øvrigt af røde mursten. Over den svære hovedgesims ses det skiferdækkede mansardtag med velbevarede kviste med udhæng, gavlfremspring og tofags sprossevinduer. Etagevinduerne er af flagtype, men uden lodposter. Butiksfacaden synes at være velbevaret og foran indgangsdøren til frisørsalonen ses en høj stentrappe.

Bygningshistorie: Det velbevarede hus blev opført for bogtrykker S. Backhausen i 1892. De ikke signerede tegninger er måske udført af en eller anden murermester. Bygningen er velbevaret.

Rosensgade nr. 28

Rosensgade nr. 24

Rosensgade nr. 26

Matr. nr. 701.

Huset er på fire vinduesfag og er to etager højt. Den pudsede facade er gulmalet med røde enkeltheder omfattende sokkel og træværk. Butiksdøren med høj stentrappe er flankeret af to vinduesfag, der ligesom porten er lidt bredere end oprindeligt. Alle åbninger, døre, vinduer og port har segmentbuede overliggere. Vinkeltaget er teglhængt. Vinduerne har store tophængte rammer med fast overrude. I portåbningen, som har gennemgang til den nyoprettede »Rosenpassagen«, ses en bevaret revleport.

Bygningshistorie: I stedet for et gammelt én etage højt hus af bindingsværk lod enken efter hører Groos Petersen, Ane Marie Hansdatter i 1865 et nyt hus opføre ved murermester R. Hansen. Bygningen skulle være to etager høj og opføres i grundmur. Isenkræmmer M. Nielsen lod i 1916 vinduer og port i stueetagen udvide efter tegninger af arkitekt Thorkel Møller. Huset blev i 1976 ombygget til sin nuværende form ved arkitekterne Ib Nielsen og Hans Schwarz Sørensen. Bygherre var firmaet »Læderiet« ved Søren Vagn Jensen.

Rosensgade nr. 28

Matr. nr. 700 a.

Det grundmurede hus er to etager og omfatter elleve brede vinduesfag. Midteraksen er udover portindkørslen markeret med et trefags vindue på første sal samt en tilsvarende gavlkvist. Vinkeltaget er tækket med tegl. Facaden er pudset og malet. På første sal ses pæne vinduer af flagtype, og nydelige afsprossede butiksvinduer omgiver en storru-

Rosengade nr. 30

Rosengade nr. 30. Gården med baghuset.

Rosengade nr. 32

det butiksdør øst for porten. Vinduerne vest for porten er en del ændrede, men overholder dog den oprindelige rytme.

Bygningshistorie: Forhuset blev opført for snedkermester F. D. Ring i 1854. Gavlkvisten over porten opsattes for sæbefabrikant H. Kjær. Gårdens indretning til rutebilstation i 1923 medførte en del ændringer som udvidelse af porten, men forhuset hævder smukt sin plads i gaden.

Rosengade nr. 30

Matr. nr. 699.

Det grundmurede hus på to etager omfatter ni vinduesfag. Facaden er karakteriseret ved en tredeling med enderisalitter. Over soklen ses endnu spor af refendfugning under stuevinduernes

oprindeligt gennemgående sålbænk-bånd, hvis profil er gentaget på første sal. Vinduerne i endefagene og over porten i midten har profilindramninger og afdækninger. Over den svære hovedgesims ses det pænt opskalkede tegltag med tre skorstene. I endefagene og over porten er der trefags vinduer med overramme, medens de øvrige på første sal er af slagtype. Butiksvinduerne indordner sig facaderytmen. Ligeledes er gårdens indre af stor værdi med pæne huse og brolægning.

Bygningshistorie: Den smukke gård med forhus og gårdlænger blev opført efter en ildsvåde i 1846 for smedemester N. Jacobsen, muligvis med Wilhelm Schrøder som arkitekt. Et trappehus opførtes inde i gården i 1891. Sidelængernes pæne sprossevinduer blev indsat i 1976. Gården er nok en af de mest værdifulde i Rosengade. Firmaet Sophie's Tøjhus, som har ladet disse seneste istandsættelser foretage, har nu i 1982 med megen smag fået facadens fine enkeltheder til at fremtræde i smukt samstemte farver. Baghuset ud til Rosenpassagen er ligeledes nydeligt istandsat. Det er en to etager høj bygning med en usymmetrisk anbragt gavlkvist over den segmentbuede port. Facaden er herappet og vandskuret i en smuk gul farve, i fuld harmoni med det pæne tegltag. Huset har pæne tofags sprossevinduer. I gavlkvisten er det tofags midtervindue flankeret af to vinduer hver på et fag, alle tre med rundbuede spejl. Husets vestlige gavl er bindig med gårdens vestfløj og dette baghus er nok et af de vigtigste i den nye sti Rosenpassagen.

Rosengade nr. 32

Matr. nr. 698.

Kun ved hjælp af gamle fotografier og en god portion fantasi kan dette gamle empirehus identificeres. De fem brede vinduesfag står med gabende huller i de nye storrodde vinduer. Af den oprindeligt så fine facade med refendfugning, bæltegesims og den smukke kurvehanksbuede portåbning er kun få enkeltheder bevaret. Den grå granitpuds har ligeledes voldt megen skade. Endnu er dog det smukke tegltag bevaret, og under mange lag kalk anes bagsidens bindingsværk. Foruden den oprindelige kælder ses på første sal enkelte smukke empiredøre.

Bygningshistorie: I stedet for et ældre bindingsværkshus lod forstanderen ved Frue Kloster Jørgen Kjær i 1803-04 forhuset opføre. Bygmester var formodentlig murermester J. F. Colwitz. Facaden blev delvis ødelagt ved en ombygning i 1960. Arkitekt var Kyed Knudsen. Bygherre var firmaet »Ok-tav Malkemaskiner«. En sidebygning inde i gården opførtes i 1934 ved civilingeniør K. F. W. Askø.

Rosengade nr. 38

Matr. nr. 696 a.

Fredet

Den anselige hjørnegård omfatter otte bindingsværksfag til Rosengade samt atten fag til Volden. Stuefacaden er nu grundmur, og bindingsværket på første sal er overpudset. Stokværksfremspring og taggesims er formidlet ved planker efter de ældre profiler. Desuden omfatter Rosengadelængen et kort grundmuret senklassicistisk hus på fire vinduesfag. Det har en høj kælder og den anselige stuehøjde bevirker, at dette

Rosensgade nr. 38 set fra Pustervig.

hus' hovedgesims kun ligger en smule lavere end resten af huset.

Bindingsværket bar præg af mange års overpudsning, og under den netop foretagne hovedstandsættelse blev meget af det ødelagte tømmer udskiftet. Ind til gårdsiden er bindingsværket synligt med berappede og vandskurede murtaavl. Gårdens oprindelige svalegange er underbyggede. Det smukke tegltag er helt fornyet med røde vingetagsten og forsynet med et par nydelige skorstenene og en lille tagkist ind mod gården ved porten. Overalt er der indsat nye vinduer, som er udført efter de ældre i huset. Foruden de to hjørnelænger omfatter gården en endnu ikke istandsat sidelænge mod øst. Den er på ti fag og i to etager med bindingsværk ind mod gården, nordgavlen er som følge af nedbrudte industribygninger i baghuset helt åben. Sidehusets fremtidige udnyttelse er usikker.

Bygningshistorie: Gården kan arkivalisk føres tilbage til 1682, hvor den tilhørte den netop afdøde borgmester Jørgen Juel. Ved skiftet blev gården vurderet til 230 rdr. Knap tre år senere blev ejendommen ved salg vurderet og solgt for 640 rdr. Man kan heraf udlede, at meget betydelige bygningsarbejder må være foretaget på gårdens bygninger i den mellemliggende tid.

En i 1716 foretaget beskrivelse af gårdens indbo m.m. antyder tilstedeværelsen af en stor gård med mange rum. En dendrokronologisk datering af tømmeret angiver året for egetræets fældning til 1600-tallet. Men den førte sikre angivelse af gårdens bygningsmæssige status er fra brandtaksationen i 1761, hvor gården tilhørte købmand og eligeret borger Peder Herskind, hvis far, skipper Michael Rasmussen Herskind, havde købt gården i 1728. Bygningerne

bestod som nu af et otte fag langt hus til Rosensgade samt atten fag til Volden. Senere tilkøbtes tilstødende småboder langs Rosensgade og Volden og grundene bebyggedes med pakhuslænger, som nu er borte. I 1833 lod købmand og sukkerfabrikant H. Ph. Ree hjørnehuset modernisere. Stuefacaden blev omsat til grundmur, medens overetagen blev overpudset. Herved fremkom det ejendommelige stokværksfremspring. Samtidigt blev det indre forandret. En smuk hovedtrappe blev opsat, og et antal nye pæne empiredøre opstilledes på første sal.

Gården var i nogle år posthus og i 1849 lod postmester C. F. Düring Rosenkrantz den korte grundmurede del af fløjen mod Rosensgade opføre. I brandtaksationsprotokollen for 1847–57 nævnes i 1849 huset som færdigt og indrettet til byens postkontor, og der var opstillet skranke af bøgetræ til ekspedition. Vi har her altså byens ældste postkontor! De høje slanke vinduer markerer tydeligt senklassicismen.

Ejendommen købtes i 1853 af tobaksfabrikant Bøgh. Han lod halvtagsbygningen mod øst forhøje til to etager.

Hjørnehuset er i 1982 genstand for en gennemgribende hovedstandsættelse for »Almennyttigt Saneringselskab«. Arbejderne er projekteret af arkitekt Jørgen Malling og er udført under ledelse af arkitekt K. Krøll. Det må betegnes som en sag af yderste vigtighed, at denne anselige gård er blevet reddet.

□

Ryesgade

Ryesgade

Ryesgade, opkaldt efter den danske general Olav Rye (1791–1849), blev anlagt 1873 som forbindelsesgade mellem Søndergade og den i 1862 opførte første banegård.

Da den nuværende banegård blev opført i årene 1926–29 foretoges en omlægning og regulering af kvarteret omkring banegården. Således hævedes niveauet på banegårdspladsen en etage, hvorved bygningerne i den sydlige ende af Ryesgade fra den katolske kirke blev nedrevet. Her opførtes i stedet i 1928–29 en række nye bygninger omkring den nu forkortede Skt. Knuds Gade. Arkitekt var Høeg-Hansen, der også stod for opførelsen af de nye bygninger omkring Banegårdspladsen.

I 1972–73 blev der i Ryesgade plantet elleve stk. platantræer, *Platanus acerifolia*. Tre stk. er plantet ud for Ryesgade nr. 32 for at markere udkørselen til Banegårdsplads, og seks stk. er plantet for at definere den katolske kirkes forplads. Samtidig blev der på pladsen i Skt. Knuds Gades afslutning plantet to kastanietræer, *Aesculus hippocastanum* »Baumannii«.

☆

Ryesgade nr. 1

Matr. nr. 1336 a.

Hjørnet omfatter fem vinduesfag til Ryesgade, men ti fag mod Sønder Allé, alt opført i tre etager over en kælder, hvis højde som følge af terrænfaldet langs med Sønder Allé øges betydeligt. Her ses endnu partier med den oprindelige kvaderfugning, medens stuefacaden i øvrigt er moderniseret med beklædning af Opdalsten. Det nye meget brede ind-

Ryesgade nr. 1

gangsparti til Sønder Allé har medført lukning af det indgangsparti, der var i det »brækkede hjørne«. Stuefacaden optages hovedsageligt af »Kommuneinformation«. I selve hjørnet er opstillet to metalsøjler med joniske kapitæler, som bærer husets meget brede hjørnekarnap. Gavlfagene til Sønder Allé og Ryesgade såvel som fagene ind mod hjørnefaget er indrammet med kvaderpilastre, medens facaderne i de øvrige etager ellers er refendfugede. I de fire midterfag mod Sønder Allé samt midterfaget til Ryesgade omgives vinduerne af pilastre med trekantfrontons. I den svære konsolgesims indgår en æggestavs- og tandsnitsfrise. I det ret lave skifertag er indbygget en lav muret attikaetage med halvrunde ligeledes murede kviste. Vinduerne er moderne og forsynet med vipperammer.

Bygningshistorie: Det anselige hjørnehus blev opført i 1887–88 for grosserer J. C. Filtenborg muligvis med F. S. Kühnel som arkitekt. Meget betydelige ændringer af stuefacaden m.m. blev foretaget under en ombygning af huset i 1963 ved arkitekt C. H. Brockmann-Petersen. Bygherre var I/S Hammer-schmidts Klichéfabrik.

Ryesgade nr. 3

Matr. nr. 1336 b

Det tre etager høje hus har en facade på fire brede vinduesfag, som over den moderne butiksfacade for Henning Clausens boghandel har bevaret gamle enkeltheder som kvaderhjørner og refendfugning herimellem. Vinduerne har profilindramninger som på første sal bærer segmentbuede frontons og over vinduerne på anden sal lige fordakninger. Fire cirkelblændinger under

husets kraftige konsolgesims antyder her som andetsteds en attikaetage. Husets vinkeltag er teglhængt. Etagevinduerne er moderne med vipperammer.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1876 af murermester A. P. Andersen. Facaden er nok tegnet af arkitekt Carl Lange (jfr. den af ham samtidigt opførte, men nedrevne Ryesgade nr. 18). Stuefacaden i særdeles markant rustikastil blev ændret 1900 for læderhandler J. C. N. Søndergaard. I 1946 blev ejendommen ombygget til hotel »Prinsen« for hotelejer Ejegod Mortensen ved arkitekt C. H. Brockmann-Petersen. Endelig i 1966 lod boghandler Henning Clausen huset ændre til boghandel. Projektet udførte rådgivende ingeniørfirma O. Lock-Hansen og Søren Jensen.

Ryesgade nr. 5

Matr. nr. 1337.

Det tre etager høje hus har en facade på fire brede vinduesfag, idet den nuværende butiksfacade indeholder moderne elementer for butikkerne. Etagevinduerne er rundbuede med kvaderstik. Under vinduerne på første sal ses en guirlandefrise i stuk, hvori også indgår et tandsnit. På anden sal er sålbænksgesimsen et tandsnit. Huset har en enkelt udformet konsolgesims. Taget er dækket med bølgeeternit og har en bred treflags kvist. Vinduerne er af nyere form, men tilpasset i det oprindelige.

Bygningshistorie: Bygningen blev oprindeligt opført af tømrermester I. P. A. Sørensen i 1876. Den nuværende butiksfacade blev påbygget for købmand Chas. E. Petersen i 1946 ved arkitekt Jean Fehmrling fra København.

Ryesgade nr. 3

Ryesgade nr. 7

Matr. nr. 1338.

Det fire vinduesfag lange hus er fire etager højt. Den oprindeligt rundbuede butiksfacade i rustikastil er erstattet af en moderne opbygning med store vinduer. Herover har facaden kvaderhjørner ved gavlene. Over butiksvinduerne ses en svær bæltegesims med korte piller under førstesalsvinduerne sålbænksgesims, hvorover en profilindramning bærer kraftige segmentbuede frontons. På anden sal en sålbænksgesims, som fag for fag er understøttet af konsoller, bærer dværgpilastre af korintisk form, som understøtter bjælkeværket under vinduerne på tredje sal og de der imellem anbragte dværgpilastre af toskansk orden. Vinduerne på første og anden sal har henholdsvis segmentbuede og tre-

Ryesgade nr. 5

Ryesgade nr. 7

kantede frontons, der hviler på små konsoller. Over den svære konsolgesims ses husets teglhængte vinkeltag. Vinduerne på anden og tredje sal er af slagtype.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1876–77 af muremester J. Jensen. Stuefacaden blev ændret i 1932 i forbindelse med en stor ombygning for Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring ved arkitekt Carl E. Jensen. Herved forsvandt et portfag og de rundbuede vinduer i stuen. En ny ændring af facaden foretoges i 1946 for Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring, nu ved arkitekt R. Frimodt Clausen og E. Høvring Nielsen. I 1981 blev ejendommen udstykket i ejerlejligheder af advokaterne Kirsten Herløv og Jørn Mortensen. En skiltning på facaden blev udført for Sparekassen Sydjylland i 1982.

Ryesgade nr. 9

Matr. nr. 1340.

Det anselige og flotte hjørnehus er på tre etager foruden en attikaetage under det lave tag med hjørnevalm, som nu er tækket med bølgeeternit. Foruden det »brækkede« hjørnefag omfatter facaderne seks brede vinduesfag mod Ryesgade samt fem mod Rosenkrantzgade. Hele underetagens oprindelige arkadedelte rustikafacade er udskiftet med en moderne glasfacade med piller i granitpuds. Men herover er den rigt prydede facade bevaret med en inddeling af kannelurepilastre med kompositkapitæler. Vinduesbrystningerne er på første sal udsmykket med et balustrgalleri som i det »brækkede« hjørne er udformet som en balkon. De øreindrammede vinduer er dækket af skiftevis trekant- og segmentbuede frontons,

Ryesgade nr. 9

hvorimod de på anden sal har lige fordakninger. Også i attikaetagen har vinduerne ørerammer, og pillerne er udsmykket med guirlander med løvemasker. Vinduerne er af slagtype.

Bygningshistorie: Huset, som oprindeligt var delt i to ejendomme med samme ejer, blev opført af arkitekt Carl Lange for proprietær G. J. Holm i 1876. Stor ombygning og istandsættelse for Fællesbanken for Danmarks Sparekasser i 1972 ved arkitekt B. Østergaard Møller.

Ryesgade nr. 11

Matr. nr. 1341.

Det oprindeligt tre etager høje hus er yderligere forsynet med en teglhængt mansardetage, med pæne kviste. Fra det »brækkede« hjørnefag udfolder facaden sig med fire vinduesfag mod Ryesgade og otte fag mod Rosenkrantzgade. I butiksfacaden er indsat store vinduer med tilhørende dominerende skiltning, der er afsluttet ved den svære profilgesims under vinduerne på første sal. Kvaderpilastre markerer husets fire hjørner incl. falsen ind mod det brækkede hjørnefag. Vinduerne på første sal har profilerede ørerammer med trekantfrontons og på anden sal lige fordakninger. Imellem konsollerne i den kraftige hovedgesims ses et korsformet stukornament. Vinduerne i mansarden har sprosser, medens etagevinduerne er nye og med store ruder. Den pudsede facade er gulmalet med grå enkeltheder.

Bygningshistorie: Det anselige hjørnehus blev opført for ølhandler P. Hansen i 1877. Den oprindelige butiksfacade i kraftig rustikstil med buede vinduer blev i 1914 ændret til store vinduer for

Ryesgade nr. 11

automobilhandler Joh. Nielsen ved arkitekt Chr. F. Nielsen. Nye ændringer for »Jysk Supermarked A/S« v. F. Salling A/S ved firmaet Marius Hansen & Søn i 1960.

Ryesgade nr. 23

Matr. nr. 1342.

Det tre etager høje hus' forside er på syv vinduesfag, hvor den oprindelige arkadedelte butiksfacade i rustikastil forlængst er ændret til store enheder for Låne- og Sparekassen, Møntgalleri og restaurant »Femkanten«. Derimod er de to øvre etager velbevarede med lodret forbundne vinduesfag med balustradebrystninger. På første sal er vinduerne forsynede med korintiske pilastre med lige fordakninger. Ved de

Ryesgade nr. 23

Ryesgade

Ryesgade nr. 25

rundbuede vinduer på anden sal bæres svikkelbuerne af pilastre af toskansk orden. Den refendfugede facade er indrammet af kvaderpilastre. Bygningens lave tag er tækket med bølgeeternit. Vinduerne på første sal er af flagtype, medens vinduerne på anden sal har halvcirkulære overrammer.

Bygningshistorie: Det pæne hus blev opført for particulier N. Petersen i 1875. Butiksfacaden blev første gang ændret i 1903 for købmand P. Illum.

Ryesgade nr. 25

Matr. nr. 1343.

Huset er tre etager højt og den berappede og maledede facade omfatter fire brede vinduesfag. Stuefacadens oprindelige rustikastil med rundbuede vinduer og portåbning har været genstand for flere ændringer og har store butiksvinduer. Herover er facadens berapning gråmalet. Vinduerne har profilerede indramninger og fordakninger, og endnu ses der brystningsfyldinger under vinduerne på første sal. Hovedgesimsen er en tandsnitsfrise og herover er taget dækket med bølgeeternit. Etagevinduerne er af flagtype.

Bygningshistorie: Huset blev opført for træskohandler N. R. Møller i 1874. I 1906 lod glarmester E. Knoll butiksfacaden ændre. Senere – i 1959 – blev facaden på ny ændret for fru Jytta Heisel ved arkitekt Gunner Larsen.

○

Ryesgade nr. 2

Matr. nr. 1335.

Hjørnehusets to facader omfatter fire brede vinduesfag mod Ryesgade og foruden det »brækkede« hjørnefag ni til-

Ryesgade nr. 2

svarende fag mod Sønder Allé. I den moderne butiksfacade er bronzerammerne indklædt med en sort naturskifer. Herover er facaden i røde mursten med fine pudsede enkeltheder som hjørnekvadre og smukt dekorerede vinduesindramninger som pilastre og trekantfrontons på første sal. Vinduerne på anden sal har rundbuede indramninger med ornamenterede svikkelbuer og lige fordakninger. Kraftige bæltegesimsen med bølgerankefriser deler facaden horisontalt. Felterne imellem de svære konsoller under hovedgesimsen er prydet med bladguirlander. Den oprindelige kraftigt formede rustikastil i stuefacaden ses nu kun ved indgangsdøren mod Sønder Allé, hvis facade er som i Ryesgade. Huset er dækket med et smukt teglhængt mansardtag med en kvistopbygning over fire fag til Sønder Allé.

Bygningshistorie: Hjørnehuset blev opført af murermester H. P. Carstensen i 1876, formodentlig efter tegninger af arkitekt Carl Lange. I 1890 lod købmand Chr. Møller en tilbygning opføre langs med Sønder Allé. Den var to fag lang og udført som den ældre bygning. Tegningerne hertil blev udført af tømrermester J. Jensen Vroue. I 1923 blev huset yderligere forlænget mod Sønder Allé, samtidig blev det hele dækket af et teglhængt mansardtag. Tegningerne hertil udførtes for forsikringselskabet Jylland af arkitekt Thorkel Møller. Efter en betydelig brandskade i 1972 blev bygningen smukt istandsat ved arkitekt P. Haagensen.

Ryesgade nr. 2 A

Matr. nr. 1334.

Huset er på fire vinduesfag og har udover de tre etager en lav attikaetage.

Ryesgade nr. 2 A

Over den flere gange ændrede og nu moderne butiksfacade hviler førstesalsvinduerne på et pudset og profileret postament og slanke konsolliser bærer lave segmentfrontons. Vinduerne på anden sal hviler på en bølgerankefrise og de profilerede indramninger har foroven lige fordakninger. Den oprindelige hovedgesims danner understøtning for attikaetagens dværgpilastre og ornamenterede piller. Herover en beskedne konsolgesims. Vinduerne i den pudsede facade er alle nye og med store ruder.

Bygningshistorie: Huset blev opført af tømrermester J. Jensen Vroue i 1876. Den øverste halvtag er påbygget senere men før 1900. Husets oprindelige butiksfacade blev første gang ændret i 1901 for melhandler A. C. Møller.

Ryesgade nr. 4

Ryesgade nr. 6

Ryesgade nr. 4

Matr. nr. 1332.

Huset er tre etager højt og facaden dækker fire vinduesfag med kvaderhjørner ved gavlene, medens facaden i øvrigt er refendfugtet. Den nye bankfacade er indarbejdet i dette mønster, men er i øvrigt stærkt omarbejdet. Vinduerne på første og anden sal har profilindramninger og herover lige fordakninger. Under den kraftige konsolgesims er indarbejdet en tandsnitsfrise. I det nyere tegltag er indsat en bred tagkvist, og vinduerne i facaden er af nyere type med store ruder.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1875 af tømremester H. Thorbrøgger. Til det samtidigt opførte sidehus tilføjes i 1884 en bygning til badeværelse. Bygherre var skibsfører H. A. Bense.

Ryesgade nr. 12

Ryesgade nr. 8

Huset blev i 1979–80 ombygget og istandsat for »Jyske Bank«.

Ryesgade nr. 6

Matr. nr. 1332 a.

Det tre etager høje hus er på fire vinduesfag. I den pudsede og sortmalede facade er indbygget en moderne butiksfacade for urmagerfirmaet »Brøbecher«. Etagevinduerne har profilindramninger med fordakninger på første sal. Taget er tækket med sort bølgeeternit. På første sal ses nyere vinduer med store ruder, medens de på anden sal er bevaret i deres gamle form.

Bygningshistorie: Forhuset og den tilhørende sidefløj inde i gården blev opført i 1874 af murermester R. P. Møller. Huset blev i 1962 ombygget for urmagerfirmaet Brøbecher, ved arkitekt N. Chr. Skjøth. Samme år blev taget udskiftet, men her ved arkitekt C. H. Brockmann-Petersen.

Ryesgade nr. 8

Matr. nr. 1331.

Det anseligt virkende hus er kun på fire vinduesfag, og den af pilastre opdelt facade har et pudset underafsnit, medens de to øvre etager er i røde mursten med glatpudsede pilastre. Af de oprindeligt fem kraftige rammepilastre, som har båret rundbuen over stuens butiksvinduer, er nu kun tre bevaret; denne del af facaden var kvaderpudset. De gennemgående slanke pilastre i de to øvre etager er på midten delt af en bæltegesims og antyder over førstesalsvinduerne et kapitæl, som over anden sal er prydet med stiliserede volutter og et diademhoved. De bærer en bred arkitrav under den svære konsolgesims. I det skifertækkede vinkeltag er indbygget to

Ryesgade nr. 10

interessante tagkviste med et kraftigt udhæng og et fremadvendt valmtag. Vinduerne er delvis fornyede i en for huset fremmed udførelse, kun på anden sal ses endnu de oprindelige tophængte overrammer.

Bygningshistorie: Dette fine hus, hvori også indgår hollandske stilelementer, blev opført i 1880 for den senere så kendte overlæge ved Amtssygehuset, Tage-Hansen. Huset blev tegnet af arkitekt ved DSB, Th. Arboe. I 1907 blev facaden i stuen ændret ved arkitekt Eggert Achen. Senere er der sket adskillige ændringer i butiksfacaden.

Ryesgade nr. 10

Matr. nr. 1330.

Huset har en rigt dekoreret facade på fem brede vinduesfag. Butiksfacaden er helt ændret, nu sidst for firmaet Axel Kaufmann. Men over en bølgerankefrise ses de joniske dværgpilastre på første sal. De rundbuede vinduesfag er indfattet af brede ornamenterede halvpilastre som bærer vinduernes svikkelbuer. På anden sal har dværgpilastrene fantasikapitæler i Donato Bramantes manér. Over den kraftige konsolgesims er opført et skifertækket mansardtag med kviste. Vinduerne i facaden er delvis bevaret.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1874 for snedkermester S. Brodersen, som medvirkede ved inventaret i den katolske kirke. Butiksfacaden blev første gang ændret for ovnbygger A. F. Adler i 1898. Mansardtaget blev sammen med yderligere ændringer på facaden udført for skræddermester L. Millgaard, ved arkitekt N. S. Bech.

Ryesgade nr. 16

Ryesgade nr. 12

Matr. nr. 1329.

Det tre etager høje hus har en nu ret uprætentios facade på fire vinduesfag. Butiksfacaden er opsat for optikerfirmaet Nisted. Vinduerne i de to øvre etager har ret spinkle profilindramninger. Vinkeltaget er tækket med bølge-etermit.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1875 af tømrermester J. Jensen Vroue. En opmåling fra 1912 viser facaden med brede rammepilastre omkring butiksvinduerne. Butiksfacaden blev i 1962 gennemgribende ændret for optikerfirmaet J. Nisted. Arbejdet blev projekteret af J. A. Alstrup.

Ryesgade nr. 16

Matr. nr. 1327.

Det ret anselige hus er på tre etager og med en facade på fem brede vinduesfag. Stuefacaden er helt ændret og udgør et blikfang for restaurationen »General Rye« og Wilhelm Hansens Musikforlag. Etagevinduerne har ret spinkle indramninger og med lige fordakninger over vinduerne på første sal. I den kraftige tandsnitsgesims indgår en æggestavsfrise. Vinkeltaget er teglhængt og forsynet med to kviste.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1874 for S. Sørensen Klintrup, men butiksfacaden er gentagne gange blevet ændret. Første gang i 1881 for bogholder Kirkerup, men allerede i 1884 foretog snedkermester H. F. Nielsen en ny ændring. Endelig i 1972 lod smørrebrødsfirmaet »Special« de sidste ændringer foretage ved arkitekt G. Tinning. Bogholder ved S. Frichs efterfølger, Th. Phefferkorn, lod i 1893 opføre

Ryesgade nr. 22 A-22 B

en sidebygning, som blev indrettet til fotoatelier.

Ryesgade 22 A-22 B

Matr. nr. 1324 e-f.

Dobbelthuset er opført i røde mursten og er tre etager højt. De to helt moderne og ret så pågående butiksfacader for »J. W. Sir« og »Radio Thygesen« har dog ikke helt ødelagt de to bygningers oprindelig, ved pilastre, frembragte tredeling. Pilastrene har hjørnerundstave og afsluttes øverst i en afformtegl udført rundbuefrisesegims. Vinduerne har rundbuede stik og det dobbelte midtervindue er delt ved trekvartsøjler, som i nr. 22A er dobbelte og udført af sandsten, medens de enkelte søjler i nr. 22B er af formtegl. Tvillingevinduerne på første sal har i spejlbuens indsat en treklover roset i sandsten, hvori er udhugget en ugle, som står på en stabel bøger, et relief som symboliserer bygningens oprindelige funktion som katolsk pigeskole.

Vinduesmønsteret er noget varieret gentaget i facaden på anden sal, og mønstermur i formsten ses i vinduestik, brystninger og i hovedgesimsens øverste led. Den frie gavli i nr. 22B er ligeledes delt af flade pilastre eller lisenner der øverst er afsluttet i en aftrappet buefrise. Husets vinkeltag har udhæng og gavlfremspring og er tækket med skifer.

Bygningshistorie: Nr. 22B blev opført i 1877 for den katolske menighed som beboelsesbygning, medens nr. 22A først blev opført i 1881 og skulle anvendes som skolebygning for katolske piger. Som arkitekt kan muligheden Sophus Petersen anses som sandsynlig, idet han i 1874 tegnede den første skolebygning, som ligger syd for kirken. R. Frimodt

Ryesgade nr. 26

Clausen udførte i begyndelsen af 1900-tallet flere arbejder på bygningerne. Ryesgade nr. 22A-22B fik i årene 1968-73 nye butiksfacader ved arkitekt Sv. Aage Kirkegaard. Bygherre var firmaet Radio Thygesen.

Ryesgade nr. 26

Matr. nr. 1324 a.

Den tre etager høje bygning lå oprindeligt frit ud til Ryesgade, men blev ved opførelsen af nr. 28-30 i 1928-29 delvis dækket af den store stiftelsesbygning.

Huset har en høj kældersokkel med kalksten i bunden og over det pudsede felt mellem kældervinduerne en flerledet bæltegesims af formsten. Huset er i øvrigt opført i tre etager og i røde mursten. Facaderne er glatte indtil første sal, hvor de fagdeles af flade lisenner der når op til hovedgesimsens buefrise i formsten. Husets valmtag er tækket med skifer og har udhæng. Stuevinduerne er rundbuede, medens der i de to øvre etager ses vinduer med segmentbuede stik. Stikstenene har affasede hjørner. Den tredelte nordgavl har et bredt midterfelt. Her ses en bred stentrappes der fører op til husets hoveddør med et rundbuet stik. I det nordvestre hjørne ses en kun to etager høj tilbygning, som med en endnu lavere forbindelsesbygning skaber adgang til kirken. Denne lave bygning har enkeltheder i formsten som i kirkebygningen. Eksempelvis kan nævnes, at døren har hjørnestave i formsten og ligeledes ses en trekloverfrise over døren.

Bygningshistorie: Den store bygning er den ældste, for den katolske menighed opførte, bygning i Århus. Den blev opført som skolebygning og menighedens første kapel blev indviet her i husets nederste etage den 7. juni 1875. Arki-

tekten for huset var Sophus Petersen, der året efter ombyggede Løveapoteket på Store Torv. Den to etager høje bygning ved det nordvestlige hjørne opførtes i 1879 til et bibliotek. Den lave forbindelsesbygning til kirken opførtes i 1881. Skolebygningen har gentagne gange været genstand for ændringer, men hovedanslaget i huset er intakt.

Den katolske Vor Frue Kirke.

Hovedindtrykket af den anselige kirkebygning i røde mursten er samlet i bygningens østfront med det usædvanligt placerede hovedtårn. Her ses den spidsbuede, søjlebårne hovedportal og det store spidsbuede, stavværksdelte vindue. Det statelige tårn er ved hjørnerne støttet af stræbepiller, som i opadstigende aftrapning når den med hjørnespir dækkede tårnsfirkant. Herfra fortsætter det nu ottekantede tårn op mod den komplicerede hovedgesims, hvis vigtigste led er en spidsbuet arkadefrise. Det endog meget smukke spir er kobbertækket. Hjørnerne ind mod kirkens skib lukkes af to ottekantede trappe-tårne. Trods de høje bygninger omkring kirken ses endnu de frie sider med fem spidsbuede vinduesfag. Siderne er fra sideskibene afstivet med stræbebuer, der som lisener når op til tagets smukke, mønstermurede gesims, der efterligner domkirken. Det tresidede kor er ligeledes synligt. Kirkens højtrejste tagværk er tækket med skifer.

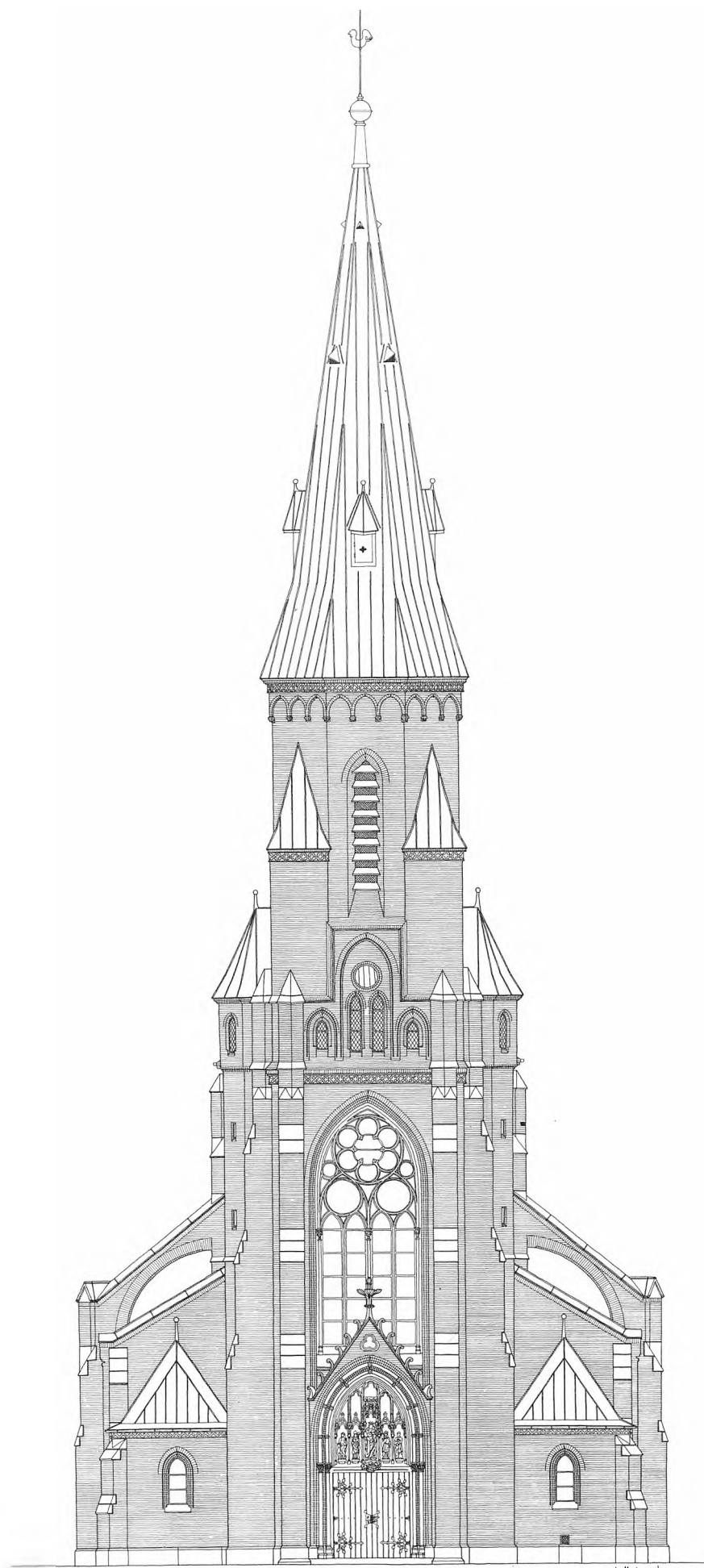
Hovedportalen mod Ryesgade har frie søjler med smukke kapitæler i sandsten, som sammen med et fantasikapitæl med kæmpende uhyrer bærer en skulpturgruppe med jomfru Maria og barnet. De omgives af forskellige hellige personer, herimellem Ansgar. Midterkapitælet var oprindeligt, således som det hører sig til i en kirkeportal af fransk gotisk herkomst, båret af en central søjle. Denne er af en utilladelig mangel på forståelse fjernet, så kapitælet svæver frit i luften.

Trods alle senere ændringer i gadebilledet i forbindelse med Ryesgades omlægning i 1920-erne hævder den katolske kirke sig som den ældste kirkebygning fra 1800 tallet i Århus. Også det indre med de svære runde søjler under hovedskibets krydshvælv og de slanke korvinduer er af stor virkning.

Bygningshistorie: Kirken blev opført i årene 1879–81 på initiativ af den katolske sognepræst i Århus Augustin Sträter. Arkitekten, Franz Schmidt fra Köln, havde i mange år deltaget i opførelsen af Kølnerdomens vestlige del og var arkitekt for bispedømmet i Köln. Dele af stenhuggerarbejdet blev fremstillet i Århus.

□

Ryesgade nr. 28–32 og 29–35
Se Banegårdsplads.

Ryesgade nr. 26. Den katolske Vor Frue Kirke.

H. H. Seedorffs Stræde

H. H. Seedorffs Stræde

H. H. Seedorffs Stræde

Gadens oprindelige navn var Pistolstræde. Hvordan den fik dette navn, findes der ingen autentiske oplysninger om. Dengang har den formentlig blot været en toldersti langs Frederiksgades baghave, som Posthus- og Telefonsmøgen. I 1880'erne blev de første bygninger med facade til Pistolstræde opført. Den ene var asylet »Børnely«, som gav navn til gaden, da byrådet trods protester i 1892 ændrede det til Asylvej. Igen i 1938 kom navnet til diskussion, hvilket resulterede i en mindre ændring til Asylgade.

I 1969–71 blev Asylgade forlænget til Åboulevarden ved gennembrud i Østergade. Den nye gade fik navnet Busgaden, idet den er forbeholdt bybustrafikken.

I 1977 fik Asylgade atter navneforandring. Denne gang til H. H. Seedorffs Stræde efter forfatteren Hans Hartvig Seedorff, som er født og opvokset i Århus.

Foran p-anlægget ved H. H. Seedorffs Stræde nr. 12 står der to meget gamle lind, *Tilia cordata*. Langs den venstre side af Busgaden blev der i 1974 plantet en række sølvløv, *Acer saccharinum*. Træerne har en meget løs kronestruktur og blev valgt til opgavens løsning for at skabe en kontrast til de stringente betonmure, der rejser sig langs gadens sider.

☆

H. H. Seedorffs Stræde nr. 3–5

Matr. nr. 335 f.

Den store butiks- og lagerbygning er opført i røde mursten og er fem etager høj. Den nøgterne arkitektur er strammet op i vertikal opdeling ved de meget

slanke vinduer, som er indrammet med gennemløbende, halvrunde murbånd, som når fra den enkle hovedgesims til midten af brystningen på anden sal. Stuefacaden er inddelt ved store rundbuede vinduer, der er indfattet i dobbeltfalsede murstik og hver har en stor butiksrude. Hovedporten, som for få år siden blev flyttet til sydgavlen, er rektanglet og delvis indrammet af svære granitblokke. Den oprindelige port blev samtidig omdannet til et segmentbuet glasparti med hoveddør til møbelbutikken. Facadens oprindelige, sprossede etagevinduer er forandret til vinduer med en enkelt tværsprosse. Det oprindeligt tilbagetrukne tegltag med forrende og murkrone er forandret ved nedhugning af den syv skifter høje murkrone med betonafdækning, samt etablering af opskalkning med tagrende.

Bygningshistorie: Det meget karakterfulde hus blev opført i 1919–20 for A/S Rahr's Tekniske Forretning ved arkitekt A. Høeg Hansen. Ændringen af tagfoden blev foretaget for Rahr's Tekniske Forretning i 1941 ved arkitekt N. Chr. Skjødt. Endelig i 1979–80 blev flytning af porten og etablering af den nye hovedindgang foretaget for firmaet Oschätzschen A/S ved ingeniørfirmaet Christensen & Hofmeister under korrektion fra Stadsarkitektens kontor.

H. H. Seedorffs Stræde nr. 9

Se Banegårdsplads.

○

H. H. Seedorffs Stræde nr. 12

Matr. nr. 350 b.

»Mejlen«

Det i grundplanen stærkt leddede hus er en etage højt og opført i røde mursten. De enkelte fremspring i grundpla-

H. H. Seedorffs Stræde nr. 3–5

nen er i opstalten markeret ved gavle, hvis spidse kamtakker er udført i cement. Kvaderhjørnerne ved vinduesfalsene er ligeledes cementpudsede. Hovedindgangspartiet er markeret ved en særpræget høj til dels skiferdækket frontspids, hvori er foretaget runde spidsbuede gennembrydninger. Den solide hoveddør har pæne smedjærnhængsler. Over de to lag brede vinduer ses meget flade spidsbuer, mens enkeltfagsvinduerne kun har spærstik. Husets gamle trævinduer er forsynet med spinkle krydssprosser. Huset er teglhængt.

Bygningshistorie: Huset blev opført af arkitekt Carl Lange for Skt. Stefansforeningen i 1883 og indrettet til børneasylet »Børnely«. Efter at »Børnely« var flyttet til Valdemarsgade, blev huset i 1955, efter en hoveddistandsættelse, overdraget til ungdomsklubben »Mejlen«.

H. H. Seedorffs Stræde nr. 12. »Mejlen«.

Skolebakken

Skolebakken nr. 1. Katedralskolen.

Skolebakken

Se Havnegade.

Skolebakken nr. 1

Matr. nr. 856.
Katedralskolen.

Skolebygningens sydlige del langs med Skolebakken er i to etager over en meget høj kælderetage. Granitsoklen når op til underkant af kældervinduerne. I husets hovedakse en midtrisalit med en gennemgående gavlkvist. Med undtagelse af de små vinduer i yderfagene er alle vinduerne tredelte ved granitposter, ligesom facaden er delt horisontalt ved granitbånd. I vinduesbrystningerne er indføjede grovhuggede granitkvadre. Over de øverste vinduer er i facaden indfældet et mønstermuret bølgebånd, som i midtrisalitten er erstattet af et granitbånd med påskriften:

KATEDRALSKOLE.

medens bynavnet AARHUS ses i gavltrekanen oven over. I det skiferdækkede valmteag er ret sent indbygget en tagkvist.

Bag havemuren langs Skolegade prydes den vinduesløse sydgavl af et karnaptårn, der bærer et slankt skiferdækket spir. Karnappen er ved gennemgående granitposter opdelt til sprossvinduer, der er af samme type som vinduerne mod Skolebakken.

Bygningshistorie: Huset blev opført som led i den store udvidelse af Katedralskolen, der blev foretaget i årene 1903–05 under kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann's ledelse.

Skolebakken nr. 3

Se Mejlgade nr. 4.

Skolegade

Oprindelig regnedes den sydlige del af Mejlgade, hvor Katedralskolen ligger, med til Skolegade, men efter den nyeste vejnavnerevision har Skolegade helt mistet forbindelsen med skolen. Før midten af 1800-tallet, da havnen kun bestod af moler langs åen, og Havnegade endnu ikke var anlagt, var der fri

adgang til vandet fra Skolegades haver. Byens første søbadeanstalt indrettedes her i 1820'erne. Dengang var gaden en af byens mest befærdede, fra egnene nord og øst for byen og fra torvene gik trafikken til havnen oftest gennem Skolegade. Også fra bydelen syd for åen gik trafikken via Mindebroen denne vej.

Skolegade

Skolegade

Skolegade nr. 7

Skolegade nr. 7

Matr. nr. 850 a.

Den store grundmurede bygning er på fire etager, og facaden spænder over fem brede vinduesfag, hvoraf gavlfagene er dobbelte. Underetagens butiksfacade er noget forandret. Facaden er horisontalt delt ved sålbæksbånd under hver vinduesrække. Det tre vinduesfag brede midterparti er uden egentligt frem-spring, men afsluttet af en bred frontspids, som yderligere er markeret ved pudsede hængepilastre. Det øverste parti af frontspidsen er prydet med ornamenter i stuk. Vinkeltaget er dækket med skifer og har på hver side af frontspidsen en bred tagkvist. Vinduerne har forneden store ruder, hvorover ses småsprossede rammer. Den pudsede facade er malet. Inde i det beskedne og overbyggede gårdsrum ses høje bygninger.

Bygningshistorie: I stedet for et i 1700-tallet opført hus i to etager med grundmuret facade opførte murermester N. N. Nielsen i 1899–1900 den nuværende bygning. R. Frimodt Clausen var arkitekt.

Skolegade nr. 9

Matr. nr. 849 a.

Det grundmurede forhus er tre etager højt. Underetagen i den velbevarede facade er inddelt i fem rundbuede arkadefag med en dybt indskåret refendfugning. Over vederlagene er buerne markeret med profilerede indramninger med smukt udformede slutsten. Vinduerne i de to øvre fag er sammenarbejdede fag for fag med dværgpilastre, som på første sal bærer line blændingsbuer og øverst på anden sal danner understøtning for lige lordakninger. Facaden

Skolegade nr. 9

er ligeledes horisontalt delt ved profilerede bæltegesimser. Disse pudsede enkeltheder danner en fin kontrast til de røde murflader. Over hovedgesimsen ses det skiferdækkede tag. Vinduerne på første og anden sal er af slagtype. Huset er meget velbevaret.

Bygningshistorie: I stedet for nogle ældre bygninger i bindingsværk opførte snedkermester R. Isager i 1883 den nuværende karakterfulde bygning. De relevante tegninger er usignede, men husets fine facadeenkeltheder viser hen til arbejder af arkitekt V. Puck.

Skolegade nr. 15–17

Matr. nr. 847 m. fl.

Fredet

Det lange bindingsværkshus er sytten fag langt og to etager højt med stokværksfrem-spring. Den retkantede overgangsfod hviler på smukt profilerede volutkonsoller, hvis forsider er prydet med snitværk som akantusblade og kasetteværk. Stolperne er støttet af sekundært opstillet udfyldningstømmer i V-form. På ældre fotografier ses spor af, at facaden på første sal har været udstyret med et gennemgående profileret sidebånd. En smukt skåret portaloverligger hviler på rosetprydede knægte, ligesom fyldholterne mellem gulvbjælkerne på første sal er prydet med fint billedskærerarbejde, hvor to rosetvifter stråler ind mod midterornamentet, en dobbeltroset. Vinkeltaget er teglhængt og har et par skorstene. I facaden ses der smukke sprossevinduer samt en nydelig fyldingsport.

Bygningshistorie: Handlingsforløbet er temmelig kompliceret, men et holdpunkt haves dog i husets porthammer, som førstekapellanen ved domkirken

Skolegade nr. 15–17

Svend Hansen Arreboe og hans hustru Helle Jensdatter i 1642 lod opsætte. Initialerne SHAB og HID sidder i skjolde, som må være skåret af den snedker, der samme år udførte dørhammeren i Graven nr. 8.

Endnu ved en auktionsforretning, der afholdtes i 1720, omtales gården som »Hr. Sv Hansen Arreboes Eje«. Forhuset beskrives som sytten fag langt og to loft højt tillige med flere vidtløftige side- og baghuse. På et foto optaget kort før 1900 præsenterer den dejlige gårds hovedfacade sig med sine sytten fag, som det er nævnt i 1720.

Omkring 1900 blev desværre de otte nordlige fag af forhuset nedrevet, og et ualmindeligt grimt hus blev opført i stedet for. I 1920 blev de resterende ni sydlige fag rykket tilbage, så huset kom til at ligge i slugt med det førnævnte nye hus. Samtidig blev nr. 17, hotel »Postgaarden« nedrevet, og den gamle bygning blev forlænget med nyt egetømmer, som blev forsynet med de samme udskæringer som den oprindelige bygning. Domkirkens bygning kom nu atter til at udgøre de oprindelige sytten fag, og bygningen virker, trods de nævnte ændringer, som en smuk helhed. Ombygningen blev foretaget under ledelse af arkitekt Johs. Frederiksen.

Sidelængen mod nord er en del af den oprindelige gårds ni fag lange korshus. Gavlen mod øst er ret. Forhuset har ind mod gårdsiden en svalegang, som er understøttet af en nyere dragerkonstruktion. En gavlundbygning, som ligger syd for det nævnte sidehus, er en rest af sidehuset til det ovenfor nævnte hotel »Postgaarden«. Af hotelbygningen står endnu tilbage den tilmurede portbygning fra 1854.

Skolegade nr. 15-17. Gården

Skolegade nr. 15-17. Gården set mod syd.

Skolegade nr. 19

Matr. nr. 845 a.

Fredet

Forbygningen er to stokværk høj, opført af bindingsværk og sytten fag langt. Facaden til Skolegade har stokværksudkrægning med profilhøvlet overgangsfod og tilsvarende profilerede fyldholter imellem bjælkeenderne på første sal i de nordlige ni fag. De otte sydlige fag har her en udfyldning af aftrappet murværk. Den sydlige del af bygningen har desuden dobbelte bjælker, idet der mellem hver fagbjælke er indlagt en ekstra bjælke. Denne deling i to adskilte gårde demonstreres ligeledes i kælderen, hvor den nordlige kælder, et rum på ca. seks gange fire og en halv m, har ydervægge af middelalderlig karakter udført i munkesten. Den sydlige og lidt større kælder har vægge af kampesten og er af

uvis ælde. I husets ret høje sokkelmur til gaden ses flere steder store granitkvadere.

Den nuværende facades svære bindingsværk er som vanligt i byen udført med to stk. dokketømmer i hvert fag. Af hensyn til senere indsatte store, men pæne vinduer på første sal, er løsholterne her erstattet af ret spinkle planker. I stuen er der nydelige tofags sprosser-vinduer samt en smuk dobbelt fyldingsdør med indfatning. Over det flyttede portfag med revleport ses den fine porthammer, som er prydet med udskræinger samt købmand Jens Rasmussen Moss' og hans hustru Ester Michelsdatter's initialer. Ved siden af porten er indsat en sandsten med ejendommens gamle matrikel nr. og årstallet 1802. Det lange saddeltag er tækket med gamle røde vingetagsten.

Til gårdsiden er bindingsværket for en del ændret med spinkelt fyrretømmer, men flere steder fornemmes dog husets ældre bagside og den til dels undermurede svalegang.

Af den tidligere otte fag lange nordlige sidelænge er endnu bevaret halvandet fag i bindingsværk og med helvalmet østgavl. Dette parti danner sammen med forhusets nordgavl en meget smal tagdrypslippe mod nabogården.

Bygningshistorie: Den nordlige kælder må være en rest af et stenhus, måske en af de kannikegårde, som vides at have ligget her i middelalderen.

Et brudstykke af en porthammer prydet med en smukt skåret tovsnoning er genanvendt som stolpe i den sydlige kælder. Initialerne J F D samt årstallet 1730 angiver, at skipper Frands Mortensen (død 1743) og hans hustru Johanne

Skolegade nr. 19

Skolegade nr. 19. Gården.

Skolegade nr. 21

Frandsdatter dette år lod dette, den nordlige gårds forhus ombygge. Ved den første brandtaksation i 1761 bestod Frands Mortensens enkes gård af et forhus på ni fag, en sidebygning på otte fag samt et ligeledes otte fag langt baghus, som dog kun var én etage højt.

Efter en sammenlægning med den sydligere gård lod købmand Jens Rasmussen Moss i 1802 det sydligere beliggende forhus opføre i tilslutning til det ældre hus.

Sidelængens afkortning, nedrivningen af baghuset samt portåbningens flytning blev foretaget i 1916 i forbindelse med en stor udvidelse af ejendommens hovedhus, Havnegade nr. 8. Bygherrer var A/S Korn- og Foderstofkompagniet, hvis arkitekt var R. Fridt Clausen. Skolegade nr. 19 er en af de mest værdifulde gårde i bykernen.

Skolegade nr. 19

I den anselige kamplestenskælder er bevaret dette brudstykke af en porthammer, som angiver at skipper Frands Mortensen og hans hustru Johanne Frandsdatter i 1730 lod forbygningen ombygge. En smuk mindeplade over parret hænger i domkirkens søndre omgang.

Skolegade nr. 23

Skolegade nr. 21

Matr. nr. 844 a.

Det grundmurede hus er tre etager højt og omfatter fem brede vinduesfag. I den tjærede sokkel er vinduespillerne markeret som baser, og herover rejser sig stuevinduerne som en arkade med rundbuede åbninger for vinduerne. Under vinduerne på første sal ses en kraftigt profileret bæltegesims, der i hovedgesimsen er suppleret med en sparhovedfrise. Taget har rette gavle, er teglhængt og har et par pæne tagkviste, der smukt er holdt i takt med vinduesrytmen. Etagevinduerne har profiltrukne indfatninger, der på første sal er suppleret med fordakninger. Facaden er pudset og malet og i stuefacaden ses mellem arkadefagene spor af refendfugning. Vinduerne i stuen har i væsentlig grad bevaret de smukke profilerede karme og spinkle sprosser, og herover ses nydelige vinduer af flagtype; også den gamle fyldingsport er bevaret, og foran døren til den tidligere vinhandel ses en smuk granittrappe.

Bygningshistorie: Skolegade nr. 21 er et af de få huse i tre etager fra senklassicismen, der står omtrent som det blev opført i 1853. Byggesagen blev forelagt Århus bygningskommission den 17. januar 1853.

Skolegade nr. 23–25

Matr. nr. 843 og 842.

Den nu syv vinduesfag lange forbygning i nr. 23 danner et stumpvinklet hjørne ud for Kannikegades udmunding i Skolegade. Forsiden er nu grundmur, og de tidligere rundbuede vinduer i bagerbutikken er erstattet af et stort vindue omgivet af klinker. Til den nye bodega er der ligeledes et større vindue. Derimod er vinduerne på første

Skolegade nr. 25

sal i den gamle fordeling. Husets vinkeltag er teglhængt.

Inde i gården røber bygningsanlægget sin oprindelige karakter. Den nordre sidelænge dominerer aldeles gårdsrummet. Den er i to stokværk, og det gamle bindingsværkshus bryder sig ind i forhusets langt yngre facade. I sidehuset er tagbjælkerne tappet ind i stolperne og danner et lavt styrtrum. Gadeknækket på dette sted er vidnesbyrd om, at den tidligere femten fag lange sidebygning faktisk er et gavlhus, som nåede helt ud til Skolegade. Huset er teglhængt og har en smuk valm ind mod gårdspladsen. Den sydlige del af baghuset er udført i bindingsværk, der i konstruktiv henseende slutter sig nært til bagsiden i nr. 25. De to gårde har i flere perioder hørt sammen og havde fælles nr. i grundtakslisten af 1682.

Nr. 25: Det normalt formede bindingsværk i bagsiden af nr. 25 modsvares af en grundmuret forside, som omfatter otte vinduesfag, og det teglhængte hus er to etager højt. Den pudsede facade er uden særlige enkeltheder, og dens styrke er betinget af de smukt fordelte vinduer af flagtype.

Bygningshistorie: Ved den første brandtaksation i 1761 omfattede ejendommen nr. 23–25 et ni fag langt sidehus i to stokværk, medens det ti fag lange forhus kun var én etage højt. I 1801 var ejendommen delt, og det er pointeret, at sidehuset vendte enden (gavlen) ud til Skolegade; det nu fire fag lange forhus er stadig én etage højt. I 1806 er de to ejendomme atter samlet, og ejeren, købmand Jacob Due, har ladet et nyt forhus, tretten fag langt og i to etager bindingsværk, opføre. Det dækkede facaden, således at kun sidehusets frie gavl var synlig. I 1846 lod slagtermester C. Kleis forsiden til nr. 25 om-

Skolegade nr. 27

Skolegade nr. 29-31

Skolegade nr. 37

bygge til grundmur. Ved dette hus' indretning til restaurant i 1973 fik arkitekterne V. Bentsen og P. Brockmann-Petersen den tidligere butiksfacade inddelt med vinduer af flagtype, som var holdt i den orden, som var angivet af vinduerne på første sal. Bygherre var cand. jur. Eskild Holten. Forsiden i nr. 23 blev i 1857 og 1869 omsat til grundmur. Bagermester A. Engel lod i 1869 den gamle gavlfusfront erstatte af en normal facade med rundbuede butiksvinduer og dør i midten. Butiksfacaden til bageriet blev i 1938 helt forandret til et stort butiksvindue med dør. Bygherre var bagermester P. J. Petersen, der assisteredes af arkitekt H. P. Jensen. Endelig lod bagermester N. Hviid i 1974 en bodega indrette i den sydlige del af nr. 23.

Skolegade nr. 27

Matr. nr. 841.

Det grundmurede hus er to etager højt og med en facade på otte vinduesfag. Over kælderen er stuefacaden refendluget, og over en svær bæltegesims står førstesalsvinduerne med profiltrukne indramninger og tilbagetrukne brystninger, der er udført som fyldingspanel. Under den profilerede hovedgesims er indskudt et attikaagtigt mellemled med runde ventilationsåbninger til tagrummet. Facaden er pudset og malet. Vinkeltaget er teglhængt og har et par store tagkviste. De nyere stuevinduer har store ruder og ventilationsoverrammer, hvorimod der på første sal ses pæne vinduer af flagtype. I gavlfagene ses moderne døre.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1874 for overportør ved DSB, E. Møller. Ved husets istandsættelse 1961 blev stuefacadens oprindelige butikssarrangement inddelt i små fag, men udførelsen er næppe korrekt. Arbejdet blev udført for Dansk Svovlsyre og Superfosfatfabrik ved arkitekt N. Chr. Skjøth.

Skolegade nr. 29-31

Matr. nr. 840.

Dobbelthuset er to etager højt med en facade på syv brede vinduesfag. Underetagen er opdelt i butiksvinduer, to rundbuede døråbninger og en portåbning ved sydgavlen. I den brede bæltegesims under vinduerne på første sal indgår en ornamentfrise. Husets pæne vinkeltag er teglhængt og har et par morsomme rundbuede tagkviste. Butiksvinduerne er temmelig gamle og er skåret ned i den gamle karnissokkel. Den pudsede facade er meget velkonserveret, og det tjener det gamle firma Andreas Skaarup til ære.

Bygningshistorie: Den nordlige del af huset nr. 29 blev i 1862 opført for skibskaptajn Hans Jørgen Jensen, der samtidig opførte det langt større hus Havnegade nr. 22. Den sydlige del nr. 31 blev som en forlængelse af nr. 29 opført for detaillist Jens Petersen i 1875. Et svagt knæk i facaden markerer denne forlængelse.

Skolegade nr. 37

Matr. nr. 836.

Det store grundmurede hus vender sin tre etager høje forside mod Mindebrogade og har to korte fløje vendt mod Havnegade og Skolegade. Ind til gård siden er huset dog kun i to etager, idet taget til gaderne er løftet til en mindre hældning. Hovedfacaden til Mindebrogade omfatter, foruden de »brækkede« hjørnefag, i alt tretten vinduesfag. Facaden er udført i røde mursten med mange enkeltheder. Et muret gesimsbånd over kælderen er dækket med zinkplader. Desuden ses en profilmurct sålbænkgesims under vinduerne på første sal. Et par savskiftefriser deler facaden horisontalt. En lodret opdeling af facaderne er tilstræbt ved kraftige konsolbårne trekantfrontoner over vinduerne på første sal, i facadens hovedakse til Mindebrogade, ved hjørnerne og i gavlfagene. Det lave skilfertag mod gaden har udhængsspær, og mellemrummet er dekorativt behandlet med mønstermur og en skrå bræddebeklædning. I bagsiden er taget udskiftet til bølgeeternit. De segmentbuede vinduesstik har pudsede standersten og vederlag. Over vinduerne på første sal ses små rudeformede murblændinger. De øverste vinduer er samlede i par, som indordner sig den angivne rytme i underetagerne. De har ligesom vin-

Skolegade

Skolegade nr. 24

duerne i stuen store ruder, medens der på første sal er tofags vinduer med overrammer.

Bygningshistorie: Ved gadegennembruddet af Mindebrogade i 1894 påbegyndte skibshandler og russisk vicekonsul J. P. Sejersens opførelsen af det store hus. Byggesagen blev efter hans død gennemført af sønnen John Sejersens. Bygningen stod under tag i foråret 1895. Tegningerne i byggesagen er usignede.

○

Skolegade nr. 22

Se Kannikegade nr. 18.

Skolegade nr. 24

Matr. nr. 782.

Det beskedne én etage høje hus har en facade, hvis oprindelige mønster på fem vinduesfag er domineret af store butiksvinduer med overrammer. Vinkeltaget er teglhængt og her er anbragt en bred tagkvist. I bagsiden ses bindingsværket at være løftet, således at en del af husets bagside er i fulde to etager.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1831 for skomager J. P. Petersen, som i 1843 lod bagsiden forhøje. Butiksvinduerne blev isat i 1907 for Dines Møller. I 1981 blev huset ombygget til en »snackbar«. Herved blev butiksvinduerne lidt forandret. Bygherren var hr. Peer Sørensen.

Skolegade nr. 26

Matr. nr. 783.

Dette korte grundmurede hus indtager en dominerende stilling i kraft af sine tre

Skolegade nr. 26 og 28

etager. Stuefacaden er karakteristisk ved et bredt rundbuet vinduesfag og hoveddøren, hvorimod der i de to øvre etager fremstår en trefags facade. Facaden indeholder en rigdom af karakteristiske enkeltheder i italiensk renæssancestil, der er fremstillet i puds. Eksempelvis kan nævnes de tre vinduer på første sal med rundbuede aldækninger og brystninger opdelt af balustre. Det høje vinkeltag er tækket med bølgeeternit og har rette gavle. De pæne vinduer virker temmelig oprindelige.

Bygningshistorie: Huset blev opført for skomager Tørring i 1877 og kan tilskrives arkitekt V. Puck. Huset med restaurant i stueetagen er i de senere år flere gange ændret, og taget blev udskiftet for restauratør Jens Rodsten i 1965 ved arkitekterne K. Friis og E. Moltke Nielsen.

Skolegade nr. 28

Matr. nr. 784.

Det ret anelige grundmurede hus er to etager over en høj kælder og har en facade på ni vinduesfag. Stuevinduerne og kældervinduerne er lodret forbundne og i sydens enden ses en bred revleport. Den ganske glatte facade er pudset, og husets vinkeltag er teglhængt. I de gamle vinduesåbninger er indsat storrudede vinduer.

Bygningshistorie: Huset blev opført for skræddermester S. Møller i 1845, og det fremgår af byggesagen, at der ved opførelsen af huset blev foretaget en tilbagevækning i den hensigt at give gaden et regelmæssigt forløb. I 1973 lod hr. Gisselbæk foretage en ombygning af huset, som blev indrettet til restaurant. Arkitekter var Lars Due m. fl.

Skolegade nr. 32

Skolegade nr. 32

Matr. nr. 786.

Det grundmurede hus er to etager højt og med en facade på seks vinduesfag. Facadens karakter med en svær bæltegesims og refendfugning er skæmmet af nyere indsatte vinduer med store ruder, idet dog den oprindelige faginddeling er overholdt. Eternittaget er ikke nogen pryd for bygningen.

Bygningshistorie: Efter at en ildebrand i 1850 havde fortrævet den gamle bygning af bindingsværk, lod købmand Niels Schibye straks et nyt hus opføre. Huset var opført i grundmur, men også i bindingsværk. Facaden blev i 1908 ændret af murermester Magnus Nielsen efter tegninger af hans søn, bygningskonduktør Knud Nielsen.

Skolegade nr. 34

Matr. nr. 787.

Den anelige bygning har en kileformet grundplan og ensartede grundmurede facader til de to gader. Stuefacaden har som i Skolegade nr. 21 rundbuede vinduesåbninger, men har mistet nogle af de fine facadeenkeltheder, som præger dette langt mindre hus. Den svære bæltegesims under vinduerne på første sal er bevaret, men vinduespillerne har mistet deres almindelige kvaderfugning. Arkadebuerne mangler deres vederlagsprofil, da stuevinduerne forenkles indramninger er ført ned til soklen. Facaderne er stænkpuddede i en mørk tone i kontrast til de lyse enkeltheder. Husets spidsvinklede hjørner er »brækket«, og det smukt opskalkede vinkeltag er teglhængt. Stuevinduerne har i nogen grad beholdt deres spinkle profiler. Vinduerne på første sal er af flagtype, medens der på anden sal ses

Skolegade nr. 34

fine tofags sprossevinduer, en inddeling der giver facaderne en velovervejet holdning, som ligeledes kendes fra det omtrent samtidig opførte hus Fredens Torv nr. 5-9.

Bygningshistorie: Huset blev opført efter en brand i 1850 og var færdigt i 1851. Det populære navn »Pressejernet« hentyder nok til bygningsformen, men også til, at bygherren, byrådsmedlem H. F. Baess, faktisk var skræddermester. Byggesagen medførte i øvrigt en del ubehageligheder både for Baess og Århus Bygningskommission. Man havde nemlig her som andre steder overskredet de gældende bestemmelser om bygningshøjden, som ikke måtte overstige atten alen (11,40 m). Der var endog tale om, at huset skulle bygges om, men endelig i december 1851 gav indenrigsministeriet tilladelse til, at huset måtte blive stående. Baess' kollega i byrådet, tømrermester A. E. Andersen, udførte i 1851 et grundrids af parcellen, der viser husets grundflade. Denne plan er dog ikke blevet fulgt. Thi i det endelige hus blev de to huse til Skolegade og Åboulevarden opført i omtrent samme længde, omend de ikke er lige dybe. Som arkitekt må henvises til Hans Wilhelm Schrøder. Huset blev for nogle få år siden hoveddistandsat for firmaet Frantz Hingelberg A/S. Det er et af de mest velbevarede huse fra senklassicismen i byen, og det er af stor vigtighed på dette hjørne.

□

Skolegyde nr. 10

Se Havnegade nr. 2 A

Store Torv nr. 5. Løveapoteket

Store Torv

Se Lille Torv.

Store Torv nr. 3

Matr. nr. 748 a.

Fredet

Thorups Bodega

Kælderen med de fladbuede og sømløse renæssancehvælv ligger nu under en moderne bygning. Den er en rest af en langt større kælder, som lå under et stort grundmuret hus i to etager og sjorten fag langt. Det er nævnt i den første brandtaksation og synes at have haft en pilasterdelt facade. Kælderhvælvene skønnes at være opført omkring 1600-tallets begyndelse.

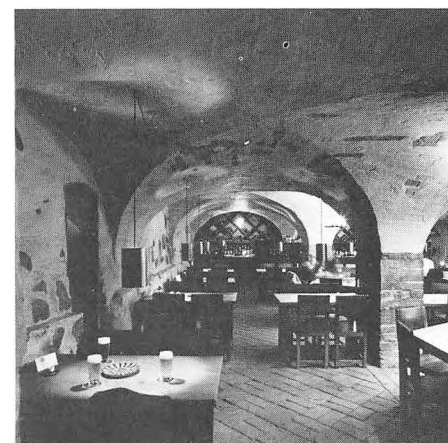
Store Torv

Store Torv nr. 5

Matr. nr. 747.

Løveapoteket.

Den anselige forbygning er tre etager høj, og den grundmurede forside ligger fra gammel tid noget forskudt i forhold til ejendommen nr. 3. Butiksfacaden er helt moderne med marmorbeklædning og store butiksvinduer, der helt har fjernet de oprindelige sokkelforhold. Derimod viser de to øvre etager bygningens inddeling fra 1700-tallet på syv brede vinduesfag med en tre fag bred midtrisalit. Denne er indrammet af kvaderpilastre, som ligeledes afgrænser facaden ved gavlen. De nydelige vinduer af slagtype har profilindramninger, som på første sal løber af mod en profilgesims. Fordakningerne er på første sal understøttet af konsoller.

Store Torv nr. 3

Det må her være på sin plads at afvise romantiske tanker om »Den Graa Kannikegaard« og hermed at opfatte denne kælder som værende middelalderlig. De smukke men sømløse hvælv med flade buer kan tidligst være opført ved 1600-tallets begyndelse.

Store Torv

Også den kraftige hovedgesims – minus den oprindelige karnistagrener – hviler på en tæt række af konsoller. Midterpartiet er kronet af en balustrade med postamenter, som bærer apotekets symbol, to løver og et par vaser. Huset er teglhængt. Hovedindgangspartiet er helt forandret og bag den moderne bronzedør ses endnu de gamle døre med stukerede symbolske dørstykker og loftsdekorationer. Ligeledes er apotekets officin i alt væsentligt bevaret med reoler og øvrigt inventar i mahognitræ.

Forbygningens bagside i røde mursten samler sig om det polygonalt frempringende trapparhus med bygherrens initialer. Gårdsrummets nordlige del omgives af tilsvarende fløje i tre etager og med skifertag.

Vinduerne er af baroktype, dels på to og dels på tre fag. I tagfladerne er indsat smukke tagkviste. Vinkelbygningen syd for vestfløjen er et forhøjet to-stokværkshus, hvis gamle hovedgesims nu er tegldækket. Stuevinduerne er med buer og det sydligste vindue er udvidet til en stor halvcirkelbue. Apotekets gamle symbol, fra den gamle hovedindgang, en velskåret løveskulptur omgivet af rocailer, ses anbragt over disse vinduer. Desuden ses på vindelfløjens gavlopbygning mod øst en fløjstang med rigsæble og kors, som siges at stamme fra det ældste laboratorium. Sydlængen mod Skt. Clemens Stræde er en meget lang to etager høj bygning med en pudset facade til strædet. Underetagen er optaget af butiksvinduer, men de oprindelige atten vinduesfag på første sal er bevaret med overrammer med krydssprosser. Til gårdsiden er dette teglhængte baghus opbygget i røde mursten og forsynet med to ensartede tresidede karnapper. Her ses pæne tofags vinduer med overrammer og sprosser. Over porten ses bygherren N. M. Reimers initialer og byggeåret 1925. Gårdspladsen er brolagt med pæne chaussesten og har endnu bevaret et par lindetræer, der minder om apotekets gamle have, hvis træer på ældre fotografier ses ludende ud over plankeværket mod strædet.

Bygningshistorie: Apotekets forbygning mod Store Torv blev i sin oprindelige skikkelse opført for apoteker Jacob Helms i 1745–46, rimeligvis med bygmester N. H. Rieman som arkitekt. Kun den omtalte løve og en barokdør i »Den game By« minder om dette meget fornemme hus, som kendes fra flere fotooptagelser. Apoteker H. K. J. Grauer lod i 1876 huset helt ombygge og forhøje til tre etager. Byggestilen var den da i Århus meget udbredte wienske nyrenæssance. Samtidig opførtes den tilstedende vestfløj inde i gården.

Sophus Petersen var apotekets arkitekt ved ombygningen og i mange år herefter. Det fornemme snedkerarbejde

Store Torv nr. 7

udførtes af dekupør Rønne i København, mens dekorationsmalerierne udførtes af C. Rosenberg. Østfløjen opførtes i 1880, mens en vestlænge opførtes i 1885. I 1891 udvidede arkitekt Petersen kontoret ved trappehuset, som dog senere er udbygget flere gange. Butiksfacaden blev første gang meget behersket ændret for apoteker N. M. Reimers i 1904 ved arkitekt Thorkel Møller, som i 1913 udvidede laboratorieflojens vinkelanelæg og i 1925 forestod opførelsen af huset mod Skt. Clemens Stræde. I 1938 lod apoteker N. M. Reimers ved arkitekt N. Chr. Skjødt apoteksbygningens butiksfacade ændre totalt. Den kraftige baroksokkel og underetagens rustikke kvaderinddeling blev borthugget og facaden beklædtes med marmor. Indre forandringer blev foretaget ved arkitekterne Gravers og Richter i 1966 for apoteker E. Bove Christensen.

Store Torv nr. 7

Matr. nr. 746.

Det grundmurede hus er på fire etager og har en facade på fem brede vinduesfag. Sidebygningens tag er ved en frontispice ført helt frem i gadelinien. Butiksfacadens piller løb oprindeligt fra gaden op til førstesalsvinduernes segmentbuede overliggere. Dette afsnit med de slanke piller såvel som facadens dekorative enkeltheder udførtes i en mørkerød sandsten fra Miltenberg og stod i smuk kontrast til den lyse sandstensflade på den øvrige del af facaden. Ved en senere ændring til store butiksvinduer blev den nedre del af facaden trukket frem og samtidig beklædt med travertin kalksten. Herved ødelagdes den oprindelige butiksfacades særprægede og tidstypiske formsprog. Under midten af frontispicen er indbygget en smuk sandstenskarnap, som hviler på

Store Torv nr. 15

svære konsoller og er tækket med kobber. Frontispicens kamtakker er prydet med volutter, og i midten ses et hængespir, som alt er udført i den mørkerøde sandsten. Over butiksvinduerne er der ældre to- og trefagsvinduer med småsprossede delte rammer. Huset er tækket med skifer.

Bygningshistorie: Huset blev opført for og af arkitekt R. Frimodt Clausen i 1899. Han markerede med dette hus sin interesse for moderne berlinsk butikarkitektur. Huset er desuden ved sin udformning og materialevalg et af flere eksempler på arkitektens interesse for sachsisk renæssancearkitektur. Facaden er gentagne gange blevet ændret, mest markant vel i 1928 ved Frimodt Clausens kompagnon E. Høvring Nielsen for forsikringselskabet Danmark. Endelig lod købmand I. C. Hyldahl sin del af butikken ændre ved firmaet Silkeborg Facadebyg.

Store Torv nr. 15

Matr. nr. 738.

Det store forhus er på tre etager med en høj butiksetage i den syv vinduesfag brede facade. Den oprindelige kvaderfugede og arkadedelte butiksfacade er i dag ændret til store butiksenheder, som for blomsterforretningens vedkommende er inddækket med teaktræ. På bæltegesimsen herover ses postamenter for de kobledede pilastre med joniske og korintiske kapitæler, der delvis udfylder vinduespillerne på første og anden sal. Brystningerne er på første sal udsmykket med balustre. Vinduerne har profiltrukne spejlbuer, hvori er indsat to vekslende skulpturhoveder i gips. Over den svære konsolgesims ses vinkeltaget, der er dækket med meget mørke tagsten. Etagevinduerne er af flagtype med

undtagelse af de fem vestlige på første sal, hvori er indsat store ruder, ligesom de i øvrigt skæmmes af markiser og bannere. I sidebygningen langs Maren Smeds Gyde, som er opført i to etager i gule mursten med en grovpudset stueetage med kvaderriller, er indbygget udstillingsskabe, hvorimod der på første sal ses trefagsvinduer med overrammer.

Bygningshistorie: Gårdanlægget med forhus og to sidesløje blev opført for købmand F. W. Høyer i 1881 efter tegninger af arkitekt V. Puck. Butiksfacaden ændredes første gang til større ruder i 1901 for købmand Fr. Aaerby, som atter i 1915 ved arkitekt Thorkel Møller og i 1919 ved arkitekt C. Frühstück Nielsen lod projektere nye facadeændringer. Arkitekterne G. Krohn og Max Boje Rasmussen indrettede i 1947 butik for blomsterhandler Leonard Abel. I 1956 lod skotøjshandler G. Christensen udstillingsskabe indsætte i facaden langs gyden. De er dog atter ændret i 1981 for Stjernekioksen. De provokerende bannere og markiser på første sal blev opsat for Per Intercoifure ved Jyllands Markisefabrik.

○

Store Torv nr. 4

Matr. nr. 730.

Hotel »Royal«

Det meget store bygningskompleks består af to sammenbyggede karreer med facader mod Torvet, Bispegade og Rosensgade. Hovedfacaden omfatter et bredt pilasterdelt midterafsnit på fire brede vinduesfag flankeret af to fag brede sideafsnit. Det hele er fire etager højt foruden en mansardetage. Midterpartiet er fremhævet ved en kraftig, ornamentet segmentbuet fronton og et vældigt tegtag, der som alle tage i ejendommen er tækket med glaserede tagsten. Langs Bispegade og Rosensgade er facaden opdelt i frontonkronede risalitter og mellemafsnit. Også her har taget over mansarden en meget høj rejning. Den refendfugede stuefacade er inddelt af rundbuede vinduer med store ruder. Facaden er i øvrigt pudset, og udsmykningen følger bygningens stil, Louis Seize. Etagevinduerne er på to og tre fag med overrammer. Mansarden er kronet af en tidligere vaseprydet balustrade.

Bygningshistorie: Den ældre forbygning mod Store Torv fra 1798 blev efter indretning til hotel i 1838 ombygget og udvidet adskillige gange. Blandt andet i 1847, 1868 og endelig i 1873 ved arkitekt V. Th. Walther. I 1902 lod hotelejer O. Christiansen en helt ny bygning opføre ud mod Store Torv samt halvdel af Bispegade. Der forelå allerede på dette tidspunkt en helhedsplan til nybygning af hele ejendommen. I 1910

Store Torv nr. 4. Hotel »Royal«.

overdækkedes gårdspladsen i den sydlige karré med en glaskuppel »Palmehaven«. I 1911 lod Christiansen resten af de ældre bygninger nedrive. De blev erstattet af nye bygninger i samme maner som de i 1902 opførte, og hoteludvidelsen stod færdig i 1913. Arkitekterne under denne lange bygningsproces var Eggert Achen og Thorkel Møller. En del af bygningerne blev i 1970-erne indrettet til biograf og discotek.

Store Torv nr. 6

Matr. nr. 731 a.

Det grundmurede hus er på fire etager foruden en mansard, der i de to brede midterfag skyder op som en gavlvist med en fronton som en brudt segmentbue. Stuefacadens fire brede vinduer er indrammet af kvaderpilastre i granit, der efter en kraftig bæltegesims går over til murede kvaderpilastre og kvaderstik over de segmentbuede vinduer. Anden og tredje sal er inddelt i glatte pilastre i røde mursten som facaden og med jonske kapitæler. Mansardtaget er tækket med sorte glaserede tagsten. Foran de franske døre på anden og tredje sal er der balkoner med smedjernsrækværk. Vinduerne er en blanding af flagvinduer og sprosevinduer.

Bygningshistorie: Huset blev opført for Spare- og Laanekassen i 1915–16 med V. Puck jun. som arkitekt.

Se også Rosensgade nr. 11

Store Torv nr. 18

Matr. nr. 673 b.

Den store karré består af to svære husblokke på fire etager med mansard udført som fabriksafbinding, der vender mod Store Torv og Pustervig. De forbindes ved to lavere bygninger langs Badstu-

egade og Volden, begge i tre etager med mansardtag. Alle tage er tegltækkede. De to hovedhuse er opført i røde mursten. Kraftige lisener og brede karnapvinduer karakteriserer facaderne i de to hovedblokke, som mod Store Torv desuden præges af en fire vinduesfag bred hængeskarnap over indgangen til husets overdækkede passage, der udfylder gårdsrummet og i førstesals højde har ovenlys. Passagen er ud mod Pustervig markeret ved en tøndehvælvet portal indrammet af svære pilastre i rustikastil med postamenter til de to nu nedtagne vægterskulpturer. Vel i sin tid et minde om den i 1683 nedtagne gamle borgport, der lukkede Store Torv mod vest, og hvis fundamenter blev fundet under udgravningen til huset. Dette midterparti afsluttes øverst i højde med mansarden af et balustraderækværk, medens hængeskarnappen mod Store Torv er dækket af et pyramidetag.

Store Torv nr. 6

Studsgade

Store Torv nr. 18

Mellembygningen mod Badstuegade er over butiksvinduerne inddelt ved gennemgående karnapper, og pillerne herimellem er prydet med ophængte Louis Seize medailons. Den ligeledes pudsede facade mod Volden er inddelt med glatte pilastre med kompositte kapitæler. Det ligeledes pilasterindrammede midterfag afsluttes øverst af en lav trekantfronton. Over de to mellembygningers flade tage ses et balustraderækværk af jern. Butiksfacaderne har, især mod Store Torv, været genstand for store ændringer, medens der ellers ses flere oprindelige butiksvinduer.

Etagevinduerne er velbevarede og til dels forsynet med overrammer. Vinduerne på første sal er ud til Store Torv smykket med sandstensornamenter. I passagen er de oprindelige butiksvinduer med fine ornamenterede sprosser m.m. smukt bevarede og ligesom de fine ovenlys nymalede. Fra gårdrummet herover kan man følge karreens afvekslende bygningshøjder, som i hjørnerne er markeret med små tårne, og fornemme arkitektens formodede tanker om illusion af en borggård.

Bygningshistorie: Efter ødelæggelsen af blandt andet et af de mest værdifulde arkitekturminder i byen, nemlig rådmann Poul Pirsens ikke mindre end 22 fag lange bindingsværksbygning fra 1593, et højrenæssancehus af høj kvalitet, hvoraf kun ti fag mange år senere opstilledes i Den gamle By, kunne den store karré opføres i 1915–16. Ved at indskrænke den gamle gårds areal blev det muligt at bygge så højt som tilfældet er. Bygherre var hotelejer Fr. Gaarde med Chr. Frühstück Nielsen som arkitekt. Han stod også for moderniseringen af dele af butiksfacaden i 1937, ligesom der udførtes betydelige arbejder i 1950'erne.

Studsgade

Studsgade

Navnets oprindelse er ukendt, en gammel form er »Sturisgade«, og det kan forbindes med rådmann Jep Sture, som levede omkring år 1500.

Studsgade er den nordlige indfaldsvej til det gamle Århus. Som de andre landeveje til byen er den tidligt bebygget, allerede i 1400-tallet var det en gade af betydning.

Da senere Mejlgade voksede ud og modtog trafikken fra Grenåretningen, blev Studsgades vækst drejet i nordvestlig retning mod Randers, således at gaden også omfattede den nordlige del af det nuværende Nørreport.

Tidligt har der nok været en port til Grenåtrafikken, men fra 1700-tallet lå Studsgades port omtrent ud for, hvor nu indkørslen til parkeringsanlægget findes.

Bækken fra Vennelyst løb gennem gadens nordlige del. Efter svinget mod syd forenede den sig ud for ejendommen Bækkelund med Borrebækken og løb gennem haverne og under Mejlgade til bugten.

I 1880'erne nødvendiggjorde spildevandsmængden fra Christiansbjerg en overdækning af bækken. Ved Snævringen udvider gaden sig til en lille plads, »Rykind«, hvorfra der i ældre tid gik en lille smøge kaldet Tangegade til Graven.

I 1980 plantedes i indkørslen fra Nørreport til Studsgade fire ahorn, *Acer platanoides*. Disse danner en portal til Nørreport og virker desuden som et bindeled mellem de nye bygninger langs Nørreport.

Studsgade nr. 5–7

Matr. nr. 1074 a.

Nr. 5. Det grundmurede hus er fem vinduesfag langt og to etager højt. Stuefacaden er udformet med store butiksvinduer, medens den oprindelige femtaktsrytme er bevaret på første sal, om end vinduerne er meget forringede. Facaden deles horisontalt af en flerleddet bæltegesims, og over den profiltrukne hovedgesims ses det teglhængte vinkeltag.

Bygningshistorie: Huset blev opført for ølbrygger Niels Hansen i 1854.

Nr. 7. Dette ligeledes grundmurede hus i to etager har en tredelt facade med to brede siderisalitter med portåbning i den sydlige. Den rellendflagede facade deles som i nr. 5 af en kraftig bæltegesims. Vinkeltaget er teglhængt. I de to siderisalitter ses på første sal trefagsvinduer, medens de øvrige i mellemafsnittet er af slagtype. I stuen ses store kontorvinduer.

Bygningshistorie: Dette hus er trods sine senklassicistiske enkeltheder først opført i 1873. Bygherre var ligeledes ølbrygger N. Hansen, der samtidig opførte sidelængen i nord. De store butiksvinduer, som senere er ændret flere gange, blev første gang indsat i begge forhusene for grosserer J. A. Alstrup.

Studsgade nr. 27

Matr. nr. 974 a.

Fredet

Den én etage høje bygning omfatter syv vinduesfag med en tre fag bred gennemgående gavlkvist. Facaden har rellendfluger, som løber rundt om husets sydhjørner, der danner en kvaderlisen med et gesimshoved, som er basis for

Studsgade nr. 5-7

den kraftige gavlgesims i husets frie sydgavl. Gavlkvisten er velproportioneret med svære gesimsprofiler og bjælkeværk, hvorimod kvisten i bagsiden er mere enkelt udformet. Husets vinkeltag er tækket med nye vingetagsten, og huset er overalt forsynet med nye sprossevinduer.

Bygningshistorie: Det beskedne, men værdifulde hus er opført i to tempi. Vognmand Søren Bach lod i 1854 et fire fag langt hus opføre. Værtshusholder H. C. Christensen tilføjede i 1862 de resterende tre fag og lod samtidig kvisten opbygge. I denne byggesag blev ejendommen kaldt »gamle paradis« som et minde om en gammel købmandsgård, der havde ligget her i 1700-tallet. Sidesløjen blev opført for værtshusholder P. Dragsted i 1870.

Ved en gennemgribende istandsættelse af ejendommen, der i 1974 blev foretaget af ingeniør J. K. Lings, indrettedes hele huset til kontorformål. Det værdifulde hus yder en smuk støtte til de øvrige ligeledes istandsatte huse på denne side af Studsgade.

Studsgade nr. 29

Matr. nr. 979 a.
Fredet

Det anselige, nu grundmurede forhus er to etager højt. Facaden mod Studsgade har et midterafsnit på syv vinduesfag omgivet af et bredt portfag i syd og et tilsvarende blændingsfag i husets nordende. Portåbningen og blændingsfaget er med segmentbuede overligger. Syd for portfaget et lidt tilbagerykket afsnit på tre fag. Herfra svinger facaden i en blød kurve for herefter at fortsætte endnu to vinduesfag mod sydgavlen. De to risalitagtige afsnit er yderligere fremhævet af vinduer med profilerede

Studsgade nr. 7. Sideløngen.

indfatninger i mørkbrun puds. Imellem de to vinduesrækker ses to blændingshånd prydet med smukt rankeværk i stuk, en udsmykning, som blev fremdraget ved den sidste istandsættelse. Den lave sokkel er tjæret. Den pudse facade er gulmalet med en dertil svarende hvid hovedgesims. Vinkeltaget er teglhængt, og tagflugten følger facadens sving med cementgrater og afsluttes i syd af den smukke helvalm. Taget er i øvrigt forsynet med en række fine skorstene. Vinduerne er overalt af flagtype. Den gamle og stærkt nedslidte fyldingsport er smukt istandsat. Foran husets hoveddør i facaden ses en gammel udtunget trappesten i ølandskalk, en rest af husets fornemme gamle hovedtrappe. Forhusets gamle nordgavl i egebindingsværk anes i slippen mellem gården og nabohuset, nr. 31. Den in-

Studsgade nr. 27

teressante bagfacade ind mod gårdspladsen er opbygget omkring en segmentbuet portåbning i hovedaksen. Den er på hver side flankeret af en rundbuet arkadeåbning, hvorved der på ret enestående vis er fremelsket et loggiamotiv. Dette treakseparti springer lidt frem fra resten af husets bagside og er horisontalt delt ved en bæltegesims.

Loggiapartiet blev fremdraget i sin helhed ved den sidste istandsættelse, da den sydlige arkade var tilmuret. Loggiaen har udover den æstetiske virkning haft et yderst praktisk formål som en dækket adgang til den store gårds nu forsvundne sydlænge. Taget over portpartiet er ind til gården forsynet med en slags taskekvist med pæne sprossevinduer. Alle vinduer er af flagtype. Inde i loggiaen ses et par overordentlig

Studsgade nr. 27. Gården.

Studsgade

smukke fyldingsdøre. Gårdspladsens to andre længer, sidehuset i nord og det store mellemhus i nordvest med portgennemkørsel stod oprindeligt i blankmur, men er nu delvis berappet og vandskuret i lys grå tone. Den sydøstlige del af sidelængen, som er holdt i blank mur, mørkerøde mursten, er på to etager, medens pakhuset er tre etager. Også disse bygninger er teglhængte og delvis forsynet med Velux vinduer. Vinduerne er i øvrigt af flagtype eller af bred krydsposttype.

Bygningshistorie: Forhusets nuværende facade blev opført i 1840 for den højtagede købmand og borgerrepræsentant Søren Søgaard. Huset er således et af vore yngste senempirehuse. Vinduernes tætte placering er minder om bygningens oprindelige bindingsværk, som til gaden havde et stokværksfremspring på femten cm. Bagsiden af dette hus er nu et hovedskillerum i bygningen, og store partier af det prægtige egebindingsværk blev fremdraget under istandsættelsen og er stadig synligt. Huset må være opført i første halvdel af 1600-tallet. Førstesalens loftsbjælker har altid ligget oven på tagremmen, og man kan vel heraf udlede, at der har været beboelse her. Et par prægtige barokke fyldingsdøre vidner om husets stadige udvikling. I kælderen findes et stykke kælderrum med loftsbjælker parallelt med gaden, hvilket antyder, at et gammelt gavlvendt hus har stået her. Forhusets bagside blev ved en ombygning, der fandt sted i 1844, rykket ca. fem m ud på gårdspladsen. Herved blev loggiomotivet fremelsket. Bygherre var Søren Søgaards enke Marianne Bærentz. Den nordlige sidelænge blev opført for købmand C. Christensen i 1871, og i 1877 fortsatte Christensen sine udvidelser af gårdens bygningsmasse med opførelsen af den store mellembygning. Arbejder, der fortsattes med yderligere bebyggelse af den store ejendom, der nåede helt ud til Nørre Allé.

Elfter en lang, usikker periode i kommunens eje købtes hovedlængen, sidehuset og mellembygningen af ingeniør J. K. Lings. De i mellemtiden fredede bygninger blev med størst mulig hensyntagen til deres værd som arkitekturmonument grundigt istandsat og ændret for en fremtid som lokaler for undervisning og beboelse. Byggearbejderne blev udført under tilsyn af arkitekt Johs. Exner og byens bevaringsudvalg. De gode bygninger vil herefter i mange år kunne tjene et meningsfuldt formål selv med vor tids krav. Forhusbygningen må nok betragtes som et af de vigtigste arkitekturmonumenter i bykernen.

Studsgade nr. 29

Studsgade nr. 29. Gården med bagfacaden.

Studsgade nr. 29. Loggiaen.

Studsgade nr. 29. Sidelængen og pakhuset.

Studsgade nr. 31

Studsgade nr. 31. Gården.

Studsgade nr. 31

Matr. nr. 980.

Fredet

Det to etager høje forhus er ialt tretten fag langt og med et knæk i facaden ved det næstsidste fag før nabogården nr. 33. Facaden er glat og indordnet det oprindelige bindingsværks mønster. Den lav sokkel er tjæret og underetagens facade er berappet og vandskuret. Øverst oppe under taget en profileret bræddegesims. Vinkeltaget er nu uden opskalkning og tækket med røde vingetegl. De nye stor-rudede vinduer i stuen er ligeledes indordnet husets oprindelige vinduesrytme. På første sal er det svære gamle egebindingsværk bevaret, og nummereret med fortløbende stiknumre, bortset fra enkelte senere indsatte stolper. Her ses naglehuller fra de tidligere højtsiddende løsholter og det herunder nu forsvundne fyldtømmer, dobbelte skrånstivere. Et enkelt sted påvistes de meget lange taphuller fra løsholter og skrånstivere. Desuden må man et enkelt sted i stuefacadens murværk svage spor af husets tidligere stokværksfremspring. Også de indvendige tværafstivninger, de såkaldte »bjørne«, blev påvist i begge sider og begge etager. Oppe under taget fandtes de lange taphuller, hvorigennem tagbjælkerne, »bindbjælkerne«, havde været tappet og dannet et styrtrum på ca. 33 cm. Endnu interessante enkeltheder iagttoges i husets bagside. Det meste er dog her ombygget til grundmur. Men portstolpen og de to følgende er højstolper, som når fra den gamle lodrem og helt op til tagremmen over første sal. Begge bjælkelag havde været tappet igennem højstolperne og, som i forsiden, afstivet med bjørne. Yderligere et gammelt træk kunne påvises. I hvert fag var der i bagsiden kun en diagonal skrånstiver, således som det også ses i Mejlgade nr. 43. En af disse skrånstivere er endnu bevaret henne ved porten. Det noget yngre korshus inde i gården er tre fag langt. Bindingsværket er ligeledes to stokværk og har en ret gavnl ind mod den smukt istandsatte gårdsplads.

Bygningshistorie: De her omtalte enkeltheder antyder, at forhuset må være opført omkring 1600. Ejendommens historie kan føres tilbage til 1667, hvor byfogeden i København sælger gården. Men først ved et skifte efter købmand Jens Rasmussen Schriver i 1739 registreres forhuset til omtrent sin nuværende status, nemlig femten fag og et halvt fag. I 1761 nævnes femten fag, men desuden er nu korshuset nævnt. I 1841 indrettede købmand J. Chr. Hvid beboelse på første sal. Samtidigt hermed blev de nordliggende fag drejet således, at gavlen kom ind i linie med nabohuset nr. 33. Underetagen blev i 1864 forfarver R. S. Nobel ombygget til grundmur.

Studsgade

Studsgade nr. 33

Bygningerne er af Århus kommune meget smukt istandsat for at kunne anvendes til beboelse og forretning. Arbejdet blev ledet af arkitekt Knud Krøll.

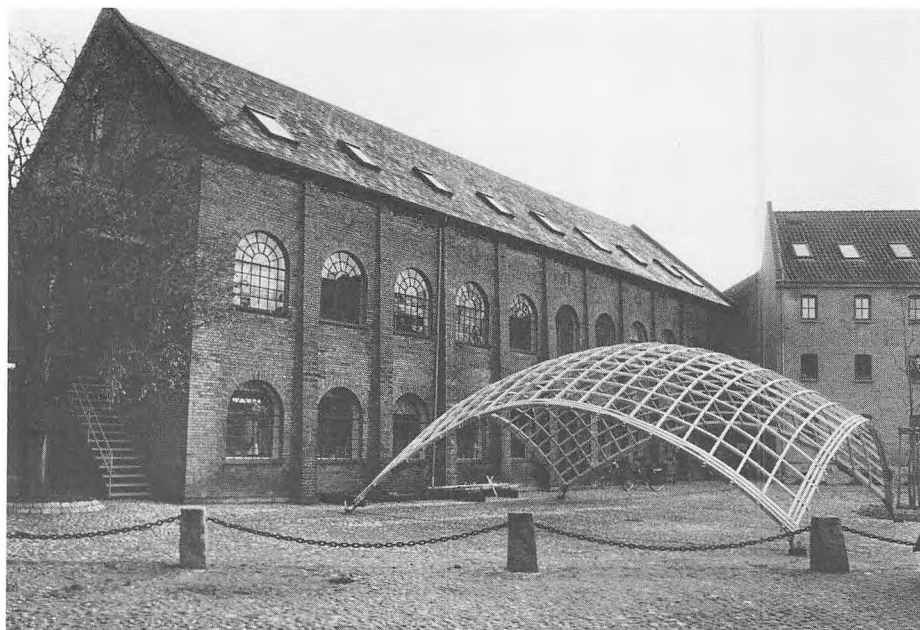
Studsgade nr. 33

Matr. nr. 981.
Fredet

Det store grundmurede forhus er to etager højt. Den egentlige facade er tredelt, bestående af et syv fag langt midterparti omgivet af to gavlrisalitter, der hver spænder over et bredt vinduesfag. Nord herfor er facaden yderligere forlænget med et bredt portfag. Den profilerede sokkel er sorttjæret. Huset har en kraftigt profiltrukken hovedgesims og to tilsvarende sålbænkgesimser under vin-

Studsgade nr. 33. Gården med pakhuset og sidelængen til nr. 35.

Studsgade nr. 33. Industribygningen set fra vestsiden.

duesrækkerne. Hovedfacadens længde er to gange diagonalen til det kvadrat, der udgøres af husets højde. Det smukke dørparti i den sydlige enderisalit er indrammet af et par slanke lisener, der foroven er afsluttet af en konsolbåret dæklade. Vinduet i den tilsvarende nordlige enderisalit er udsmykket på samme måde. Den pudsede facade er gråmalet med lysere enkeltheder. Facadens gamle vinduer er istandsatte og er af flagttype med undtagelse af vinduet over porten, som er på tre fag. Den gamle port er forlængst forsvundet, men i portrummet ses en meget smuk fyldings dobbeltdør, medens en endnu smukkere dobbelt fyldingsdør ses indsat i den sydlige gavlrisalit. Dette smukke hus havde trods mange års værøgt beholdt væsentlige dele af sine gamle enkeltheder og er, som det nedenfor skal omtales, smukt istandsat.

Det store pakhus inde i gården er på tre stokværk. Medens bagsiden og gavlen er af grundmur, er siden ind mod den fine gård af fyrrebindingsværk og inddelt i atten fag. Hvert andet af de smalle fag er udfyldt med en vinduesåbning dækket af en skodde. I midten er en tre fag bred hejsekvist med porte. Alle gavle er rette. Pakhusets indre er smukt bevaret. Dragerne er understøttede af fordoblinger og kopbånd.

Bygningshistorie: Både forhuset og det store pakhus i denne meget vigtige købmandsgård blev opført i 1847 for købmand Magnus Lazarus. Hovedfacadens fine formsprog i senklassicistisk maner må betragtes som et udtryk for arkitekt H. Wilhelm Schrøders smukke formsprog. Gården blev grundigt og nænsomt istandsat i 1978 for Århus kommune. Arkitekt C. F. Møller forestod dette smukke arbejde. Bygningerne er taget i brug af Århus Arkitekt-

skole.

En stor industribygning, som oprindeligt hørte under nr. 31, er nu indlemmet i Arkitektskolens bygninger. Huset er to etager højt og opført i gule mursten. De elleve vinduesfag er markeret ved kraftige murede søjler, som overfører kræfterne fra husets svære hængewærks tagkonstruktion, således at øverste etage er et stort rum uden skillerum. Hvert vinduesfag er næsten udfyldt med rundbuede vinduer af støbejern og af usædvanlig størrelse. Vinkeltaget er tækket med skifer og har rette gavle.

Huset blev opført i 1893 for grosserer H. N. Hvid og anvendtes til væveribygning for »Aarhus Dampvæveri«. Den fine industribygning blev i 1980 omhyggeligt istandsat for Århus kommune ved arkitekt C. F. Møller. Det er interessant at se, hvor smukt tagkonstruktionen bærer loftet over husets anden sal.

Studsgade nr. 35

Matr. nr. 848 a.
Fredet

Den anelige bindingsværksgård, den yderste af de fire vigtige gamle købmandsgårde på denne side af Studsgade, består af to sammenbyggede længer i to stokværk, som er vendt ud mod byens gamle indfaldsvej fra Randers, den tidligere Studsgades port. Bygningerne er nu delvis dækket af en i øvrigt miljørigtig ny randbebyggelse langs med gaden Nørreport. Husene er i to stokværk. Forhuset mod Studsgade er tolv fag med en smule stokværksudkragning. Bjælkeenderne og overgangsfoden er profilskåret. Førstesalens funktion som kornoplæg er klart defineret ved de dobbelte loftsbjælker. Gavlen mod Nørreport er højt rejst, og bindingsværket er fremhævet ved fire skræstivere. Vin-

Studsgade nr. 35.

Studsgade nr. 35. Gården.

keltaget er i begge længerne nytækket med røde vingetegl og har pæne skorstene. Bortset fra de tre udstillingsvinduer, som smukt indordner sig husets faginddeling, er der overalt tofags sprossevinduer. Til bagsiden har huset en svalegang, som dog i de tre nordlige fag er undermuret. Her ses også to løsholter i stedet for det normale i huset, som er et stykke dokketømmer under hver løsholt. Sidehuset er tretten fag langt og af nogenlunde samme karakter som forbygningen, men dog uden stokværksfremspring. Her er ind til gårdsiden en lang svalegang. En del af denne længe er dog omsat til grundmur. Her er til gårdsiden tofags sprossevinduer, medens lyshullerne ind til nabogården er lukket af trælemme. En tredje længe mod nordvest er nyopført i stedet for en

ældre forfalden bygning. Alle bygningerne er overtrukket med en svagt gullig kalkfarve med stolper i en lidt mørkere tone.

Bygningshistorie: Prokurator Søren Møller nedrev i 1750 en ældre bindingsværksbygning på tolv fag og i én etage. I stedet opførte Møller syv fag af forhuset mod Studsgade. Sidebygningen var dog delvis opført før den første brandtaksation i 1761, men kun i én etage. I 1771 var forhuset øget til ti fag. De ni fag af sidelængen var nu to stokværk. Imellem 1810 og 1811 blev forbygningen forlænget til den nuværende længde for købmand Niels Henningsen, der samme år solgte gården til bogtrykker Niels Lund, Aarhus Stiftstidendes grundlægger.

Gentagne gange er der sket udvidel-

Studsgade nr. 2

ser af gårdens bygninger. Den nu opførte portlænge blev opført i 1881 samtidig med et stort pakhus bagved. De to vinkellænger blev fredet i 1919. Dette forhindrede dog ikke, at bygningerne kom i meget stort forfald. Århus kommune påtog sig i 1972-74 efter svære forhandlinger for og imod at lade gården istandsætte. Dette store og grundige arbejde blev ledet af arkitekterne Jørgen Malling og Jens Vilhelmsen. Gården fremtræder i dag som en smuk introduktion til Århus gamle bykerne.

○

Studsgade nr. 2-4

Matr. nr. 1044.

Ejendommen består af to til forskellige tider opførte bygninger i grundmur, der begge er i to etager. Hjørnehusets formsprog er tilnærmet den italienske nyrenæssance. Facaden er horisontalt delt af en bred bæltegesims under første-salsvinduerne. Lodret ses facaden omkring »det brækkede hjørne« at være opdelt af dobbelte pilastre, som i stuen nærmest er af toskansk orden, men med borthuggede kapitæler, hvorimod de på første sal er smukt bevarede og nærmest i Donato Bramantes manér; en enkelthed, der ofte træffes rundt om i byen. I den kraftige hovedgesims indgår bl. a. en tandsnitsfrise. Vinkeltaget er tækket med nye vingetegl. I tagfladerne ses et par ejendommelige tagkviste med et stort fladt udhæng. De oprindelige rundbuede butiksvinduer er nu udfyldt med sprossevinduer, medens der på første sal er vinduer af slagtype.

Bygningshistorie: Den nuværende hjørnebygning blev opført for købmand A. Nielsen. Som arkitekt kan tænkes på V. Puck, som netop dette år vendte hjem fra en studierejse i Italien.

Studsgade

Studsgade nr. 4

Studsgade nr. 6

Studsgade nr. 8-10

Studsgade nr. 6. Gården.

Den anden bygning, nr. 4 på Studsgade, er også to etager høj, men af langt enklere former, hvor kun den sikre vinduesrytme er grundlaget. Bygningen er lidt lavere end hjørnet, og facaden er helt uden udsmykning. Vinkeltaget er teglhængt. I facaden ses butiksvinduer nord for porten, medens resten er sprossvinduer. Revleporten med overlys er nyindsat.

Bygningshistorie: Dette hus blev opført for malermester og senere fotograf I. F. Dresler i 1856. De to bygninger blev hoveddistandsat for få år siden.

Studsgade nr. 6

Matr. nr. 1045

Forhuset er to etager, og denne overpudsede og malede forside omfatter elle-

ve vinduesfag. Heraf er der port i de to sydligste fag med segmentbueoverligger. Stueetagens butiksvinduer overholder husets oprindelige vinduesrytme, og i de svære profilerede karme ses spor af de oprindelige tynde sprosser af t-jern. På første sal er der pæne tofags sprossvinduer. Vinkeltaget er nytækket med røde vingetagsten. Ind mod gårdsiden ses endnu spor af det gamle bindingsværk og en mindre svalegang, som dog nok er af nyere dato. Ved gårdspladsens nordside ses en to fag lang udløberfløj, hvis sydmur og østgavl er af grundmur, medens der i nordsiden ses betydelige dele af det gamle bindingsværk. Der blev ligeledes konstateret bindingsværk i facaden på første sal. Ved den sidste istandsættelse, som fandt sted i 1980, fremdroges der bin-

dingsværk i seks fag af bygningernes nordlige væg ind mod nr. 8. Det var gammelt svært tømmer, som syntes at være genanvendt. Førstesalsbjælkerne var henlagt på nordvæggens overgangsfodtømmer, medens tagbjælkerne havde været stukket igennem stolperne og lå ca. 20 cm under tagremmen. De havde desuden haft tværafstivninger, »bjørnek«. På første sal ses et par smukke dobbelte trefyldingsdøre, som må være fra 1800-tallets første tiår.

Bygningshistorie: I en auktionsprotokol fra den 19/4 1730 omtales gården som bestående af et tretten fag langt sidehus med et otte fag langt hus ud til Studsgade. Alt var i to stokværk og opført i bindingsværk. Sidehuset indtog den primære stilling i gården, som blev købt af købmand Niels Jensen Hasle og omtales som værende ny. Dette er i overensstemmelse med det førmtalte styrtrum på 30 cm.

I 1812 blev gårdens bygninger helt forandret, således at gadehuset kom til at indtage den fornemste stilling. Sidehuset blev reduceret til kun tre fag, medens forbygningen nu var ni fag lang. De før omtalte døre må hidrøre fra denne ombygning. Bygherre var premierløjtnant von Soetmann. Den sydlige del af forbygningen med porten blev omsat til grundmur i 1832 for regimentsdyrlæge N. Rasmussen, medens garver E. Flach i 1857 omsatte forhusets stuefacade til grundmur. Det korte sidehus inde i gården blev delvis ombygget til grundmur i 1872 for købmand R. P. Nielsen. I 1980 lod møbelhandler K. Jørgensen de to bygninger grundigt og alligevel nænsomt istandsætte.

Studsgade nr. 10. Gården med sidelængen.

Studsgade nr. 20-22

Studsgade nr. 8-10

Matr. nr. 1046.

Det grundmurede to etager høje forhus omfatter to afsnit, nemlig nr. 10 i nord og nr. 8 i syd. Nr. 10 er en ganske enkelt udført bygning på fem brede vindueslag og virker stærkest ved sine gode proportioner. Desværre har nyere butiksvinduer skåret ned i den nu helt manglende flerleddede sokkel såvel som bæltegesimsen under de forsvundne stuevinduer, som har svaret til vinduerne på første sal. Over den profiltrukne hovedgesims ses det røde tegltag. Facaden er »California Stucco«. Indkørselsporten var tidligere formet som en kvaderindrammet rundbue, men er nu retkantet. Vinduerne på første sal er af flagtype, men af en særlig slank og elegant form, som optræder i Århus omkring 1845. Tilsvarende vinduer ses inde i gården.

I den sydlige del i det langt yngre forhus til nr. 8 er stuefacadens gamle vinduesmønster opløst i butiksvinduer. De tre vinduer på første sal er horisontalt underkastet det givne i nr. 10. Men vinduerne er her indrammet af en pilastrering, som bærer en klassisk trekantfronton. For at give denne yngre del af facaden mere vægt er taget i forsiden løftet, således at en smuk konsolbåret hovedgesims kunne anbringes i passende afstand fra vinduerne. Facaden er smukt refendfluet og malet i den samme tone som i nr. 10. Bagsiden er gulkalket. Inde i gården ligger et ni fag langt bindingsværkshus i to stokværk. Gavlen mod nordøst er muret af røde mursten. Nordsiden i korshuset har et femten cm stokværksfremspring, hvor overgangsfoden og gulvbjælkerne over stuen er profilskårne ligesom tagbjælkerne i et hulstavsnit. Det er usædvanligt med en sådan udsmykning inde i en gårdside. Flere af murtavlene er des-

uden muret i mønstermur. Sydsiden af sidehuset vender ud til en smal gårdsplads, hvor stokværksfremspringet er uden særlig udskæring. Korshusets vinkeltag er teglhængt. Bindingsværket er tjæret og murtavlene gulkalkede. De fleste vinduer er med sprosser, og i syd-facaden ses på første sal fine gamle sprossevinduer fra 1700-tallet.

Bygningshistorie: Købmand Jens Anthonisen var indrejst fra Norge. Han havde adskillige offentlige hverv og var eligeret borger. Han lod i 1767 et femten fag langt forhus opføre til den store ejendom på Studsgade. Samtidig hermed blev sidelængen, der var elleve fag, stærkt forbedret.

Rigs greve J. J. A. Fædder Charicius købte gården i 1837. Hans enke, baronesse Juliane Sophie Rosenkrantz lod i 1847 de ni nordligste fag af forbygningen nedrive. Et nyt grundmuret hus blev opført ved arkitekt Hans Willh. Schrøder. I huset ses enkeltheder, som også forekommer i andre af byens huse fra 1840-erne. Her tænkes på de høje vinduer af flagtype, hovedtrappen og de smukke indvendige døre.

Den resterende del af forhuset blev nyopført i 1880 for praktiserende læge Anthon Hansen. Arkitekten er ikke kendt, men flere i byen arbejdede i denne italienske nyrenæssance. Her skal blot nævnes C. Lange, V. Puck og Th. Arboc.

Studsgade nr. 20-22

Matr. nr. 1050 m. II. og 1051.

Forhusets lange facade omfatter i alt 20 fag, hvoraf de tolv sydlige (nr. 20) har et typisk kraftigt stokværksfremspring. Underetagen er omsat til grundmur, som dog overholder vinduesrytmen i det overliggende smukt bevarede ege-

bindingsværk. Løsholterne er sænket og har to stk. dokketømmer. Bjælkeenderne er smukt udsvejfede, og overgangsfoden og fyldholterne er profilhøvede, idet der dog er to forskellige profiler i facaden. Dette antyder to byggeperioder. Tagbjælkerne ligger oven på tagremmen, men er skjult af en profilret sugljæl. Vinkeltaget er nytækket med vingetegl. Her ses fire pæne kviste med udhæng samt husets skorstene. Syd gavlen er ret. Til gårdsiden ses den undermurede og lukkede svalegang. De nye vinduer i facaden er af flagtype, medens der i kvistene ses sprossevinduer. To ensartede, pæne fyldingsdøre er anbragt side om side omtrent midt i hovedfacaden.

Op imod skellet til nr. 22 står der inde i gården et par fag af en gammel sidebygning. Den var i 1761 otte fag lang og nåede over til baghuset. Bygningen har gennemstukne tagbjælker, som ligger ca. 21 cm under tagremmen. Kælderbjælkerne i denne del af huset antyder, at et hus med gavlen mod gaden har ligget her. Det store baghus i den skæve gårdsplads' østside har det svære egebindingværk bevaret ind til gården, men gavlen mod syd og østsiden er omsat til grundmur i gule sten. Desuden er der i en del af vestsiden tilbygget et halvtag, som er indrettet til garager. Baghusets svalegang er bevaret. Det smukke højtrestede tagværk er teglhængt og falder blødt opskalket ud over svalegangen.

I forlængelse af forhuset ses et otte fag langt bindingsværkshus af en noget afvigende karakter (Nr. 22). Det er også to stokværk højt, men næsten uden stokværksfremspring, og overgangsfoden har kun et lille høvlet karnisprofil. Her er der i de to sydlige fag en revleport. Huset er teglhængt, og det bredere

Studsgade

Studsgade nr. 20–22. Gården.

Studsgade nr. 24–26

hus medfører, at tagrygningen ligger lidt højere end i nr. 20. Huset har pæne nye vinduer med sprosser og tre kviste på taget.

Bygningshistorie: I 1600-tallet var dette areal opdelt i flere gårde. På en af grundene, der tilhørte skipper Rasmus Petersen, lå en gård, som blev synet i 1686. Hovedhuset og eneste bygning udover et udhus var et gavlhus på ti fag og i to stokværk. Bygningen omtales som værende meget forfalden, men er måske indgået som det sidehus, der hørte til den i 1700-tallet samlede større gård. Forhuset til nr. 20 og i alt fald tretten fag af baghuset er efter alt at dømme opført for købmand Mathias Thommesen Sabroe og hans hustru Zecilie Magrethe Christensdatter Haarbye. Et brudstykke af en gammel porthammer er indsat i baghuset. Den er prydet med et rosetornament og har årstallet 1752 samt initialer M.T.S.S. og Z.M.C.HB.

Ved brandtaksationen i 1761 bestod Sabroes gård af et forhus på nitten fag, et sidehus på otte fag samt det tretten fag lange baghus. Omkring 1804, da gården ejedes af herredsfoged A. Gjedings enke Birgitte Glerup, blev de tolv sydlige fag af gården solgt fra foruden baghuset og sidelængen. De syv nordligste fag blev samtidig nedrevet, og en ny forbygning (nr. 22) blev opført. Den var to stokværk høj og otte fag lang.

Baghuset blev delvis omsat til grundmur i 1866 for købmand Chr. Fauerschou, der samtidig lod huset forlænge ca. syv og en halv m mod nord. Efter at Arbejdernes Produktionsforening overtog flere gårde her på Studsgade i 1886, skete der hele tiden ændringer med de gamle bygninger. De to døre i facaden til nr. 20 blev tegnet af arkitekt R. Fridmodt Clausen i 1915. Det gamle sidehus blev nedrevet i 1924 og der blev indret-

Studsgade nr. 28

tet garager i baghuset. Disse og flere arbejder projekteredes af arkitekt W. Th. Klemann, som i disse år projekterede byggeri her i denne del af gaden, som, hvis det var blevet gennemført, helt havde ødelagt kvarteret. Kun nedrivningen af nr. 16–18 gennemførtes, og en fire etager høj beboelsesejendom blev opført i røde mursten. I 1975 var der en tagbrand i nr. 22, og en hovedistandsættelse af huset blev gennemført ved Stadsarkitekten. I 1976 blev forhuset til nr. 20 istandsat for Århus kommune ved arkitekterne Jørgen Jensen og Olaf Lind.

Den store gård indtager sammen med de ligeledes nyistandsatte store købmandsgårde på den anden side af gaden nr. 29–35 en overordentlig vigtig plads imellem byens arkitekturminder.

Studsgade nr. 28. Den oprindelige hovedlængse set fra smøgen.

Studsgade 24–26

Matr. nr. 1052.

Det grundmurede hus er to etager, og facaden er på otte brede vinduesfag. Over den sorte sokkel ses fire butiksvinduer, en dør samt en vippeport. I de tre nordlige fag er overetagen ved en fals trukket lidt tilbage. Ligeledes er hovedgesimsen her lidt afvigende fra sydpartiets klassicistiske profilering. Husets vinkeltag er nytækket med vingetegl og har fire pæne tagkviste og en enkelt skorsten. Vinduerne på første sal er af slagtype. Den tidligere stuccobehandlede facade er nydeligt gråmalet. Butiksvinduernes skiltning er harmonisk, således at det lidt uregelmæssige hus falder godt til i byggenlinien.

Studsgade nr. 48

Bygningshistorie: Karetmager A. C. Larsen lod i 1865 et ældre bindingsværkshus nedrive. I stedet for blev de sydlige fem fag af forhuset opført. Den nordlige del af grunden udnyttedes til vognport. Her lod Larsen i 1881 opføre en butik med en grundmuret facade. Dette afsnit blev så endelig i 1913 forhøjet til to etager. Bygherre var snedkermester I. Rasmussen, der i 1895 havde grundlagt en møbelforretning. Huset blev istandsat i 1976–77.

Studsgade nr. 28

Matr. nr. 1053.

Det ejendommeligt formede hus vender sin hovedfacade ud til det lille gaffeltorv »Rykind« ved Snevringsens udmunding i Studsgade. Desuden ses en lidt mindre facade ud mod Studsgade. Over den lave sokkel er de to facader refendfugede indtil det gennemløbende sålbænkprofil under vinduerne på første sal. Facaden mod Studsgade er på fire vinduesfag, medens der til »Rykind« er fem fag. Over den trukne hovedgesims ses et pænt opskalket og nytækket tegltag med tre nye tagkviste ud mod Rykind. Studsgadelængens tagflade løber ind mod hovedlængens gavlfrent til gaden. Herfra fortsætter tagfladen og skærer sammen med den oprindelige hovedlængens tagflade langs den gamle gadestump. Vinduerne i stuen er noget større end på første sal, men er underordnet disses inddeling. Vinduerne på første sal, gavlfrenten og i de nye kviste er alle af flagtype. Hoveddøren til Rykind er en smuk gammel fyldingsdør med smalle glasfyldinger foroven. Herover ses under midtervinduet på første sal en fin blomsteraltan med smedjernsgitter foran. Inde i den korte rest af en smøge, som endnu i 1600-tallet førte over til Graven, findes ejendommens oprinde-

lige hovedlængde, et gavlhus, som havde en gavl, der vendte ud mod Rykind, og som trods mange ændringer endnu har bevaret dele af det oprindelige bindingsværk. Inde i den tilspidsede gårdsplads er stolperne på første sal mærket med tømmernumrene V–X. Dette hus har pæne tofags sprossevinduer.

Bygningshistorie: Ved den første brandtaksation i 1761 nævnes Michel Hornbæks gård ved Rykind. Som hovedhus angives netop det ovennævnte nifagshus i to etager samt et firefags sidehus. Hjørnehuset til Rykind blev i 1894 opført af murermester S. Rasmussen. Tegningerne var udført af arkitekt M. Nielsen. Men også S. F. Kühnel, der var medlem af bygningskommissionen, har medvirket i sagen.

Ejendommen blev i 1977 købt af ingeniør J. K. Lings, som ved sin hovedindsættelse af de stærkt forfaldne bygninger i høj grad har medvirket til bevarelse af områdets egenart. Arbejdet udførtes i 1979.

Studsgade nr. 48

Matr. nr. 1063.

Huset er opført i to etager, og facaden omfatter fire vinduesfag foruden et bredt portfag. Over den lave sokkel ses pæne butiksvinduer med nydelig skiltning. Herover en profiltrukken bæltegesims under vinduerne på første sal. Dis- ses brystninger er tilbagetrukne og udformet som panelfyldinger. Vinduerne har profiltrukne indfatninger, der løber ned på bæltegesimsen. I hovedgesimsen indgår en tandsnitsfrise, og det pæne vinkeltag er teglhængt med et par pæne tagkviste med sprossevinduer. Førstesalens vinduer er ligeledes sprossevinduer. I portåbningen sidder en ualmindelig velbevaret fyldingsport, og i portrummet ses smukt egetræsmalet panelværk og en hoveddør. Det nyistandsatte hus må siges at være af stor vigtighed som modstykke til husene på gadens modsatte side.

Bygningshistorie: Vognmand Søren Andersen lod i 1853 et ældre énetages bindingsværkshus forsyne med en grundmuret forside i to etager. Dette hus blev dog atter i 1874 totalt ombygget. Bygherre var murermester R. Christensen, om hvem man kan sige, at han havde indsøgt væsentlige moderne bygningsdetaljer fra den tid.

Sønder Allé

Sønder Allé

Sønder Allé er den ældste del af det gamle vejforløb »bag om byen«. Vejen var i begyndelsen af 1800-tallet næsten ufremkommelig, men i 1820'erne begyndte foretagsomme borgere at om-danne den til en promenadevej med allétræer og spadseresti.

I 1813 anlagdes en kirkegård omtrent hvor rutebilstationen nu findes. Da undergrunden imidlertid viste sig for fugtig, blev der få år senere anlagt en ny udenfor Frederiksport, hvor nu rådhuset ligger.

Vejen bag om byen var ubebygget, indtil accisen bortfaldt i 1851, derefter begyndte man at bygge tæt i den nordre del, og lidt efter lidt kom der også enkelte huse i Sønder Allé. Gaden havde betydning som forbindelse mellem Fredensgade og Frederiksgade, og med etableringen af Clemensbro i 1884 kom Sønder Allé i direkte forbindelse med byens nye forretningskvarterer.

Den mislykkede kirkegård blev udlagt til haver og senere overtaget af Statsbanerne til rangerterræn. En del af terrænet blev i 1920'erne indrettet til rutebilstation.

I 1978 og 1981 blev der plantet henholdsvis seks og tre lindetræer, *Tilia cordata* i gaden. Plantningen har bl.a. til formål at sammenbinde gaden på den strækning, hvor husrækken er afbrudt vest for Bispegården samt at markere gadens parkeringsområde.

Sønder Allé nr. 11

Sønder Allé nr. 3-7

Se Banegårdsplads.

Sønder Allé nr. 9 A

Se Søndergade nr. 53

Sønder Allé nr. 11

Matr. nr. 295 a.

Det grundmurede hus er på fire vinduesfag med en højt opmuret kamtakket gavl mod Amaliegade. Formteglsten ses i de segmentbuede vinduesfalske og i sålbænkene. Hovedgesimsen er sammensat af et savskifte og en tandsnitsfrise. Gavlens slanke blændinger og de førnævnte enkeltheder viser hen til herredsfoged Fr. Willemoes' gård på det modsatte hjørne ved Fredensgade. Den berappede facade er kalket i en lys teglstenstone. Vinkeltaget er for få år siden omtækket med røde vingetagsten. I facaden ses pæne nye vinduer af flagtype med sprosser. Døren til Amaliegade er ligeledes ny.

Bygningshistorie: Huset blev opført for snedker I. P. Sørensen i 1871. En hovedstandsættelse blev foretaget i 1970-erne for Arbejdernes Fællesorganisation.

Sønder Allé nr. 15

Matr. nr. 295 g.

Huset er som de følgende i denne del af Sønder Allé på to etager. Det har en tre vinduesfag lang rødstensfacade, som deles horisontalt af savskiftefriser. De segmentbuede vinduesstik har profilerede »øjebryn« og sten med affasede hjørner ses også anvendt. Soklen er her som i alle disse huse i Sønder Allé udført af en skråkantet mursten. Huset er i øjeblikket (1982) under i standsættelse

Sønder Allé nr. 15 og 17

med nyt tegltag med en kvist samt nye pæne vinduer af flagtype med sprosser. Facaden er renset, formentlig sandblæst. Foran den gamle fyldingsdør ses en kraftig betontrappe med rækværk af smedejern. Dette erindrings om disse huses gamle forhaver.

Bygningshistorie: Huset blev opført for og af tømrer E. Sørensen i 1871. Den nuværende istandsættelse foretages for og af arkitekt Mogens Klinge i 1981.

Sønder Allé nr. 17

Matr. nr. 295 c.

Det tre vinduesfag lange hus er med sine savskiftebånd et let varieret eksempel fra nr. 15. Motivet er desuden gentaget over vinduernes segmentbuede stik. I det nye tegltag er indsat en pæn tagkvist. I facaden af røde mursten er indsat nye vinduer af flagtype med sprosser. Foran den gamle, men istandsatte fyldingsdør ses nu en stor betontrappe.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1869 for tømrer O. V. Hansen. Hovedstandsættelse i 1980-81 blev foretaget af ingeniør J. K. Lings og under vejledning af »Udvalget for Bygnings- og Miljøbevaring«.

Sønder Allé nr. 19

Matr. nr. 295 d.

Det grundmurede hus er i sine enkeltheder nært knyttet til de forrige. Men bygningen er på fire vinduesfag og bærer præg af en stadigt foretaget vedligeholdelse på taget med de to pæne kviste samt vinduer m.m. Disse er af flagtype med sprosser og den pæne dobbeltdør har overlys og fyldinger. I den røde facade ses som et minde om de tidligere

Sønder Allé nr. 19 og 21

forhaver i gaden påsømmede lister fra spalierbelægning.

Bygningshistorie: Det velholdte hus blev opført i 1869 for tømrer P. Elsted.

Sønder Allé nr. 21

Matr. nr. 295 e.

Det røde murstenshus i to etager har en facade på fire vinduesfag med enkeltheder som i nr. 19. I det nye tegltag er der to pæne tagkviste. I facaden er der indsat nye tofags vinduer af flagtype. Bag stentrappen ses en nyere fyldingsdør med sidekarme med billedskærerarbejde i renæssancestil.

Bygningshistorie: Huset blev opført af tømrer P. Elsted i 1868. I 1980-81 blev det egentlig kondemnerede hus hovedstandsset og indrettet til ejerlejligheder for fru Else Lings ved ingeniør J. K. Lings.

Sønder Allé nr. 23

Matr. nr. 295 b

Dette fire vinduesfag lange hus i røde mursten adskiller sig en del fra de andre huse i denne række. Over vinduerne i anden etage ses retkantede »øjebryn«, medens der over stuevinduerne er segmentbuede stik. I den enkle hovedgesims indgår en bloktandsfrise. I det nye tegltag er ingen kviste. I de segmentbuede vinduesåbninger ses pæne vinduer af flagtype med buede overrammer. I den meget brede portagtige hoveddør er der i glasfelterne indføjnet et sprossværk af smedejern, udformet som et hestekomønstre.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1865 for kontorist, senere revisor J. Johansen. Den fine og særprægede dør må være indsat af smedemester R. E. Sti-

Sønder Allé nr. 23 og 25

gaard omkring 1910. Bygningen blev istandsat for et konsortium i 1980–81.

Sønder Allé nr. 25

Matr. nr. 294.

Dette husrækkens ældste hus har kun bevaret enkelte spor af sit oprindelige udseende. I den pudsede facade ses nu vinduer med sprosser. Husets vinkeltag er teglhængt og har en ret fri gavl mod øst. Her er indsat en meget stor firefags tagkvist med blyindfattede ruder! Facaden er, analogt med de røde teglstensmure i de øvrige huse i gaden malet brunrød, medens den tidligere var lys. Hoveddøren blev indsat i 1946 og er i ny Louis Seizestil.

Bygningshistorie: Huset blev opført for snedkervend Søren Jensen i 1859. Den sidste istandsættelse blev foretaget i 1980–81 for J. Sejer Jensen og Freddy Frederiksen ved ingeniør J. Chr. Jensen og under nøje vejledning af udvalget for Bygnings- og Miljøbevaring.

Sønder Allé nr. 27

Se Fredensgade nr. 43.

○

Sønder Allé nr. 6

Se Ryesgade nr. 2.

Sønder Allé nr. 8

Se Ryesgade nr. 1.

Sønder Allé nr. 36

Se Fredensgade nr. 38.

□

Søndergade

Søndergade

Indtil midten af 1800-tallet begrænsedes bebyggelsen af Telefonsmøgen og Posthusmøgen, der var overvågningsstier, hvor konsumtionsbetjentene kunne patruljere. Toften herudenfør mellem Frederiksgade og Fredensgade tilhørte købmand Schandorff.

Efter treårskrigen fandt man tiden moden til at udstykke grunden. Søndergade og Østergade blev anlagt i 20 alens bredde. I de første år byggedes en del, bl.a. grundlagdes Frichs fabrikker på hjørnet af Søndergade og Sønder Allé, senere kølnedes byggelysten, men omkring 1870 var området færdigbygget. Dengang var Søndergade forholdsvis isoleret, mod syd lå Sønder Allé ubebygget hen og mod nord mandede den ud i Fiskergade via en stejl skråning, der ikke var farbar med vogn. I begyndelsen af 1870'erne anlagdes Ryesgade, et tiår senere åbnedes Skt. Clemens Bro, og Søndergade blev da pludselig hovedforbindelse mellem bankgården og torvene. De små huse fra 1860'erne afløstes af større forretningscjendomme.

Den første elektriske sporvognsline blev anlagt som enkeltsporet banc gennem Søndergade i 1904. I 1923 overtog kommunen driften og anlagde dobbeltspor. Omkring 1972 ændredes gadens karakter markant, sporvognene forsvandt, og gaden indrettedes til gågade med ny belægning af betonfliser med søsten.

I forbindelse med gadens etablering som gågade blev der plantet ni platantræer, *Platanus acerifolia*. Ideen med træernes placering har bl.a. været, at disse skulle være med til at sammenbinde gadebilledet og samtidig danne baggrund for gadens øvrige møblement. I 1973 opstilledes fontænen »Fugl

med guldæble« nær hjørnet af Østergade. Fuglen er udført af billedhuggeren Erik Heide.

☆

Søndergade nr. 1 B

Matr. nr. 204 og 204c.
Ankerhus

Det seks vinduesfag lange hus i fire etager udgør godt halvdelen af den oprindelige store bygning. Butiksfadens tidligere meget smukke opdeling er borte, og huset svæver tilsyneladende på de skjulte søjler bag de store butiksvinduer med overliggende skiltning. Men i de øvre etager fornemmes intentionerne om en paladsfacade i røde mursten med markante enkeltheder. Murede lisener med bossagekvadre bærer således svære trekantfrontons med romerske heltcanfigter over vinduerne på første sal. I de store spejlbuer over vinduerne på anden sal ses udmurede arkadefriser på tre buer. Den øverste vinduesrække har segmentbuede stik. Interessant er ligeledes den murede arkadefrise med brede hængetape over hver murpille under den egentlige hovedgesims. Husets vinkeltag er tækket med skifer. Vinduerne på første sal er moderne med store ruder og ventilationsoverrammer, medens der på anden og tredje sal ses de oprindelige trefags vinduer med overrammer.

Bygningshistorie: Den store bygning blev i sin helhed opført i 1894–95 af tømremester A. K. Sørensen. Bygningen er et af arkitekt S. F. Kühnls mange bearbejdelser af temaet en romersk paladsfacade. Ved en schalburgtagaktion den 11/10 1944 blev de fem nordligste fag så ødelagte, at de måtte nedrives. I forbindelse med en tilbage-

Søndergade

Søndergade nr. 1 B. »Ankerhus«.

rykning fra den gamle byggelinie blev et nyt hus opført for buntmager V. Nielsen, ved arkitekt Thorkil Rye Andersen. I den bevarede del er guldsmed A. F. Rasmussens butiksfacade flere gange blevet ændret, sidst ved arkitekt P. Brockmann Petersen i 1967.

Søndergade nr. 3

Matr. nr. 204 b.

Det tre etager høje, dybe butikshus vender en tre vinduesfag bred gavelfacade ud mod gaden. Butiksfadens vinduer når helt ud til husets hjørner og fortsætter et kort stykke ned langs med Posthussmøgen. I de to øvre etager fremtræder husets fine nyrokoko tredeling. De to sidefag er blændingsagtigt tilbagetrukket i forhold til husets hjørner og midterpartiet som begge er refendfugede. Det smukke mansardtag, som er ført rundt om hjørnet ved smøgen, er tækket med sorte glaserede tagsten og har tre fine tagkviste med tofags sprossevinduer. Hvorimod vinduerne på første og anden sal har vipperammer med store ruder.

Bygningshistorie: I stedet for et mindre hus fra 1870-erne lod enkefrue Elise Kloster det pæne hus opføre i 1898–99. Arkitekt var S. F. Kühnel. I 1912 lod købmand V. Kloster butiksfacaden ændre, således at den førtes helt ud til husets hjørner og et stykke ned langs smøgen. Samtidig fik vinduerne på anden sal store ruder. Arkitekt var R. Frimodt Clausen. Firmaet »VM Mode« lod ved arkitekt E. Jørgensen i 1976 facaden yderligere modernisere.

Søndergade nr. 5

Matr. nr. 260.

Det tre etager høje hus har en facade

Søndergade nr. 3

på fire brede vinduesfag og grænser op mod Posthussmøgen. Butiksfacaden og etagevinduerne er præget af en ret pågående reklameskiltning for BR Legetøj. Mellemtagens gavlfart er refendfuget, medens de tre mellem-piller prydes af en stukdekoration. Vinduerne på anden sal er indrammet af en dobbelt pilasterstilling og små ramme-pilastre bærer en stukdekoreret spejlbue over vinduerne. Herover ses under konsolgesimsen en kraftig arkitrav. I gesimsen indgår en karnistagreende. De overmalede vinduer i etagerne er af flagtype.

Bygningshistorie: Huset blev opført for litograf H. Heinicke i 1884 muligvis med V. Puck som arkitekt. Den oprindelige butiksfacade med arkadevinduer i kraftig rustika blev ændret første gang for R. P. Hessellund i 1918 ved arkitekt Chr. Frühstück Nielsen, og senere i 1979 for boghandler H. C. Grubert ved arkitekt Bygum Clausen og Gunnar Tinning.

Søndergade nr. 53

Matr. nr. 319 a.

»Regina«

Dette meget store bygningskompleks er fire etager højt og omfatter to vinkelfløje, der samlet i et konkavt hjørne korresponderer med hjørnet på Søndergades modsatte side, og sammen med de to »brækkede hjørner« syd for Sønder Allé udgør en lille plads, »Reginakrydset«. De to fløje omslutter den store biografbygning, hvis smukke rotundefoyer med sin harlekinkulptur af billedhuggeren Svend Rathsack udfylder skæringshjørnet. Den robuste facade over den rudimentære granitsokkel er opdelt ved glatte pilastre. Øverst ved den svære konsolbårne granitgesims er pila-

Søndergade nr. 5

strene udformet med klassiske postamenter og vaser, der som facadens to gesimsbånd ligeledes er af granit. Imellem postamenterne er udspændt en balustrade af smedejern. De flere gange ændrede butiksvinduer er indfattet af kraftige pyloner, der ligeledes er af-dækket med vaser af granit. Over hovedindgangen til det tidligere hotel ses en rigt udformet baldakin af kobber og glas. De velbevarede etagevinduer har på første og anden sal retkantede indramninger, som på anden sal er udformet som konsolbårne trekantfrontons. Facaden var oprindeligt pudset med en brunliggrå naturstenspuds »Porfyrit«. Den fine overflade var med til at give det store hus en monumentalitet, som ikke er ulig den næsten samtidigt opførte Politigård i København. Overfladen blev for få år siden ødelagt ved en banal overmaling, der dog bliver udbedret i 1983.

Lidt ældre århusianere vil, udover de af Sv. Rathsack udførte relieffer, huske restauranten for en serie af portrætter og prospekter fra det fjerne Østen, udført af »Rajahmaleren« Hugo Vilfred Pedersen.

Bygningshistorie: Efter at maskinfabrikken A/S Frichs under den første verdenskrig havde overflyttet den ældre fabriks brugbare bygninger til det nye anlæg i Åbyhøj, lod A/S Fotorama i 1918–21 arkitekt A. Høeg-Hansen opføre den nye bygning. Huset er i sit formsprog et udtryk for Høeg-Hansens nyvakte interesse for arkitekt Carl Petersens fortolkning af neoklassicismen. Høeg-Hansen bragte ligeledes denne stil til anvendelse ved opførelsen af Århus Havns nye administrationsbygning på Sydhavnen, ved Stadion samt den lige over for Regina liggende bygning Søndergade nr. 74. Jernbetonkonstruk-

Søndergade nr. 53. »Regina«.

tionerne projekteredes af Christiani & Nielsen.

○

Søndergade nr. 2

Matr. nr. 205 a.

Huset har en imponerende seks etager høj facade mod Fiskergade, et forhold der skjules af brodækket vest for Skt. Clemens Bro. Husets to fløje samles i et stort, rundet hjørne, der øverst ender i en altan. Den nederste etage mod Fiskergade har endnu bevaret den oprindelige arkadeopbygning om vinduerne i en kraftigt formet rustikastil, som i en lidt anden form er gentaget oppe i gadehøjde mod Søndergade. Her er dog forlængst indsat store vinduer. Det to vinduesfag brede, runde hjørne er nederst delt i to arkader med glatte søjler med æggestavskapitæler. Inde i dette loggiaagtige indgangsparti ses atter fritstående søjler med kompositte kapitæler omkring indgangsdøren. Facaden over butikkerne er i røde mursten med velformede enkeltheder omkring vinduerne. Her kan nævnes frie søjler, pilastre og fordakninger samt trekantfrontons. Øverst i selve runddelen savnes nu en række karyatider, som bar bjælkeværket over vinduerne. Over den svære konsolgesims med karnistagrende ses det lave vinkeltag, som mod Søndergade er tegltækket, medens skifertaget mod nord er dækket af tagpap. Hjørnets tidligere balustrade er erstattet af en brystningsmur. Etagevinduerne er af flagtype.

Bygningshistorie: Huset var det første, der blev opført ved Skt. Clemens Bro, og det stod under tag i august 1883. Arkitekturen i wiensk nyrenæssance

henviser til arkitekt V. Puck. Tagetagen blev ombygget efter en brand i 1943, hvorunder runddelens balustrade blev ændret. Butiksfacaden blev ændret første gang til store vinduer i 1914 ved arkitekt Thorkel Møller, hvorved den gamle fagdeling blev slettet.

Søndergade nr. 4–6

Matr. nr. 205 b.

Det store hus i tre etager har en facade på ti brede vinduesfag, som ved gavlene er afgrænset med kvaderhjørner i markant rustikastil. Den oprindelige arkadedelte butiksfacade var ligeledes horisontalt delt ved en dybt indskåren refendfugning med kvaderstik over vinduesbuerne. Alt dette er borte og bygnings masse synes at svæve over den moderne vinduesfacade til »Jyske Bank«. Det ene indgangsparti til etagerne er dog delvis bevaret med dørpartier omgivet af kanneluresøjler med æggestavskapitæler under en brudt segmentbuet fronton, hvis bjælkeværk er prydet med et klassisk anthemiebånd. De to overetager i røde mursten er meget høje. Førstesalens vinduer har balusterinddelte brystninger, og kraftige halvsøjler med kompositte kapitæler bærer et svært bjælkeværk under vinduernes trekantfrontons. Vinduerne på anden sal omgives af en ganske enkel, men kraftigt formet indramning. Under husets skifertag ses en svært profileret gesims med tandsnit og bevaret karnistagrende. Etagevinduerne er på to fag og med tophængte overrammer. I det pudsede afsnit over den tøndehvælvede portgennemgang til Telefontorvet er de to par sammenkoblede vinduer på første og anden sal indrammet af dobbelte pilastre med jonske og korintiske kapitæler. Husets bagside mod Telefontorvet i gule mursten

Søndergade nr. 2

og pæne tofags vinduer af flagtype er i pæn stand.

Bygningshistorie: Bygningerne blev opført i 1883–84 for symaskinefabrikant A. Nielsen. Bygningen blev projekteret af arkitekt S. F. Kühnel. Den ofte ombyggede butiksfacade blev ændret til det nuværende udseende ved rådgivende ingeniør Tage Fokdal for »Finnansbanken«.

Søndergade nr. 10–12

Matr. nr. 258 m. fl.

Huset er på fire etager med en facade på tre meget brede vinduesfag. Grundmaterialet er røde forblændersten med pudsede enkeltheder i nyrenæssancestil. Over den moderne butiksfacades kraftige bæltegesims ses flade gesimsbånd ved etagevinduernes overside og

Søndergade nr. 4–6

Vester Allé

underkant. Gavlene er markeret ved brede murede pilastre, som er horisontalt delt ved bossagekvadre i puds. Vinduerne indramninger er på anden sal kronet af en spejlbue udfyldt af en halvrosset. En lignende udsmykning fandtes tidligere også over førstesalsvinduerne. I hovedgesimsen indgår en tandsnitsfrise. Vinkeltaget er tækket med skifer og forsynet med tre tagkviste. Etagevinduerne er på to fag med tophængte overrammer.

Bygningshistorie: Huset blev opført for redaktionssekretær H. F. Schourup i 1894–95. Arkitekt var Nic. Petersen. Facaden er ændret i 1951 og senere. Etagevinduerne er udskiftet i 1977.

Søndergade nr. 56

Matr. nr. 329 a.

Det meget smukke butikshus vender en tre vinduesfag bred gavl ud til Østergade. Heri indgår et »brækket« hjørne og facaden fortsætter med syv vinduesfag langs med Søndergade. Facaden er ejendommelig ved at vinduerne i alle tre etager er rundbuede. Butiksfacaden, som indtil 1913 var inddelt ved dybt indskårne refendfuger og stikkvadre over vinduerne, blev i 1972 delvis retableret med rundbuede vinduer i betonindfatninger omgivet af en skalmuring i røde mursten, som når op til bæltegesimsen under brystningerne til vinduerne på første sal. Heri er indføjjet balustrer og postamenter til de joniske halv søjler som bærer arkitrav og frontons over vinduerne. På hver af disse frontons er anbragt en vrængemaske og to ørne, som er forbundet til vinduerne på anden sal. Disse er omgivet af løvværksprydet stavværk. Under hovedgesimsens volutkonsoller ses en æggestavsfrise og en tandsnitsgesims. Det lave vinkeltag er tækket med skifer. Etagevinduerne er nye og delt i højden ved buernes fodlinier med sprosser.

Bygningshistorie: Huset er opført i 1890–91 for købmand Jacob Sand, rimeligvis under medvirken af arkitekt S. F. Kühnel. Butiksfadens oprindelige arkadevinduer forsvandt i 1913, men blev ved en hoveddistandsættelse foranstaltet af herreekviperingshandler Åge Hermansen genetableret i 1972–73 ved arkitekt Tage Nielsen. Facaden blev da rensat og der hersker en smuk harmoni mellem de røde murflader og enkelthederne i sandsten, som gør huset til et af de smukkeste på Søndergade.

Søndergade nr. 76

Se Banegårdsplads.

Toldkammergade

Se Havnen.

Søndergade nr. 10–12

Søndergade nr. 56

Vester Allé

Det gamle vejforløb »bag om byen« blev i 1820'erne renoveret med allétræer og spadseresti. Vejen omtales dengang som en af de smukkeste promenader i landet. Først efter accissens afskaffelse i 1851 begyndte man at bebygge alleen. Strækningen mellem Frederiksport og møllen, der tidligere kaldtes Jeronimusbakken og nu hedder Vester Allé, bevarede dog i lang tid sit landlige præg.

Ved møllen opdæmmedes vandet

over store arealer indtil 1870. Da gik man over til at drive møllen med dampkraft, terrænet blev drænet og der blev bygget et kunstmuseum. På bakkens sydlige vejside byggedes i 1870'erne tre store bygninger, men ellers forblev området ubebygget, indtil man i årene omkring århundredskiftet byggede de markante bygninger på bakkens nordlige vejside.

Den gamle mølle lå oprindeligt omgivet af en stor have, og i området om-

Vester Allé

Vester Allé nr. 1. Ridehuset.

kring Vester Allé står endnu enkelte elm, *Ulmus hollandica* fra denne periode. I 1977 er der til afløsning af disse blevet plantet bl.a. platan, *Platanus acerifolia*. I Mølleparken står skulpturen »Elskovskampen« og de seks amoriner i et stort springvand. Kunstværkerne er udført af billedhuggeren Johs. C. Bjerg i 1929–33. I parken står iøvrigt ti buste af danske digtere med tilknytning til jysk litteratur.

☆

Vester Allé nr. 1

Matr. nr. 1293.

Ridehuset
Fredet

Den store fritliggende bygningsblok ligger med sin hovedgavlfront ud til Vester Allé, hvor bygningen er forbundet til kasernebygningen med en portbyg-

ning. De to ensformede og højtreste gavle er opdelt i arkadeblændinger, og hjørnerne er fremhævede ved kraftige krenelerede tårnbygninger. Den oprindelige skråkantede murstenssokkel er dækket af cementpuds. Hovedmaterialet i bygningen er røde mursten med forskellige enkeltheder som vinduesindramninger og hovedportalen, udført i gule sten. Også den markante arkadefrise i gesimsen bæres af konsoller af gule mursten. Denne smukke hovedgesims fortsætter som en aftrappet frise i gavlene. De store tagflader er tækket med sort skifer. Her ses ind mod den gamle kasernegård en række store ovenlys. Der er desuden i vestmuren en række moderne porte. I facaden mod Frederiks Allé opliver de fine rundbuede støbejernsvinduer den store murflade. Den store rundbuede hovedport er flankeret af vinduer som i facaden, og

Vester Allé nr. 3. Dragonkasernens hovedbygning.

herover ses et rosetvindue. Over den nyistandsatte hovedport er overlyset inddelt i krydsbuer af støbejernssprosser, og herover kong Frederik VII's initialer og byggeåret 1860. Ridehusets store rum er helt domineret af den vældige tagbuekonstruktion. Bygningens arkitektoniske formsprog er ligesom den seksten år yngre kasernebygning inspireret af norditaliensk arkitektur fra 1300-tallet.

Bygningshistorie: Ridehuset blev opført på tredje dragonregiments øvelsesplads i 1859–60. Bygningen blev projekteret af ingeniørkaptajn V. Ravn ved Fortifikationskorpset i Fredericia. De store porte i vestsiden blev indbygget i 1951, da ridehuset indrettedes til garage for svært materiel.

Vester Allé nr. 3

Matr. nr. 1294a.

Dragonkasernens hovedbygning

Det anselige grundmurede hus dominerer nu alene denne side af Vester Allé. Bygningen er opført af røde mursten i to etager over en høj kælder. De to næsten ensartede facader er femdelte med to lidt fremspringende gavlrisalitter og et kraftigt pavillonagtigt midterparti, som er en halv etage højere end resten af bygningen og dækket af et pyramidetag. Murfladerne er vandret delt ved bæltet af skiftevis røde og gule mursten, ligesom der under vinduerne ses gennemløbende sålbænsbånd. Alle bygningshjørner er prydet med små kantstillede fialer med jernspir. De kraftigt rundbuede vinduesstik er udført af gule sten og yderligere markeret ved et fremtrædende profilskifte. I vinduesåbningerne sidder korrekte vinduer med overrammer. I midterpartiets overetage afløses tredelingen i vinduerne af en femdeling med sammenkoblede buer over de slanke vinduer. Husets hovedgesims fremtræder som en konsolbåret arkadefrise. De afvalmede tagflader er nytækkede med sort skifer.

Bygningshistorie: Dragonkasernens hovedbygning blev opført i årene 1874–78 sammen med de nu forsvundne øvrige kasernebygninger. Arbejdet blev projekteret af oberst Glahn fra ingeniørkorpset i Fredericia i samarbejde med arkitekt Carl Lange. Norditaliensk arkitektur fra 1300-tallet må erkendes som inspirationskilde for bygningen. Husets aksekskabende betydning blev klart erkendt, da man kort før 1900 projekterede Christiansgade, hvor det højtliggende pavillontårn danner akse for gaden.

Vester Allé nr. 15

Matr. nr. 2002.

»Huset«

Det tidligere Århus Museum's bygninger omfatter et oprindeligt fritliggende

Vester Allé nr. 15. »Huset«.

hovedhus i to etager samt to lavere, vinkelstillede tilbygninger. Mod Vester Allé har hovedblokkens pudsede facader meget kraftige murpiller, som markerer en fremhævet tredeling. Pillerne var oprindeligt ført helt op over taget og afsluttedes her ved en art akroterievasser. Husets kraftige hovedgesims var forkrøppet uden om pillerne. Dette brede midterparti og de smallere yderfag gav huset et nærmest romersk præg. Midterpartiets tre brede vinduesfag er i stuen retkantede, men rundbuede på første sal. I yderfagene ses kun et enkelt vindue med en konsolbåret fronton. Den gamle hoveddør er dækket af et i øvrigt nydeligt klassicerende vindfang. Havesiden mod sydvest er omtrent som hovedfacaden, idet dog midterfaget er udbygget som en trapperumsapside. Vinduerne er nogenlunde velbevarede.

Det oprindelige, skiferdækkede valmtag er nu dækket med tagpap.

De to sidebygninger er opført i gule mursten med enkeltheder som vinduesindfatninger, bæltegesimser og geometriske inddelinger i facaderne udført af kridtsten. Bæltegesimsen og husenes hovedgesims danner sammen et etablement under de lave valmtage. Tilbage trukket ligger lagerbygninger med et mere ydmygt udseende, vel opført samtidigt, men uden udsmykning mod bagsiderne, hvor der ikke var gader.

Bygningshistorie: Hovedhuset blev opført i 1876–77 efter tegninger af kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther. Grunden var skænket til formålet af møller A. Weis i 1875. Den lå i et område, der tre år tidligere havde været opstemmet mølledam, og bundforholdene

medførte, at der gik næsten to år, før huset var færdigt med at sætte sig, så man kunne udbedre opståede revner. Bygningen blev taget i brug som museum for den stedlige kunstsamling, samt den i 1861 oprettede Historiske og antikvariske samling. I 1889–90 opførte arkitekt, prof. N. W. Dahlerup de to udbygninger med magasiner. Vindfanget ved hovedindgangen opførtes i 1929 ved stadsarkitekten. Samtidig udførtes den meget uheldige ændring i bygningsens tagprofil ved de nedskårne murpiller. Udbygningen ved sidehusets sydgavl opførtes i 1933 samtidigt med andre udbygninger. Endelig efter museernes rømning af bygningerne foretoges i 1969–70 betydelige indre ombygninger ved Stadsarkitektens kontor, hvorefter bygningerne blev taget i brug som »Ungdommens Hus«.

Vester Allé nr. 19

Se Museumsgade nr. 2.

○

Vester Allé nr. 8

Matr. nr. 1291 k.

Århus Købmandsskole.

Analægget består af en skolebygning og en overlærerbolig, som begge vender gavlen mod Vester Allé. Skolebygningens lange facade følger Christiansgades fald med en rytmisk fordeling af de rundbuede og retkantede vinduer. Over den robuste granitsokkel ses kældervinduerne, afdækket med et gennemløbende granitbånd med groft kløvet forside og herover et lige stik af løbere. Stuevinduerne er fordelt således: Gavlfaget er et dobbelt vinduesfag, så følger et enkelt fag og herefter tre dobbelte fag, som hver er samlet om en svær pille med et vederlag af granit; de rundbuede stik er afsluttet med en frise i formtegl. Vinduernes false er markeret ved, at hvert andet skifte er en rundstavsformsten. Over gavlfagernes dobbelte vinduers midterpille er indsat en festonophængt laurbærkrans. Under de retkantede vinduer på første sal ses en gennemløbende bæltegesims med en savtaksfrise i mursten. Det store, oprindeligt skiferdækkede valmtag er desværre nu dækket med tagpap, og ved hver helvalm er indbygget en kipkvist. Den smukke gavl mod Vester Allé domineres af en interessant urkvist og et herunder placeret vindue. På sandstensbåndet, som hviler på otte hængetappe af sandsten, ses i store bogstaver bygningens nuværende navn: »HANDELSSKOLEN«.

Overlærerboligen:

En villabygning hvis gavlvendte forside er tredelt ved et retkantet altanvindue og de to rundbuede vinduer på tre fag i stuen. Over disse vinduer ses et stik,

Vester Allé nr. 8. Århus Købmandsskole.

hvis kontur markeres af formsten med en standersten tildannet som tre ugler. Foran gavlvinduet i tagetagen er under den kraftigt udtrukne halvvalm udbygget en smukt tømret altan, hvis udskårne fodrem hviler på svære stenkonsoller. Altanens udskårne stolper bærer ved konsoller valmens rem. Dette træværk er holdt i smukke røde og grønne farver, som nok trænger til en opfriskning. Gavluhæng og tagremmen hviler på murede hængetappe i formsten.

Bygningshistorie: De to bygninger i røde mursten blev opført for Århus Købstads Skolevæsen i 1899–1900. Arkitekten Carl Harild var samtidig konduktør for kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann. Med disse bygninger vedkender han sig klart dette tilhørsforhold. Der hersker en tydelig forbindelse til Kampmann's gennembrudsværk, Landsarkivet i Viborg. I Harilds skolebygninger er der såvel i plan som i de smukke og selvstændigt udformede enkeltheder i træ og sten en tydelig fornemmelse af dette forhold.

Vester Allé nr. 10

Matr. nr. 1291 n.

Ting- og arresthuset.

Den trefløjede hovedbygning i røde mursten er tre etager høj og ligger tilbage trukket fra Vester Allé. Den høje, granitbeklædte kælderetage med balustrade er trukket et stykke ud foran gavlene af de to sidefløje. Her er på hvert hjørne opstillet en bronzeløve. Hovedfacadens syv fag fordeler sig omkring det brede midterparti med en svær hovedportal og en granittrappe foran. Vinduerne i de to underste etager er rundbuede og på første sal forsynet med spejlbuer, karme og kryds af sandsten. Vinduerne på tredje sal er retkantede og har svære overliggere af sandsten. Midtervinduet ved sandstensbalkonen er trerammet med en dør i midten. I den kraftige hovedgesims er indbygget en barokt svungen og meget smuk urkvist. Det vældige valmtag er, som de øvrige tage i bygningsanlægget, tækket med sorte glaserede tagsten. Taget krones af en kraftigt formet tagrytter, der som tagets ventilationsskorstene, urkvist og øvrige småkviste, er beklædt med irgrønne kobberplader. De to lidt lavere sidefløjes sydvestgavle er trukket tilbage i forhold til hovedfacaden, men adskiller sig i øvrigt ikke væsentligt fra forbygningen. På de to hjørner til Vester Allé ses bronzelanterner udført som kopier af kunstmeden Caparros berømte lamper fra ca. 1500 på Palazzo Strozzi i Firenze.

Arrestbygningen, som lukker åbnings mellem hovedbygningens to sidefløje, er på fire etager. De to vinduer har segmentspejlbuer. I husets nordøstlige gavl ses et stort gennemgående og rundbuet vindue, der som de øvrige

Vester Allé nr. 10. Ting- og arresthuset.

vinduer er forsynet med et smedejernsgitter. Bygningsanlæggets gode arkitektur er i vid udstrækning formet efter det kraftige terrænfald, og de mange festlige enkeltheder er i høj grad med til at mildne indtrykket af bygningernes strenge formål.

Bygningshistorie: Efter en arkitektkonkurrence, der blev afholdt i 1903, foretog vinderne, arkitekt K. A. Ludvigsen og Jul. Hansen, forskellige korrektioner i den endelige projektering. Bygningerne stod færdige i 1906. Kunstneren K. Hansen Rejstrup udførte de vigtigste dekorative enkeltheder, og i 1908 opstilledes de af ham modellerede bronzeløve. Hjørnelanternerne blev, efter en miniaturemodel i politimester Chr. M. Jespersens eje, ligeledes udført af K. Hansen Rejstrup.

Vester Allé nr. 12. Erhvervsarkivet

I 1963 blev der ved arkitekt Alex Poulsen opført en tilbygning med arrestforvarerbolig ud mod Christiansgade.

Vester Allé nr. 12

Matr. nr. 1201 b

Erhvervsarkivet

Arkivbygningen er disponeret som en rektangulær ring af kontorer og arkivrum rundt om husets hovedrum, den gamle læsesal. Dennes tre kuppelhvælv med ovenlys er bestemmende for de to hovedfacaders tre midterste vinduesfag. Over husets svære, flerleddede granitsokkel hæver sig den meget livfuldt opbyggede husblok i fem store vinduespartier. Disse er hver ved sandstenspil-ler med profilbaser og fantasikapitæler delt i tre glaspartier med sprosser af smedejern. De nedre vinduer er koblet

Vester Allé nr. 12. Erhvervsarkivet.

Vestergade

til de øvre med brystninger af sandsten. Disse nedre vinduer er delvis dækkede af den passage, der i terrænet er udsparet mellem arkivbygningen og de i skråningen indfældede udbygninger. I de brede vinduespiller af røde mursten er mod nord indsat store sandstensplader med Århus Byvåben og den jydsk løve med de ni hjerter. Bygningens hovedfacade mod sydøst er opbygget efter samme skema, men disponeret omkring en prægtig hovedportal med adgang over en bro. Vangerne er udformet som løver med en baggrund i babylonisk kunst. I den smukke hoveddør er der beslag med motiver fra nordisk bronzealder. Ligeledes er beklædningen omkring portalen motiveret af en ældre kunst, muligvis fra Spanien. Sandstenene er udhugget som hinanden krydsende bånd, entrelacs.

Over rigsvåbnet ses et søjlebåret vindue med stenkarme, hvori er indhugget en mand og en kvinde, der indridser navne i et træ. I den gennemløbende sandstensgesims indgår profilhuggede knægte og mellemliggende stenplader, der er gennembrudte i et fantasifuldt krydsmønster. Husets svære fodrende af sandsten har som hovedmotiv en gennemløbende række af lærde ugler. Det skiferdækkede valmtags rygning brydes af en stor ovenlystagrytter. Kun fra Vester Allé og Emanuel Sejrs Gade ses gavlene. De indeholder de samme facadeelementer, men her med to lodrette vinduer flankeret af altaner med rækværk af smedejern. Bygningens indre, der er ligeså velbevaret som dens ydre, samler sig om den fantastiske læsesal. Også i de gode kontorer minder hver detalje om arkitektens fantasi. På gårdspladsen ligger øst og vest for hovedhuset udbygninger, som kun er lidt synlige med deres flade, jorddækkede tage med balustrader af granit. På en natursten er indhugget datoen for husets indvielse, 17. juni 1902.

Bygningshistorie: Huset blev opført 1898–1902 som biblioteksbygning for det Kongelige Biblioteks dubletsamling. Arkitekt Hans J. Holms planskitse fra 1892 danner grundlaget for kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann's endelige tegninger til bygningen. Detailudmykningen bygger delvis på et samarbejde mellem Kampmann og billedkunstneren K. Hansen Rejstrup. Efter at Statens Erhvervshistoriske Arkiv i 1963 havde overtaget bygningerne, blev en magasinbygning opført under gårdspladsen ved kgl. bygningsinspektør C. F. Møller i 1968–69. I 1979–81 opførtes yderligere ved arkitekterne Kjær og Richter en magasinbygning under det skrånende terræn mod åen. Ingen af disse anselige tilvækster har ændret bygningsanlæggets helhedskarakter.

□

Vestergade

Vestergade

Vestergade var vejen mod Viborg fra det ældste Århus. Bebyggelsen langs Vestergade var den første mod vest udenfor voldene. Gaden blev hurtigt en betydningsfuld handelsgade.

I de første år gik Vestergade kun til Grønnegade, den nordlige side af denne gadestrækning udfyldtes for det meste af en stor kirkegård, der omgav kirke og kloster.

I begyndelsen af 1800-tallet var gaden en driftig handelsgade, den var forlængst udbygget til Vesterport, og der var mange store købmandsgårde i gaden.

I 1840'erne blev en del af kirkegården udlagt til byggegrunde, og der blev bl.a. bygget en række huse på den nordlige side af gaden foran kirken. De sidste af disse blev nedrevet i 1937.

I 1938 blev der foran Vor Frue Kirke langs Vestergade plantet seks stk. *Robinia bessoniana*, hvoraf fire er tilbage. Hvor Nygade svinger ved kirken, står en naur, *Acer campestre*. Træet er et fint eksempel på, hvorledes en plantning visuelt kan angive en gadeændring, hvor dels vejbredden, dels retningen ændres. Foran Kvindernes Hus står en række lindetræer, *Tilia cordata*, plantet i 1978 som en afgrænsning af torvet. I det sydvestlige hjørne af Vor Frue Kirkeplads står en fontæne af billedhuggeren Jens Flemming Sørensen, opstillet 1979.

☆

Vestergade nr. 1

Matr. nr. 392 m. fl.
Fredet

Den lille gårds forhus er to etager højt,

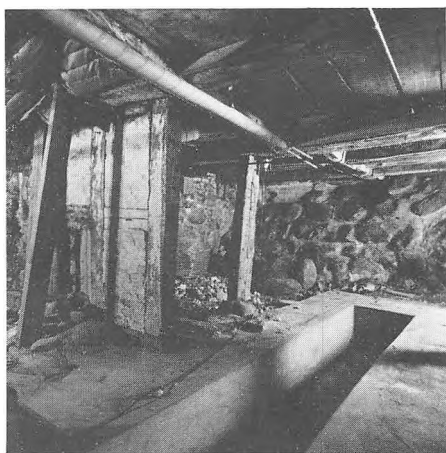
og den grundmurede forside omfatter syv vinduesflage. Hovedgesimsen begynder med et fladt bånd over vinduerne på første sal. I stuen ses nye, men fine sprossede butiksvinduer, døre samt den gamle rundbuede åbning til gårdspladsen. De overholder den givne vinduesfordeling på første sal. Husets vinkeltag er teglhængt og har rette gavle. Også vinduerne på første sal er sprossede. Ind mod naboen mod øst, »Magasin« er endnu bevaret en rest af den gamle skelgrøft »Byens Rende«, hvorfra gårdens gamle bindingsværk kan ses. Af forbygningens bagside ses inde i gården to og et halvt fag egebindingsværk af den vanlige østjyske art med tostk. dokketømmer i hvert fag. Den lille gårds sidefløj er til begge sider knægtbygget og i to etager. Det svære egetømmer er rødmalet. Løsholterne synes at være sænket med undtagelse af tre fag. Huset omfatter inde i gården fem fag, men den skæve placering giver seks fag til »Byens Rende«. De ryggede knægte er smukt tilfannede, men den sydligste knægt har en herhjemme enestående udformning. Den kraftige 58 cm lange egekloids' midterparti er afrundet og har kannelurer, desuden er den nederst afsluttet med et karnisprofil og en tovsnoning. Tagbjælkerne er stemmet igennem stolperne et kort stykke under tagremmen, således at et ganske lille styrtrum fremstår. Under det gamle tegltag ses en vandret konsolbåret sugfjæl. Selve taghældningen synes at være ændret, ligesom sydgavlens bindingsværk ikke er organisk forbundet til gavlspæret mod syd. I forlængelse af denne sidebygning en ganske lav længe, hvor gårdsiden er i grundmur, medens bagsiden ud til »Byens Rende« er af svært gammelt egebindingsværk som i den større sidebygning. Det fem fag lange baghus er

Vestergade nr. 1

to stokværk højt, men kun gårdsiden er af bindingsværk. Husets vinkeltag er som de øvrige bygninger teglhængt og har en lille taskekvist ind mod gården. Gavlene er rette. Vinduerne i sidebygning og baghus er alle tofags sprossevinduer.

Bygningshistorie: I den ældste beskrivelse af gården, et skøde fra 1728 til tobaksspinder Andreas Andersen, nævnes som ejendommens eneste bygning: »syv fag Huus til Adelgaden (Vestergade) fra Byens Smøge«. Men ved den første brandtaksation i 1761 beskrives den lille gård eller »våning« således: Forhuset syv fag som nu, hvorimod sidelængen var tolv fag lang. Det må således antages, at sidehuset har ligget et andet sted og af en eller anden grund er nedbrudt og genopført her mellem 1728 og 1761. Husets udseende med to stk. dokketømmer og den allasede overflod samt det lave styrtrum modsiger ikke en sådan slutning. Vi ved, at der i den store nabogård nr. 3 netop i 1752 foregik en

Vestergade nr. 1

Husets gamle kampestensælde kan ikke tidsfastes uden nærmere undersøgelser.

Vestergade nr. 1. Side- og baghus.

meget betydelig ændring med gårdens bygninger, hvor hele det gamle forhus blev nedbrudt og et nyt meget stort hus opført. Sidelængen blev imellem 1811 og 1817 reduceret til sin nuværende størrelse, fem fag.

Ved en brand, der fandt sted i 1842, beskadigedes sideløjens tagværk. Samme år lod købmand F. A. Appelt opføre en ny grundmuret facade til Vestergade. Sidehusets tagværk blev istandsat. Året efter lod Appelt baghuset og den lave sidelænge opføre. Den gamle bindingsværksside mod »Byens Rende« må vel være en rest af et ældre hus, som måske har fungeret som hegsmur. Hovedfacaden blev i 1981 smukt istandsat og i alt væsentligt ført tilbage til sit gamle udseende. Bygherre var tobaksfirmaet »Million«.

Vestergade nr. 3

Matr. nr. 396 c.

Den gamle gårds forside har en delvis bevaret sytten fag lang facade i svært egebindingværk. Underetagen er dog stærkt ændret med store butiksvinduer imellem betonpiller, pudsede i granit-split. Den profilhøvlede overgangsfod ved første sal er bevaret, medens de sikkert svejlede bjælkeender er skjult af cementpuds. Ligeledes er dokketømmeret borte. Andensalen, som kun findes ud mod gaden, idet taget her er løftet, er også af bindingsværk. Alt bindingsværk er sorttjæret mod de lyse murtavl. Taget er tækket med nye røde vingetagsten. I facadens anden sal ses pæne tofags sprossevinduer. Også ind til gårdsiden er underetagen undermuret og desuden suppleret med en stor halvtagsudbygning. Førstesalens bindingsværk hviler på en rektantet overgangsform, som delvis er skjult af

Vestergade nr. 3

halvtaget, men man kan dog også her se bindingsværkets to stk. dokketømmer under løsholterne. Det nye tag har her sin rette hældning. De første ti fag af gårdens vestlænge er af lignende karakter som forbygningen, men det prægtige egebindingværk er her helt intakt og udformet med et svagt stokværksfremspring. Huset er meget velbevaret og med sin høje rejsning en af de stolteste bindingsværksbygninger i byen. Tagbjælkerne er stemmet igennem stolperne på første sal, og et ret betydeligt styrtrum fremstår. Også husets vestside er velbevaret, og kan ses inde i den smalle gårdsplads ved nr. 5 i Vestergade. Det store vinkeltag er som overalt i gården tækket med ny røde vingetegl og er forsynet med et par pæne tagkviste. De gamle skorstene er bevaret, og i siderne ses nydelige sprossevinduer. I forlængelse af det store sidehus følger en ti fag lang længe i samme udførelse, men uden den høje kælderetage og lavere i sin opbygning. Også her ses usædvanligt svært egetømmer. Bjælkeenderne er dækket af skrå brædestykker, og her ses smukke sprossevinduer. Mod øst ses yderligere et sidehus ligeledes opført i egebindingværk. Den ejendommelige placering ind over Vestergade nr. 1's formentlig oprindelige grund fortæller lidt om de ejendommelige forhold, der har ført til den store ejendoms udviklingshistorie. Underetagen er grundmuret, medens førstesalen er af bindingsværk med højt opmurede gavle. Til huset er for et par år siden tilføjet en kvistudbygning til opgang. Vinduerne er delvis af slagtype, men på første sal ses tofags sprossevinduer.

Bygningshistorie: Den store gård var i 1600-tallet opdelt i en tre-fire mindre gårde og våninger og blev først samlet ved midten af 1700-tallet. Den vestlige

Vestergade nr. 3. Gården.

ejendom bestod af et otte fag langt og to stokværk højt bindingsværkshus, der vendte en højt opmuret grundmuret gavln ud til Vestergade. Gavln nævnes i et skøde fra 1693, hvor gården overdrages til Michel Michelsen Langballe, men først i et skifte fra 1735 omtales gavlhusets otte fag.

Desuden nævnes flere andre bygninger inde i gården og et to fag bredt porthus i to stokværk. Under ombygningen af det forlængst forsvundne rådhus på Store Torv i 1750-51 blev gavlhuset anvendt til rådstue. Gårdens nuværende bygninger blev opført mellem 1752 og 1761. Bygherre var enkefru Maren Olufsdatter Kjærsgaard og hendes søn Ole Kjærsgaard. På en smukt udskåret porthammer, som opbevares i »Den Gamle By«, og som har været anbragt i det nuværende forhus' østlige fag, ses årstallet 1752. Ved den første brandtaksationsforretning fra 1761 beskrives det nye forhus som værende sytten fag. Sidesløjen mod vest var på nitten fag, medens sidelængen mod øst var på ti fag. Et femten fag langt baghus er nu borte eller ganske ombygget. Løftningen af taget på forhuset for indbygningen af den ekstra overetage blev foretaget for købmand H. C. Liisberg i 1855, medens halvtaget inde i gården blev opbygget i 1895 for enkefru A. C. Schaarup. Bygningerne har siden 1962 været under flere ændringer. Herunder skal nævnes den nye butiksfacade, som projekteredes af arkitekt Brockmann-Petersen. Det sydlige afsnit af vestlængen blev i 1980 ombygget til børneteateret »Filuren«. Førstesalens gulv blev ved denne lejlighed erstattet af en jernkonstruktion, hvorved den oprindelige tømmerkonstruktion blev ødelagt. Bygherre for alle disse ombygninger på godt og ondt er urmager Knud Pedersen.

Vestergade nr. 5

Matr. nr. 396 d

Det meget anselige forhus omfatter ti brede vinduesfag og er tre etager højt. Stuefacaden er som vanligt i bykernen præget af store butiksvinduer med skiltning. Men herover er den grundmurede bygnings facade horisontalt sammenkædet af et gennemgående sålbænkband under vinduerne på første sal og den kraftige gennemgående hovedgesims. Gavlfaget i vest er herover indrammet af flade lisener. En tilsvarende lisen findes ved husets østgavl. Vinduerne på første og anden sal har profilerede indramninger, som på første sal er forsynet med fordakninger. Den pudsede facade er i øvrigt gråmalet med klart afvigende enkeltheder. I skifertaget, som næsten ikke kan ses i den ret smalle gade, er indsat et stort ateliervindue og tre tagkviste. I de to øvre etager ses pæne tofags vinduer af flagtype med sprosser. De grundmurede sidebygninger inde i gården har ydervægge, der som forhusets bagside er be-rappede og gråmalede. Den østlige sidelænge har et afsnit, hvor bindingsværket på første sal er bevaret i en længde af syv fag.

Bygningshistorie: Efter at strømpefabrikant Fr. Werner i midten af 1800-tallet havde erhvervet den store gamle gård, påbegyndte han i 1853 en ombygningsproces, der faktisk varede århundredet ud. Vigtigst er forhusets ændring i 1857. Byggesagen blev i bygningskommissionen behandlet som en ombygning af den femten fag lange eksisterende forbygning i bindingsværk. Som brandtaksationsprotokollen udviser for dette år, blev konsekvensen en total nybygning i tre etager, som sådan nok byens anseligste hus fra 1850-ernes sen-

Vestergade nr. 5

klassicistiske arkitektur. En tre etager høj sidebygning opførtes samtidig inde i gården. Ateliervinduer opførtes i 1861. De øvrige bygninger inde i gården blev ændret til omtrent det nuværende udseende i årene 1863, 1866 og 1878. Endelig blev der i 1881-83 indrettet lejligheder i husene inde i gården.

Vestergade nr. 7

Matr. nr. 395.

Det tre etager høje forhus er grundmuret og omfatter fem af pilastre afgrænsede vinduesfag. Omkring midterfaget er pilastrene på første sal erstattet af atlantes, som bærer en hængeskarnap i tredje etage, som øverst er afsluttet af en afdækning. I stuen ses der store butiksvinduer, medens de øvrige vinduer i facaden er af slagtype. Den pudsede fa-

Vestergade nr. 7

Vestergade nr. 7. Baghuset.

cade er malet med en klar differenciering af facadens mange enkeltheder. Husets vinkeltag er skiferdækket, men eftertækket med grønt tagpap. Husets bagside og den tilstødende sidelænge er i røde mursten, og sidesøjlen er teglhængt.

Bygningshistorie: Forhuset og sidelængen blev opført i 1881 for buntmager A. Muchitsch. Facadens formsprog må fremkalde minder om arkitekten James Maags ophold i Dresden.

Ved forskellige nedrivninger i området omkring Otto Mønstedts fabriksanlæg er et gammelt bindingsværkshus blevet en vigtig faktor i gadebilledet. Den seks fag lange bygning er af svært egetømmer og har en underbygget svalegang. Tømmernumrene XII–XVII i stolperne på første sal antyder, at tømmeret har været anvendt andetsteds tidligere. Taget er teglhængt, og de høje gavle er af udmuret bindingsværk, der ligesom det øvrige tømmer er sorttjæret mod de hvidkalkede murtavl. På sider og gavle ses pæne gamle sprossevinduer.

Bygningshistorie: Huset, som var baghus til en mindre købstadsgård, hvor forhuset var syv fag langt som baghuset, og der i øvrigt var et sidehus på tolv fag, må være opført imellem 1781 og 1791 for smedemester Chr. Hansen Gyberg.

Vestergade nr. 11

Matr. nr. 396 a.
Fredet.

Af den meget store købmandsgård, som udviklede sig til Otto Mønstedts Margarinefabrik med store industribygninger, er udover en enkelt lagerbygning kun hovedbygningen mod Vestergade tilbage. Det er et to etager højt grundmu-

Vestergade nr. 11

ret hus. Den fjorten fag lange facade er opdelt i fem pilasterindrammede afsnit med en vinduestakt på to plus to plus seks plus to plus to. De glatte pilastre har halsringe og hovedgesimsens to nederste profilled er ført rundt om pilastrenes top som et gesimshoved. I de fire ydre facadeafsnit ses imellem de to vinduesrækker et horisontalt fladt murbånd. Den pudsede facade er smukt oliemalet. Det usædvanligt højt rejste tagværk er teglhængt og viser ved østgavlen en smukt formet halvvalm. Bortset fra fire vinduer med segmentbuede overliggere og store ruder er de øvrige vinduer i facaden af slagtype. En nyere hoveddør af teaktræ er indsat i den ældre rundbuede døråbning ved vestgavlen.

Bygningshistorie: Den gamle, meget store gård, som har ligget her, omfattede i 1700-tallet to etager høje bindingsværkshuse på i alt ca. 50 fag. Hovedlængen mod Vestergade var et femten fag langt herskabshus, som i lange perioder havde huset områdets stiftsamtænd, heriblandt skal blot nævnes Poul Wendelboe Løvenørn og Ove Høegh Guldberg. Storkøbmanden Ove Hartvig Ree erhvervede gården i 1810 og lod straks et nyt grundmuret hus opføre. Det blev vurderet til brandforsikring i 1811. Facadens enkeltheder er karakteristiske for arkitekturen i Århus omkring 1800. Det fornemme og velholdte hus hævder en smuk stilling i gaden over for Vor Frue kirke.

Vestergade nr. 15–17

Matr. nr. 399.

Nr. 15. Den rigt dekorerede, grundmurede bygning er tre etager høj med en mansardetage. Facaden omfatter fem vinduesfag, der afgrænses af etagedelte,

Vestergade nr. 15–17

rigt udformede pilastre. De pudsede og malede enkeltheder danner en god kontrast til de røde murflader. I stueetagen ses store butiksvinduer og en nydelig fyldingsport. Taget er dækket med skifer. Vinduerne er to fag og med top-hængte overrammer. De fem kviste er af moderne art med to store ruder. Sidebygningen inde i gården har berappede og kalkede ydermure.

Bygningshistorie: Det anelige og med en attikaetage forsynede hus blev opført for bagermester E. Holle i 1887–88 ved arkitekt Carl Lange. En stenkædning af dele af facaden projekteredes i 1919 ved arkitekt Thorkel Møller. Den flotte attikaetage blev i 1958 erstattet af det nuværende mansardtag. El-instalør Chr. Fallesen var bygherre.

Nr. 17. Den mindre bygning er af samme højde som nr. 15, men facaden er accentueret ved en bred gavlfrospids med svejft gavltrekant. Mod den af gule forblændere opmurede facade ses kraftigt formede enkeltheder omkring vinduerne, hvoraf særligt skal fremhæves det dobbelte vindue i de to etager under frontspidsen. Mansardtaget er skiferdækket.

Bygningshistorie: Også dette hus blev opført for bagermester E. Holle, som denne gang betroede arkitekt V. Puck opgaven. Huset stod færdigt i 1899.

Vestergade nr. 19

Matr. nr. 400 a.

Det to etager høje grundmurede forhus omfatter et seks vinduesfag bredt midterparti, der er flankeret af to gavlrisalitter, hver på et vinduesfag. Underetagen er domineret af butiksvinduer, der når ned til kælderen, således at husets sokkel næsten ikke ses. Derimod er

Vestergade nr. 19

førstesalen velbevaret i det oprindelige mønster med profilerede sålbænke under vinduerne og en tilsvarende hovedgesims under det teglhængte vinkeltag. Vinduerne på første sal er af flagtype med sprosser. I stuen ses den gamle, fine fyldingsport med krydssprosser i overlyset. Inde i den lange, smalle gård er forhusets bagside og den korte sidelænge forsynet med pæne tofags sprossevinduer. I forlængelse af den murede sidelænge findes et elleve fag langt bindingsværkshus i to etager. Det svære tømmer er tjæret, og der ses kun ét stykke dokketømmer i hvert fag. Det pæne tegltag er forsynet med en hejskvist. Ved sydgavlen af sidehuset er der yderligere en halvtagsbygning af grundmur og i to etager. I de to sidelænger er der pæne tofags sprossevinduer. I østsiden af det lange gårdsrum

Vestergade nr. 19. Gården med sidehusene.

Vestergade nr. 21

er plantet en nydelig stor kastanie.

Bygningshistorie: Det senklassicistiske forhus blev opført i 1853 for bagermester A. F. Petersen, der samtidig fik bygget den lange bygning af bindingsværk. Det svære egetømmer antyder, at man her genanvendte tømmer fra det tolv fag lange forhus til Vestergade, som stod her ved den første brandtaksation i 1761. Halvtagsbygningen blev opført i 1876 for sadelmager Emil Halling, der havde købt gården to år før. Halling lod samtidig arkitekt Carl Lange projektere en ombygning af forbygningens facade og en sidebygning imellem forhuset og sidelængen af bindingsværk fra 1853. En påtænkt forhøjelse af forsiden blev ikke udført, men der blev indsat butiksruder og denne udhuling af facadens sokkel er senere fortsat og har skadet den pæne bygnings styrke.

Vestergade nr. 21

Matr. nr. 401 c.

Det nu stående og gennemrestaurerede vinkelanlæg er de bevarede dele af en meget stor, gammel ejendom, hvis arealer nåede helt ned til åen. Forhuset mod Vestergade er en to stokværk høj, skalmuret bindingsværksbygning med fjorten regelmæssigt fordelte vinduesfag, som er indordnet den almindelige fagdeling. Den pudsede facade er malet gulliggrå. Over den enkle hovedgesims ses det smukt opskalkede tegltag, som har en smuk helvalm i vestgavlen. Vinduerne er nye og rammerne er sprossede. Omtrent midt i facaden er anbragt en ny empiredør.

Vinkelbygningen ned langs den gamle Møllesti er to etager højt bindingsværkshus på ti fag. Under de lavt-

Vestergade nr. 21. Gården.

siddende løsholter sidder to stk. dokketømmer i hvert fag. Murtavlene er gulkalkede mod det sorte gamle egetømmer. Også dette hus har nyt tegltag og nye sprossevinduer. Forhusets bagside har som sidelængen murflader af egebindingsværk. I hovedhusets bagsides østfag ses et hængeværk, som har båret væggen over den forsvundne portindkørsel til gården.

Bygningshistorie: Forbygningen omfattede ved den første brandtaksation i 1761 kun ni fag bindingsværk, hvori mod sidelængen langs med Møllestien var på ikke mindre end 25 fag. Efter at rådmand Mogens Blach i 1764 havde købt ejendommen, lod han de to bygninger ændre således, at de omtrent fik den nuværende status på henholdsvis fjorten og ti fag. Forlængelsen langs Møllestien blev senere solgt fra ejendommen og udstykket i mindre småhuse, som nu er borte. Efter mange år som en patricierejendom begyndte forfaldet i 1930-erne. Efter at dele af genboejendommen nr. 25 i 1939-40 var blevet overført til »Den Gamle By«, lå dette areal øde hen og er først nu atter bebygget. Nr. 21 stod i mange år uden at blive vedligeholdt og var genstand for stor diskussion. Endelig i 1969 købtes ejendommen af Vor Frue sogns menighedsråd, som i årene 1971-73 lod arkitekt Aage Kristensen foretage en tilbunds-gående istandsættelse af de forfaldne bygninger. Den gamle patriciergård indtager i dag en særdeles vigtig plads i den gamle hovedgade og er herudover velegnet til sit nuværende formål.

Vestergade 29

Matr. nr. 454 b.
Fredet

Hjørnegården ved Vestergade består af et grundmuret forhus, to etager højt og vendt mod Vestergade. Den fine facade omfatter otte brede vinduesfag. To flade pilastre afgrænser det to fag brede midterafsnit. Vinduerne her og i det smukt afrundede gavlhjørne til Grønnegade er indrammede af flade indramninger, der også er til stede i vinduet over den segmentbuede port. Buen er markeret ved flade vederlagsten og en slutsten. I midterpartiet over stuevinduerne findes en meander/rosetfrise i stuk. Gårdens gamle matr. nr. ses på et sandstensbånd over porten. På et tilsvarende bånd over porten mod gårdsiden ses husets opførelsesår 1821. Husets facade er gulkalket med hvide enkeltheder. Den hvide hovedgesims' forløb rundt om hjørnet er af stor virkning og har senere dannet skole i det østjyske. Det helt fornyede tags runde helvalm mod Grønnegade er ved sin smukke opskalkning og de to skorstene ligeledes af betydelig virkning i gaden

Vestergade nr. 29

ved det knækkede hjørne. Alle vinduer er af flagtype. I den høje gråmalede kældersokkel ses en nedgang flankeret af butiksrunder til den nu tomme forretning. Inde i huset findes udover den smukke fyldingsport adskillige meget smukke empiredøre.

Det lange bindingsværkshus langs med Grønnegade, hvis tagværk skærer sig ind i forhusets søndre tagflade, omfatter nu tolv og et halvt fag og er to stokværk højt. I det svære tømmer er udarbejdet en smuk stokværksudkræning med udkårne bjælkeender og en profilhøvlet overgangsfod. Som vanligt i østjysk bindingsværk fra 1700-tallet er der to stk. dokketømmer under hver løsholt. Flere løsholter er sænket for at give plads for de senere indsatte større sprossevinduer. Bindingsværket er tjæret og murtavlen berappet og vandsku-

ret. Også dette tag er nytækket med røde vingetegl.

Bygningshistorie: Den smukke forbygning blev opført for tobaksfabrikant Peder Funder i 1821, efter at han året før havde erhvervet gården på en dødsboauktion. Det for empirearkitekturen i Århus så vigtige og velholdte hus er muligvis projekteret af Peter Svane Quist, som et par år før havde erhvervet borgerskab som murermester i byen. Sidelængen langs Grønnegade er en rest af et 22 fag langt bindingsværkshus, hvoraf de ti sydlige fag brændte i 1880 og blev erstattet af den nuværende industribygning af gule mursten og med parvis fordelte støbejernsvinduer, som arkitekt V. Puck opførte i 1881 for tobaksfabrikant P. Schmalfeld. Den lange bindingsværkslænge lå her i 1761, stol-

Vestergade nr. 29. Gården.

Vestergade

Vestergade nr. 31-33

perne har en fortløbende række af stiknumre fra nr. III-X.

Vi ved yderligere, at sognepræsten i Vithen, Haldum og Hadsten, Hr. F. H. Blichfeldt, havde gården her, som efter hans død blev synet og fundet at være i særdeles slet stand og straks blev istandsat. Muligvis er sideløjen opført her lidt efter 1700. Bjælkernes profilsnit og overgangsfodens høvlingsprofil minder meget om den i 1720 opførte gård Frederiksgade nr. 81 (nu i »Den Gamle By«). De to hjørnebygninger blev i 1977 hovedistandsat for Århus kommune og anvendes af Århus Kunstakademi.

Vestergade 31-33

Matr. nr. 454 c.

Det lange forhus er på to etager og omfatter tolv vinduesfag, som i stueetagen er helt opløst i store butiksruder, men inddelingen er bevaret på første sal, hvor de meget smalle vinduespiller antyder det ældre hus af bindingsværk. Portåbningen, der tidligere var understøttet af konsolknægte, er nu rektantet og lukket af en gitterport af jern. Over den enkle hovedgesims rejser sig et smukt teglhængt vinkeltag med rette gavle og et par spinkle skorstene. Vinduerne på første sal er tofags og med tophængte overrammer. Husets gårdfacade er stærkt ændret. Inde i den pæne gård ses velproportionerede pakhusbygninger. Under asfaltbelægningen spores den gamle brolægning.

Bygningshistorie: Kun vinduerne på første sal giver en fornemmelse af det tolv fag lange forhus, som opført i egebindingsværk stod her ved den første brandtaksation i 1761. Gården tilhørte commerceråd og eligeret borger Peder Thyrsen Bøgild, død 1791. Han ejede

Vestergade nr. 31-33. Gården.

ligeledes nr. 29, og de to gårde hørte i lange tider sammen. Butiksfacaden blev udført ved en ombygning af forhuset, som købmand A. P. M. Quist lod foretage i 1905.

Ejendomsselskabet af 26. juni 1981 lader i 1983 ejendommen indrette til ungdomsboliger. Tegltaget bliver fornyet. Tofagsvinduer med tophængte overrammer, som findes på første sal, bliver også indsat i stuen. Herved genskabes husets gamle facadeinddeling til støtte for gadebilledet. Arkitekten for arbejdet er T. Skovgaard Sørensen.

Vestergade nr. 35

Matr. nr. 455.

Husets opbygning er underkastet de pæne tofags flagvinduer på første sals mønster. Den strenge rytme er markeret af slanke dværgpilastre med papyrusagtige kapitæler, som står i vinduernes sålbænksgesims og når op til den fine hovedgesims under det pæne teglhængte vinkeltag. Under sålbænksgesimsen ses en gennemgående ophæftet guirlanderanke prydet med forskellige medailloner. Underetagens butiksvinduer er indfattet i udskårne mahognilister og i hver ende flankeret af en svær jonisk pilaster. Ligeledes er den smukt udskårne butiksdør et klart udtryk for husets funktion som ramme om en kendt møbelvirksomhed.

Bygningshistorie: Forhuset blev opført i 1855-57 for rebslager O. Poulsen i stedet for en lille bod i én etage. Gården blev i 1892 overtaget af de to brødre snedkermestrene G. og Andreas Hofmann. De begyndte straks at udsmykke facaden med nye butiksvinduer og den deraf følgende udsmykning med billedskærerarbejde. Butiksvinduerne fik deres endelige udformning ved en om-

Vestergade nr. 35

bygning i 1922, som projekteredes af arkitekterne E. Høvring Nielsen og K. O. Knudsen. Værkstedbygningerne inde i den pæne gård blev opført for Brdr. Hofmann i 1892-93. Husene er velholdte.

Vestergade 37

Matr. nr. 456.

Det grundmurede hus på denne skæve grund ved Møllegade er to etager, og facaden omfatter fem vinduesfag foruden det fint afrundede hjørnefag. Underetagen er bestemt af farveriets butiksvinduer, men har pænt fordelte tofags vinduer med tophængte overrammer på første sal. I det afrundede hjørne er indføjet et blændingsfag i begge etager. Husets sokkel er temmelig høj og beklædt med brune klinker. Hovedge-

Vestergade nr. 37

Vestergade nr. 37. Gården set fra Møllegade.

simsen er retkantet og fortsat rundt ved gavlhjørnet og danner basis for selve den afvalmede gavlgesims. Husets vinkeltag er teglhængt og fortsat rundt om hjørnet. Man kan måske sige, at husets udformning er inspireret af det modsatte hjørne i nr. 29 i Vestergade. Langs Møllegade ses en sidelænge, en værkstedsbygning med skiferetag og støbjernsvinduer. Hovedhusets sidelænge er ligeledes to etager høj. Huset er skifertækket og har pæne tofags vinduer af flagtype. Alle gårdens bygninger har pudsede facader, der er malet rosa. Bygningerne er meget fint indpasset i den vanskelige, skæve grund. Et stort gammelt pæretræ er med til at styrke den smukke helhed.

Bygningshistorie: Forhuset, som oprindeligt kun var én etage, blev opført i

Vestergade nr. 39

1835 for bagemester M. Nellemann. Ejendommen blev i 1856 købt af farver P. F. Erichsen. Han lod i 1870 forhuset forhøje til to etager. Den skiferdækkede værkstedsbygning lod han opføre i 1880, medens sønnen Trauls Erichsen i 1894 lod sidehuset til forbygningen opføre ved arkitekt Carl Lange. Butiksfacaden blev udformet i 1907 ved arkitekt Hjalmar Jensen.

Vestergade nr. 39

Matr. nr. 469 b m. fl.

Den grundmurede hjørnebygning til Møllegade er tre etager høj. Underetasgens kvaderinddelte murlade omfatter mod Vestergade seks rundbuede vinduesfag, medens møllegadefacaden er et fag længere. De to øvre etager er refendfugede og har kraftige kvaderhjørner, som også fremhæver det »brækkede« hjørne. Over den svære konsolsims ses det teglhængte vinkeltag med hjørnevalm og fint detaljerede tagkviste. I stuefacaden er foretaget en fint gennemarbejdet genskabelse af husets oprindelige butiksfacade med rundbuede arkadevinduer med store ruder. Gårdspladsen mod Møllegade er afgrænset ved en arkitektonisk velformet mur med gamle og nye porte.

Bygningshistorie: I stedet for en ældre gavlhusbygning, der lå med siden langs med Møllegade og havde en kort portlænge til Vestergade, lod købmand I. W. Woel i 1875 den nuværende tidstypiske bygning i nyrenæssance opføre. Huset må nok tilskrives arkitekt V. Puck. Den vellykkede tilbageførelse af stuefacaden blev foretaget i 1979 for restauratør L. C. Frederiksen ved arkitekt Torben Overgaard og under vejledning fra Stadsarkitektens kontor.

Vestergade nr. 41

Vestergade nr. 41-43

Matr. nr. 470.

I den svagt vinkelknækkede facade er der oprindeligt indgået to selvstændige mindre ejendomme. Forhuset i nr. 41 er en endnu delvis bevaret bygning af bindingsværk, hvor på første sal det smukke egetømmer fremtræder med udsvejede bjælkeender og en profilhøvet overgangsfod, som blev fremdraget ved en istandsættelse i 1977. Bindingsværket er mørkt rødmalet mod de lysere murtavl. Imellem bjælkeenderne ses meget gamle munkeformsten. Vinkeltaget er tækket med nye vingetagsten. Nr. 43 har en nydelig grundmuret facade. Stuen er som i nr. 41 optaget af butiksvinduer, men på første sal er den berappede og vandskurede facade kalket i en varm gul tone, som står smukt til den kraftige hvide hovedgesims. Også dette hus er nytækket med røde tagsten. På første sal ses i begge husene pæne tofags sprossevinduer. Porten i nr. 43 er vel ikke gammel, men smukt indpasset. Inde i gården mellem de to huse ses under nr. 43 et smukt gammelt sidehus i bindingsværk opført i to etager og teglhængt. En morsom tegldækket passage forbinder huset med et halvtags-hus overfor. Vinduerne i sidelængen er noget forskellige, men dog hovedsageligt tofags sprossevinduer.

Bygningshistorie: Nogle af gårdens bygninger kan nok føres tilbage til 1700-tallet. I alt fald noteres ved en brandtaksationsforretning fra 1771, hvor de to huse hører sammen, et forhus på seks fag og et elleve fag langt hus, som lå med gavlen mod gaden. Herfor taler desuden en lang smøge eller vel rettere tagdrypsslippe ind mod nr. 45. Den nævnes, da gæstgiver Chr. Møller i 1844 lod forsiden i nr. 43 ombygge til

Vestergade nr. 43

Vestergade

Vestergade nr. 41-43. Gården.

grundmur. Samtidig hermed blev smøgen inddraget i bygningen. Sidelængen er blot en rest af det gamle gavlhus. Restaurationslokalet inde i gården blev opført i 1920, men er nu møbellager.

Vestergade nr. 45

Matr. nr. 471.

Det nydelige to etager høje grundmurede hus har en facade på ti vinduesfag. Den kvaderinddelte stuefacade er opdelt i et rimeligt butiksinteriør og en kurvehanksbuet indkørselsport. Over en kraftigt profileret bæltegesims er førstesalsfacaden pilasterdelt med to vinduer af flagtype i hvert fag. De glatte pilastre har kompositte kapitæler. Herover er facaden refendfuget indtil den kraftige tandsnitshovedgesims. Husets vinkeltag er teglhængt. Inde bag

Vestergade nr. 45

den velformede forbygning ses et godt proportioneret gårdsrum, som dog er skæmmet af et stort halvtag.

Bygningshistorie: En oprindelig bindingsværksbygning blev i løbet af årene 1844-47 ombygget til grundmur for snedkermester Fr. Bech. Hovedfacadens nuværende udformning med enkeltheder i nyrenæssance må være fremstået i årene 1876-81. Bygherren, værtshusholder P. Sørensen, som i 1882 lod gårdens baghus opføre, kan tænkes at have brugt arkitekt V. Puck.

Vestergade nr. 47

Matr. nr. 472.

Det elleve fag lange bindingsværkshus til gaden er to etager højt, men facaden er nu uden stokværksfremspring. Bindingsværkets mønstre er af vanlig øst-

Vestergade nr. 45. Gården.

jysk type med to stk. dokketømmer i hvert fag. Tømmeret er brunmalet mod de gule murtavl. Over den kraftige sugfjælsgesims med vulstbrædt ses det nytækkede tegltag med pænt istandsatte hvidkalkede skorstene. Underetagens butiksvinduer er bortset fra den østlige butik indordnet bindingsværket. På første sal i begge sider af forhuset tofags sprossevinduer.

I husets spændende bagside røber det sorttjærede bindingsværk mere om bygningshistorien. To stolper kan her klart erkendes som værende højstolper med udlusede huller fra tidligere bjælker over stuen og første sal. De øverste taphuller ligger ca. 35 cm neden under tagremmen og angiver således et anseeligt styrtrum. Desuden ses her to sæt naglehuller fra den tidligere vandrette afstivning af bygningen, nemlig de fæl-

Vestergade nr. 47

Vestergade nr. 47. Gården.

Vestergade nr. 49

les taphuller fra de gamle løsholter og skrånstivere. Den gamle portåbning er øget fra to til tre fag.

Bygningshistorie: Det gamle forhus er arkivalsk registreret i en auktionsforretning, som smakkeskipper Søren Baltzersen Kryssing lod foretage i 1734. Hans far Baltzer Hansen Kryssing (død 1724) havde ligeledes været ejer af gården. Forhuset omfattede som nu elleve fag og beskrives også således ved brandtaksationen 1761. Med de ovennævnte enkeltheder i minde kan huset tænkes at være opført omkring 1600. I 1843 lod rådmand Jens Poulsen Hald (Vestport nr. 8) husets facade ændre. Det oprindelige stokværksfremspring i forsiden blev rykket ind på linie med husets stueforside. Porten blev udvidet til sin nuværende bredde omkring 1950. Det gamle forhus er af betydelig værdi som modstykke til gårdene overfor, nr. 56 og 58.

Den lille sideløj ved forhusets østgavl blev opført i 1862 for værtshusholder N. Jensen og formentlig tegnet af tømrermester A. Edv. Andersen. Gårdens nuværende ejer vognmand Sv. E. Rasmussen lod i 1978 forhuset og den grundmurede sideløje istandsætte på tag og fag.

Vestergade nr. 49

Matr. nr. 473.

Til trods for den triste facades grundmurede udseende spores endnu i vinduernes snævre fordeling mønstret af det seksten fag lange bindingsværkshus, som stod her i 1761. Dette gælder dog kun for første sals vedkommende. Thi i stuefacaden har de store butiksvinduer med døre og en hæsleg beklædning med røde klinker tilsløret fornemmelsen af et gammelt hus. Ligeledes den fine oprin-

Vestergade nr. 51

delige senklassicistiske hovedgesims er borthugget. Dog har huset i de seneste år fået det pæne vinkeltag omlagt med nye røde vingetagsten, og de pæne skorstenene er bevaret. Den pæne hvidkalkede bagside har bevaret en række nydelige tofags sprossevinduer. Af den gamle gårds oprindelige sytten fag sidehus i to stokværk egebindingsværk står endnu de otte fag tilbage smukt istandsat med nyt tegltag med gulkalkede murtavl mod det sorte bindingsværk, som har fremtrædende bjælkeender. I de gamle stolper ses endnu en række fortløbende tømmernumre som med økehug fremstiller romertallene I–VII. Også i sideløngen ses gamle sprossevinduer.

Bygningshistorie: Det før nævnte forhus i bindingsværk, der ved brandtaksationen i 1761 beskrives sammen med den store gårds øvrige bygninger, blev for de to jødiske købmænd brdr. Magnus og Nathan Lazarus ombygget til grundmur i 1839 for facadens vedkommende. Derimod er intetsteds beskrevet, hvornår bagsiden blev ombygget. Sideløjen mistede sine ni sydlige fag, da man i 1949 for grosserer Chr. Boisen opførte den moderne industribygning inde i gården. Arkitekt var P. Kyed Knudsen. Butiksfacaden blev moderniseret for købmand J. Rasmussen i 1905.

Vestergade nr. 51

Matr. nr. 474 a.

Forhuset er to etager højt med en grundmuret facade på tolv vinduesfag. De smalle vinduespiller markerer et tidligere bindingsværkshus. Over den enkle hovedgesims ses det pæne nytækkede tegltag. Ved gavlene er på senklassicistisk vis udsparet false for tagedløbene. Gavlen mod vest er som husets

Vestergade nr. 51. Gården.

sydside opført i bindingsværk og har en konsolbåret sugfjælsgesims under husets fine gavlhalvvalm. Gårdsidens bindingsværk, som ved den sidste istandsættelse blev fremdraget, synes at være af genanvendt tømmer ligesom bindingsværket inde i portrummet. I stuefacaden er der indsat nye tofags sprossevinduer i lighed med de eksisterende vinduer på første sal. I facaden ses en ny, men pæn fyldingsdør med indgang til restaurant »Barberen«. I portfaget er der en nydelig gammel revleport med et skilt over, som minder os om en tidligere virksomhed. Vinduerne inde i gården er suppleret med nyere sprossevinduer. Inde i portrummet ses et par smukke klassicistiske døre.

Bygningshistorie: En gammel stor købmandsgård, som lå på dette sted, blev i 1771 nedrevet. Formentlig med anvendelse af en del af de brugelige materialer lod konsumtionsforpagter Ole Secher året efter 36 fag småhuse i bindingsværk opføre her langs Møllegade, som denne yderste del af Vestergade var benævnt. Bygningen nr. 51 må være opført i tiåret 1771–81 og beskrives som et tolv fag langt bindingsværkshus i to etager i brandtaksationen for 1781. Gården var i nogle år anvendt til landbrug. I 1828 købtes gården af byen og amtet, og forhuset blev indrettet til sygehus, og der blev opført et lighus i gården. Sygehuset blev i 1853 flyttet til den nedlagte Videnskabelige Realskole i Dynkarken. I 1853 lod købmand Fr. C. Mohr den nuværende grundmurede forside opføre til gaden. Forhuset og sidehuset blev i 1980 hovedistandsat for Århus kommune ved arkitekt K. Krøll. Herved er et særdeles vigtigt led i denne del af Vestergade bragt i en rimelig stand.

○

Vestergade nr. 4. Svaneapoteket.

Vestergade nr. 4

Matr. nr. 596.
Svaneapoteket.

Den særprægede apoteksbygning har trods adskillige uheldige ændringer bevaret betydelige dele af sin oprindeligt så prægtige facade. Denne er opbygget omkring den fornemme hovedindgang til apoteket, hvorom den elleve vinduesfag lange hovedfacade er udfoldet. To rigt prydede rammepilastre bærer et bjælkeværk, hvorpå er anbragt de to svaner, der symboliserer apotekets navn. Pilastrene fortsætter op til et gennemgående mæanderprydet profil under hovedgesimsen, hvori indgår en æggestavsfrise, som er gentaget i bæltegesimsen under vinduerne på første sal. Sidepartierne er indrammet af kvaderpilastre, som i underetagen oprindeligt var udformet som diamantkvadre, en magtfuld enkelthed, som i nyere tid er borthugget i forbindelse med indsætning af store butiksvinduer. Det stærkt opskalkede vinkeltag er tækket med gamle vingetegle. Forskellige ændringer, skiltning og andet har skadet den oprindelige prægtige underfacade, men på første sal ses en række velbevarede vinduer med pasquilrammer og tophængte overrammer. Disse er som dørene inde i huset og den indvendige prægtige hovedtrappe forsynet med fine bronzebeslag. Husets indre er i det hele taget af stor interesse med sine smukke dekorationer på lofter og døre både i selve apoteket og i privatlejligheden på første sal. Også apotekets gård var tidligere meget værdifuld med sine vægmalerier og det skulpturprydede haveanlæg. De to sideløje og nordløjen mod Klostertorv dannede tilsammen illusionen om en italiensk paladsgård. Her skal især fremhæves østsiden af gården. I underpartiet var et glat midterparti indram-

Vestergade nr. 4. Gården set mod Klostertorvet.

met af siderisalitter med skulpturnicher. Overdelen er pilasterinddelt, og i blændingsfelterne ses endnu svage spor af vægmalerier i pompejansk maner. Bygningen mod Klostertorv har en tilsvarende udformning ind mod gården og er udtrykt ved en tøndehvelvet portåbning. Disse to fløje er foroven afsluttet med en attika, som før var prydet med vaser. I modsætning til den pudse- og malede facade til Vestergade er gårdfacaderne opført af røde mursten, som er i harmoni med forhusets rødkalkede bagside. Fløjen mod Klostertorv røber kun glimtvis sin oprindelse som et gammelt bindingsværkshus med en nu forsvundet stokværksudkrægning. Men apotekets gamle hovedlænge, østfløjen, har endnu ind mod Handelsbanken bevaret sit oprindelige bindingsværk i to stokværk.

Bygningshistorie: Den gård, som apoteker A. L. Steube i 1750 tog i besiddelse for at oprette byens andet apotek, bestod af et svært tolv fag langt bindingsværkshus, som vendte en grundmuret gavlfod ud til Vestergade, samt et mindre seks fag langt hus på to etager som gavlhuset. Desuden fandtes det tretten fag lange bindingsværkshus med portindkørsel mod Klostertorv. Forbygningerne mod Vestergade blev i 1816 ændret til en grundmuret facadelænge med en stor stentrappes foran. Den stærkt kunstinteresserede A. Meyer havde erhvervet apoteket i 1859. Han indledte i 1867 en serie af byggearbejder, som i de følgende år op mod århundredskiftet helt skulle ændre den gamle gård. Arkitekt, kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther er sikkert med rette tilskrevet disse arbejder, der i 1867 indledtes med ombygningen af den smukke facade til den skikkelse, som endnu erkendes. Gårdanlægget blev indledt i 1876. Vi

ved, at netop Walther i disse år opførte byens museumsbygning ved Vester Allé, en institution, hvori apoteker Meyer i høj grad var involveret. En forlængelse af hovedfacaden mod vest var i overensstemmelse med det allerede givne og blev i 1901 opført af arkitekt Hack Kampmann.

Vestergade nr. 42

Matr. nr. 513.

Hjørneejendommens overpudsede bindingsværksbygninger med det »brækkede« hjørne til Grønnegade består af et seks vinduesfag langt hus mod Vestergade, som er i to stokværk. Det »brækkede« hjørne optager det ene fag. Store vinduer skæmmer stuefacaden mod Vestergade, medens sprossevinduerne på første sal overholder den oprindelige

Vestergade nr. 42

Vestergade nr. 46

inddeling. Husets vinkeltag over bræddegessimsen er nytækket med røde vingetegl, og tagfladen er ført omkring det brækkede hjørne ved hjælp af to grater. Den overpudsede facade er malet. Bygningen langs med Grønnegade er noget lavere end forbygningen mod Vestergade, men forhuset er dog to etager højt. Revner i den pudsede vægflade antyder tilstedeværelsen af den oprindelige bindingsværkskonstruktion, som ses klart inde til gårdsiden. Taget her er ligeledes nytækket og skærer sig ind i forbygningens tagflade. Huset har bevaret en svær gammel skorsten med en morsom pyramidestubformet pibe. Gesimsen er som i forbygningen. Vinduerne, der er indordnet den oprindelige fagdeling, er med sprosser.

Bygningshistorie: Længen mod Grønnegade, eller Skidengyde, som gaden

Vestergade nr. 48

hed, blev opført for stadshauptmand Hans Bech i 1816. Bech ejede og bebode selv den store gård nr. 25 overfor, som forlængst er borte. Forbygningen mod Vestergade opførte Bech nogle år senere, nemlig i 1831. Senere tilhørte ejendommen lotterikollektør og læstemand A. Hansen. Han lod i 1850 forskellige ændringer foretage ved bygningerne. Et baghus blev nybygget. Vigtigere var det, at forhuset, som kun var én etage høj ind mod gården, nu blev forhøjet til to etager. Hjørnehuset må anses for at være af vigtighed for gadebilledet, ikke mindst i henseende til samspillet med genboen nr. 29 i Vestergade.

Vestergade nr. 46

Matr. nr. 511.

Det grundmurede to etager høje forhus

har en facade på fem vinduesfag. Den bræddekledte underetage er udfyldt af butiksvinduer og dør. Ovenover ses den oprindelige kvaderfugning med skiftevis brede og smalle skifter. Husets vinkeltag er tækket med ny tagsten, og er forsynet med flere ret så skæmmende Veluxvinduer. Vinduerne på første sal er af slagtype med sprosser. Den oprindeligt pæne facade er i temmelig dårlig stand.

Bygningshistorie: Det senklassicistiske hus blev opført i 1856 for bagermester E. F. Lenbrock.

Vestergade nr. 48

Matr. nr. 510.

Den meget store gård omfatter adskillige bygninger opført til forskellige tider. Det meget anselige forhus er tre etager højt og opført i grundmur. Facaden indeholder tolv brede vinduesfag. Trods de store butiksvinduer ses endnu dele af den attisk profilerede sokkel og den refendflagede butiksfacade, der afsluttes med en delvis bevaret bæltegesims med en tandsnitsfrise. Herpå hviler de to gavlpilastre med toskanske kapitæler. Herover en spinkel bæltegesims og et mellemstykke, der illuderer en mezzanin eller attika under den egentlige hovedgesims. Til ventilation af tagrummet ses her en række cirkulære åbninger, som er placeret over hver vinduesakse. Vinduerne på første sal står på bæltegesimsen og har profiltrukne indramninger og fordakninger, medens vinduerne på anden sal kun har indramninger, samt en svær sålbænk. Husets vinkeltag er tækket med skifer og har en del nyere Veluxvinduer. Vinduerne på første og anden sal er af slagtype. Bagsiden er af røde mursten.

Vestergade nr. 48. Gården.

Vestergade

Vestergade nr. 52

I det tre etager høje sidehus mod vest er der i den af røde mursten opførte bygning foretaget en indskæring i muren ind mod forhusets bagside for at skaffe lys. Den temmelig usikre vinduesfordeling giver bygningen et uroligt udseende, der er forstærket af de to uensartede vinduer på to og tre fag. Også her ses der runde ventilationsåbninger oppe under hovedgesimsen. Indgangsdøren er forsynet med en konsolbåren dæklade af sandsten. I forlængelse af dette sidehus ses en mindre bygning, hvis forside står lidt foran det store sidehus. Huset er to etager og med mansardtag med en hejsekvist. Den berappede og vandskurede facade er kalket. Vinduerne er på to og tre fag og har sprosser.

Også i den østlige side af gården ses et sidehus i to etager med gavlfremspring.

Vestergade nr. 56. Gården.

Vestergade nr. 56

Vinkeltaget er dækket dels med skifer og dels med tegl. Nord herfor ses et mindre fem vinduesfag langt sidehus i to etager med vandskurede murflader. I sydgavlen ses endnu egebindingsværk. Husets vinkeltag er teglhængt og har ved sydgavlen en helvalm.

Nordligst i gården findes et meget anseligt vinkelanlæg opført i tre etager af gule mursten. Sydfløjens vestlige afsnit er på fem brede vinduesfag, herfter følger et trappehus med et risalitagtigt fremspring og et gavlfag i øst. Over den pudsede hovedgesims det vældige teglhængte vinkeltag, som har brandkam i øst. I tagfladen ses seks pæne tagkviste. Vinduerne er på tre fag med overrammer. Vinkelløjen mod øst er i nogenlunde samme udførelse og har været anvendt til teater- og dansesal.

Bygningshistorie: Forbygningen mod

Vestergade og den høje del af sideløjen mod vest blev opført for købmand Jens Jørgensen i 1889–90. Tegningerne er udført af P. Jensen. De to mindre sidebygninger blev opført for Jørgensen i 1875 og 79. Det store vinkelanlæg i den nordlige del af gården blev opført for N.I.O.G.T. 1907–08 ved arkitekt Thorkel Møller. Senere blev her indrettet Landmandshotellet.

Vestergade nr. 52

Matr. nr. 507.

Den højt opskudte bygning er et interessant eksempel på, hvorledes man omkring århundredskiftet prøvede på at ændre byens gamle gadestrækninger i lighed med, hvad der foretoges i de nyere bydele. Husets butiksfacade med pilastre og portåbning synes kun at være lidt ændret. Men herover omfatter den fire etager høje bygning fire brede vinduesfag. Heri indgår en karnap, som tidligere var kronet af et etagespir, som nu er ændret til en kuppel. Facaden er af røde mursten med enkeltheder som bæltegesims, vinduesindramninger og forskellige fordakninger udført i puds. Under det pæne tegltag ses en konsolbåret hovedgesims. Facadens vinduer af slagtype er malet grønne.

Bygningshistorie: Huset blev opført i 1898–99 af snedkermester J. P. Jensen. Han har selv signeret facade- og snittegningen, som er præget af arkitekt R. Frimodt Clausens formsprog.

Vestergade nr. 56

Matr. nr. 505.

Trods sin beskedne facadelængde hæver dette otte fag lange forhus i kraft af sin rejsning og gode forhold sig smukt i forhold til den lange nabobygning nr. 58. Over den svære sokkel rejser sig det overpudsede bindingsværkshus i to stokværk. Vinduerne er bortset fra et butiksvindue smukt bevarede. Facadens oprindelige stokværksfremspring er maskeret af en profiltrukken gesimsliste. Indtil 1896 var stokværksfremspringet markeret med profilhøvet overgangsfod og svejfskærne bjælkeender. Den velbevarede portåbning med fintskærne knægte, som bærer den smukke porthammer med bygherren og hans hustrus initialer »Sø ME S Ha. og ME Je D Ha« ses på hver side af en udskåren roset og er placeret imellem »Anno« og »1750«, måske den smukkeste porthammer, der endnu sidder på plads i byen. De overpudsede ydermure er lysegult kalkede. Huset er tækket med et nydeligt nyere tegltag. Sidelængen inde i gården har sammen med forhusets bagside bevaret det gamle bindingsværk, som er sorttjæret. I modsætning til hovedfacadens dækkede bindingsværk, som havde to stk. dokke-

Vestergade nr. 58

tømmer i hvert fag, ses her i gårdsidens bindingsværk kun ét stk. tømmer. Loftsbjælkerne er tappet ind i stolperne i sidelængen. I hjørnet mellem forhuset og sidelængen ses på første sal en tilmuret døråbning til gårdens nu ljernede svalegang. Murfladerne er gulkalkede og står smukt til den gamle sidelænge i nr. 58. Bygningerne har smukke sprossevinduer og er i meget smuk stand.

Bygningshistorie: De to bindingsværksbygninger blev opført for avlsmænd Søren Michelsen Hasle i 1750. Facadens stokværksfremspring blev ændret for kobbersmed H. P. Salling i 1896 ved murermester H. P. Jensen.

Vestergade nr. 58

Matr. nr. 504 a.
Fredet.

Den meget anselige gamle købmandsgård er et firelænget anlæg, hvis to etager høje bygninger i det væsentlige er opført i egebindingsværk. I det femten fag lange forhus er underetagen i hovedsagen optaget af butiksvirksomhed med de deraf følgende vinduer, som dog følger den i forvejen herskende fagdeling. Over vinduerne følger en profiltrukken hulkelsgesims, som dækker loftsbjælkerne, således at kun den retkantede overgangsfod er synlig. Husets tagbjælker er lagt oven på tagremmen, men i stolperne ses de udlusede huller fra de oprindeligt gennemstemmede bjælker. Løsholterne er under vinduerne sænket, og som vanligt er der to stk. dokketømmer under hver løsholt. De vandrette sugfjæl under det nye tegltag bæres af fint profilerede konsoller. På første sal ses en række temmelig store sprossevinduer. I forhusets gårdside ses under det mægtige tegltag en svalegang, som er ført helt rundt til baghu-

Vestergade nr. 58. Baghuset.

set. En del af den er lukket og underbygget som en del af butiksarealet og beboelsen på første sal. Af gamle enkeltheder må nævnes et par fyldingsdøre med bukkehornshængsler fra omkring 1700 samt et gammelt vindue i slippen mellem nr. 56 og 58. Den nitten fag lange nordlænge er for en del af stueetagens vedkommende opført af grundmur, men i øvrigt af bindingsværk. Husets lange svalegang er sammen med det vældige tegltag af meget stor virkning i det gamle gårdinteriør. Den, efter en voldsom brandskade, istandsatte baghuslænge er med sit genanvendte egetømmer, den nye svalegang og det kopierede dueslag af stor betydning for gården. I bagsiden af dette hus er i en af murtavlene indsat fire talcifre. De er udført af brændte teglsten og sammensat til årstallet 1735. Taltyperne virker dog ældre end dette år. Den nu fjorten fag lange vestfløj, hvoraf de fire sydligste hører under nr. 60, er opbygget af meget svært egetømmer. Førstesalsbjælkerne står lidt frem, og tagbjælkerne er stemmet igennem stolperne. De er yderligere afstivet ved hjælp af indvendige skråstivere, »bjørne«. Fløjen synes oprindeligt, som et sytten fag langt gavlhus, at have været sidefløj til nabogården nr. 60. Den vigtige længe trænger hårdt til den gennemførte istandsættelse, som er planlagt. Et ni fag langt baghus ligger umiddelbart vest for det store baghus; det hørte oprindeligt til Vestergade nr. 60 og omtales i et skifte fra 1740 som værende ti fag. De usædvanligt tætsiddende stolper er uden dokketømmer. Husets tagbjælker er stemmet igennem stolperne, hvilket giver huset et gammelt udseende. Flere af stolperne i husets sydside er udskiftet med spinkelt tømmer. Vestgavlen er omsat til grundmur, og huset er teglhængt.

Bygningshistorie: Af nogle meget forfaldne bygninger, som blev synet og vurderet i 1685, kan højst nogle enkelte tømmerstykker være bevaret. Dele af det vestlige baghus nævnes i 1740. Forhuset synes at være opført omkring 1700 for købmand Peder Rasmussen Brandstrup. De fire østlige fag var oprindeligt en selvstændig bod, som var udlejet og først omkring 1800 blev indlemmet i gården. Ti fag af det store baghus er muligvis opført for skipper Jens Madsen Haarups enke Anne Marichen Langballe og i alt fald før 1761. Med den driftige købmand og rådmand Jens Poulsen Halds overtagelse af gården i 1816 indledtes en stærk udvikling af den store ejendoms bygningsmasse. Nordlængen blev opført i 1816, samtidig hermed blev baghuset forlænget mod øst, således at dette hjørne i gården blev lukket. Nabogården nr. 60 og Vesterport erhvervedes af Hald, og der blev forbindelse mellem de to store ejendomme. Købmand N. E. M. Kaspersen lod i 1873 førstesalen i forhuset indrette til beboelse. Tagbjælkerne blev lagt oven på tagremmen. Flere værelser blev gipset, og der blev indsat store vinduer i begge sider af huset. De nuværende butiksvinduer og døre blev indbygget for købmand H. Agerschou i 1899. I mange år blev der intet gjort for at vedligeholde gårdens bygninger. I julen 1972 udbrød der en voldsom brand i baghuset, som var truet af nedrivning. Ejendommen blev købt i 1974 af møbelfabrikant E. Bech Pedersen. Han gik straks i gang med en opbygning af det stærkt beskadigede hus, som stod færdigt året efter. Man kan vel sige, at dette var den lykkeligste begivenhed i bygningsfredningsåret 1975 i Århus. Arbejdet med de andre fløje fortsattes. Hovedlængen har i 1981 fået nyt tag m.m. Det er at ønske,

Vestergade

Vestergade nr. 60

at der må opnås al mulig støtte til ejeren for at kunne gennemføre disse vanskelige arbejder. Som type er gården nok den vigtigste, ikke blot i Århus, men i hele landet. Thi hvor finder man en komplet firelænget gård opført i to stokværk bindingsværk?

Vestergade nr. 60–62

Matr. nr. 503 og 502.

Nr. 60: Det gamle forhus havde indtil for få år siden en meget enkelt udformet overpudset facade i to etager med to rækker ganske jævnt fordelte tofags sprossevinduer, som røbede tilstedeværelsen af et bindingsværkshus. En ganske smal gang førte ind til en idyllisk, men primitiv gårdsplads, hvor en trappe førte op til en lille svalegang, og et udskudshus dækkede det meste af sidebygningens vestside. Det tjærede og enkle bindingsværk er nu fremdraget til gaden, og de pæne vinduer i stueetagen er sørgeligt nok erstattet af urimeligt høje restaurantvinduer, som ganske vist overholder den oprindelige inddeling. En stor portåbning blev skabt, hvor den smalle gang fandtes. Huset er nytækket med røde vingetegl. Vinduerne på første sal er som de tidligere. Svalegangen inde i gården er bevaret og har fået en ny trappeopgang. Op mod det gamle sidehus er tilbygget et nyt, noget bastant udskud, som i høj grad har indskrænket den i forvejen beskedne gårdsplads. Af gamle enkeltheder fra ældre huse må fremhæves en højstolpe med huller til loftbjælker og tagbjælker, som er bevaret inde, umiddelbart vest for porten i nr. 58, hvor den har udgjort en stolpe i et tidligere gavlvendt sidehus. Også i bagsiden af forhuset i nr. 60 ses et par højstolper bagved svalegangen.

Vestergade nr. 62

Bygningshistorie: Ved den første brandtaksation af ejendommen i 1761 omfatter bygningerne et forhus på elleve fag og et sidehus, som er sytten fag langt. Ved taksationen i 1791 nævnes det, at sidehuset lå med gavlen ud til Vestergade. Ved Jens Poulsen Halds erhvervelse af gården beskrives bygningerne på samme måde, men i 1837 er der sket en deling i nr. 60 og 62. De nyeste ændringer af nr. 60 blev foretaget i 1965 og 73. De er trods de gode hensigter af temmelig grov karakter.

Nr. 62: Det grundmurede hus har en gråmalet kvaderstenssokkel, og facaden er pudset og malet. Stuefacaden er udfyldt af helt pæne butiksvinduer og et par døre. På første sal ses tofags vinduer med store ruder og en nydeligt udformet karnap ved vestgavlen. I det teglhængte vinkeltag ses to tofags kviste.

Bygningshistorie: Huset, som var en del af nr. 60, blev udskilt af rådmænd Jens Poulsen Hald. Han lod i 1845 forsiden ombygge til grundmur. Husets bagside blev ombygget til mur i 1878. Bygherre var detaillist A. P. Jensen. En tidligere smal gang ved husets vestgavl blev i 1922 inddraget i huset. Samtidig blev karnappen opstillet. Arkitekt ved disse arbejder var V. Puck junior. Bygherre var træhandler J. P. Hansen Fenger.

Vestergade nr. 64

Matr. nr. 501.

Det store grundmurede hus er fire etager højt. Underetagen er refendfuget, men har store nyere butiksvinduer med et indgangsparti i hjørnet. Desuden ses der i facaden mod Vesterport en nydelig, oprindelig fyldingsport. Over døren i hjørnet ses en rund hængeskarnap med

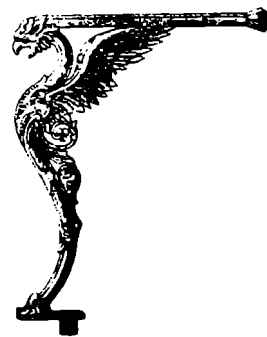

Vestergade nr. 64. »Vesterhus«.

et elegant etagespir tækket med smukt diagonalskifer. Facaderne er i gule mursten, medens karnappen er pudset. Vinduerne er som oprindeligt af flagtype og har retkantede, segmentbuede og trekantede fordakninger i vekslende fag. De hviler i alle tre etager på en bæltegesims. Vinduerne i karnappen er alle forsynede med oprindeligt, buet glas. Huset har en fin konsolbåret hovedgesims.

Bygningshistorie: Det anselige hus blev opført 1899–1900 af snedkermester N. C. Jensen, sikkert med Frimodt Clausen som arkitekt.

□

Kældergelønder. DFJ 1910

Vesterport

Vesterport nr. 6

Vesterport

I ældre tid knækkede den yderste del af Vestergade skarpt nordpå hen mod byporten, der lå omtrent, hvor nu Vesterport udmunder i Vesterbro Torv.

Nær porten lå i 1700-tallet nogle større købmandsgårde, som fortrinsvis handlede med landbrugsvarer.

Fra 1840'erne foregik kvæghandelen på pladsen udenfor porten, senere blev det mest fåre- og grisehandel, og i 1907 ophørte handelen helt, og torvet blev gjort pænere på initiativ af »Forskønnelsesforeningen«.

☆

Vesterport nr. 2

Se Vestergade nr. 64.

Vesterport nr. 6

Matr. nr. 499.

Det nu grundmurede hus er på fem vinduesfag og opført i to etager. I den pudseede facade har de moderne vinduer gennemløbende sålbænksgesims i begge etager. Over den profiltrukne hovedgesims ses et nydeligt teglhængt vinkeltag. Den pæne hoveddør er af senklassicistisk form med fyldinger af forskellig bredde. Vinduerne har store ruder med ventilationsrammer.

Bygningshistorie: Til en ældre bygning af bindingsværk opførte teglbrænder F. Petersen i 1852 en ny grundmuret forside. Senere, men uvist hvornår, blev husets bagside omsat til grundmur.

Vesterport nr. 8

Matr. nr. 498 a.

Det anselige trelængede forhus er opført i grundmur og er to etager højt. Hoved-

facaden fordeler sig med syv vinduesfag på hver side af det brede portfag. Den høje sokkel er tjæret og under stuevinduerne ses et gennemløbende sålbænksbånd. Facaden er pudset og malet. Forhuset og de øvrige af gårdens bygninger har vinkeltage, som er nytækkede med røde vingetagssten. Til Vesterport ses en række pæne tagkviste med to- og trefags sprossevinduer. Der er desuden i facaden indsat nye vinduer af flagtype.

Bagsiden af forbygningen er gulkalket, og vinduerne er også her af flagtype. Bindingsværkslængen mod nord har en smukt bevaret svalegang, og det tjærede tømmer står smukt til den varme gule kalkfarve i murtavlene, som findes overalt inde i gården. Ni fag af nordfløjen har ud mod nabogården stokværksfremspring med profilhøvlet overgangs-

fod. Dette parti er den ældste del af gårdens bygninger. Hele nordsiden og østsiden af baghuset er i øvrigt i temmelig slet stand. Det anselige baghus er sammenbygget med nordlængen, men bindingsværket er her yngre. Her ses intet dattetømmer, men derimod en ekstra løsholt imellem vinduerne. Ligeledes er bindingsværket helt glat uden fremspring. I de to bindingsværksbygninger er indsat pæne sprossevinduer. Det sydlige sidehus er kun én etage. Nordsiden er omsat til grundmur i gule sten, hvorimod der ses ret spinkelt bindingsværkstømmer i vestgavlen.

Bygningshistorie: Det store forhus såvel som den grundmurede del af nordlængen blev opført for rådmand Jens Poulsen Hald i 1848-49. En marmortavle over porten inde i gården minder herom. Bygningen erstattede et ældre 22

Vesterport nr. 8. Gården.

Volden

Vesterport nr. 8

fag langt bindingsværkshus i to stokværk, som sammen med den ældste del af nordfløjen blev opført før 1761 og rimeligvis af den driftige købmand og eligerede borger Mogens Michelsen Blach (1707–73).

Det store baghus blev opført imellem 1817 og 1827 for købmand S. J. Schmidt, og vel samtidig med de østlige syv fag af nordlængen. Betydelige dele er udskiftet med fyrretømmer, og i den sydøstlige del af denne mur er tømmerværket udskiftet til grundmur i 1890. Den lave sydlænge blev opført i 1842 for købmand Th. F. Severin. Ved indrettelsen til beboelse i 1875 blev nordsiden omsat til grundmur. Den sydlige vinkelbygning til forhuset blev opført i 1889 for hospitalsforstander C. Thomsen.

Den værdifulde gård blev i 1979–80 istandsat for brd. M. og O. de Linde ved ingeniør J. K. Lings. Gården blev derefter inddelt i ejerlejligheder.

□

Volden

Volden

Gaden har sandsynligvis eksisteret allerede i den befæstede by. Som gaden der løb langs befæstningsvoldens inderside, har den måske haft en fortsættelse i Rosensgades baghaver helt til Mejlgade og derfra videre gennem en nu nedlagt smøge til vandet.

Den sydligste del af Volden hed indtil 1867 Pustervig, et navn der stadig anvendes i området, måske en hentydning til smedenes blæsebælge – kulpustere.

Midt i 1500-tallet tilhørte ejendommen på hjørnet af Rosensgade og Volden byens smedelaug, og det er sandsynligt, at smedene tidligt er blevet samlet her i byens udkant på grund af brandfaren. Iøvrigt hedder Voldens fortsættelse syd for Store Torv netop Maren Smeds Gyde.

☆

Volden nr. 1–5

Se Store Torv nr. 18.

Volden nr. 7

Matr. nr. 674.

Det grundmurede hus er to etager højt og har en sorttjæret fri gavl ud til pladsen »Pustervig«. Facaden er horisontalt delt af en svær bæltegesims og ved gavlene indfattet af pilastre, som i stueetagen har kapitæler af toskansk orden, medens de over første salen er joniske. I stuen en nydelig butik med pæne døre. De fem vinduer på første sal har balusterinddelte brystninger. I den smukke hovedgesims indgår en æggestavsfrise. Herover et nydeligt opskalket tegltag. De tofags vinduer på første sal har top-hængte overrammer.

Bygningshistorie: Til et ældre hus lod skomager P. O. Jørgensen i 1885 påbygge en ny grundmuret forside. Butiksfacaden blev atter ændret i 1896 for købmand Løgstrup.

Volden nr. 9

Matr. nr. 675.

Huset er som nr. 7 to etager højt, og facaden omfatter fire vinduesfag og et tilbagetrukket gavlfag, som på første sal er muret over til nr. 11's sydgavl. Underetagen er indrettet med butiksvinduer med pæne gamle fyldingsdøre. I gavlfaget en åbning med gitterlåde ind til gårdspladsen. Hovedgesimsen er fjernet, og på det pæne tegltag ses fire nye tagkviste med tofags vinduer. Vinduerne på første sal har profiltrukne indramninger og er af flagtype.

Volden nr. 7

Volden nr. 9

Bygningshistorie: Barbermester B. Bygballe lod i 1877 en ældre én etage høj bygning forhøje til to etager. Samtidig hermed blev gavllaget tilbygget, så huset fik sin nuværende form.

Volden nr. 11

Matr. nr. 676.

Det to etager høje hus er på fire vinduesfag, og ved hver af de toskanske gavlpilastre ses en ny glasdør over den ret høje kælder. Facaden er horisontalt delt ved to bæltegesims og en konsolbåret hovedgesims. De med profiltrukne indramninger forsynede vinduer på første sal har blyindfattede rammer. Vinkeltaget er tækket med skifer og har en enkelt tagkvist. Trapperne til de to døre ved gavlen har trætrin og risteværk af støbejern som stødrin.

Bygningshistorie: Huset blev opført for blikkenslager P. Meyer i 1872. Tagkivsten blev opsat for bandagist S. Ottinger i 1890.

Volden nr. 15

Matr. nr. 677.

Det fire fag lange hus har en grundmuret forside, medens bagsiden er af bindingsværk. I stuefacaden ses butiksvinduer med en ret pågående skiltning: ARMY LAGER. Vinduerne på første sal er tofags sprossevinduer. Det lave tag er tækket med nye vingetagsten.

Bygningshistorie: Murersvend P. Lynges forsynede i 1847 sit ældre bindingsværkshus med en ny forside af grundmur. Få år efter lod Irisør G. Petersen i 1855 huset forhøje til to etager. Butiksvinduerne blev indsat for skræddermester V. Andersen Hald i 1912.

Volden nr. 11

Volden nr. 17

Matr. nr. 678.

Huset svarer stort set til nabohuset nr. 15 med butiksfacade, de fire tofags sprossevinduer på første sal samt det lave teglhængte vinkeltag med nye teglsten. Bagsiden er ligeledes af gammelt bindingsværk.

Bygningshistorie: I 1837 lå her et énetages bindingsværkshus, som gørtler R. Christensen i 1851 lod påføre en ny grundmuret forside, men allerede i 1855 lod Christensen huset ombygge til to etager med en grundmuret facade, men bindingsværk i bagsiden.

Volden nr. 17

Volden nr. 15

Volden nr. 19-21

Matr. nr. 668.

Nr. 19: Dette meget beskedne hus er kun én etage med et dørfag og en butiksrude. Der ses refendfugning og herover en rødmalet bræddegæms. I det gamle tegltag er indsat en morsom gammel kvist med et konsolbåret gavlfremspring. Butiksdøren er nyere. Karmen til butiksruden er profilhøvlet. De små stykker vægflade antyder tilstedeværelsen af gammelt bindingsværk, som er dækket af puds.

Nr. 21: Det tre vinduesfag lange hus har to etager med butiksvinduer i stuefacaden og en tilbagetrukken dør med gitterlåde foran. Soklen er profileret. I facaden ses uens brede pilastre med et enkelt udformet bjælkeværk udført i puds. Over den profiltrukne hovedge-

Volden nr. 19-21

Volden

Volden nr. 23

sims, hvori indgår en karnistagrende, ses husets gamle tegltag.

Bygningshistorie: Nr. 19 er et oprindeligt bindingsværkshus, som fru Ane Kirstine Sørensen i 1870 lod påføre en ny grundmuret bagside. I 1883 lod hun butiksruder indsætte.

Nr. 21. Dette hus blev opført i 1847 for bankbud P. Michelsen. I 1857 lod glarmester C. C. Urban de første butiksvinduer indsætte.

Se også Badstuegade nr. 18.

Volden nr. 23-25

Matr. nr. 680-681.

Da de to ejendomme oprindeligt har været en samlet ejendom, behandles de samlet her. Nr. 23 er to etager høj, og den nu grundmurede forside omfatter fem vinduesfag. Underetagen er udformet som et tilbagetrukket indgangsparti med to døre til to butikker, som har hvert sit butiksvindue. Pillerne er refendfugede op til bæltegesimsen ved første sal. Over den svære hovedgesims et gammelt teglhængt vinkeltag, hvoraf noget er fornyet. På første sal ses pæne vinduer af flagtype i den pudsede og blågrå malede facade.

Nr. 25 har samme højde og den grundmurede forside omfatter seks vinduesfag, hvoraf de to nordligste er drejet en del for at følge gadelinien. Underetagen er ligeledes optaget af tre ensartede butiksvinduer og to butiksdøre. Derforuden en nicheindgang med gitterlåge foran. Vinduespillerne er også her refendfugede til bæltegesimsen. Over den profiltrukne hovedgesims ses det pænt opskalkede tegltag. Vinduerne er også her på første sal af flagtype. Inde i de to huses smalle gårdsplads ses den oprindeligt samlede bygnings gamle

Volden nr. 23. Gården set fra nr. 21.

egebindingsværk fra 1700-tallet. På flere stolper ses endnu udlusede huller fra tidligere gennemstukne tagbjælker, »bindbjælker«. Først oppe i de nordligste fag er der grundmur.

Bygningshistorie: Ved den første brandtaksation i 1761, hvor de to ejendomme samlet tilhørte snedker Jens Pedersen Wærn, omfattede forhuset ialt elleve fag og var to stokværk højt. Dertil lå yderligere et lille forhus på seks fag ved nordgavlen. Ejendommen blev delt engang omkring 1816. I 1875 lod urmager C. Kaas i nr. 23 sine stuevinduer udtage og indsatte butiksvinduer og -dør. I 1877 lod marskandiser J. E. Hingelberg sin ejendom nr. 25 forsynes med ny grundmuret forside. To år senere lod han den gamle bygning i nord nedrive og erstatte af et nyt grundmuret forhus.

Volden nr. 25. Gården.

Volden nr. 25

Volden nr. 27-29

Matr. nr. 682.

Den kraftigt formede forbygnings facade omfatter fem brede vinduesfag, og huset er på to etager. Underetagens butiksvinduer danner en kvaderinddelt arkadefacade med profilindramninger, øverst afsluttede med en agrafformet slutsten. Kvaderinddelingerne når op til den svære bæltegesims ved første sal. Herpå hviler førstesalsvinduernes indramninger formet som pilastre af toskansk orden, som skiftevis bærer en trekantfronton og en segmentbue. I den svære hovedgesims indgår en tandsnitsfrise og en velbevaret karnistagrende. Herover ses det lave skifertækkede vinkeltag. Ved husets gavle er der kvaderpilastre. Vinduerne på første sal er af flagtype.

Volden nr. 27-29

Volden nr. 31/Klostergade nr. 1

Bygningshistorie: Den markante bygning i typisk nyrenæssancestil blev opført 1879 for smedemester E. Riis. Muligvis med V. Puck som arkitekt.

Volden nr. 31

Matr. nr. 664.

Den to etager høje hjørnebygning synes ikke at have bevaret nogen kendetegn fra den oprindelige bygning fra 1800-tallets begyndelse. Det kraftigt formede mansardtag og facadernes detaljer i kraftigt formet rustikstil, med grove kvaderpilastre i stueetagen og koblede pilastre i toskansk maner i facaden på første sal markerer en stærk ombygning i århundredets sidste år. Et hus, som vender en gavl ud til Klostergade, samt en mellembgning fra hjørnehuset og til gavlbygningen er uden

Mellembgningen, Klostergade nr. 1

disse grove forandringer. Her er til gengæld facaden skæmmet af moderne virkemidler som træbeklædning m.m.

Hjørnehusets mansard er tækket med skifer, og vinduerne på første sal er stadigvæk af flagtype. Mod Klostergade er der i mansarden et stort ateliervindue. I gavlhusets overetage findes tre små sprossevinduer.

Bygningshistorie: Hjørnehuset blev i sin oprindelige skikkelse opført i 1827 for urmager G. Holstebro og var et grundmuret hus, to etager højt og med et »brækket« hjørne. Gavlhuset opførte Holstebro i 1831, idet dog kun gavlen mod Klostergade blev opført af mur, medens resten var bindingsværk. Imellem hjørnehuset og gavlhuset fandtes to murede piller med en indkørselsport. Dette hul blev lukket, da proprietær E. Tolstrup i 1852 lod den korte mellem-

Gavlhuset, Klostergade nr. 3

bygning opføre med en portindkørsel. De sidste betydelige ændringer blev foretaget i 1891, da skræddermester P. Houlberg lod bygningerne modernisere. Der blev opført det svære mansardtag med ateliervindue. Samtidig blev de nuværende butiksvinduer indsat, og facaden blev ændret. Arkitekt N. Hald forestod disse arbejder.

○

Volden nr. 8

Se Rosensgade nr. 38.

Volden nr. 10

Matr. nr. 695.

Den grundmurede tre etager høje bygning har en rigt dekoreret og velholdt pudset facade og omfatter fem brede vinduesfag. Over den kraftigt profilerede attiske sokkel ses i akse et lidt tilbagetrukket dørparti til de to af rustikapiller indrammede butiksvinduer. Facaden deles horisontalt af klassicerende bæltegesimser. Vinduespillerne er udfyldt med dels enkle og dels koblede pilastre, der på første sal har joniske kapitæler og på anden sal er udført som en art kompositte kapitæler i Donato Bramante manér. Vinduesbrystningerne er prydet med balustre. Under den svære konsolgesims anes en attika-effekt, som er udsmykket med kartoucherammer over pilastrene. Tagrenden er fornyet og taget er tækket med skifer. Etagevinduerne er af flagtype med træfagsvinduer i midteraksen. Foran den fine fyldingsdør ses endnu en god granittrappe. Facaden er malet i to smukke grå farvetoner.

Bygningshistorie: Huset blev opført i

Volden nr. 10

Volden nr. 12

Volden

Volden nr. 14

1883 for tobaksfabrikant P. Sørensen efter tegninger af arkitekt C. W. Puck. Springet i byggelinien til Volden nr. 8 opstod, da man under projekteringen forudså en ikke udført nedrivning af den gamle hjørnebygning med tilbagetrækning af dennes byggelinie til følge.

Volden nr. 12

Matr. nr. 695.

Huset er som nr. 10 tre etager højt. Over den pudsede butiksfacade er de to øvre etager af røde forblændere med gulmalede profilbånd og vinduesfordakninger. Butiksfacaden er inddelt ved glatte pilastre med toskanske kapitæler. Hovedgesimsen hviler på fagdelte konsoller og vinkeltaget er som nr. 10 tækket med skifer, men har sin karnisgesims bevaret intakt. De to butiksvinduer er foroven inddelt af sprosser og etagevinduerne er på tre fag med overrammer. I midten ses en velbevaret butiksdør med fyldinger. Ved saneringen af Rosensgade-karreen og fremkomsten af den nye passage er de to huse Volden nr. 10–12 blevet stærkt synlige og smukt istandsatte. Bagsiderne er opført i gule mursten og underetagen og det polygonalt fremtrædende trappehus er berappet og vandskuret. Vinduerne er af flagtype og har i den korte vinkelfløj sprosser. De to frie gavle er rette.

Bygningshistorie: Forhuset til nr. 12 og den korte vinkelfløj blev opført i 1899–1900 for fabrikant P. Sørensen & Co. De skulle anvendes i den stedlige tobaksfabrikation.

Volden nr. 14

Matr. nr. 693.

Det beskedne hus på oprindeligt fem fag er én etage højt og adskilt fra nr. 16 af en smal slippe. Den oprindelige facade er

Volden nr. 16

opdelt af butiksvinduer. Vinkeltaget dækket af røde vingetegl. Facaden er pudset og malet.

Bygningshistorie: Til et ældre bindingsværkshus, som til gaden omfattede fem fag, men til gården kun fire fag, lod sadelmager N. B. Holck i 1858 opføre en ny grundmuret facade. De gamle og ulovlige bræddegavle blev i 1873 erstattet af udmurede bindingsværksgavle.

Volden nr. 16

Matr. nr. 692.

Huset er to etager og med grundmuret forside på fem vinduesfag. Af de oprindelige rundbuede åbninger i stueetagen er kun midterfaget intakt med en smuk butiksdør omgivet af to brede vinduesåbninger. Flagvinduerne på første sal og de to trefags kviste i tegltaget er smukt bevarede.

Bygningshistorie: Et ældre én etage højt gavlkvisthus blev i 1845 omdannet til det nuværende hus for skræddermester C. Grouleff. Bagsiden forblev at være bindingsværk. Tandler N. Chr. Møller lod i 1909 de pæne kviste opsætte, ligesom han i 1912 lod butiksfacaden omdanne. Han udførte selv de nødvendige bygningstegninger.

Volden nr. 22

Matr. nr. 687.

Huset er tre vinduesfag langt og i to etager. I stueetagen et dørparti og to vinduer, der som de tre ligeledes tofags vinduer på første sal er sprossvinduer. Husets vinkeltag er teglhængt og har en ældre trefags kvist. Interessant er gaden knæk her, som antyder tilstedeværelsen af en ældre smøge.

Volden nr. 22

Bygningshistorie: Huset blev opført i én etage af tømrermester Mogens Pedersen kort før 1857. I 1868 påbyggede Pedersen en øvre etage og kvisten. De nu atter fjernede butiksvinduer blev indsat for træhandler Langermann i 1873. Bygningen er restaureret i 1983.

Volden nr. 28

Matr. nr. 686.

Husets tre vinduesfag er i stueetagen udformet som en arkadeopbygning inddelt af kraftige pilastre og svære profilerede bånd og gesimser. Buernes slutsten er formet som en agraf. Facaden er i øvrigt malet og med mange fint bevarede enkeltheder. Huset har skifertag over en velbevaret karnistagrende. Vinduerne på første sal er af flagtype. Men

Volden nr. 28

Volden nr. 30

facaden skæmmes af en pågående skiltning og en ny rammelistedør, der i øvrigt er flyttet fra sit oprindelige sted i facaden.

Bygningshistorie: Huset er opført i 1875 for restauratør P. A. Christensen og er et eksempel på den i byen stærkt udbredte italienske nyrenæssance. En stil, der blev forfægtet af arkitekterne V. Puck, Th. Arboe m. fl.

Volden nr. 30

Matr. nr. 685.

Det grundmurede to etager høje hus er på fire vinduesfag og har en fri gavl mod nord til Graven. Pudset facade og tegltækket vinkeltag med en trefags kvist. I huset ses storrudede vinduer, som ganske usagligt er opdelt ved hjælp af tynde lister for at opretholde en illusion om et sprossevindue.

Bygningshistorie: Huset, som i alt fald har bevaret sin oprindelige form, blev opført i 1827 for politibetjent Hans Andersen.

□

Østergade

Østergade

I 1850-erne, da Århus var i stærk udvikling som følge af den begyndende industrialisering, kom der gang i bebyggelsen af de omliggende tofter og bymarker. Området uden for Posthus- og Telefonsmøgen blev udstykket, og Søndergade og Østergade anlagt. Hermed fik den sydlige del af Frederiksgade en bekvem forbindelse mod øst til havneområdet, og Østergade blev lige fra starten, i modsætning til Søndergade, livligt trafikeret.

I 1975 blev der på torvet ved hjørnet af Busgaden plantet tre lind, *Tilia cordata*.

☆

Østergade nr. 35

Se Fredensgade nr. 20.

Østergade nr. 2

Matr. nr. 343.

Det karakterfulde hjørnehus er opført i grundmur og to etager højt. To brede vinduesfag vender ud til Frederiksgade, ligesom der er tre fag mod Østergade forbundet med det »brækkede« hjørnefag. Et lavt mellemparti forbinder hovedhuset med et to vinduesfag bredt hus af samme udseende. Butiksfacaderne har store vinduer samt et bredt malet skilteband. Overetagen er velbevaret med kvaderhjørner, en svær bæltegesims og en karakteristisk af triglyffer udformet hovedgesims. Vinduerne har svære pilasterbårne fordakninger og er af slagtype. Det lave valmtag er nu tækket med tagpap. De pudse facader er malet lysegrå. Huset er i smuk stand.

Østergade nr. 2

Åboulevarden

Østergade nr. 12. Forsamlingsbygning.

Bygningshistorie: Købmand O. Overbye lod i 1883–84 selve hjørnehuset opføre. I 1896 lod restauratør E. Winther den mindre fløj mod Østergade bygge. Mellempartiet blev lukket af en mur med en smuk klassisk portal med trekantfronton. Tegningen hertil blev udført af den dygtige murermester A. Lauersen. Det er nok et spørgsmål, om det ikke også er Lauersen, der ved samme lejlighed har givet hovedbygningen det nuværende udseende. Murens nedrivning og mellemhusets opførelse blev udført i 1917 for pianofabrikant H. N. Petersen og snedkermester Poulsen. Arkitekt var N. S. Bech.

Østergade nr. 12

Matr. nr. 333 a.

Forsamlingsbygning.

Den store forbygning er på tre etager over en høj, refendfuget og malet kælder. Stuefacadens rustikke inddeling i syv brede vinduesfag med rundbuede kvaderstik foruden to brede portfag er alt velbevaret, dog med nye glasdørpartier. Med den kraftige bæltegesims som basis følger de to overetagers lodret sammenkoblede vinduesfag, som i lystmalet puds kontrasterer smukt til den røde murstensfacade. På første sal bæres vinduernes fordakninger af pilastre, som på anden sal erstattes af karyatider. I de to oprindelige yderfag ses over konsolgesimsen en balustrade, som ved hver ende har en plint med en sfinksfigur af græsk type med vinger, udført i cement. I husets sydøstlige ende er tilføjet to vinduesfag, udført i samme manér som den oprindelige bygning. Stuevinduerne har store ruder med en tværsporse, mens etagevinduerne er af flagtype. Taget er skiferdækket. Bygningen er en af de bedst bevarede fra 1870-erne,

og dens arkitektur er i høj grad præget af wiensk nyrenæssance fra netop disse år.

Bygningshistorie: Forbygningen blev opført sammen med forsamlingshallen for Aktieselskabet for en Folkelig Forsamlingsbygning ved Lars Bjørnbak. Arkitekt var V. Puck. Forhuset blev i 1920 forlænget ved arkitekt A. Høeg-Hansen.

Østergade nr. 16

Se Søndergade nr. 56

Østergade nr. 48

Se Fredensgade nr. 22.

Åboulevarden

Åboulevarden

Åboulevardens historie strækker sig tilbage til 1477, hvor Kong Christian den 1. giver tilladelse til at bebygge den søndre voldstrækning.

År 1674 bliver et tidligere stræde langs åen omlagt til en brygge benævnt Aagade.

Den nuværende Åboulevarden er anlagt på den overdækkede Århus Å (ca. 1930–58) samt, fra Dynkarken til Mindebro, en gade kaldet Revet (opr. Rivet), og fra Mindebro til Immervad, Aagade (opr. byens søndre vold). Mellem Immervad og Vester Allé er den anlagt gennem gamle haver, Blegepladsen og Århus mølles arealer, samt en gade kaldet Louisegade, som fulgte åens sydside fra Christiansgade til Vester Allé.

Idag fremstår Åboulevarden smukkest i området ved Mølleparken, hvor åen er forblevet udækket. Den resterende strækning fra Grønnegade til Europaplads er indrettet med parkeringspladser i midterrabatten.

På strækningen fra Vester Allé til Grønnegade har åbredderne gennem årene været fast tilplantet med popler, *Populus nigra* »Italica«. Den seneste genplantning er foretaget i 1979. I 1980 blev denne beplantning forlænget langs Thorvaldsensgade. I 1979 plantedes i indkørslen til Blegdammen to tjørn, *Crataegus aucuparia*, *Okyachanta*, »Poul Scarlet«. Træerne står som en portal til gaden. På torvet ved Grønnegades udmundning i Åboulevarden blev der i 1981 plantet seks ask, *Fraxinus excelsior* »Westhof Glori« som afslut-

Åboulevarden nr. 69. »Kreditforeningen Danmark«.

ning på det frie åløb. På hjørnet ved Immervads tilslutning til Åboulevarden blev der i 1974 plantet en lind, *Tilia cordata*. Træer er søgt placeret således, at disse visuelt kommer til at markere sigteliniernes skæring på Åboulevarden p.gr.af dennes drejning ved Immervad. På strækningen fra Mindebrogade til Europaplads blev der i Åboulevardens midterrabat plantet en række popler, *Populus simonii*, der med løse kronstrukturer skal være med til at opløse det meget brede vejudlæg. Samtidigt blev der i krydset ved Mindebrogade/Skolegade plantet fire røn, *Sorbus latifolia*. For enden af Åboulevarden ved Europaplads blev i 1952 anbragt en bronzeskulptur, en mandsfigur, af billedhuggeren Johs. Hedegaard.

☆

Åboulevarden nr. 31

Se Skt. Clemens Torv nr. 15.

Åboulevarden nr. 69

Matr. nr. 2004 b.

Ny Jydske Kjøbstad-Creditforening

Huset er på to etager over en høj granitbeklædt kælder og ellers opført af røde mursten med enkeltheder i granit. Hovedfacadens femdeling beror på de to sideafsnit og det svagt vigende midterparti. Granitpilastre med joniske kapitæler deler midterpartiet i ni fag, hvoraf de tre midterste er lidt fremtrædende og afsdækkes af en trekantfronton, prydet med et granitrelief af den jyske løve og de ni hjertes. I arkitravens frise er indsat bronzebogstaverne:

NY JYDSKE

KJØBSTAD-CREDITFORENING

I gavlfagene er der over de små vinduer indsat granitplader med navne på jyske købstæder. I brystningerne mellem vinduerne i stuen og på første sal ses en mønstermuret mæanderfrise, som i de midterste fag ved siden af den svære, barokke granitportal, er erstattet med en guirlande. Foran portalen ses en bredt udtunget granittrappe. Husets to gavle har i midten en svær karnapudbygning. Det smukke, men ret lave valmtag er tækket med sortglaserede tagsten. Samtlige vinduer er udskiftet og forsynet med store ruder med tonet glas.

Bygningshistorie: Stilmæssigt virker huset som en blanding af hollandsk barok og harsdorffklassicisme. Det blev opført for »Ny Jydske Kjøbstad Creditforening« i 1910 ved arkitekterne Eggert Achen og Thorkel Møller. En betydelig ombygning blev foretaget i 1969–70 ved arkitekt N. Chr. Skjødt. Her blev vinduerne samt den lange kvist ved tagfoden mod øst ændret.

Åboulevarden nr. 90–94. »Kong Chr. X og dronning Alexandrines Stiftelse«.

Åboulevarden nr. 18

Se Skolegade nr. 34.

Åboulevarden nr. 48

Se Skt. Clemens Torv nr. 11.

Åboulevarden nr. 50

Se Skt. Clemens Torv nr. 8.

Åboulevarden nr. 90–94

Matr. nr. 426 b.

Kong Chr. X og dronning Alexandrines Stiftelse

Den anselige fire etager høje stiftelsesbygning i røde mursten udfolder sig med et tresøjlet sydvendt anlæg mod åen. Et par steder deles facaderne af gennemgående gesimsbånd i kunst-

sandsten. Den tretten fag lange hovedfløj er i fem midterfag forhøjet med et kvistparti med en altan omgivet af smedjernsrækværk. Over den nydelige klassicerende hovedgesims er huset dækket af et teglhængt, opskalket valmtag, som i de to fem fag lange sidefløje markeres af nydelige kvistpartier med balustrade foran. Vinduerne er alle på to fag med overrammer og delt af sprosser. Gadedørene med empireindfatninger og fordakninger er udført i teaktræ. Facaderne mod Blegdammen og Grønnegade har det samme udseende, men er mod Grønnegade øget med et frempringende portfag. Et smukt haveanlæg udfylder rummet foran bygningerne mod Åboulevarden.

Bygningshistorie: Stiftelsen blev opført for Frimurerne i 1926–27 ved arkitekt Chr. Frhstüch Nielsen.

Åboulevarden nr. 96–100. Hjørnet til Mollegade.

Åboulevarden

Åboulevarden nr. 96–100

Møllegade nr. 2–8.

Blegdammen nr. 1.

Matr. nr. 427 ab, 427 aa, 427 z, 2003 f, 427 x, 427 y m. fl.

Den store hjørnebygning opført til beboelse er i røde mursten i fire etager foruden mansardetagen, som springer kraftigt frem. Facaderne er opdelt ved risalitter i fire fulde etager som, med én undtagelse, er med krenelering og murkrone. Hushjørnet til Blegdammen er udført med en fin runding. Afsnittene imellem risalitterne er ejendommelige ved, at murlinien over stueetagen er tilbage trukket og forskellen udlignet med tagsten. Den svære hjørnerisalit til Møllegade har form af et tårnmassiv, og åens nærhed gør denne virkning endnu stærkere. Den bastante fornemmelse afbødes ved den meget store hængekarnap mod Møllegade og de smukke, ganske vist med glasafskærmede loggiaåbninger i selve hjørnet. En lignende hængekarnap er opført i mellemafsnittet mod Åboulevarden. Imellem nr. 4 og 6 mod Møllegade er indbygget en meget bredere risalit, hvis hjørner er markeret ved svagt rundede hjørnekarnapper. De to midterste fag er løftet op over mansarden, som her således er i fem fulde etager med fuldvalmet tag. Vinduerne er på tre og fire fag, hvoraf nogle ved hjørnet mod Åboulevarden er fornyet. Hoveddørene er af forskellig type, de smukkeste ses mod Møllegade, hvor de er indrammet af kraftige tøndehvælvede murstik, som yderligere er markeret ved løberskifter.

Bygningshistorie: Det interessante kompleks blev opført i to afsnit af tømrermester Ths. Petersen. Åboulevarden nr. 100 / Møllegade nr. 2–4–6 i 1915–16, og nr. 96–98 på Åboulevarden i 1918. Alt efter tegninger af arkitekt A. Høeg-Hansen.

Blegdammen nr. 5–9

Møllegade nr. 2–8

Blegdammen

Blegdammen nr. 3–9 og nr. 6–8

Matr. nr. 427 s, 427 t, 427 u, 427 m, 427 o m. fl. og 427 n m. fl.

De seks opgange på tre etager med mansardetage er næsten ensartede i deres opbygning. Den lave sokkel er i kløvet kamp.

Trapperummet omgives af risalitter, hvis øverste murflade i modsætning til det øvrige murværk i røde mursten har vandrette bæltter af skiftevis røde og gule sten. I hovedgesimsen er indarbejdet et mønster af gule mursten, og en lignende vekselvirkning ses i hoveddørenes indfatninger, de murede altaner og det lille oiel de beuf vindue øverst i trappehusene. I stuen ses fine butiksdør / vinduespartier med tøndehvælvede stik markeret med små rullefriseskifter ovenover. Vinduerne i facaden er på to og tre fag og med tværsprosser, som er

gentaget i de fine mansardkviste med svejfede overligger i træ. Også de små butikkers døre og vinduer er velbevarede. Taget er teglhængt.

Bygningshistorie: De seks opgange blev opført af tømrermester Ths. Petersen i 1912–14 ved arkitekt A. Høeg-Hansen.

□

Agraf (oldgerm. krapho, krampe). Dekorativt dragtspænde. Betegnelsen kan også bruges om slutstenen øverst på et bueslag.

Akantus (gr. akantha, torn). Ornament med fligede, krusede blade som a.-plantens.

Akroterie (gr. akroterion, yderste spids). Skulptur på top og hjørner af græsk og etruskisk tempelgavl.

Alen. Gammelt dansk længdemål, svarende til 0,628 meter.

Antemiebånd (gr. anthos, blomst). Ornamentbånd med opretstående lotus og palmetter (palmetræskroner).

Arkade (lat. arcus bué). Fortløbende, buetformet åbning på søjler eller piller; buegangen kan også være blændet evt. i forbindelse med frise.

Arkitrav (gr. archi, over og lat. trabs, bjælke). Gennemgående bjælke, som hviler på søjler.

Attika (gr. stednavn). 1. lavt murstykke over hovedgesims. 2. lav loftetage.

Baldakin (Baldak = Bagdad, opr. klæde fra B.). Lille tag over dør eller vindue, også fritstående over alter, trone etc.

Balustrade (gr. balaustion, granatæble). Kort udbuet ofte pæreformet søjle, især i rækværk.

Barok (portug. barroca, uren perle). Betegnelse for den fremherskende stilretning i perioden 1620–1750. Arkitekturen er monumental, ofte symmetrisk og med plastisk fylde.

Base (eller basis). Den profilerede del af en søjles fodstykke.

Beletage (fr. det skønne stokværk). Første sal.

Berapning. Påføring af et tyndt ujævnt pudslag, der lader underlagets ujævnheder træde frem, således at f. eks. forbandtet i en muret væg kan ses.

Bindbjælke. Loftsbjælke i bindingsværk, der går på tværs af huset og binder de to modstående stolper sammen.

Bjørn. Indvendigt skråbånd mellem stolpe og bjælke.

Blank mur. Murværk, der står ubehandlet.

Bloktandsfrise. Frise ornamenteret

med firkantede fremspringende led.

Blænding. Flad murniche.

Bossage (ita. bozza, bule). Ædelstensagtig fyldning i døre eller murværk.

Brudt tag. Mansardtag.

Bryn. Lille fladbuet gesims over murstik.

California stucco. Cementbaseret facadepuds efter amerikansk recept.

Dendrokronologi (gr. dendro, træ). Årstalsbestemmelse ved hjælp af træets årringe.

Dokketømmer. Korte lodrette tømmerstykker i en bindingsværkssvæg.

Dorisk stil. Betegnelse for en antik græsk byggestil fra 700-tallet f.Kr., hvis søjleform imidlertid også anvendes i senere arkitektur. Doriske søjler har ingen basis, og søjleskafet er forsynet med kannelurer (lodrette riller), der mødes i skarpe kanter.

Empire. Stilretning under den klassicistiske arkitektur. Anvendtes i Danmark i begyndelsen af 1800-tallet.

Entablement (fr. bjælkelag). Den vandrette afslutning over søjler, bestående af arkitrav, frise og gesims.

Entrelac (fr. flettebånd). Ornamentik med forsk. sammenflettede bånd.

Etagegesims. Gesims anbragt ud for etageadskillelsen. Mellem 1. og 2. etage kaldet kordongesims.

Fabriksafbinding. Bygningskonstruktion, hvor stueetagen er grundmuret og følgende etage en tømmerkonstruktion.

Fag. Længdeopdeling af fagdelte bygninger. Ved grundmurede huse forstås i reglen vinduesfag, men i ældre tid menes der, når der er tale om bindingsværkshuse, mellemrummet mellem de bærende stolper.

Feston (ita. festone, festlig pryddelse). Nedhængende ornamentik af blade, blomster eller frugter.

Flunke. Side af tagkvist.

Fodrende. Tagrende.

Forblændersten. Skalmuringssten (forblændersten, blindsten) er fremstillet af ler, som tåler en høj brændingstemperatur, så de bliver tætte, frostfaste og uimodtagelige for snavs.

Fordakning. Dekorativ afslutning over

vindue eller dør, formet som en gesims, trekantet eller buet fronton el. lign.

Forkrøppet. Forløb med parallel, trekantet forskydning af en profileret liste eller gesims.

Formsten. Profileret teglsten formet i det våde ler. Anvendes i gesims, portaler, murstik med mere.

Frise. Ornamentbælte, ofte under en bygningsgesims.

Fronton. Lille frontispice.

Frontispice. Gavl på en bygningsfacade eller hovedafslutning over vindue eller dør. Frontispicen er som regel formet som en trekant (trekantsfronton), undertiden dog som et segment (cirkelafsnit).

Fyldholt. I bindingsværk: svært tømmerstykke, der er skudt ind mellem de fremspringende ender af loftsbjælkerne og under overgangsfoden.

Fyldingsdør. Dør, der rammer er inddelt i flere feiter, som udfyldes med en træslade, evt. et glasparti, fyldning.

Gavlkvist. Kvist i fortsættelse af husets facade. Kvisten afsluttes af et heltag, hvis tagryg står vinkelret på husets tagryg.

Gesims. Vandret fremspringende profileret bånd på en bygnings facade.

Glaseret tegl. Teglsten og mursten overtrukket med glasur, som giver teglstenene en blank overflade. Forekommer ofte i farverne grøn og sort.

Gotik. Betegnelse for den fremherskende byggestil i perioden 1250–1550, også kaldet spidsbuestil.

Grundmur. Murværk, der er opført af mursten.

Guttæ (gr. dråber). Ornamentik af dråbeformede tappe på doriske templer.

Halvtæg. Tag, der kun har fald til én side; taget består således kun af en flade.

Hovedgesims. Gesims, der afslutter en bygnings facade umiddelbart under taget og bærer tagudhænget.

Hulstav. Halv- eller kvartcirkelformet fordybet rende i træ eller sten.

Jonisk stil. Betegnelse for en antik byggestil, der fra Lilleasien i 400-tallet

kom til Grækenland, hvor den fortrængte den doriske stil. Den joniske søjle, hvis kannelurer skilles af brede rande, og som er forsynet med basis og kapitæl med volutter, anvendes også i senere arkitektur.

Jugendstil. Betegnelse for byggestil/kunststrømning i perioden 1890–1910, muligvis opkaldt efter München-tidskriftet *Jugend*, stiftet 1895. Stilen, der også kaldes *art nouveau*, blev en forløber for funktionalismen.

Kamtakker. Takker på en trappeformet kamgavl, en gavl, hvor murene går op over tagfladen.

Kannelering. Lodrette riller i søjle eller pilleskafte med det formål at skabe en slank, elastisk form.

Kannelurer. Se kannelering.

Kapitæl. Søjlehoved.

Karnap. Fremspringende parti på en bygningsfacade, med tag og vinduer. Er som regel ikke i kontakt med jorden.

Karnis. S-formet, undertiden konkavkonveks formet, profileret bygningsdel.

Kartouche (fr. *cartouche*, papirshylster). Ornament til indramning af indskrift, kan minde om udklipet og oprullet papir.

Karyatide (gr. bynavnet Karyai). Søjle udformet som kvindeskikkelse.

Kasetteværk (ita. *cassetta*, lille kasse). Kvadratisk, rundt eller manglekantet felt i loft eller væg.

Kikkenborg. Udsigtstårn på hustag.

Klassicisme. Samlende betegnelse for stilfaser inspirerede af græsk-romersk klassisk kunst. I Danmark oftest betegnelsen for byggestilen ca. 1775–1850.

Knopkapitæl. Gotisk søjlehoved med dekoration af knopper og blade.

Kompositkapitæl. Sammensmeltning af det joniske og det korinthiske søjlehoved, brugt i romersk arkitektur og senere.

Konsolgesims. Profileret fremspring af sten eller træ, der bærer bygningsdel eller figur.

Kopbånd (ty. *kopf*, hoved). Ikke indmuret skrå tømmerstykke, der er tappet eller bladet ind som afstivning mellem stolpe og bjælke.

Kordongesims. Vandret, lidt fremspringende led på en bygningsfacade, anbragt mellem 1. og 2. etage.

Kragsten. Fremspringende sten i bort, kant, gesims og lignende på bygningsfacader.

Krenering (fr. *creneau*, skydeskår). Murafslutning med skydeskår.

Kurvehanksbue. Murstik formet som håndtaget på en kurv. S sammensat af tre eller flere cirkelbuer, således at tangenterne er fælles i skæringspunktet.

Kvaderfugning. Pudsnings, fortrinsvis af facader, der efterligner kvadere (tilhugne natursten).

Kølbueliste. Liste af to konkave cirkelafsnit, der mødes i en spids.

Lisén. Flad, retkantet murpille uden

basis eller kapitæl. Sammenlign Pila-ster.

Løsholt. Vandret bjælke i bindingsværk.

Mansardtag (fr. arkitekt, J. H. Mansard). Tagkonstruktion, hvor taget på hver side af tagryggen består af to flader, der møder hinanden i en stump vinkel. Bag den nederste og stejleste, undertiden næsten helt lodrette flade, kaldet mansarden, findes mansardeta- gen.

Maskinsten. Maskinformede mursten, fremstillet af en ret tør lermasse, hvorved stenene får en glat overflade.

Masværk (ty. *mass*, mål). System af sprosser i gotiske vinduer.

Matrikel. Fortegnelse over faste ejendomme. Hver ejendom betegnes med et matrikelnummer.

Metope (gr. *meta*, mellem og *ope*, åbning). Firkantet plade i frisen på doriske templer.

Midtrisalit. Se risalit.

Murstik. Aflastende murværk over en muråbning eller en blænding.

Mæanderfrise (gr. floden Maeandros). Retvinklet ornament, der er et stiliseret billede på den bugtede flod.

Nationalromantik. Betegnelse for en byggestil i perioden 1890–1902. Påvirket af norditaliensk renaissance blandet med romantiserende oldnordiske former. De betydeligste repræsentanter for denne byggestil i Danmark var arkitekterne Martin Nyrop, Martin Borch og Hack Kampmann.

Neo-renæssance. Betegnelse for byggestil i slutningen af historicismen (1830–1890). Neo-renæssancen (nyrenæssancen) havde den italienske og franske renaissance som forbillede.

Nybarok. Betegnelse for byggestil i perioden 1902–1915 med barokken som forbillede. Den barokke indflydelse forbindes med en almindelig engelsk påvirkning. De betydeligste repræsentanter for denne byggestil i Danmark var arkitekterne Ulrik Plesner og Andreas Clemmensen.

Nygotik. Gotikefterlignende byggestil, opstået i slutningen af 1900-tallet. Størst udbredelse fik den ved de mange kirkeopførelser omkring århundredskiftet.

Nyklassicisme. Betegnelse for byggestil i perioden 1915–1930 med antikke og klassicistiske forbilleder. De betydeligste repræsentanter for denne byggestil i Danmark var arkitekterne Carl Petersen, Ivar Bentsen og Kay Fisker.

Oeil de boeuf (fr. oksøje). Rundt eller ovalt vindue, ofte brugt i mansard eller kuppeltag.

Pilaster. Flad, retkantet murpille forsynet med basis og kapitæl (se disse). Sammenlign Lisén.

Pinakel (lat. *pinna*, murtinde). Murtinde eller spidssøjle, ofte i forbindelse med stræbepiller i gotisk stil.

Plint (gr. *plinthos*, teglsten). Firkantet postament for søjler, piller og statuer.

Postament. Højt fodstykke under søjle, pilaster eller statue.

Presgitter (el. pressegitter). Et trådvæv af svært tråd, der er presset sammen efter vævningen.

Profilsten. Profileret teglsten, formet i det våde ler. Anvendes i gesims, sålbænke, portaler, vinduesstik m.m.

Pylon (gr. *port*). Tårnlignende bygning, flankerende indgangen til ægyptisk tempel.

Refendfugning. Pudsnings af mur med vandrette fuger.

Renæssance. Betegnelse for byggestilen i perioden 1530–1630. I egentlig forstand en genfødsel af antikkens idealer og byggemåde.

Revledør. Dør bestående af lodretstillede planker, på bagsiden sammenholdt af vandrette og skråtstillede tømmerstykker, revler.

Risalit. Fremhævet facadeparti, oftest midterpartiet (midtrisalit) eller yderpartierne (siderisalit).

Rocaille (fr. *roc*, klippe) Rokokoornament bestående af indmurede muslingeskaller med plante- og blomstermotiver.

Romansk stil. Betegnelse for den tidlige middelalderlige byggestil, også kaldet rundbuestil, i Danmark ca. 1050–1300.

Rosevindue. Rundt masværks-vindue med blomsterlignende sprosser.

Rulleværkskartouche. Ornament med oprullede bånd eller kartoucher.

Rustikastil (lat. *rustica*, landlig). Renæssance og barok behandling af murværk ved groft tilhuggede kvadersten. Senere efterlignet i puds.

Savskifte. Række af skråtstillede mursten med kanten fremefter som tænderne på en sav, benyttes væsentligst i gesims og friser.

Segmentbue. Fladbue, hvor buens rounding er et cirkelsegment, mindre end en halvcirkel.

Segmentfronton. Se frontispice.

Senklassicisme. Betegnelse for klassicismens videreføring i perioden 1850–1890, til dels under påvirkning af den tyske arkitekt K. F. Schinkel. I Danmark anført af arkitekten G. F. Hetsch.

Sfinks. Dekorationslement udformet som en løvekrop med menneskehoved.

Siderisalit. Se risalit.

Skalk. Tagkonstruktion, der opnås ved, at der forneden på hvert spær anbringes et stykke trekantet tømmer (skalk), således at taget kan trækkes ud over en fremspringende gesims. Tagfladen får derved en større eller mindre udsvajning eller opskalkning.

Skifte. Betegnelse for et vandret murstenslag.

Skorstenspipe. Den over tagryggen placerede del af skorstenen.

Skotrende. Rende mellem to tagflader, der mødes i et indadgående hjørne.

Slagliste. Liste, der danner anslag for vindue eller dør.

Slutsten. Øverste eller midterste sten i en bue eller hvælving. Ofte anvendt dekorativt ved portbuer.

Smig. Skråside. Eksempelvis kaldes det skråt afskårne fag på en hjørnebygning smigfag.

Sokkel. Nederste del af ydermuren, fremtræder ofte i et andet materiale end muren i øvrigt eller afsluttes ved en gesims.

Sparrehoveder. Gennemstukne bjælkeender i en bindingsværksbygning. Efterlignes ofte som dekorativt element i murede hovedgesimser (sparrenkopgesims).

Sparrenkop-skifte (ty. Sparrenkopf, spærhoved). Skifte med konsolagtige ornamentter til bæring af fremspringende karnis eller gesims.

Staf. Smal træliste med en kvart- eller halvrand forside.

Standersten. Mursten brugt på højkant.

Stavværk. Tømmerværk af opretstående tømmer. Også stavornamentik i gotisk vindue.

Sternlinie. Tagets nederste begrænsning mod muren.

Stik. Murstik.

Styrtrum. Afstanden mellem overfladen af loftsbrædderne og tagremmens overkant.

Sugfjæl. Sternbræt, ofte i forbindelse med stråtag.

Svejfning. Udskæring efter krumme linier, f. eks. med en sav med en smal klinge.

Svikkel. Trekantet flade mellem to buelinier.

Sålbænk. Lille fremspring fra muren anbragt under vindue, vinduesgesims.

Tagrytter. Lille tårn eller spir anbragt på tagryggen.

Tandsnitsgesims. Række af fremspringende firkantede eller profilerede klodser af sten eller træ, anbragt med korte mellemrum. Anvendt dekorativt i gesimser.

Taskekvist. Kvist med halvtag, der udgår fra en bygnings tagryg.

Tavl. Betegnelse for de af tømmerstykkerne afgrænsede felter i bindingsværksbygninger. I ældre bygninger udfyldtes tavlene oftest med ler, i senere tid som regel udmurede med brændte mursten.

Terningkapitæl. Romansk søjlehoved som firkantet klods.

Trappefrise. Muret frise, hvor nedadvendende aftrapninger fremtræder i relief. Går gerne over fire skiftegange.

Trapperumsapside (gr. apsis, bue, runding). Halvrundt rum oprindeligt brugt i kirkearkitekturen.

Trempel. Konstruktion, der forhøjer en bygnings ydervægge over bjælkela-

get og derved skaffer bedre loftsplads.

Triglyf (gr. tris, tre gange og glyfein, udskære). Plade med tre lodrette riller placeret over søjlerne på doriske tempel.

Tympanon (gr. tromme). Trekantet felt i tempelgavl, senere også buetfeltet over døre og vinduer.

Udkragning. Vandret bygningsled, eller stokværk, der springer frem foran den underliggende murflade.

Udmidting. Skæringslinie mellem en bygnings tagflader.

Valmtag. Tag, der ved gavlene afsluttes med skrå tagflade; går disse lige så langt ned som de øvrige tagflader, kaldes det helvalm; går de kun halvt så langt ned, halvvalm.

Vandskuring. Tyndt pudslag, hvor igennem stenene kan ses. Fremgangsmåden er den samme som ved berapning (se denne), i stedet for en kost skures dog til sidst med en mursten.

Vederlagssten. Sten, hvorpå en murbue, hvælving, bjælke eller et stik hviler.

Volut. Spirallullet bygningsdekoration, ofte i forbindelse med jonisk kapitæl, men også brugt som spiralsnoet konsol.

Æggestavsfrise. Ornament-frise med blade og æglignende former.

Øreindramning. Indramning med firkantede fremspring i hjørnerne.

Ørelisen. Lisen, der til begge sider foroven har en lille retkantet udvidelse. Bruges ofte som indramninger omkring blændinger.

LITTERATURFORTEGNELSE

- Arkitekter i Århus, Thyge Klemann 1980.
- Arkitektur i Århus, L. Johannesen og J. Richter 1970.
- Bernhard Jensen beretter om Århus 1979.
- Bevaring af byer og bymiljøer, SBI 1975.
- Bevaringsplanlægning, kommuneplanorientering nr. 1 1979.
- Bygningskunst og stilarter, Wilfred Koch.
- Da det var nyt i Århus, Ole Degn, Århus byhistoriske udvalg 1970.
- Danmarks bygningskultur I-II, Harald Langberg 1955.
- Danske arkitekturstrømninger 1850-1950, Knud Millech og Kaj Fisker 1951.
- Det gamle Århus som kunstnerne så det, C. Walther Thomsen u. å.
- Fra den sorte skole til Middelgades port, Peder Jensen og N. J. Israelsen 1968.
- Fra åhavnen til fiskerhuset, Bernhard Jensen 1978/79.
- Gamle Århusgader I-II, Emanuel Sejr 1960, 1961.
- Herskinds gård og andre empirehuse i Århus, N. J. Israelsen, Østjysk Hjemstavn 1962, s. 92.
- Hus og hjem i Århus, Århus Byhistoriske udvalg 1977.
- Kunst og arkitektur, Bjarne Jørnæs 1976.
- Kunsthåndbog, R. Broby-Johansen. 1977.
- Murermester Johan Friedrich Colwitz, N. J. Israelsen, Østjysk Hjemstavn 1964 s. 62.
- Senklassicismens gennembrud i Århus, N. J. Israelsen Den Gamle Bys Aarbog 1967 s. 19.
- Vejledning i registrering af byer og bygninger, Fredningsstyrelsen 1981.
- Aarhus I-III, J. von Holstein Rathlau 1920-25.
- Århus dengang og nu I-II, Århus byhistoriske udvalg 1971, 1972.
- Århus, en fotografisk billedbog 1967.
- Århus gamle Rådhus, N. J. Israelsen Østjysk Hjemstavn 1963 s. 50.
- Århus gennem tiderne 1-4, 1939-41.
- Århus mosaik, Emanuel Sejr 1967.

ARKIVALIER

Bygningsinspektoret Midt
Erhvervsarkivet
herunder Århus Rådstuearkiv
Forhistorisk Museum
Fredningsstyrelsen
Fortidsmindeforvaltningen
Købstadmuseet
»Den Gamle By«
Landsarkivet for Nørrejylland
herunder Århus byfogedarkiv
Århus kommunale biblioteker
herunder Lokalhistorisk samling
Matrikelsarkivet
Statsbiblioteket
Tinglysningskontoret
Århus Kommune
Aarhus Kunstmuseum.

Spanien 19 8000 Århus C.
Vester Allé 12 8000 Århus C.
Moesgård 8000 Århus C.
Mindegade 8 8000 Århus C.
Botanisk Have 8000 Århus C.
Lille Sct. Hansgade 5 8000 Viborg.
Mølleparken 8000 Århus C.
Titangade 13 2200 København N.
Universitetsparken 8000 Århus C
Klostertorv 6 8000 Århus C.
Rådhuset 8000 Århus C.
Høegh-Guldbergs Gade 2 8000 Århus C.

OPMÅLINGER AF GADESTRÆKNINGER

Stadsarkitektens kontor har i årenes løb ladet foretage facadeopmålinger af gadestrækninger. Materialet findes sammenhængende udtegnet i mål 1:200.

Herudover er opmålt en række enkeltejendomme.

Opmålingstegningerne kan, mod betaling af reproduktionsomkostningerne, rekvireres ved henvendelse til Bygningstegningsarkivet, Stadsarkitektens kontor, afd. B, Jægergårds-gade 66, 8000 Århus C, tlf. 13 20 00, lok. 2793.

Amaliegade	5-7-9-11-15-17-19
Anholtsgade	2-16
Badstuegade	1-19 2-26
Banegårdsplads	syd-, øst-, nord-, vestside og snit
Christiansgade	25-27
Skt. Clemens Stræde	1-15 2-22
Dynkarken	
Fiskergade	
Fredensgade	9-43 10-36
Fredens Torv	1-7 4-8
Frederiksgade	1-63 65-81 2-60 68-86
Graven	1-29 2-30
Grønnegade	1-35 37-71 2-28
Guldsmedgade	1-9 15-33 2-22 24-42
H. H. Seedorffs Stræde	1-9 2-16
Kirkegårdsvej	1-17
Klostergade	1-23 2-22 52-82
Maren Smeds Gyde	Begge sider
Marselisborg Allé	25-37 28-38
Mejlgade	1-17 19-57 61-93 2-20 24-54 66-92
Mindegade	4-18
Møllegade	20-36
Møllestien	41-65 26-52
Norsgade	6-32
Nygade	
Nørregade	11-49 4-26
Odensegade	2-8
Paradisgade	
Skt. Pauls Gade	1-9
Skt. Pauls Kirkeplads	7-19 2-30
Poul Martin Møllers Vej	1-95
Ridderstræde	
Rosensgade	Ulige numre 12-38
Sjællandsgade	7-39
Skolegade	5-37 2-34
Store Torv og Lille Torv	1-15 2-16 og 2-6
Studsgade	1-35 2-52
Søndergade	39-53 56-76
Thunøgade	1-3
Vestergade	1-27 29-53 2-38 42-64
Volden	3 7-29 2-6 8-30

OPMÅLINGER AF EJENDOMME

Badstuegade	1, 1 B
Banegårdsplads	2-4, 6-8-10, 12, 14-16-18, 20
Bispetorvet	
Brendstrupvej	rækkehuse
H. N. Clausensgade	11
Domkirken	
Fortevej	114
Fiskergade	88
Fiskergyde	hjørnet ved åen
Frederiksgade	1, 2-4-6, 72, hjørnet v. Sønder Allé
Frue Kirkeplads	1, kirken
Graven	3, 15-17, 21
Høegh Guldbergsgade	kasernen
Kirkegårdsvej	1-17
Klostergade	56
Kommunehospitalet	
Langelandsgade	kasernen
Marielund	skolen
Mejlgade	1, 2-4, 3, 6, 7, 8, 19, 25, 43, 45, 48, 59
Militære anlæg	diverse
Mindegade	4, 8, 12
J. M. Mørksgade	Kunstbygningen
Nygade	1-3, 30
Ny Munkegade	brandstationen
Nørre Allé	Apostolsk kirke
Nørreport	18, 20
Observatoriet	
Paradisgade	4-6, 5-7
Risskov	pavillonen
Rosensgade	20, 38
Ryesgade	32, 33, 35
H. H. Seedorffstræde	12
Skolegade	19
Strandvejen	106
Studsgade	8-10, 16 B, 20-22, 27, 29, 31, 33, 35, 62-64
Sønder Allé	16
Søndergade	11
Tøndergade	baraklejren
Varna	
Vennelyst	
Vester Allé	fattiggården, kasernen, museet (Huset), Ting- og arresthuset
Vestergade	4, 10, 11, 18, 21, 23, 27, 29, 40, 58
Vesterport	8
Vestre kirkegård	kapel
Vor Frue kirke	
Wilhelmsborg	
Ørnereden	
Åboulevarden	69

AARHUS
 REGISTRERING AF BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER
 OG MILJØER I DEN INDRE BY
 1983

OVERSIGTSKORT MED KLASSIFICERING MÅL 1:2000

SIGNATURFORKLARING:

- FREDEDE BYGNINGER
- SÆRDELES BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER
- BEVARINGSVÆRDIGE BYGNINGER
- GADER OG GÅRDE AF HELHEDSINTERESSE
- Å OG HAVN

